

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Betül AYDINYÜZ

PLANLAR, RAPORLAR VE MÜZAKERE SÜREÇLERİYLE KIBRIS SORUNU

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Betül AYDINYÜZ

PLANLAR, RAPORLAR VE MÜZAKERE SÜREÇLERİYLE KIBRIS SORUNU

Danışman

Prof. Dr. Şenol KANTARCI

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Betül AYDINYÜZ'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. H. Tarık OĞUZLU (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Şenol KANTARCI (İmza)

Üye : Doç. Dr. Güven DİNÇ (İmza)

Tez Başlığı: Planlar, Raporlar ve Müzakere Süreçleriyle Kıbrıs Sorunu

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 26/ 02 /2021

Mezuniyet Tarihi : 25/03/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Planlar, Raporlar ve Müzakere Süreçleriyle Kıbrıs Sorunu” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(imza)
Betül AYDINYÜZ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Betül AYDINYÜZ
Öğrenci Numarası	20175238008
Enstitü Ana Bilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Programı	Uluslararası İlişkiler
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Prof. Dr. Şenol KANTARCI
Tez Başlığı	Planlar, Raporlar ve Müzakere Süreçleriyle Kıbrıs Sorunu
Turnitin Ödev Numarası	1536070567

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **184** sayfalık kısmına ilişkin olarak, **18/03/2021** tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 6

alıntılar dahil % 7'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

18/03/2021

Prof. Dr. Şenol KANTARCI

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
TEŞEKKÜR.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS SORUNUNUN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kıbrıs Politikaları ve Sorunun Ortaya Çıkışı	13
1.1.1. Kıbrıs'ta Egemen Güçler ve Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı	13
1.1.2. Kıbrıs'ın Osmanlı Hâkimiyetinden İngiliz Yönetimine Geçiş Süreci	19
1.1.3. Sorunun Uluslararası Bir Konu Haline Dönüşmesi.....	22
1.1.4. Tarafları Müzakere Yoluyla Bir Araya Getirme Girişimleri ve Sorunla İlgili Çözüm Planlarının Ortaya Konulması	23
1.1.5. Tarafların İkna Edilmesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Akritas Planı	25
1.1.6. Rumların Ada'da Barışı Bozması, Yeniden Uzlaş İçin 'Lemnitzer' ve 'Acheson' Planları	26
1.1.7. Türkiye'nin Kıbrıs'a Askeri Müdahalesi ve Taraflar Arasında Yeni Müzakere Süreçleri (Cenevre Konferansları)	31
1.2. Annan Planı Öncesi Çözüm Önerileri ve Müzakere Süreçlerinin Değerlendirilmesi.....	33
1.2.1. Lord Winster Planı	34
1.2.2. Jackson ve Macmillan Planları	34
1.2.3. Harding Planı.....	35
1.2.4. Radcliffe Planı	37
1.2.5. Spaak Planı	38
1.2.6. Foot Planı.....	39
1.2.7. İkinci Macmillan Planı	40
1.2.8. Birinci ve İkinci Acheson Planı.....	44
1.2.9. Galo Plaza Raporu	46
1.2.10. Denktaş - Makarios Antlaşmasına Giden Süreç ve Zirve Antlaşması	49

1.2.11. Denктаş-Kiprianu Doruk Antlaşması	53
1.2.12. Kurt Waldheim Planı	54
1.2.13. De Cuellar Planı	56

İKİNCİ BÖLÜM

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN İLANI SONRASI ÇÖZÜM İÇİN SUNULAN PLANLAR VE MÜZAKERE SÜREÇLERİ

2.1. Denктаş-Kiprianu/Vasiliu Müzakere Süreçleri	59
2.1.1. Denктаş – Kiprianu Müzakere Süreci	59
2.1.2. Perez de Cuellar'ın Arabuluculuk Girişimi	59
2.1.3. Denктаş – Vasiliu Müzakere Süreci	61
2.1.4. Ceuller Planı	62
2.2. 1990'lerde Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin Sorun Üzerine Yaklaşımı	63
2.3. Türkiye'nin Taraflar Arasında Dörtlü Konferans Önerisi	65
2.4. Gali Fikirler Dizisi ve Güven Artırıcı Önlemler Paketi	66
2.5. Yunanistan ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında İmzalanan “Ortak Savunma Doktrini”	69
2.6. Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması'nı İmzalamasının Soruna Etkisi	71
2.7. Türkiye – Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ortak Deklarasyonu	72
2.8. Türkiye-Yunanistan/Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında Yaşanan 1995-1996 Krizleri ve Richard Holbrooke Önerileri	73
2.9. S-300 Füze Krizi	75
2.10. Annan Arabuluculuğunda Taraflar Arasında Troutbeck-Glion Müzakereleri	77
2.10.1. Denктаş-Klerides Troutbeck Müzakereleri	78
2.10.2. Denктаş-Klerides Glion Müzakereleri	79
2.11. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği ile Tam Üyelik Müzakerelerine Başlaması	80
2.12. Türkiye-Yunanistan Arasında İlişkileri Geren Öcalan Krizi	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE ANNAN PLANI/PLANLARI

3.1. Birinci Annan Planı'ndan Beşinci Annan Planı'na	84
3.1.1. Alvaro de Soto'nun Gözetiminde Tarafların Yeniden 'Dolaylı' Müzakerelere Başlaması (1999-2000)	84
3.1.2. Taraflar Arasında Lefkoşa, New York ve Paris 'Yüz yüze' Müzakere Süreci ..	87
3.1.3. Kofi Annan'ın Sunduğu Plan ve Yürütülen Müzakereler	88
3.1.4. Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Belçika Modeli Önerisi	90
3.1.5. Birinci Annan Planı ve Tarafların Çekinceleri	94
3.1.6. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Annan Planı'na Yönelik Çekinceleri	100
3.1.7. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Annan Planı'na Yönelik Çekinceleri	101
3.1.8. İkinci Annan Planı Süreci	102
3.1.9. Denктаş – Klerides Müzakere Süreci ve Üçüncü Annan Planı	107
3.1.10. Denктаş-Papadopoulos Müzakere Süreci	110
3.1.11. Denктаş – Papadopoulos New York ve Lefkoşe Müzakere Süreci: Dördüncü ve Beşinci Annan Planı	113
3.2. 24 Nisan 2004 Referandumu ve Tarafların Referandumdaki Tutumları	118
3.2.1. Referandum Sonrası Yaşanan Gelişmeler ve KKTC'de Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS'TA RAUF DENKTAŞ SONRASI YENİ DÖNEM

4.1. Mehmet Ali Talat'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemi: Annan Planı ve Müzakere Süreçleri	124
4.1.1. Sorunun Çözümüne Yönelik Türkiye'nin 'Kıbrıs Eylem Planı' Önerisi	126
4.1.2. Annan – Papadopoulos Paris Görüşmeleri	127
4.1.3. Taraflar Arasında İlkeler Dizisi Antlaşması/Gambari Antlaşması	128
4.1.4. Güney Kıbrıs'ta Hristofyas'ın Cumhurbaşkanı Seçilmesi	129
4.1.5. Talat – Hristofyas Görüşmeleri: 21 Mart Mutabakatı	131
4.1.6. İngiltere Başbakanı Brown ile Hristofyas Arasında İmzalanan 'Ortak Mutabakat Metni'	132
4.1.7. Talat – Hristofyas Görüşmelerinde Çözüm Aracı Olarak Sunulan 'Kıbrıslılık' Yaklaşımı	133
4.1.8. Talat – Hristofyas Kıbrıs Müzakereleri Süreci (3 Eylül 2008 - 30 Mart 2010)	136

4.1.9.	Hristofyas'ın Rusya Federasyonu'na Yaptığı Ziyaret: Rum – Rus Ortak Metni ...	138
4.2.	Derviş Eroğlu Dönemi: Sorun Üzerine Yürütülen Müzakereler	143
4.2.1.	Eroğlu – Hristofyas Görüşmelerinde Müzakere Süreci.....	146
4.2.2.	Eroğlu – Hristofyas New York Görüşmesi	148
4.2.3.	Eroğlu – Anastasiadis Görüşmeleri	152
4.3.	Mustafa Akıncı Dönemi: Sorun Üzerine Yürütülen Müzakereler	153
4.3.1.	Akıncı Döneminde Ön Plana Çıkan Doğu Akdeniz Petrol ve Doğalgaz Paylaşımı Mücadelesi.....	154
4.3.1.1.	Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Mısır, Lübnan ve İsrail ile Yaptığı Antlaşmalar	155
4.3.2.	Akıncı-Anastasiadis Görüşmeleri.....	156
4.3.3.	Crans Montana Görüşmeleri.....	164
4.3.4.	Crans Montana Görüşmeleri Sonrası Rum Kesiminin Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri.....	169
4.4.	Kuzey Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Ersin Tatar Dönemi	172
SONUÇ		176
KAYNAKÇA.....		184
Gazeteler:.....		192
İnternet Kaynakları:		194
Rapor		200
EKLER		201
Ek 1- Makarios, BMGS Kurt Waldheim ve Rauf Denктаş, Zirve Antlaşmaları için sürdürülen görüşmelerde		201
Ek 2- III. Makarios (solda), Sir Hugh Foot (ortada) ve Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Antlaşması'nı imzalarken.....		201
Ek 3- Makarios EOKA'cılarla birlikte.		202
Ek 4- Rauf Denктаş, BMGS Butros Gali ve Yorgo Vasiliu (1990 Gali Fikirler Dizisi Görüşmeleri).		202
Ek 5- BMGS Perez de Cuellar, Yorgo Vasiliu ve Rauf Denктаş Görüşmeleri.....		203
Ek 6- Glafkos Kliridis, BMGS Kofi Annan ve Rauf Denктаş Görüşmeleri		203
Ek 7- Rauf Denктаş, Tasos Papadopoulos ve BMGS Kofi Annan.....		204
Ek 8- KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ile Rum Yönetimi Başkanı Dimitris Hristofyas'ın 21 Mart 2008 tarihli çözüm müzakereleri.....		204
Ek 9- Derviş Eroğlu ve BMGS Ban Ki-moon Görüşmesi.....		205

Ek 10- Dimitris Hristofyas, BMGS Ban Ki-moon ve Derviş Eroğlu Görüşmeleri	205
Ek 11- Nikos Anastasiadis, BMGS Ban Ki-moon, Mustafa Akıncı	206
Ek 12- Tercüman Gazetesi, 16 Kasım 1983 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ilanı haberi	206
Ek 13- Kıbrıs Haritası (Piri Reis).....	207
Ek 14- Kıbrıs’ta mevcut durumu gösteren harita.	207
Ek 15- 31 Aralık 1963’te BM Barış Gücü Komutanı Peter Young tarafından Lefkoşa’yı Türk ve Rum kesimi olarak ayıran “Yeşil Hat” haritası.....	208
Ek 16- İngiltere’nin Kıbrıs Adası’nda bulunan egemen üsleri	208
Ek 17- Annan Planı’na göre Kıbrıs Adası için öngörülen harita.....	209
Ek 18- Annan Planı döneminde KKTC’de planın kabul edilmesi yönünde düzenlenen mitingler.....	209
Ek 19- BM çözüm planında önerilen iki yeni Kıbrıs haritası.	210
Ek 20- Yunanistan/Rum Yönetiminin, Türkiye’yi Doğu Akdeniz’de hapsetmek istedikleri alan.....	210
Ek 21- Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki münhasır ekonomik bölgesi.	211
Ek 22- Doğu Akdeniz bölgesinde Rum Yönetimi’nin, tek taraflı olarak belirlediği “Münhasır Ekonomik Bölge” haritası	211
Ek 23- Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki egemenlik alanları.....	212
Ek 24- Gali Haritası.....	212
ÖZGEÇMİŞ	213

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi,
AKEL	Emekli Halkın İlerici Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BDH	Barış ve Demokrasi Hareketi
BMGS	Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CTP	Cumhuriyetçi Türk Partisi
DİKO	Demokrat Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
DP	Demokrat Parti
Dr.	Doktor
DSP	Demokratik Sol Parti
EDEK	Sosyal Demokrasi Hareketi
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KATAK	Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu

KTGY	Kıbrıs Türk Geçici Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
KTMHP	Kıbrıs Türk Milli Halk Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PEO	Pan-Kıbrıs Emekçi Federasyonu
PASOK	Panhelenik Sosyalist Hareketi
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	Toplumcu Kurtuluş Partisi
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
UBP	Ulusal Birlik Partisi

ÖZET

Çalışmanın konusunu Kıbrıs Sorununun planlar, raporlar ve müzakere süreçleri bağlamında kapsamlı incelenmesi oluşturmıştır. Çalışmada uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Kıbrıs Sorununun, bu uzun süreç içerisinde neden çözülemediği ve zamanla neden daha karmaşık bir sorun haline geldiği sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Ayrıca yine çalışmada Kıbrıs Adası'nın ve çevresinin bir oyun sahnesine benzetilmesinden yola çıkarak sorunun sıfır toplamlı bir oyun modelinden, sıfır toplamlı olmayan bir modele nasıl dönüştürülebileceği tartışılmıştır. Yani tarafların yine birbirlerine rakip olduğu ancak her iki tarafın da kârlı olabileceği denge durumuna nasıl ulaşılabilceği sorusuna cevap aranmıştır. İncelemenin sınırlarını, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) kurulması öncesi ve sonrası sorunun çözümü için öne sürülen planlar ve müzakere süreçleri oluşturmıştır. Bu sınırlar dâhilinde çalışmanın Kıbrıs Sorununun taraflar arasında ortaya çıkışı, uluslararası bir boyut kazanması, çözüm müzakerelerine başlanması ve tarafların tezleri ele alınmıştır. KKTC'nin kurulması sonrası federasyon temelinde taraflar arasında devam eden çözüm müzakereleri, Annan Planı ve referandumu süreci, Mehmet Ali Talat, Derviş Eroğlu ve Mustafa Akıncı dönemi çözüm müzakerelerine çalışmada geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ayrıca Kıbrıs Sorununa doğrudan veya dolaylı olarak dâhil olan bölgesel ve küresel aktörlerin soruna yönelik politikaları incelenmiştir. Kıbrıs Sorununa doğrudan taraf olan Türkiye ve Yunanistan'ın bölgede yaşanan kriz dönemlerinde sorunu ve Doğu Akdeniz bölgesini nasıl güvenlikleştirdiği veya güvenlikdışlaştırdığı liderlerin söylemleri bağlamında ele alınmıştır. Yine çalışmada taraflar arasında 1968'de başlayan ve 2020 yılına kadar zaman zaman kesintilerle devam eden Kıbrıs müzakerelerinde, KKTC ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) çözüm için ileri sürdükleri tezler incelenmiş ve kalıcı bir çözüm için uygulanabilir olup olmadıkları noktasında bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Sorunu, Kıbrıs Sorunu Üzerine Yürütülen Müzakereler, Kıbrıs Sorununun Çözümüne Yönelik Planlar, KKTC, GKRY

SUMMARY

THE CYPRUS PROBLEM THROUGH PLANS, REPORTS AND NEGOTIATION PROCESSES

The topic of this study is a comprehensive examination of the Cyprus Problem in the context of plans, reports and negotiation processes. In this study, the question of why the Cyprus Problem, which has an extended history, has not been resolved over the years and why it has become more of a complex problem in time, has tried to be answered. In addition, the study discusses how the problem can be transformed from a zero-sum game model to a non-zero-sum model, based on comparing Cyprus and its vicinity to a game scene. In other words, an answer was sought to the question of how to reach a state of equilibrium in which the parties are rivals but both sides can be profitable. The boundaries of the study were the plans and negotiation processes put forward for the solution of the problem prior to and after the establishment of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). Working within these boundaries, the emergence of the Cyprus Problem amongst the parties, gaining an international dimension, initiation of solution negotiations and the thesis of the parties have been dealt with. Ongoing solution negotiations between the parties on the basis of the federation after the establishment of the TRNC, the Annan Plan and the referendum process, the solution negotiations during the era of Mehmet Ali Talat, Derviş Eroğlu and Mustafa Akıncı have been widely discussed. Moreover, the policies of regional and global actors involved in the Cyprus Problem directly or indirectly were examined. The direct parties to the Cyprus Problem, Turkey and Greece in the crisis and how the problems experienced in the region of the Eastern Mediterranean are discussed within the scope of securitization or non-securitization rhetoric of their leaders. Again, in the study, the theses put forward by the TRNC and the Greek Administration of Southern Cyprus for a solution in the Cyprus negotiations, which started in 1968 and continued with interruptions from time to time until 2020, were examined and an assessment was made as to whether they are applicable for a permanent solution.

Keywords: The Cyprus Problem, Negotiations Undertaken in Regards to the Cyprus Problem, Plans Aimed at Solving the Cyprus Problem, TRNC, GASC

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim ve tez çalışmamın hazırlanması sürecinde bilgi ve tecrübesiyle bana her zaman yol gösteren, desteklerini benden esirgemeyen ve beni her zaman cesaretlendiren hocam, değerli tez danışmanım Prof. Dr. Şenol KANTARCI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bölümümüzde akademik olarak her sorunumuzla ilgilenen, yardım eden Arş. Gör. Arda DİLMAÇ'a ayrıca beni bu günlere getiren ve eğitim öğretim hayatım boyunca her zaman sevgi ve anlayışları ile yanımda olan annem Fadime AYDINYÜZ'e, babam Turgay AYDINYÜZ'e ve abim Süleyman AYDINYÜZ'e teşekkür ederim.

Betül AYDINYÜZ

ÖNSÖZ

Uzun bir tarihi geçmişini bulanan Kıbrıs Sorunu, bu uzun süreç içerisinde kronikleşerek çok boyutlu sorun haline dönüşmüştür. Kıbrıs Adası'nda taraflar arasında sorun yaşanmasının en önemli sebebi, ada nüfusunun farklı etnik kimliklerden oluşmasıdır. Birbirlerinden din, dil, ırk ve kültürel olarak farklılıklar barındıran Türk ve Rum nüfusunun adadaki varlığı, bu iki etnik grubun kendi aralarında kategorileşmelerine neden olmuştur. Bu durumda iki etnik grubun ötekini kendisinin varlığına bir tehdit olarak algılaması adada sorunu başlatan etken olmuştur. Ayrıca Rum tarafının din, dil, ırk ve kültürel olarak kendilerini Yunanistan'la Türklerin de benzer sebeplerle Türkiye ile özdeşleştirmesi Türkiye ve Yunanistan'ın doğrudan soruna taraf olmaları sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Rumların Megali İdea fikrini benimsemeleri ve bu doğrultuda adanın Yunanistan'a bağlanması anlamına gelen enosis hayalini gerçekleştirmek amacıyla adadaki Türklere yönelik şiddet eylemlerine başlamış olması hususu adada sorunu başlatan etken olmuştur. Türkler ise Rumların enosis tezine karşılık adanın taksim edilmesi tezini ileri sürmüştür. Adadaki sorunu sonlandırmak amacıyla her ne kadar 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulsa da taraflar arasındaki sorun ortaklık cumhuriyeti döneminde daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Ayrıca Garanti ve İttifak Antlaşmalarının Türkiye'ye ada üzerinde sağladığı garantörlük Rum tarafına göre yeni bir sorunu daha ortaya çıkarmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti üçüncü yılında ortadan kalkarken, adada Rum saldırılarının şiddetlenmesi Türklerin abluka altında yaşamasına neden olmuştur. Bu gelişmeler dâhilinde taraflar 1968 yılında çözüm müzakerelerine başlamış ancak çözüm için kalıcı bir uzlaşma sağlanamamıştır.

1974'te Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmesiyle ada ikiye ayrılmış ve iki ayrı yapı ortaya çıkmıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ayrı bir devlet olarak tanınırken; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) tanınmaması ve KKTC'ye yönelik ambargo ve izolasyonların uygulanması olgusu soruna yeni bir eksen kazandırmıştır. Ayrıca GKRY'nin 2004 yılında Avrupa Birliği'ne (AB) üye olarak kabul edilmesi ve -Rum yönetiminin- kendisini adanın tek temsilcisi olarak görmesi Kıbrıs Sorununun temel boyutunu oluşturmuştur/oluşturmaktadır. Bu kapsamda Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla 1968'de başlayan çözüm müzakereleri zaman zaman kesintiye uğrasa da elli yılı aşkın süredir devam etmektedir.

Çalışmada çözüm müzakereleri kapsamında hem tarafların hem de bölgesel ve küresel aktörlerin çözüme yönelik tezleri ele alınmıştır. Çözüm müzakereleri kapsamında ise ortaya çıkan çözüm planları bu çalışmada ayrıntılı bir şekilde incelendiği gibi sorunu çözümsüz hale

getiren etkenlerin ne olduğu ve müzakerelerin neden sonuçsuz kaldığı sorusuna tarafların tezlerinin karşılaştırılması kapsamında bir cevap aranmıştır. Ayrıca çalışmada Kıbrıs Adası'nın ve çevresinin bir oyun sahnesine benzetilmesinden yola çıkarak sorunun sıfır toplamlı bir oyun modelinden, sıfır toplamlı olmayan bir modele nasıl dönüştürülebileceğı tartışılmıştır. Yani tarafların yine birbirlerine rakip olduğu ancak her iki tarafın da kârlı olabileceğı denge durumuna nasıl ulaşılabilceğı sorusuna bu çalışmada cevap aranmıştır.

Betül AYDINYÜZ

GİRİŞ

Uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Kıbrıs uyuşmazlığı, bu uzun süreç içerisinde çözümsüzlük bağlamında uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür. Taraflar arasında kronikleşen çözümsüzlüğün bir tarafını Türkiye ve Kıbrıslı Türkler oluştururken diğer tarafını da Yunanistan ve Kıbrıs Rumları oluşturmıştır. Sorun, ayrıca özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecinde küresel anlamda ön plana çıkan konulardan biri olarak kendisini göstermiştir.¹ Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli adası Kıbrıs'ta, taraflar arasında yaşanan soruna, küresel ve bölgesel aktörlerin de dâhil olması sorunu daha karmaşık bir hale getirmiştir.

Kıbrıs Adası tarihsel süreçte birçok yönetimin hâkimiyeti altına girmiş fakat taraflar arasında ortak bir kimlik inşası oluşmamıştır.² Osmanlı hâkimiyeti döneminde Kıbrıs Adası üzerinde uzun süreli ancak geçici bir barış ortamı sağlanmıştır. Fransız İhtilalinden hemen sonra 1796 tarihinde Viyana'da yayımlanan Megali İdea fikri, Kıbrıslı Rumlar üzerinde de büyük etkiler bırakarak ayrılıkçı fikirlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³ 308 yıl süren Osmanlı hâkimiyetinin ertesinde, adanın İngiliz hâkimiyetine geçmesi, adadaki Rumları Megali İdea fikrinin bir parçasını oluşturan enosis hayali çerçevesinde cesaretlendirmiştir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı hayalini taşıyan Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklere yönelik şiddet eylemlerine de bu dönemde başlamıştır. Bu durum ise adada Türk ve Rum nüfusu arasında yaşanan sorunun başlangıcını oluşturmıştır. Rumların şiddet eylemlerine adadaki Türkler de kendilerini korumak adına karşılık vermiş ancak bu durum adada taraflar arasında çatışmaların başlamasına neden olmuştur. Nitekim taraflar arasındaki sorun adanın İngiliz hâkimiyetine geçmesiyle başlamıştır.

Adada, taraflar arasında yaşanan sorundan rahatsız olan ve bir çözüm bulunması konusunda harekete geçen İngiliz yönetimi, sorunun çözümü noktasında adanın içişlerinde bağımsız, dışişlerinde ise İngiltere'ye bağlı olması temeline dayanan yani ada için özerklik içeren bir dizi plan hazırlamış ve tarafların bu planları kabul etmesi için çalışmalarını sürdürmüştür. Bu planlar kapsamında İngiliz yönetiminin, Türkiye ve Yunanistan'ı 1955 yılında Londra'ya davet etmesi ise soruna Türkiye ve Yunanistan'ın doğrudan taraf olması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Londra Konferansı'nda Yunanistan enosis tezinde, Türkiye ise adanın taksim edilmesi tezinde ısrarcı olmuştur. İngiltere yönetimi ise adaya özerklik

¹ Maral, 2014: 1.

² Vatansever, 2012: 1488.

³ Gözügüzelli, 2008: 31.

verilmesi çerçevesinde hazırladığı planı tarafların onayına sunmuştur. Ancak İngiliz yönetiminin adada özerk bir yönetim kurulması temelinde öne sürdüğü plan ve planlar kabul görmemiş ve sorunun çözümü noktasında başarılı olamamıştır. Ancak İngiliz yönetiminin adadaki soruna çözüm bulunması yönündeki çalışmaları devam etmiştir. Nitekim 1959 Londra ve Zürih Antlaşmaları sonrasında 16 Ağustos 1960 tarihinde, iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve imzalan Garanti Antlaşması ile de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devletleri Türkiye, Yunanistan ve İngiltere olarak belirlenmiştir. Ayrıca kurucu antlaşma ile enosis ve taksim tezleri yasaklanmıştır. Ancak Ortaklık Cumhuriyeti üç yıl hayatta kalabilmiş ve sorunun çözümü konusunda başarılı olunamamıştır. Nitekim 1963 yılında Kıbrıslı Rumlar Akritas Planı çerçevesinde Kıbrıslı Türklere yönelik kanlı şiddet eylemlerine başlamıştır. Türkiye ise Kıbrıslı Türklere yönelik yapılan saldırılara sessiz kalmayarak adaya müdahale yönündeki söylemlerini İngiltere'ye ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne bildirmiştir. Ancak Türkiye Hükûmeti, İngiltere ve ABD'den istediği desteği alamamış ve garantörlük hakkını kullanarak adaya tek başına müdahale etme konusunda hazırlıklara başlamıştır. Ancak 5 Haziran 1964 tarihinde ABD yönetiminden gelen Johnson Mektubu ile Türkiye'nin adaya müdahalesi engellenmiştir. Rumların adadaki Türklere yönelik şiddet eylemleri devam ettiği bir dönemde, 28 Aralık 1967 tarihinde Kıbrıslı Türkler tarafından adada "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi" ilan edilmiştir. Ayrıca bu dönemde Albaylar Cuntası, Yunanistan'da iktidarı ele geçirmiş ve bu durum Kıbrıs'a da yansımıştır. Albaylar Cuntası 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a darbe gerçekleştirmiş ve ardından bir radyo aracılığı ile enosisin gerçekleştiğini bildirmiştir. Rumların hamlesine karşılık Türkiye ise 1974 tarihinde adaya Barış Harekâtı başlatmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs Adası'na gerçekleştirdiği Barış Harekâtı, BM'nin ateşkes ilan etmesi ile sona ermiş ve ada bu tarih itibarıyla fiili olarak ikiye ayrılmıştır. 1975 yılında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi ile de adanın güneyindeki Türkler ile adanın kuzeyindeki Rumlar yer değiştirmiştir. Bu durum sorunun başlangıcından beri taraflar arasında yaşanan ayrılığın somut olarak göstergesini oluşturmuştur.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası her ne kadar taraflar arasındaki çalışmalar sona erse de 1983 yılında kurulan KKTC'nin devlet olarak tanınmaması, 2004 yılında gerçekleştirilen Annan Planı referandumu sonrası 1 Mayıs 2004 tarihinde, Rum yönetiminin tüm adayı temsilen AB'ye üye olarak kabul edilmesi ve 1974 yılından beri KKTC'ye yönelik ambargo ve izolasyonların sürdürülmesi sorunu devam ettiren ana etkenler olmuştur. Bu durumlara ek olarak son dönemle birlikte Kıbrıs Adası'nın çevresinde keşfedilen zengin hidrokarbon yatakları soruna petropolitik bir sorunun eklenmesine neden olmuştur.

Kıbrıs Adası gerek stratejik gerekse jeopolitik konumu dolayısıyla tarihin her döneminde gerek bölgesel gerekse küresel aktörler için önemli olmuştur. Nitekim sorunun ortaya çıktığı XVIII. yüzyılın sonlarından XXI. yüzyıla kadar halen çözülmemiş uluslararası bir mesele olan Kıbrıs Sorununa, Türkiye ve Yunanistan dışında küresel aktörlerin de dâhil olması sorunu içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.⁴ Bu yüzden bu çalışmada, müzakere süreçlerinin, sorunun çözümünde başarısız olmasının nedenleri ve sorunun taraflar arasında nasıl ‘güvenikleştirildiği’ veya ‘güvenlik-dışılaştırıldığı’na yönelik yine liderlerin söylemleri bağlamında açıklık getirilmiştir.

“Güvenlik” kavramının tanımı konusunda birçok yazar ve teorisyen görüş ayrılığına düşmüştür. Ancak güvenliğin tartışmalara açık bir kavram olduğu konusunda mutabık olmuşlardır.⁵ Buzan’a göre güvenlik “tıpkı sevgi, özgürlük ve güç kavramları gibi tartışmaya açık ve oldukça muğlak”, McSweeney’de göre, “tıpkı barış, onur, adalet gibi bir dizi diğer kavramla ilişkilendirilebilen fakat tanımlanmaya direnen bir terim” dir.⁶ Bu nedenle güvenliğin kavramsallaştırılması noktasında farklı tanımlamalar yapılabilmektedir.

Arnold Wolfers güvenliği, öznel ve nesnel olmak üzere ikiye ayırarak “kazanılmış değerlere kasteden tehditlerin ya da bu tehditlerin varlığına dair korkuların bulunup bulunmaması” olarak ifade etmiştir. Baldwin ise Wolfers’a karşılık güvenliğin tanımını yaparken “kimin için güvenlik?” ve “hangi değerler için güvenlik?” sorularına cevap aramıştır.⁷ Ole Waever’a göre güvenlik, güvelliğe karşı bir tehdidin yöneltildiği olması yani bir güvensizliğin var olması ve bu güvenlik tehdidine yönelik bir dizi önlemin alınması durumunu ifade etmektedir.⁸

Güvenlik çalışmaları, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini olarak literatüre girmiştir.⁹ Realist yazarlara göre güvenliğin tanımı, sürekli bir güvensizlik ortamının var olması yani anarşik bir dünya düzeninin varlığı ve güvende olmama hali üzerine şekillenmiştir. Dolayısıyla klasik realist yazarlar güvenlik çalışmalarını, “güç, tehdit ve güvensizlik” ekseninde değerlendirmişlerdir. Klasik realizme göre dünya üzerinde sürekli bir güvensizlik ortamının varlığı kaçınılmazdır. Ve bu dönemde “devlet” temelli bir güvenlik anlayışı inşa edilmiştir. Dolayısıyla klasik realistler, referans nesnesi olan ulus-devletlerin ne pahasına olursa olsun korunması gerektiğini belirtmişlerdir. Devletlerin anarşi ortamında güvenliğini nasıl sağlayacağı konusunda ise askeri güce vurgu yapılmıştır. Yani

⁴ Maral, 2014: 1.

⁵ Baylis, 2008: 73.

⁶ Baysal ve Lüleci, 2011: 64.

⁷ Baran ve Macar, 2017: 251-252.

⁸ Baysal ve Lüleci, 2011: 65.

⁹ Baran ve Macar, 2017: 252.

realistlere göre ulusal güvenlik ancak askeri güç ile sağlanabilmektedir.¹⁰ Nitekim 1930’lu yıllardan 1980’li yılların ortalarına kadar hâkim olan bu gelenekselci yaklaşım, devlet güvenliği ve askeri güç merkezli güvenlik çalışmaları üzerine yoğunlaşmıştır.¹¹ Bu dönemde güvenlik çalışmalarının sadece devlet temelli ve askeri güç odaklı olmasının temel nedeni ise Batı’nın Soğuk Savaş dönemi boyunca tehdit algısını sadece Sovyetler Birliği üzerine şekillendirmesine dayanmaktadır.¹²

Neo-realist teorinin ortaya çıkması ile birlikte 1970’li yıllarda güvenlik çalışmaları Stephen M. Walt’ın da ifadesiyle “Rönesans Dönemi” ne girmiştir.¹³ Klasik realizm çalışmalarına bir eleştiri olarak ortaya çıkan neo-realist teoriye göre güvenlik veya güvensizlik, uluslararası sistemin doğasından kaynaklanmaktadır. Anarşik dünya düzeninin geçmişte olduğu gibi gelecekte de sürekliliğine vurgu yapan neo-realistler, devletlerin ise bu dünya düzeninde varlıklarını sürdürebilmeleri için birbirleri ile işbirliği yapabileceği düşüncesi üzerinde yoğunlaşmışlar ve bu durum da neo-realizmin “güvenlik ikilemi” (Security dilemma) modelini ortaya çıkarmıştır.¹⁴

Güvenlik İkilemi modeli, iki kutupluluğun hâkim olduğu dünya düzeninde devletlerin silahlanma yarışının kavramsallaştırılması şeklinde özetlenebilmektedir. Yani bu modele göre, bir devletin kendi güvenliği boyutunda atmış olduğu her adım, diğer devletin güvenliği yönünde bir tehdide dönüşmektedir. Nitekim Türkiye ve Yunanistan arasında Soğuk Savaş boyunca süren silahlanma yarışı Güvenlik İkilemi modeline bir örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla devletler karşılıklı işbirliğine yönelmek yerine, kimin daha kazançlı olacağı noktasına odaklandıkları için neo-realizmin Güvenlik İkilemi modeli de devletleri bir süre sonra çatışmaya sürükleyecektir.¹⁵ Neo-realist yazarlar, devletlerarasında bir işbirliğinin sağlanmasının mümkün olduğu ancak bu duruma ulaşmanın ve sürekliliğinin sağlanmasının oldukça zor olduğu görüşündedirler. Neo-realistlere göre devletlerarasında işbirliğini engelleyen nedenler ise “hile-aldatma ihtimali” ve devletlerin “mutlak kazanç-görelî kazanç” durumlarıdır.¹⁶ Güvenlik çalışmaları bağlamında neo-realizmi klasik realizmden ayıran temel fark, tek referans nesnesi olan devlet güvenliğinin yanında uluslararası sistemin güvenliğini de çalışma alanına dâhil etmesi olmuştur.¹⁷

¹⁰ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 5-7.

¹¹ Baran ve Macar, 2017: 252.

¹² Williams, 2008: 7.

¹³ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 8.

¹⁴ Baylis, 2008: 72-73.

¹⁵ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 8-9.

¹⁶ Baylis, 2008: 74.

¹⁷ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 10.

1980’li yıllarda alternatif yaklaşımlardan biri olarak ortaya çıkan inşacı teoriye göre dünya, sosyal bir yapı olarak toplulukların birbirleriyle olan etkileşiminin olduğu yerdir. Ayrıca inşacı yaklaşım norm ve kimlik gibi etkenlerin dünya siyasetindeki merkezi konumuna vurgu yapmaktadır. İnşacı teorisyenler, klasik realistlerin üzerinde yoğunlaştığı “güç-tehdit-güvensizlik” üçgeninden uzaklaşarak, devletlerarasında var olan rekabetlerin yönetilmesi noktasına odaklanmıştır. İnşacı yaklaşıma göre güvenlik, sosyal bir yapıdır ve kimlik kavramı güvenlik ile bağlantılıdır. Dolayısıyla dünya siyasetinin inşası noktasında kimlik faktörü merkezi oluşturmaktadır.¹⁸

1980’li yılların sonlarında güvenlik çalışmaları bağlamında birçok yeni konu uluslararası ilişkiler disiplinine eklenmiştir. İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle birlikte güvenliğin tanımı noktasında büyük bir genişleme yaşanmış ve böylece “kültür, kimlik, çevre, etnisite, sağlık ve iktisat” gibi konular güvenlik çalışmalarına dâhil edilmiştir. Kopenhag Okulu ise güvenlik çalışmalarına, “sektörel güvenlik, bölgesel güvenlik ve güvenlikleştirme/güvenlikdışlaştırma” yaklaşımlarını dâhil etmiştir. Kopenhag Okulu güvenlik tanımı bağlamında sadece devlet güvenliği (dolayısıyla askeri güvenlik) üzerine vurgu yapılmasını eleştirerek, çalışma alanına yeni güvenlik sektörlerini de dâhil etmiştir. Okulun hâkim teorisyenleri olan Waewer, Buzan ve Wild, askeri, siyasi, iktisadi, toplumsal ve çevresel olmak üzere güvenliği beş sektöre ayırmışlardır.¹⁹

Kopenhag Okulu’nun güvenlik kavramına kazandırdığı “toplumsal güvenlik” sektörü, doğrudan “kimlik güvenliği” anlamına gelmektedir ve siyasal güvenlik ile yakından ilişkilidir. Toplumsal güvenlik, kimliğe yönelik bir tehdidin yöneltilmiş olması ve kimliğin bu tehdit bağlamında korunmasını içermektedir. Soğuk Savaşın sona ermesi ve iki kutupluluğun son bulmasıyla birlikte uluslararası sistemde birçok yeni ulus-devlet ortaya çıkmıştır ve bu dönemi etnik çatışmaların hâkim olduğu yeni bir dünya düzeni takip etmiştir. Dolayısıyla etnik çatışmaların artması, güvenlik çalışmaları bağlamında toplumsal güvenliğin daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur.²⁰

Bölgesel güvenlik yaklaşımında ise teorisyenler daha çok coğrafi tanımlamalara yönelmişlerdir. Bu noktada güvenliğin bölgeselleşmesi, aynı coğrafi alanda bulunan devletlerin ve diğer aktörlerin, aralarında çatışma ortamı yaratacak ilişkilerden uzaklaşarak ortak faydanın amaçlandığı bir iş birliğine yönelmeleri anlamına gelmektedir.²¹ Ancak 1995

¹⁸ Williams, 2008: 59-61.

¹⁹ Baysal ve Lülecı, 2011: 68-72.

²⁰ Waewer, 2008: 153-155.

²¹ Hettne, 2008: 91.

yılında güvenlikleştirme/güvenlikdışlaştırma yaklaşımının ortaya çıkması ile birlikte güvenliğin bölgeselleşmesi noktasında da köklü değişiklikler meydana gelmiştir.²²

Güvenlikleştirme yaklaşımını uluslararası ilişkiler disiplinine dâhil eden Weawer olmuştur ve kavram 1995 yılından itibaren Kopenhag Okulunun temel çalışma alanına eklenmiştir. Waewer'e göre güvenlikleştirme, güvenliğe karşı bir tehdit durumunun var olması ve bu mevcut tehdide yönelik gerekli önlemlerin alınması durumunu içermekte ve güvenlikleştirme söz-edimler sayesinde ortaya çıkmaktadır. Bunun anlamı ise bir devletin varlığına yönelik bir tehdidin bulunması durumunda, devletin temsilcileri veya yetkili kişilerin söylemleri o tehdidi güvenlik boyutuna taşımaktadır. Söz-edimler ile güvenlikleştirilen konu doğrultusunda ise bir dizi önlemin alınması durumu ortaya çıkmaktadır. Ancak başarılı bir güvenlikleştirme gerçekleşmesi için söz-edimler tek başına yeterli olmamaktadır. Kopenhag Okulu'na göre başarılı bir güvenlikleştirmenin gerçekleşmesi için üç temel öge bulunmaktadır. Bunlardan birincisi: referans nesnesi yani tehdit edilen ve korunması gereken nesne (devlet, kimlik, toplum vs.), ikincisi: güvenlikleştirici aktör yani referans nesnesine yönelik bir tehdidin var olması durumunda konuyu söz-edimler sayesinde güvenlikleştirme boyutuna taşıyan öge üçüncüsü ise işlevsel aktör yani söz-edimler yoluyla ikna edilen hedef kitledir.²³

1963 yılında Rumlar tarafından hayata geçirilen Akritas Planı doğrultusunda adadaki Türk nüfusuna yönelik şiddet eylemlerinin hız kazanması, ardından 21 Aralık tarihinde yaşanan Kanlı Noel olayları ve Makarios Hükûmeti'nin 1964 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklaması gibi nedenler Türkiye'nin güvenlikleştirme boyutunda adım atması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin tehdit olarak gördüğü ve söz-edimler yoluyla belirttiği konular ise adadaki mevcut Türk nüfusuna yönelik büyük bir tehdidin bulunması yani hem "kimlik" faktörüne hem de insan güvenliğine yönelik bir tehdidin var olmasıdır. Ayrıca Makarios'un 1960 Antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklaması, Türkiye açısından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını ortadan kaldıran bir hareket olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Kıbrıs konusunda güvenlik nesnesi haline getirdiği nesneler "kimlik" dolayısıyla toplum güvenliği ve "devlet" in varlığına yönelik bir tehdidin bulunması şeklinde özetlenebilir.

Var olan tehdide yönelik olağanüstü tedbirlerin alınabilmesi noktasında ise güvenlikleştirici aktörün resmi kurumları veyahut halkı ikna etmesi gerekmektedir. Güvenlikleştirici aktörün hükûmetler olması durumunda ikna edilmesi gereken işlevsel aktör

²² Baysal ve Lüleci, 2011: 74.

²³ Baysal ve Lüleci, 2011: 74-81.

genellikle yasama birimidir.²⁴ Nitekim Kıbrıs konusunda güvenlikleştirici aktör İnönü Hükûmetidir. Öyle ki var olan tehdit neticesinde 16 Mart 1964 yılında İnönü Hükûmeti'nin Kıbrıs Adası'na yönelik müdahalesinin meşrulaştırılması, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) den onay alması ve ardından TBMM'den çıkan müdahale kararı ile sağlanmıştır. Her ne kadar Türkiye'nin adaya müdahalesi dönemin ABD Başkanı Johnson'dan gelen tehdit içerikli mektup ile önlense de TBMM'den çıkan müdahale kararı 1974 yılına kadar geçerliliğini koruyarak Türkiye'nin adaya Barış Harekâtı ile sonuçlanmıştır. 1964'ten 1974'e kadar geçen süre zarfında Kıbrıs Adası'nda Rumların Türk nüfusa yönelik şiddet eylemleri sonlanmamıştır. 1967'de Yunanistan'da yönetimi ele geçiren Albaylar Cuntası Kıbrıs'a da müdahale ederek Makarios Hükûmetine karşı bir darbe yapmış ve bir radyo aracılığıyla Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a bağlandığını yani enosisin gerçekleştiğini bildirmiştir. Anayasal düzenin yok sayılması anlamına gelen bu olay karşısında sessiz kalmayan Türkiye Hükûmeti hali hazırda 1964 yılında TBMM'nin onayladığı müdahale kararına dayanarak Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. 1964'te Johnson mektubu ile engellenen Türkiye'nin müdahalesi, 1974'te tehdide yönelik her türlü önlemin alınması ile sonuçlanmıştır. Bu durum da Kopenhag Okulunun belirttiği gibi başarılı bir güvenlikleştirmenin ortaya çıktığını göstermektedir.

Güvenlikdışlaştırma ise daha önce tehdit olarak algılanan ve söz-edimler yoluyla güvenlikleştirilen bir şeyin artık tehdit olmaktan çıkması durumudur. Soğuk Savaşın bitişi güvenlikdışlaştırmaya örnek olarak verilebilir.²⁵

Güvenlikleştirme bağlamında üç temel dönem göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi: Klasik güç dengesi dönemi, ikincisi: iki kutupluluğun hâkim olduğu Soğuk Savaş dönemi üçüncüsü ise Soğuk Savaş sonrası yeniden şekillenen dünya düzeni dönemidir. 1648'den 1945'e kadar devam eden Klasik güç dengesi döneminin öne çıkan en temel özellikleri, Avrupalı büyük güçler arasında süren sömürge yarışları ve bu doğrultuda güçler arasında her zaman muhtemel olan savaş durumlarının varlığıdır. Büyük güçler arasında süren sömürge yarışları XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Klasik güç dengesi dönemi boyunca savaş ihtimalinin büyük güçler arasındaki muhtemel varlığı her zaman korunmuştur. Savaş ihtimalinin her zaman beklenilebilir olması, bu dönemde savaşın çok fazla güvenlikleştirilmediğini göstermektedir. Soğuk savaşın başlaması ile birlikte güvenlikleştirme bağlamında yeni bir dönem başlamıştır. Soğuk Savaş dönemi ile çok kutuplu dünya düzeninden iki kutuplu bir dünya düzenine geçilmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca süper güçler arasında savaş ihtimali her zaman geçerliğini korumuş ve klasik güç dengesi

²⁴ Baysal ve Lüleci, 2011: 86.

²⁵ Buzan, 2008: 108.

dönemindeki sömürge yarışının yerini bu dönemde silahlanma yarışı almıştır. Süper güçler arasında süren silahlanma yarışı bağlamında muhtemel savaşın boyutları da değişmiş nükleer silahlar bu dönemde hızla geliştirilmiştir. Bu durum da nükleer silahların güvenlikleştirilmesi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca bu dönemde sömürgeciliğin sona ermesi ile birçok yeni devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Bu durum bağımsızlığını yeni kazanan devletlerarasında da savaş ihtimalinin doğması ile sonuçlanmıştır. Bu dönemin en belirgin özelliği ise evrensel bir güvenlik modelinin ortaya çıkması olmuştur. Nitekim liberal demokrasi ve Komünizm arasında süren güç mücadelesi tüm dünya devletlerinin bu iki taraf arasında bir seçim yapmasıyla ve ortak bir tehdidin belirlenmesi ile sonuçlanmıştır.²⁶ Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte evrensel güvenlikleştirme sona ermiş ve askeri güç bir süre geri planda kalmıştır. Avrupa devletlerinin bu dönemde askeri bir tehdit algısının bulunmaması yeni tehditler üzerinde bir güvenlikleştirme modeline neden olmuştur. Bağımsızlığını yeni kazanan devletlerarasında süren bölgesel çatışmaların varlığı ve etnik-milliyetçilik kavramlarının giderek yaygınlaşması Soğuk Savaş sonrası döneminin belirgin özellikleri olmuştur.²⁷ Ayrıca Soğuk Savaş dönemi sonrasında evrensel güvenlik modelinin yerini insan merkezli bir güvenlik modeli almıştır.²⁸ Ancak 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesi ABD'nin yeni güvenlik modelini "teröre karşı ortak savaş" üzerine şekillendirmesine neden olmuştur. 11 Eylül Saldırıları ile birlikte Soğuk Savaş sonrası dönemde bir süre geri planda kalan askeri güç yeniden önem kazanmış ve ABD'nin bu çağrısı evrensel güvenlikleştirme modeline geri dönüş yönünde bir eğilim olarak değerlendirilmiştir.²⁹

Sosyal inşacılık teorisi bağlamında dost ve düşman algısının ne olduğu, tarafların müzakere süreci içerisinde nasıl bir tutum sergilediği ve sorunun nasıl ve neden kronikleştiği konusuna da vurgu yapılmıştır. İnşacı yaklaşım, 1990'lı yılların başlarında pozitivist teori ve post-pozitivist teori yaklaşımlarının bir orta yolu olarak ortaya çıkmıştır.³⁰ Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte bağımsızlığını yeni kazanan devletlerarasında milliyetçi çatışmalar başlamıştır. Bu durum bir yandan kimlik, kültür, norm gibi kavramların ön plana çıkmasına neden olurken diğer taraftan sistemin yeniden tanımlanması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan inşacı yaklaşım maddi olandan çok sosyal olan üzerine odaklanmıştır.³¹ İnşacı yaklaşım Uluslararası İlişkiler teorilerinin akılcı yaklaşımlarının

²⁶ Buzan, 2008: 110-115.

²⁷ Bakan, 2007: 39-40.

²⁸ Brauch, 2008: 6.

²⁹ Buzan, 2008, 118-119.

³⁰ Kaya, 2008: 83.

³¹ Ertem, 2012: 180.

aksine, kimlik, kültür, çıkar, değer gibi kavramların dünya siyaseti üzerindeki etkilerine odaklanan Uluslararası İlişkiler disiplininin kendine has bir çalışma alanıdır.³²

İnşacı yaklaşım devleti “sosyal bir varlık” olarak tanımlarken, uluslararası ilişkileri ise “sosyal bir alan” olarak tanımlamaktadır. Geleneksel teorilerin yapı eksenli çalışmalarının aksine inşacı yaklaşım, aktörleri de ekleyerek araştırma alanını genişletmiştir. Yapı ve aktörlerin karşılıklı etkileşim içinde olduğunu ileri süren inşacı teori, yapısal değişikliklerin de aktörler vasıtasıyla mümkün olacağı görüşünü savunmaktadır. İnşacı yaklaşım aktörlerin ise içinde bulundukları sosyal alan, mekân ve zamandan ayrı düşünülmemeyeceğine vurgu yapmaktadır.³³ İnşacı yaklaşıma göre yapılar, aktörler tarafından yaratılmaktadır. Dolayısıyla sosyal ilişkiler sonucu ortaya çıkan yapılar ise aktörlerin davranışlarını, kimlik ve çıkarlarını belirlemektedir. Ayrıca yapılar değişmez değildir. Tam tersine ümit edilenin değişmesi sonucunda yapıların değişimi mümkün olmaktadır.³⁴

İnşacı yaklaşım güç ve çıkar kavramları üzerinde klasik Uluslararası İlişkiler teorileri kadar yoğunlaşmamakla birlikte çalışma alanını kimlik ve fikirlerin nasıl ortaya çıktığı noktasında şekillendirmiştir. İnşacı teorisyenler disiplinin, çalışmalara kültür kavramının analiz edilmesi ile başlanması gerektiğini ve daha sonra güç ve çıkar kavramlarına odaklanılması gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca kimlik ve fikirlerin devlet davranışlarını anlama noktasında önemli olduğunu ileri sürmektedirler. İnşacı yaklaşıma göre devletlerin kimlik ve çıkarları tarihsel bir süreç içerisinde ortaya çıkmakta ve şekillenmektedir.³⁵ Osmanlı yönetimi sırasında Kıbrıs Adası’nda her iki toplum tarafından korunan ancak ifşa edilmeyen ‘Rum kimliği’ ile ‘Türk kimliği’ Osmanlı Devleti’nin zayıf dönemlerinde özellikle Rumlar tarafından çıkartılmıştır. Osmanlı sonrası İngiliz yönetimi ve sonrasında ise Türkleri dışsallaştırıcı baskın bir Rum kimliği kendisini göstermiş ve Türklere yönelik baskıcı bir tutuma neden olmuştur.³⁶

İnşacı yaklaşıma göre anarşi hiçbir devletin diğer devletler üzerinde hâkim olmadığı bir sistemdir.³⁷ Wendt, “anarşi devletlerin onu nasıl adlandırdığıdır.”³⁸ şeklinde bir tanımlama yaparken, Onuf’a göre “anarşi bir kural durumu” dur. Yani anarşi hiçbir kuralın olmaması durumu değil tam tersine başlı başına bir kuralı ifade etmektedir. Onuf’a göre sistem üzerinde hiçbir kuralın olmaması durumu anarşi değil kaos yaratmaktadır. İnşacı yaklaşım anarşi ortamında her zaman savaş olacağı fikrine karşı çıkarak, anarşinin güç sistemi

³² Griffiths vd., 2011: 123.

³³ Ertem, 2012: 184.

³⁴ Kaya, 2008: 99-101.

³⁵ Kaya, 2008: 99-101.

³⁶ Kaya, 2008: 101-102.

³⁷ Kaya, 2008: 101-102.

³⁸ Wendt, 2013: 7.

oluşturabileceği gibi ortak güvenlik sistemleri de yaratabileceği düşüncesini savunmaktadır.³⁹ Wendt'e göre, "öz-yardım" ve "güç politikaları" anarşiden kaynaklanmamakta, şayet bir öz-yardım dünyası mevcutsa bu durumun sebebi yapı değil süreçtir. Aynı doğrultuda Wendt, öz-yardım ve güç politikalarının anarşinin kurumları olduğunu dile getirmiştir.⁴⁰

İnşacı yaklaşımın en temel özelliklerinden biri uluslararası politikanın kapsamlı bir analizinin yapılabilmesi noktasında kimlik ve çıkarlara yaptığı vurgu olmuştur. İnşacı teoriye göre aktörlerin davranış kalıpları değişebilir ama aynı şey kimlik ve çıkarlar için geçerli değildir. Çıkarların şekillenmesi noktasında ise kimlik en önemli faktördür. Yani bir devletin çıkarları o devletin kimliğine bağlıdır. Bu doğrultuda inşacı yaklaşımın "ben" ve "öteki" kavramları ortaya çıkmaktadır. Kimliklendirme ise ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi olumlu kimliklendirme yani ben olgusunun yanında ötekinin de çıkarlarının gözetildiği, ortak faydanın amaçlandığı bir kimliklendirme modelidir. İkincisi olumsuz kimliklendirme yani sadece ben odaklı davranma ötekinin çıkarlarının gözetilmediği hatta manipüle edildiği bir modeldir. İnşacı yaklaşım olumlu kimliklendirme modellerinin oluşturulabileceği, devletlerarasında işbirliği yolunun seçilip, ortak bir "biz" kimliği yaratılabileceği görüşünü savunmaktadır.⁴¹ Kıbrıs Adası üzerinde uzun yıllar bir arada yaşayan Türk ve Rum nüfus arasındaki kimlik, din ve kültür faktörleri taraflar arasında ben ve öteki kavramlarının en belirgin göstergesidir. Nitekim Kıbrıs Adası tarih boyunca birçok farklı devletin hâkimiyeti altına girmiş ancak ortak bir Kıbrıslı kimliği oluşmamıştır. Rum tarafının adadaki Türklere yönelik şiddet eylemleri ve Ortaklık Cumhuriyeti dâhilinde Türklerin egemenlik haklarını kısıtlayıcı davranışlarda bulunması bu açıdan olumsuz kimliklendirme modeline örnek olarak verilebilir. Taraflar arasında belirgin olarak etkisini sürdüren ben ve öteki algısı Kıbrıs Sorununun çözümsüzlüğünün en önemli kilit noktalarından birini oluşturmaktadır.⁴²

İnşacı yaklaşıma göre güvenlik, yalnızca bir ulusal güç sorunu anlamına gelmektedir.⁴³ Güvenlik kavramının güç, tehdit ve güvensizlik şeklindeki dar tanımını tamamen reddeden sosyal inşacı teorisyenlere göre güvenlik sosyal ilişkiler sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca devletlerin birbirleriyle olan etkileşimleri, kimlik faktörünün dünya siyasetindeki rolü ve tanınma durumları güvenliğin kapsamına girmektedir.⁴⁴ Sosyal inşacı teorisyenlere göre egemenlik de tıpkı güvenlik gibi sosyal bir şekilde oluşmaktadır. Egemenlik devletlerarasında karşılıklı anlayış ve beklentiler sonucu oluşmaktadır. İnşacı yaklaşımın öne sürdüğü ben ve

³⁹ Kaya, 2008: 102.

⁴⁰ Wendt, 2013: 7.

⁴¹ Kaya, 2008:103-104.

⁴² Wendt, 2013: 23.

⁴³ Wendt, 2013: 23.

⁴⁴ Williams, 2008: 59-61.

öteki kavramları egemenlik için ayrılmaz bir bütünü oluşturmaktadır. İnşacı yaklaşımın egemenlik tanımına göre öteki olmadan ben olamaz. Yani egemenlik ben ve öteki arasındaki anlayış ve beklentileri temsil etmektedir.⁴⁵

Bu çalışmanın amacını, Kıbrıs Sorununun uluslararası bir sorun olarak ortaya çıkmasıyla birlikte adada çözüm için ortaya konulan çok sayıdaki plan ve bu planların uygulanabilir olup olmadığı konusunda taraflar arasında zaman zaman arabulucular eşliğinde çözüme yönelik sorunun asıl mimarları olan Türk ve Rum tarafının müzakere süreçlerindeki söylemlerinin incelenmesi oluşturmuştur.

Çalışma dört bölüm halinde düşünülmüştür. Mesele köklü bir geçmişe sahiptir, bu yüzden çalışmanın Birinci Bölümü'nde sorunun Venedik hâkimiyetinden başlayarak, adanın önce Osmanlı daha sonra da İngiliz hâkimiyetine geçişi anlatılmış ve sorunun uluslararası bir konu haline nasıl dönüştüğü güvenlikleştirme teorisi ve liderlerin söylemleri bağlamında incelenmiştir. Yine bu bölümde 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve adada Rumlar tarafından çıkartılan olaylar sonrası adaya yeniden barışın tesisi için ortaya konulmuş olan bütün çözüm planları anlatılmıştır.

Çalışmanın İkinci Bölümü'nü KKTC'nin ilanı sonrası çözüm için sunulan planlar ve müzakere süreçleri oluşturmuştur. Bu bölümde ayrıca, Perez de Cuellar'ın arabuluculuk girişimi ve Ceuellar Planı, BMGS Butros Gali'nin çözüm önerileri gibi konuların yanı sıra ABD ve AB'nin soruna yaklaşımları tartışılmıştır. Yine bu bölümün önemli konularından biri de Türk-Yunan ilişkilerinin soruna olan etkileri oluşturmuştur. Bu ekseninde 1995-1996, S-300 füze ve Öcalan krizlerinin soruna olan yansımaları incelenmiştir.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü'nde büyük oranda Annan Planları ve planlarla ilgili müzakere süreçleri mercek altına alınmıştır. BMGS Kofi Annan'ın Alvaro de Sato'yu arabulucu olarak ataması, taraflar arasında Lefkoşe, New York ve Paris görüşmeleri, Annan Planlarına karşı tarafların çekinceleri ve 24 Nisan 2004 referandumuna giden süreç ile referandumun sonrası gelişmeler bu bölümün konularını oluşturmuştur.

Çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümde ise Rauf Denктаş sonrası KKTC'de Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Mehmet Ali Talat, Derviş Eroğlu ve Mustafa Akıncı dönemlerinde yürütülen müzakereler incelenmiştir. Bu bölümde müzakereler dışında ayrıca İngiltere ve Rusya'nın soruna yaklaşımları, Rum kesiminin ortaya attığı 'Kıbrıslılık' olgusu ile son dönemde Doğu Akdeniz'de yaşanan güç mücadelesinin sorun üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Akıncı sonrası cumhurbaşkanı seçilen Ersin Tatar dönemi henüz ilk aylarında olduğu için bu yeni dönemle ilgili çok kısa bir öngörü yapmakla yetinilmiştir.

⁴⁵ Wendt, 2013: 23-24.

Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulunması temelinde, 1968 yılından günümüze kadar zaman zaman kesintilerle devam eden müzakere süreçlerinde; Türk tarafının sürekli olarak uluslararası aktörler tarafından müzakerelerin uzlaşmaz tarafı olarak nitelendirilmesi çalışmada müzakere süreçlerinin detaylı bir şekilde ele alınması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan çalışmada taraflar arasında gerçekleştirilen tüm görüşmelere kronolojik tarih sıralaması ile yer verilmiştir. Aynı zamanda çalışmanın sonuç kısmında, tarafların çözüm için ileri sürdükleri tezler analiz edilmiş, kalıcı çözümün önündeki engellerin ne olduğu ve müzakereleri sonuçsuz bırakan tarafın kim olduğu sorularına yanıt aranmıştır. Bunlara ek olarak Doğu Akdeniz’de keşfedilen zengin doğal kaynakların, taraflar arasında sürdürülen müzakere süreçlerinde sorunun çözümü için birleştirici bir etken olup olmadığı tartışılmış ve her iki tarafın da kârlı olabileceği denge durumuna nasıl ulaşılabilceği sorusuna cevap aranmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS SORUNUNUN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kıbrıs Politikaları ve Sorunun Ortaya Çıkışı

1.1.1. Kıbrıs'ta Egemen Güçler ve Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı

Kıbrıs Adası tarihin her döneminde, Ortadoğu'ya yakın olması ve adaya sahip olan devletin özellikle Ortadoğu'yu kontrol edebilen bir uçak gemisi niteliği yüzünden vazgeçilmez bir stratejik üs olarak görülmüştür.⁴⁶ Adanın Doğu Akdeniz güzergâhından geçen ticaret yolları üzerinde bulunması, Ortadoğu petrollerinin ulaşım yollarına hâkim olması, Anadolu-Ortadoğu-Süveyş Kanalı güzergâhını kontrol etmesi, Süveyş Kanalı'ndan başlayarak Hint, hatta Pasifik Okyanusu'na uzanan deniz yolunun kontrol noktası olması gibi nedenler Kıbrıs'ı her dönemde diğer devletler için de çekim merkezi haline getirmiştir.⁴⁷ Kıbrıs Adası, Akdeniz'in kuzeydoğusunda yer almaktadır. 9251 kilometrekarelik yüz ölçümüne sahip olması nedeniyle Doğu Akdeniz'in en büyük, Akdeniz'in ise üçüncü büyük adası konumundadır.⁴⁸

Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1571'de adayı fethine kadar birçok yönetimin hâkimiyeti altına girmiştir. Bunlar sırasıyla: "Mısırlılar, Hititliler, Akalar, Dorlar, bazı kolonilere sahip olan Yunanlılar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Araplar, İngilizler, Bizanslılar, Cenevizliler, Memlukler ve Venediklilerdir".⁴⁹

Kıbrıs'ın tarihi Milattan Önce (MÖ) 3000 yılına kadar dayanmaktadır ve ilk dönemlerde yerli örgütler halinde bağımsız olarak yaşamışlardır. Daha sonra Kıbrıs Adası, Mısır Firavunu 3. Tutmosis döneminde Mısır'a bağlanmıştır. Bu dönemde ada Mısırlılar ile Hititler arasında uzun süre mücadele konusu olmuştur. MÖ 1320'de Hitit hâkimiyetine geçen Kıbrıs Adası, 120 yıl boyunca Hititlerin yönetimi altında kalmıştır. Hitit Devleti'nin yıkılması ile birlikte ada tekrar Mısır yönetimine girmiş ve bu dönemde Dor istilasına maruz kalarak adada birçok koloni kurulmuştur. MÖ 1000 tarihinde ise koloniler vasıtasıyla adanın yönetimi Finikelilere geçmiştir ve bu durum Asurların Kıbrıs'ı almalarına kadar devam etmiştir.⁵⁰ Asur hâkimiyetinin sona ermesi ile birlikte Kıbrıs bir süre zarfında bağımsız krallık olarak varlığını sürdürmüş ve MÖ 333 yılında Büyük İskender'in eline geçmiştir. Büyük İskender'in ölümüyle birlikte yarı bağımsızlık statüsü kazanan Kıbrıs, kısa bir zaman sonra

⁴⁶ <http://ankaenstitusu.com/kibris-neden-cok-onemlidir/> (erişim tarihi: 09.05.2018).

⁴⁷ Vatansever, 2012: 1488.

⁴⁸ Örnek ve Ververi, 2016: 17.

⁴⁹ Vatansever, 2012: 1488.

⁵⁰ Yıldırım vd., 2000: 44-45.

Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiş ve Milattan Sonra (MS) 395 yılında da Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur.⁵¹

332 yıl süren Bizans hâkimiyeti boyunca Kıbrıs Adası'na, Müslüman Araplar tarafından yirmi dört defa sefer düzenlenmiş ancak başarıya ulaşılmamıştır.⁵² Kıbrıs Adası'nda, Bizans hâkimiyeti boyunca büyük değişiklikler yaşanmıştır. Hristiyanlık dininin kabul edilmesinden sonra, ilk Ortodoks Kilisesi bu dönemde kurulmuştur.⁵³ Bizans İmparatorluğu döneminde adanın tamamı Rum olmamasına rağmen resmi dil Rumca ilan edilmiş ve Kıbrıs kilisesinin bağımsızlığı da bu dönemde tanınmıştır.⁵⁴ Kıbrıs Adası'nda 1191 yılına kadar devlet ile kilise arasında güçlü bir ilişki kurulmasına rağmen bu durum İngiltere Kralı Birinci Richard'ın adayı almasıyla değişmiştir. Ardından Kıbrıs, Birinci Richard tarafından Templar (Templier) Şövalyelerine satılmıştır.⁵⁵ Ancak çok geçmeden Templar Şövalyeleri'nin hâkimiyeti altında yaşayan Kıbrıs halkı, yönetimden memnuniyetsizliklerini dile getirmek adına isyan başlatmıştır. Bunun üzerine ada üzerinde hâkimiyetlerini daha fazla sürdüremeyeceğini anlayan Templar Şövalyeleri, Kıbrıs'ı Birinci Richard'a geri vermiştir. Kıbrıs'ın hâkimiyetini yeniden eline alan Birinci Richard ise adayı Kudüs Kralı Guy de Lusignan'a bırakmıştır.⁵⁶ Bu nedenle Kıbrıs Adası, XII. ve XV. yüzyılları arasında Lusignan Hanedanlığı'nın hâkimiyeti altında kalmıştır.⁵⁷ Lusignan Hanedanlığı'nın hâkimiyeti altında Kıbrıs Adası'nda feodal bir düzen kurulmuştur. Ayrıca bu dönemde ada üzerinde gerçekleştirilen en önemli olay, 'Kıbrıs Latin Başpiskoposluğu'nun kurulması olmuştur. Bu durum Katolik mezhebinin yükselmesine neden olurken, Ortodoks halkın isyanlarına yol açmıştır.⁵⁸

Lusignan Hâkimiyeti altındaki Kıbrıs, XIV. yüzyılın sonlarına doğru Venediklilerin ve Cenevizlilerin ilgi odağı haline gelmiştir. Ada üzerinde iki İtalyan şehir devletinin giriştiği mücadeleden Venedikliler galip çıkmış ve 1489 tarihinden itibaren Kıbrıs'a Venedikliler hâkim olmuştur.⁵⁹ Bu dönemde Venedikliler ada halkından ağır vergiler almış ve Ortodoks Rumlara karşı baskı yapmaya başlamışlardır.⁶⁰ Kıbrıs Adası üzerinde Lusignan Hanedanlığı döneminde başlayan Ortodoks nüfusun Katileştirilmesine yönelik baskılar, Venedikliler döneminde de şiddetlenerek artmıştır. Adada 1562 yılında salgın hastalıklar, kuraklık,

⁵¹ Yıldırım vd., 2000: 44-45.

⁵² Erdönmez, 2005: 2.

⁵³ Örnek ve Ververi, 2016: 17.

⁵⁴ Vatansever, 2012: 1490.

⁵⁵ Örnek ve Ververi, 2016: 17.

⁵⁶ Özmen, 2018: 61.

⁵⁷ Örnek ve Ververi, 2016: 17.

⁵⁸ Özmen, 2018: 61.

⁵⁹ Yıldırım vd., 2000: 47.

⁶⁰ Güler, 2004: 101-102.

susuzluk gibi sorunlar baş göstermeye başlayınca, Venedik yönetiminin baskılarına daha fazla dayanamayan Kıbrıs halkı isyan etmiştir. Ancak Kıbrıs halkının isyanı Venedik yönetimi tarafından kısa sürede bastırılmıştır.⁶¹ İsyanın bastırılması üzerine Kıbrıs halkı, Venediklilerden kurtulmanın tek yolunun Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğuna inanarak padişah'tan yardım talebinde bulunmuştur.⁶²

Kıbrıs, coğrafi ve stratejik konumu dolayısıyla tarihin her döneminde Osmanlı İmparatorluğu için önemli olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu XVI. yüzyılın ilk dönemlerinde Suriye ve Mısır'ı fethetmiş, bununla birlikte güney sahillerinin güvenliğinin sağlanması dolayısıyla Girit ve Kıbrıs'ın fethi bir zorunluluk haline gelmiştir.⁶³ Ayrıca Kıbrıs Adası, Osmanlı İmparatorluğu için coğrafi konumu dolayısıyla Mısır, Suriye ve Anadolu'nun güneyinin kontrolünün sağlanabilmesi için önemli bir üs olarak görülmüştür.⁶⁴ Başlıca gelirini korsanlıktan sağlayan Venedikliler ise ticaret gemilerine ve hacca giden yolcu gemilerine saldırarak deniz yolunun güvenliğinde bu dönemde büyük tehdit oluşturmaktaydı. Osmanlı Devleti açısından bu dönemde bardağı taşıran damla, 1569 yılında bir Osmanlı gemisinin Venedikliler tarafından yağmalanması ve II. Selim tarafından Mısır'a gönderilen hediyelerin talan edilmesi hadisesi, Osmanlı yönetimi tarafından Kıbrıs'ın fethini zorunlu kılmış⁶⁵ ve Osmanlı İmparatorluğu, Doğu Akdeniz'in kalbi konumundaki Kıbrıs Adası'na sefer hazırlıklarını başlatmıştır. Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu, adanın kan dökülmeden alınmasını talep ederek Venedikliler ile diplomatik görüşmeler yoluna gitmiştir. Ardından diplomatik temsilci olarak Divân-ı Hümayûn tercümanlarından Mahmut Efendi Venedik'e gönderilmiş ve saldırıların bir an önce son bulması yönünde uyarılarda bulunmuştur. Ancak görüşmelerin gerginleşmesi üzerine elçi olarak gönderilmiş olan Mahmut Efendi Venedikliler tarafından tutuklanmış ve Osmanlı Devleti'nin talepleri geri çevrilmiştir. Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun sefer hazırlığında olduğunu fark eden Venedik Elçisi Antonio Barbaro, durumu Venedik Senatosuna ileterek tedbir alınması yönünde uyarıda bulunmuştur. İstanbul'da bir araya gelen Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa ile Venedik Elçisi Barbaro, Venedik'e ikinci bir elçinin gönderilmesi yönünde anlaşmaya varmış ve bu doğrultuda Divân-ı Hümayûn çavuşlarından Kubad Çavuş görevlendirilmiştir. Osmanlı yönetimi, 18 Mart 1570 tarihinde Kıbrıs'ın teslim edilmesi yönündeki ultimatoma niteliği taşıyan bir notayı Venedik Senatosuna sunmuş ancak nota senato tarafından reddedilmiştir.⁶⁶ Bir yandan Osmanlı

⁶¹ Şimşir, 2014: 10.

⁶² Gözügüzelli, 2008: 24.

⁶³ Ertürk, 2011: 45-58.

⁶⁴ Şimşir, 2014: 10.

⁶⁵ Açıkgöz, 2006: 8.

⁶⁶ Yıldırım vd., 2000: 50-51.

İmparatorluğu'nun Kıbrıs Adası'nın fethi için hazırlıkları sürerken diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu ile tek başına savaşamayacağını anlayan Venedik, Almanya, Fransa, Avusturya ve Floransa'ya yardım talebinde bulunan mektuplar göndermiştir. Venedik'in yardım talebine İspanya, Malta ve Papalıktan olumlu yanıt gelmiş ve Osmanlı Devleti'ne karşı üçlü bir ittifak oluşturulmuştur.⁶⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun kan dökülmeden, diplomatik bir şekilde çözmek istediği Kıbrıs konusu, Venediklilerin olumsuz tutumu neticesinde Kıbrıs'ın fethini bir zorunluluğa dönüştürmüştür. Her ne kadar Sokullu Mehmet Paşa Kıbrıs'a sefer düzenlemesine karşı çıksa da II. Selim'in, Şeyhülislam'dan aldığı fetva ile Kıbrıs seferi, 1570 yılının Mayıs ayında resmen başlamıştır. Osmanlı ordusunun başına Lala Mustafa Paşa tayin edilirken, donanma komutanlığına Piyale Paşa getirilmiştir.⁶⁸ 16 Mayıs 1570 tarihinde Osmanlı donanmasının Kıbrıs'a ulaşması ile başlayan sefer, 6 Ağustos 1571 tarihinde Magosa şehrine girilmesiyle sona ermiştir. Dolayısıyla, Kıbrıs Adası 1570 yılında Akdeniz tarihinin önemli deniz savaşlarından biri olarak bilinen, İnebahtı Deniz Muharebesi'nin hemen öncesinde Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir.⁶⁹

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethetmesi ile birlikte bundan böyle artık ada üzerinde Türk egemenliği kurulmuştur. Kıbrıs Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra adadaki feodal düzenin yerini Milletler Sistemi almıştır. Dolayısıyla adada yaşayan gayrimüslim nüfusa, kendi dini temsilcileri tarafından yönetilme hakkı tanınmıştır.⁷⁰ Venedikliler döneminde baskı ve zulüm altında yaşayan Ortodoks Rumlar, Osmanlı Devleti'nin adayı fethetmesiyle huzur ortamına kavuşmuşlardır. Ayrıca, bu dönemde faaliyetine daha önce son verilen Ortodoks Başpiskoposluğu'nun yeniden açılmasına da Osmanlı yönetimi tarafından rıza gösterilmiştir. Fethedilen topraklarda bir Türk idaresinin kurulabilmesi ve güvenliğinin istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesi için II. Selim tarafından 22 Eylül 1572 tarihinde 'Sürgün Hükümü' çıkarılmıştır. Sürgün Hükümü, Anadolu'dan getirilecek 30 bin Türkün düzenli bir şekilde adaya yerleştirilmesini konusundaki bugünkü anlamıyla kanun hükmünde bir kararname niteliğindedir. 'Sürgün Hükümü'ne göre 1572 tarihinde 572 hane gönüllü olarak Kıbrıs'a göç ettirilmiştir. Ayrıca, adaya göç ettirilen ailelerin meslek grupları birbirlerini tamamlayacak şekilde seçilmiştir. Bu meslek grupları içinde, demirciler, terziler, marangozlar, nalbantlar, kuyumcular, dokumacılar, hayvan ve tahıl yetiştiricileri gibi meslek grupları yer almıştır.⁷¹

⁶⁷ Bilgin, 2015: 85.

⁶⁸ Bilgin, 2015: 86.

⁶⁹ Ertürk, 2011: 45-58; Özmen, 2018: 22-23.

⁷⁰ Örnek ve Ververi, 2016: 23.

⁷¹ Vatansever, 2012: 1491.

Osmanlı'nın fethinden sonra Kıbrıs'a idari açıdan Beylerbeylik statüsü verilmiş ve Lefkoşa merkez kabul edilerek, 16 kazaya ayrılmıştır. Bunlar: "Tuzla, Limasol, Piskopi, Gilan, Evdim, Magosa, Karpas, Dağ, Değirmenlik, Baf, Kukla, Hırsofi, Omorfa, Mesarye ve Girne kazalarıdır."⁷² Bunun yanı sıra, Osmanlı yönetimi boyunca (1570-1878) adada bulunan Rumların varlıkları korunmakla kalmamış, -Rumlara- ekonomik, kültürel ve hatta siyasi bakımdan da gelişme imkânı sağlanmıştır.⁷³

Her ne kadar Osmanlı hâkimiyeti ile Kıbrıs Adası'nda barış ortamı sağlanmış olsa da Fransız İhtilali'nden hemen sonra 1796 tarihinde Viyana'da yayımlanan Megali İdea fikrinin Rumlar üzerine etki eden ayrılıkçı fikirleri bu dönemde ortaya çıkmaya başlanmıştır. 1814 yılına gelindiğinde Rusya'da, Rumlar tarafından Çarlık Rusya'sının da desteği alınarak, Mora'daki Yunan isyanını başlatacak olan Filiki Eterya (Dostlar Cemiyeti) kurulmuştur. Aynı zamanda, Filiki Eterya'nın kurucu liderlerinden olan Konstantin Kanaris, Yunan isyanına Kıbrıs Rumlarından da destek beklediği yönündeki propagandaları sürdürmüştür.⁷⁴

Osmanlı Devleti'nin zayıflama dönemine girmesi ile birlikte Avrupalı devletlerin de yardımıyla 1821'de Mora'da Yunan isyanı başlamıştır. Ardından bu durum Kıbrıs'ta da düzenin bozulmasına yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu topraklarında başlayan Yunan isyanına paralel olarak Kıbrıs Adası'ndaki Ortodoks Kilisesi, Megola İdea'nın belirli bir kısmını gerçekleştirmek için Rumları Osmanlı'ya karşı kışkırtmaya başlamıştır. XIX. yüzyıl itibari ile Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı gerileme dönemine askeri başarısızlıklar da eklenmiştir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya'sı arasında, 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi (93 Harbi) başlamıştır.⁷⁵

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında zor durumda kalan Osmanlı yönetimi barış talebinde bulunmuş ve müzakere süreci başlamıştır. 9 ay 7 gün süren 93 Harbi, 31 Ocak 1878'de imzalanan Edirne Ateşkesi ile son bulmuş ve ardından Ayastefanos Antlaşması (19 Şubat 1878) imzalanmıştır. Bu antlaşmada Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın tamamen bağımsız olması, Osmanlı'ya vergi ile bağlı, Doğu Rumeli vilayeti, Batı Trakya ve Makedonya'yı içine alan büyük bir Bulgaristan Prensiği kurulması, Doğu'da Batum, Kars ve Ardahan'ın savaş tazminatının bir kısmına karşılık olarak Rusya'ya verilmesi, Kotur ve civarının İran'a bırakılması kararları alınmıştır. 13 Haziran 1878'de Berlin Konferansı'nda da bu kararlar kabul edilmiştir.⁷⁶

⁷² Yıldırım vd., 2000: 52-55.

⁷³ Yıldırım vd., 2000: 55.

⁷⁴ Gözügüzelli, 2008: 31.

⁷⁵ Kalender, 2007: 125-127.

⁷⁶ Kalender, 2007: 125-127.

Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı coğrafyası üzerinde giderek etkisini artıran Çarlık Rusya'sından rahatsız olan Avrupa Devletleri, 1878 yılında Berlin'de antlaşmanın yeniden gözden geçirilmesi konusunda toplanılması çağrısında bulunmuşlardır.⁷⁷ Berlin Konferansı esnasında, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumdan faydalanmak isteyen İngiltere harekete geçmiştir. İngiltere, için bu dönemde Kıbrıs Adası'nı denetim altında tutması kendi çıkarları açısından önem arz etmiştir. İngiltere ayrıca bu dönemde hem Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki ilerleyişinden rahatsız olmuş hem de Kıbrıs'ın Akdeniz'de ticari ve ekonomik üstünlüğü elde etmenin tek yolu olduğunu düşünerek Osmanlı İmparatorluğu ile yakınlaşma siyaseti içine girmiştir. Aslında tarihsel açıdan bakıldığında Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine geçişinin göz ardı edilmeyecek şekilde tarihsel bir alt yapısı bulunmaktadır. Britanya İmparatorluğu'nun 1757 yılında Hindistan'ı işgali, Rusya'nın Osmanlı için önemli bir tehdit olarak ortaya çıktığı dönemde yalnızlık politikası içerisinde olan Osmanlı Devleti için yeni bir ittifak zorunluluğunu ortaya çıkartmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu durumu Britanya İmparatorluğu için önemli konjonktürel durum oluşturmuş ve bu da Osmanlı-Britanya ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Zira bu dönemde Hindistan'a giden yolların siyasal, ekonomik ve askeri açıdan korunması Britanya İmparatorluğu için hayati önemdedir. Bundan sonra Britanya İmparatorluğu'nun çıkarları ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne yönelik yürüttüğü dış politikası Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin sağlanması noktasında olmuş ve böylece İstanbul-Londra ittifakı başlamıştır. Kırım Savaşı'nın öncesi süreç savaşın siyasi ve ekonomik ön koşullarını oluşturan çok sayıda gelişmeye sahne olmuştur. Öyle ki Yunanistan'ın bağımsızlığı ile neticelenen Rus Savaşı ve hemen sonrasında sadece dört yıl sonra Ruslarla bir ittifakı ve bu ittifak sonucunda Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı zorunlu kılan Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı ve bu isyanın Osmanlı Devleti açısından ortaya çıkardığı sonuçlar olumsuz yönde gelişmiştir. Öyle ki, 1838 yılında imzalanan Balta Limanı Antlaşması'nın İngiltere'ye sağladığı imtiyazların Rusların Hünkâr İskelesi Antlaşması ile elde etmiş olduğu kazanımların önüne geçmiştir. Osmanlı Devleti açısından Batılı güçlerin baskısıyla 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ve yine bu dönemde Boğazlar Sözleşmesi ile Osmanlı Devleti'nin, Boğazlar üzerindeki egemenliğinin yok olması ve Metternich Sistemi'nin oluşturduğu statükoya bağlı olarak “güç dengesi”nin Avrupa'da patlak veren 1830 ve 1848 ihtilalleri ile sarsılması sonucunu doğurmuştur. Bu ihtilaller neticesinde ortaya çıkan Macar Mültecileri Sorunu, 1851 Kutsal Yerler Sorunu, 1852 Karadağ Harekâtı ve bütün bu gelişmeler çerçevesinde şekillenen Doğu Sorunu, sonraki dönemin uluslararası ittifaklar yapısını ve sosyo-ekonomik dokusunu ve neticede Kırım

⁷⁷ Örnek ve Ververi, 2016: 24.

Savaşı'nı ortaya çıkaran bölgesel çatışma dinamiklerini oluşturmuştur. Kutsal Yerler Sorunu, her ne kadar savaşın asıl gerekçesini oluşturan bir tablo sergilese de savaşın iktisadi oyun sahasındaki gerçek yansımaları bir taraftan Tuna Havzası'ndaki tahıl ticaretinin ele geçirilmesi hususu oluştururken diğer taraftan da geniş bir perspektifle ele alındığı zaman Britanya İmparatorluğu için hayati önemde olan Hindistan ticaret yolunun güvenliği konusundaki emperyal çıkarlarının çakışması oluşturmuştur. Britanya İmparatorluğu, Rus Çarlığının Osmanlı Devleti üzerindeki emellerine ulaştığı takdirde Avrupa güç dengesinin kendi aleyhine bozulması ihtimaline, Britanya İmparatorluğu'nun doğu ticareti ile Akdeniz'deki İngiliz varlığı için büyük bir tehdit oluşturacak olması nedeniyle doğal olarak karşı çıkmıştır.⁷⁸

1.1.2. Kıbrıs'ın Osmanlı Hâkimiyetinden İngiliz Yönetimine Geçiş Süreci

XIX. yüzyılın ortasında meydana gelen bu gelişmeler neticesinde oluşan Kırım Savaşı, Britanya İmparatorluğu'nun Rusya'ya karşı Fransa'yı da yanına alarak Osmanlı Devleti'ne verdiği destekle kazanılmıştır. Gerçekte Britanya'nın çıkarlarını koruyan ve müttefikler tarafından Rusya'ya karşı kazanılan bu zafer Osmanlı-Britanya ittifakının bu dönemde devamı açısından önemli olmuştur. Çünkü bu dönemde de Britanya, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumaya devam etmiştir.⁷⁹ Ancak, XIX. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan yeni gelişmeler Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkışı ile neticelenecek sonuçlar doğurmuştur.

Osmanlı-İngiliz ittifakı 93 Harbi olarak tarihe geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması ve hemen sonrasındaki Berlin Antlaşması ile değişmiştir. Bu savaşla Rusya batıda İstanbul, doğuda Erzurum'a kadar olan toprakları ele geçirmiştir. Bundan sonra İngiltere artık Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumanın zor olduğunu görmüştür. Yine de Osmanlı'ya yönelik Rus tehdidine karşı İngiltere Osmanlı'dan Kıbrıs'ı istemiştir.⁸⁰ Bu amaçla Osmanlı İmparatorluğu'nu Rus tehlikesine karşı koruyacağı taahhüdünü veren İngiltere, 5 Mayıs 1878 tarihinde sunduğu bir mektup ile Kıbrıs'ın yönetiminin kendisine geçmesini talep etmiştir. İçinde bulunduğu zor durum karşısında İngiltere'nin teklifini kabul etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 4 Haziran 1878'de Gizli Savunma Antlaşması (Osmanlı-İngiliz İttifak Antlaşması)

⁷⁸ Çetin ve Kök, 2016: 33-56.

⁷⁹ <http://www.bilimtarihi.org/pdfs/KIRIM.pdf> (erişim tarihi: 10.01.2019).

⁸⁰ <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1156/13604.pdf> (erişim tarihi: 10.01.2019).

imzalanmıştır. Kıbrıs'ın idaresi geçici olarak İngiltere'ye verilmesine rağmen ada Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmaya devam edecektir.⁸¹

Osmanlı Devleti'nin zor koşullar altında imzalamak zorunda kaldığı 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmada İngiltere'nin adada ne kadar kalacağı, adadaki Türk nüfusunun durumunun ne olacağı gibi konular kesin olarak belli olmaması sebebiyle Osmanlı yönetimi tarafından altı maddelik bir ek antlaşma hazırlanmıştır. 1 Temmuz 1878 tarihinde, Osmanlı ile İngiltere arasında 4 Haziran tarihli Osmanlı-İngiliz İttifak Antlaşmasına ek olarak yeni bir antlaşma imzalanmıştır.⁸² 1 Temmuz 1878 tarihli ek antlaşmanın altıncı maddesi gereğince İngiltere, Rusya'nın, Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilmesi durumunda Kıbrıs'ı Osmanlı'ya geri iade edecektir. Ancak İngiltere daha sonra, hem Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını gerekçe göstererek hem de Osmanlı'nın İngiltere'ye karşı Almanya'nın yanında savaşa girmesine dayanarak 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak ettiğini açıklamıştır. Böylece bu dönemle birlikte Kıbrıs Adası'nda İngiliz hâkimiyeti dönemi devam etmiştir.⁸³ 308 yıl süren Osmanlı hâkimiyetinin ertesinde Kıbrıs Adası'nda İngiliz egemenliğinin başlaması, Rumları cesaretlendirerek enosis yolunun açıldığı yönündeki düşüncelere neden olmuştur. Bu dönemde Kıbrıslı Rumları haklı çıkaracak gelişme çok geçmeden İngiltere'den gelmiştir. İngiltere 1915 yılında Yunanistan'a bir teklifte bulunarak eğer kendi safında savaşa dâhil olursa Kıbrıs ile ödüllendirileceği taahhüdünde bulunmuştur. Ancak Yunanistan, İngiltere'nin teklifinin kendisi için olumsuz yükümlülükler getireceğini aynı zamanda bu dönemde Almanya ile olan iyi ilişkilerini bozacağını düşünerek İngiliz yönetiminin bu tarihi teklifini reddetmiştir. Kıbrıslı Rumların enosis hayali, 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesiyle yeniden körüklenmiş ancak Yunan ordusunun İzmir'de bozguna uğratılması ile hayal kırıklığına dönüşmüştür.⁸⁴

İngiltere'nin daha önce Osmanlı Devleti ile imzaladığı 1878 antlaşmasını feshederek, tek taraflı olarak Kıbrıs'ı ilhak etmesini Türkiye, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın 16. ve 20.⁸⁵ maddeleri gereğince kabul etmiştir.⁸⁶ Lozan Antlaşması gereğince

⁸¹ 4 Haziran 1878 tarihinde imzalanan Osmanlı-İngiliz İttifak Antlaşmasının birinci maddesi:

“Rusya Devleti Batum, Ardahan, Kars veya adı geçen yerlerden birini işgal altında tutup da, ileride her ne vakit olursa olsun, kesin barış sözleşmesiyle tayin olunan Osmanlı Devleti'nin Asya topraklarından bir kısmını daha ele geçirip istilaya başlayacak olur ise bu halde İngiltere Devleti, bu toprakları silah ile korumak ve savunmak üzere Osmanlı Devleti'yle birleşmeyi taahhüt eder. Ve buna karşılık Padişah hazretleri de, ülkesinde bulunan Hristiyan ve diğer tebaanın iyi idare ve korunmasıyla ilgili ilerde iki devlet arasında kararlaştırılacak olan gerekli ıslahatı uygulayacağını İngiltere Devleti'ne vaat ile beraber adı geçen bu devleti bu taahhütlerinin yerine getirilmesi için, lazım gelen ıslahatları sağlayabilecek bir duruma getirebilmek amacıyla, kendisine Kıbrıs Adası'nı tahsis etmeye ve adaya asker yerleştirerek, adayı idare etmesine muvafakat eder.” (Bozkurt, 2005: 63).

⁸² Bozkurt, 2005: 66.

⁸³ Vatansever, 2012: 1495.

⁸⁴ Hascan, 2016: 25-26.

⁸⁵ “Lozan Antlaşması Madde 16: Türkiye işbu Andlaşmada belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup gene bu Andlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda

vatandaşlık konusuna da açıklık getirilmiş ve adada yaşayan Kıbrıslı Türklere iki seçenek sunulmuştur. Bunlardan birincisi, İngiliz vatandaşlığını seçerek adada yaşamaya devam etmek, ikincisi ise Türk vatandaşlığında kalmak isteyenlerin iki yıl içinde adayı terk etmesi gerektiğidir. Bu sebeple Türk vatandaşlığını seçen Kıbrıslı Türkler 1923 sonrasında başlayan ve 1938'e kadar devam eden bir göç hareketine maruz kalmışlardır.⁸⁷

Kıbrıs'ın İngiltere hâkimiyetinde kaldığı süre içerisinde ada yönetimi sürekli olarak Rum tarafını tutmuş ve Türk tarafı her konuda ezilen taraf olmuştur. Adadaki tüm haksızlıklara rağmen Türkler, varlıklarını korumaya devam etmişlerdir. Ayrıca Kıbrıslı Rumların Enosis⁸⁸ hayali, adadaki Türkleri rahatsız etmeye başlamıştır.⁸⁹ 10 Mart 1925 tarihinde ise Kıbrıs İngiltere tarafından bir 'Taç Kolonisi' (Crown Colony) haline getirilmiştir.⁹⁰

İngiliz sömürgesi altındaki Kıbrıs Adası'nda, ne Türkler ne de Rumlar kendilerini özgür hissetmişlerdir. Kıbrıslı Türkler, Rumların saldırılarına karşı İngiltere'nin yanında yer almıştır. Ancak İngiltere yönetimi ada üzerindeki Türklerin haklarını korumamakla birlikte din özgürlüğüne de kısıtlamalar getirmeye başlamıştır. Kıbrıslı Rumlar ise adada 'Milli Radikal Birlik' adında bir örgüt kurarak enosis hayali için somut adımlar atmaya başlamıştır. 1929 Ekonomik Buhranı bir yandan tüm dünyayı etkisi altına alırken, İngiltere'nin 1931 yılında, Kıbrıs halkının ödemek zorunda olduğu yeni Gümrük Vergisi tasarısını duyurması Rum isyanını da beraberinde getirmiştir.⁹¹ 21 Ekim 1931 tarihinde Kıbrıslı Rumlar tarafından, Lefkoşa'daki valilik binası önünde başlatılan ayaklanma Limasol'da büyük bir mitinge dönüşmüştür. İngiliz yönetimine karşı başlatılan 1931 tarihli Rum isyanı, İngiltere tarafından çok geçmeden bastırılmıştır. İsyanının bastırılması üzerine İngiliz yönetimi tarafından Kıbrıs Adası'nda basına sansür getirilmiş, milliyetçilik duygusunun sembolü olarak kabul edilen Türk ve Yunan bayraklarının asılması yasaklanmış ve milli marşlar kaldırılmıştır.⁹² Ayrıca seçimler, siyasi partilerin faaliyetleri ve yeni siyasi partilerin kurulması da yasaklar arasında yer almıştır.⁹³

ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar. İşbu Maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz. Madde 20: Türkiye, Britanya Hükûmetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir." http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf (erişim tarihi: 12.05.2018).

⁸⁶ Vatansever, 2012: 1495.

⁸⁷ Emgili, 2013: 111-136.

⁸⁸ Enosis: Rumların Megola İdea çerçevesinde, Kıbrıs Adası'nın bir bütün halinde Yunanistan'a bağlanmasını istemeleri düşüncesidir. (Tamçelik, 1999: 9).

⁸⁹ Vatansever, 2012: 1446.

⁹⁰ Gözügüzelli, 2008: 45.

⁹¹ Gözügüzelli, 2008: 45-46.

⁹² Örnek ve Ververi, 2016: 31-32.

⁹³ Keser, 2011: 95.

1.1.3. Sorunun Uluslararası Bir Konu Haline Dönüşmesi

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması gerek İngiltere'yi gerekse dünya konjonktüründeki diğer ülkeleri yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Rumları kendi tarafında savaşa girmesi yönünde ikna etmeye çalışmıştır. Bu nedenle İngiliz yönetimi tarafından 1941 sonrasında Kıbrıs'ta yeni partilerin kurulmasına izin verilmiştir. Bu doğrultuda, 14 Nisan 1941 tarihinde kilisenin desteğiyle Kıbrıslı Rumlar tarafından Emekli Halkın İlerici Partisi (AKEL) kurulmuştur.⁹⁴ Kıbrıslı Rumların kendilerini siyasal yönden ifade edebildikleri bir partinin mevcut olması, Kıbrıslı Türkleri de parti kurmaya itmiştir. Bu doğrultuda 1943 yılında Avukat Fadıl Korkut ve Doktor Fazıl Küçük gibi isimlerin de içinde bulunduğu Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) kurulmuştur. Fakat Kıbrıslı Türkler tarafından kurulan KATAK, adada yaşayan Türk nüfusunun her türlü siyasal haklarının savunulması konusunda zayıf kalmıştır. KATAK'ın başarılı olamadığını gören Doktor Fazıl Küçük, 23 Nisan 1944 tarihinde hem partinin adında yer alan 'azınlık' kelimesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirerek hem de siyasal yönden başarısız olan KATAK'ın yanında Kıbrıs Türk Milli Halk Partisi'ni (KTMHP) kurduğunu açıklamıştır. 23 Ekim 1949'da ise iki partinin birleştirilmesi kararı alınmış ve Kıbrıs Türktür Partisi adı altında bir araya gelinmiştir. Nitekim yıllardır enosis hayalinin gerçekleştirilmesi emellerini taşıyan Kıbrıslı Rumlar tarafından kurulan AKEL partisinin karşısına, enosis ve muhtariyete karşı olan Kıbrıs Türktür Partisi çıkmıştır.⁹⁵

Makarios'un Başpiskopos seçilmesi ile birlikte, Kıbrıslı Rumların enosis söylemleri daha da artmış ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı yönünde kilise tarafından bir halk oylaması yapılması kararı alınmıştır. 1950 yılında yapılan halk oylamasında, Kıbrıslı Rumlar tarafından yüzde 95'lik bir oy ile enosis talep edilmiştir. Ancak İngiltere yönetimi, enosis talebini reddetmiştir. Bu doğrultuda halk oylamasının sonucuna dayanan Makarios, enosis talebini Birleşmiş Milletler'e (BM) taşımıştır. İngiltere ise BM nezdinde Kıbrıs konusunun kendi iç problemi olduğunu dile getirerek Makarios'un talebine karşı çıkmıştır. Aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlanması ile İngiltere, Hindistan'daki sömürge yönetimini kaybetmiş ve Ortadoğu bölgesindeki konumunu sağlamlaştırmak için yeni müttefik arayışlarında bulunmuştur. Bu doğrultuda İngiltere, Türkiye'yi kendisine dost ülke olarak seçmiştir. 1950'li yıllarda Türkiye'nin ve Yunanistan'ın NATO'ya dâhil olması, Kıbrıs Sorununun diplomatik yönden iki ülke arasında bir süre dondurulmasına neden olmuştur. Ancak ada

⁹⁴ Örnek ve Ververi, 2016: 33.

⁹⁵ Gözügüzelli, 2008: 51-52.

üzerinde Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türkler üzerindeki şiddet eylemleri giderek artan bir seyir izlemiştir.⁹⁶

Her ne kadar Kıbrıs Sorunu, 1950’li yıllarda Kore’ye asker gönderilmesi ve ardından NATO’ya üyelik sürecinde Türkiye için ikinci planda bırakılmışsa da 1954 yılının sonlarında Türk Dış politikasının birincil konusu haline gelmiştir.⁹⁷ Adadaki İngiliz yönetimi boyunca Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan’ın da desteği ile enonis hayalini gerçekleştirmek için harekete geçmiştir. Enosis talebine karşı Türk Hükûmeti ise Kıbrıs Adası’nın Türkiye ile Yunanistan arasında coğrafi olarak Taksim edilmesini savunmuştur. Türk Hükûmetinin Taksim tezi 1959 Londra ve Zürih antlaşmalarının imzalanmasına kadar sürmüştür.⁹⁸ Aynı doğrultuda Yunanistan’ın 16 Ağustos 1954 tarihli BM başvurusu ile Kıbrıs Sorunu, iç sorun olmaktan çıkıp uluslararası bir boyut kazanmıştır.⁹⁹

Enosis’e ulaşmanın tek koşulunun şiddet eylemlerinde olduğunu düşünen Makarios, Yunan Komutan Georgios Grivas’ın da desteği ile 1955 tarihinde gizli bir örgüt olan EOKA’yı (Ethniki Organosis Kypriou Agoniston) kurmuştur. Örgütün gizli bir şekilde silahlandırılması görevini de Yunanistan üstlenmiştir. Örgütün kurulması adadaki Türklere karşı şiddet eylemlerini daha da artırmıştır. Bu doğrultuda Kıbrıslı Türkler kendilerini Rum saldırılarından korumak adına VOLKAN adlı teşkilatı kurmuştur. Teşkilatın kurulmasına Dr. Fazıl Küçük önderlik etmiş ve Türk Hükûmeti’nin adada yaşanan şiddet eylemlerinden haberdar olması sağlanmıştır. VOLKAN teşkilatının adı 1 Ağustos 1958 yılında ‘Türk Mukavemet Teşkilatı’ (TMT) şeklinde değiştirilmiştir.¹⁰⁰

1.1.4. Tarafları Müzakere Yoluyla Bir Araya Getirme Girişimleri ve Sorunla İlgili Çözüm Planlarının Ortaya Konulması

Adadaki çatışmaların önüne geçemeyen İngiliz Hükûmeti tarafları 30 Haziran 1955 yılında Londra’ya davet etmiştir.¹⁰¹ İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın katılımıyla gerçekleşen Londra Konferansı’nda Yunanistan enosis talebinde bulunurken, Türkiye Hükûmeti ise Kıbrıs Adası’nda var olan statükonun devam etmesini ancak bu durum bozulacak ise idarenin kendisine geçmesi fikirlerini ileri sürmüştür.¹⁰² Düzenlenen Londra Konferansı’nda taraflar arasında herhangi bir anlaşma sağlanamayınca konferans amacına ulaşamamıştır. Ancak Londra Konferansı’nın Türkiye için olumlu bir tarafı olmuştur.

⁹⁶ Örnek ve Ververi, 2016: 37-41.

⁹⁷ Çeçen, 2003: 428.

⁹⁸ Balıkcıoğlu, 2016: 32.

⁹⁹ Tellal, 2000: 168.

¹⁰⁰ Karaman, 2012: 8.

¹⁰¹ Karaman, 2012: 9.

¹⁰² Bulut, 2013: 228.

Londra'ya davet ile hem İngiltere hem de Yunanistan Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin varlığını resmi olarak kabul etmiştir.¹⁰³

Londra Konferansı'nda istediği sonucu alamayan İngiltere, Rumların 'enosis', Türklerin ise 'taksim' tezine karşılık bir orta yolun bulunması doğrultusunda "Self-Government" (Özerk bir yönetim tarzı) fikrini ortaya atmıştır.¹⁰⁴ İngiltere Başbakanının adını taşıyan Macmillan Planı'na göre,

"Kıbrıs Adası üzerinde İngiliz hâkimiyeti yedi yıl daha devam edecek, yedi yılın sonunda Türkiye ve Yunanistan adanın egemenliğine ortak olabileceklerdi. Kıbrıs'ın İç Güvenliği, Savunma ve Dışişleri gibi konuları İngiltere tarafından atanan valilerin kontrolünde olacaktı. Adada hem Türkler hem de Rumlar kendi iç meselelerine yönelik ayrı meclislere sahip olacaklardı. İngiliz valisinin yetkileri dışında kalan ortak işler ise bir Vali Konseyi'nin yetkisinde olacaktı. Vali Konseyi Türkiye ve Yunanistan'ın iki temsilcisi, Kıbrıs Rum Meclisinden seçilecek dört ve Kıbrıs Türk Meclisinden seçilecek iki üyeden oluşmaktaydı Ayrıca Kıbrıs halkına çifte vatandaşlık hakkı verilecekti."¹⁰⁵

Ancak İngiltere tarafından ortaya atılan Macmillan Planını Yunanistan, Türkiye'nin soruna dâhil edilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirerek reddetmiştir. Türkiye ise Macmillan planına başlangıçta temkinli yaklaşmıştır. İngiltere ve Türkiye arasında plana dair bir süre diplomatik görüşmeler gerçekleşse de planın taksim tezine karşı olması nedeniyle Türkiye tarafından da reddedilmiştir.¹⁰⁶

Macmillan Planı'nın reddedilmesinden sonra Yunanistan, Kıbrıs sürecine Türkiye'nin dâhil edilmesinden duyduğu rahatsızlıkla 25 Kasım 1958 tarihinde BM'ye başvuruda bulunmuş ancak istediği sonucu alamamıştır. Aynı zamanda Kıbrıs'ta EOKA'nın faaliyetleri nedeniyle çatışmalar şiddetlenmiş, birçok Türk köyü Rumlar tarafından yağmalanmıştır. Kıbrıs konusunda Yunanistan ve Türkiye arasında giderek büyüyen anlaşmazlıktan rahatsız olan NATO ve ABD, tarafların bir araya gelerek sorunun çözülmesi gerektiği fikrinde bulunmuştur.¹⁰⁷ Bu doğrultuda İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Hükûmetlerinin bir araya gelerek Kıbrıs meselesine çözüm bulması kararı alınmıştır. İlk adım 5 Şubat 1959 tarihinde Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik Zürih'te bir araya gelmesiyle atılmıştır. Zürih'teki konferansta Yunanistan'ı dönemin Başbakanı Konstantinos Karamanlis ve Dışişleri Bakanı Evangelos Averoff temsil ederken, Türkiye'yi dönemin Başbakanı Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu temsil etmiştir.¹⁰⁸ Nitekim 11 Şubat 1959

¹⁰³ Karaman, 2012: 9.

¹⁰⁴ Açıkgöz, 2006: 18.

¹⁰⁵ Örnek ve Ververi, 2016: 56-58.

¹⁰⁶ Örnek ve Ververi, 2016: 56-58.

¹⁰⁷ Bulut, 2013: 234.

¹⁰⁸ Örnek ve Ververi, 2016: 63.

tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında Zürih Antlaşması imzalanmıştır. 19 Şubat 1959 tarihli Londra Antlaşması'nda ise hem İngiltere'nin hem de Kıbrıs'taki iki toplumun onayı alınmıştır. Londra Antlaşması'nı Kıbrıslı Türkler adına Doktor Fazıl Küçük, Kıbrıslı Rumlar adına ise Makarios imzalamıştır. Ayrıca bu antlaşmalara (ek olarak) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına Dair Antlaşma, Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşmaları eklenmiştir.¹⁰⁹

Garanti Antlaşması'na göre üç garantör ülke belirlenmiştir. Bunlar: İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'dir. Bu üç ülke garantörlük hakları sebebiyle statükoda bir problem olması halinde, statükonun yeniden tesisi için gerekirse tek taraflı olarak askeri müdahalede bulunabilecektir. Nitekim 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı bu madde esas alınarak gerçekleştirilmiş ve bu durum Uluslararası Hukuka aykırı bir durum teşkil etmemiştir. Ayrıca antlaşmalar çerçevesinde İngiltere adada iki egemen üs bulundurma hakkına sahip olmuştur.¹¹⁰

1.1.5. Tarafların İkna Edilmesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Akritas Planı

16 Ağustos 1960 tarihinde, iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Böylece Kıbrıs Anayasası'na göre hem enosis hem de taksim tezleri yasaklanmıştır.¹¹¹ Anayasası'nın 3. Maddesi gereğince Türkçe ve Rumca resmi dil olarak kabul edilmiştir. 199 Maddeden oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa'sına göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yürütme erkini, Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı oluşturmuştur. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı adadaki Rum ve Türk nüfus tarafından ayrı ayrı oy ile 5 yıllık bir süre için seçilmektedir. Ayrıca iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nde tek taraflı karar alınmasını engellemek amacıyla Rum Cumhurbaşkanı veya Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısına alınan yasa ve kararları veto etme hakkı tanınmıştır. Bakanlar Kurulu ise 3 Türk ve 7 Rum'dan oluşmaktadır. Adada her iki toplum için ayrı Cemaat Meclislerinin kurulması ve Kamu kuruluşlarının yüzde 70 Rum ve yüzde 30 Türklerden oluşturulması kararları alınmıştır. Ayrıca Anayasa'ya göre beş büyük şehirde Rum ve Türk nüfus için ayrı belediyeler kurulması ve Kıbrıs ordusunun yüzde 60'ının Rumlardan yüzde 40'ının ise Türklerden oluşturulması kararları alınmıştır. Bu doğrultuda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Makarios olurken Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Dr. Fazıl Küçük olmuştur.¹¹²

Makarios, Zürih ve Londra antlaşmalarını Yunanistan'ın talebi üzerine imzaladığını ve ortaklık cumhuriyetine karşı olduğunu en başından beri dile getirmiştir. Nitekim bu

¹⁰⁹ Vatansever, 2012: 1499.

¹¹⁰ Vatansever, 2012: 1504.

¹¹¹ Vatansever, 2012: 1512.

¹¹² http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (erişim tarihi: 25.12.2018).

doğrultuda henüz Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmadan önce 1 Nisan 1959 tarihinde “Yeniden Doğu için Birleşik Demokratik Partisi”nin (United Democratic Front of Recreation) kurulmasına öncülük etmiştir. Parti üyelerinin büyük çoğunluğunun EOKA örgütünden oluşması enosis hayalinden vazgeçilmediğinin göstergesi olmuştur.¹¹³ Aynı doğrultuda ortaklık cumhuriyetinin kurulmasından iki yıl sonra, 15 Ağustos 1962’de Kykko Manastırı’nda yaptığı bir konuşmada Makarios, Kıbrıslı Rumlara EOKA’nın başlattığı istiklal mücadelesinin tamamlanması gerektiği yönünde çağrıda bulunmuştur.¹¹⁴

Makarios Kıbrıs Cumhuriyeti’ni Enosis hayaline ulaşabilmek için önemli görmüş ve Kıbrıs Anayasası’nın on üç maddesinin değiştirilmesine yönelik bir teklif hazırlamıştır. Makarios’un hazırladığı teklif Türk tarafına ve garantör ülkelere sunulmuş ancak Kıbrıslı Türkleri adada azınlık statüsüne düşüren bu teklif, Türk Hükûmeti tarafından reddedilmiştir.¹¹⁵

Anayasa teklifinin reddedilmesi üzerine Makarios, enosis hayalinin en kanlı faaliyetlerini gerçekleştirecek olan bir örgütün kurulmasında Polikarpos Georgacis’e destek olmuştur. Kurulan yeni örgütün başkanı eski bir EOKA üyesi olan Georgacis olmuş ve Kıbrıs’taki faaliyetleri boyunca “Akritas” kod adı ile tanınmıştır. Nitekim tarihe “Akritas Planı” olarak geçecek Kıbrıslı Türklere karşı soykırım hareketinin başlangıcı örgütün kurulması ile başlamıştır.¹¹⁶ Ayrıca Akritas Planı’nın adının IX. yüzyıl Bizans destanından alınması dikkat çekicidir.¹¹⁷

1.1.6. Rumların Ada’da Barışı Bozması, Yeniden Uzlaş İçin ‘Lemnitzer’ ve ‘Acheson’ Planları

21 Aralık 1963 tarihinde Akritas Planı’nı gerçekleştirmek üzere harekete geçen “Örgüt” ve EOKA üyeleri tarafından Lefkoşa’nın Tahtakale bölgesinde iki Kıbrıslı Türkün öldürmesi hadisesi fitili ateşleyen ilk olay olmuştur. Ardından Lefkoşa’da bir Türk lisesine saldırı gerçekleştirilmesi, Türk nüfusunun çoğunlukta olduğu Kaymaklı bölgesinin Rumlar tarafından abluka altına alınması, Kumsal bölgesinde Türk ailelerinin evlerine ateş açılması ve Kıbrıs Türk Kuvvetlerinde Binbaşı olarak görev yapan Nihat İlhan’ın evine yapılan saldırılar Kıbrıslı Türklerin hafızalarında 1963 yılının Kanlı Noel olarak anılmasına sebebiyet vermiştir.¹¹⁸

¹¹³ Örnek ve Ververi, 2016: 79.

¹¹⁴ Erol, 2015: 297.

¹¹⁵ Vatansever, 2012: 1512.

¹¹⁶ Örnek ve Ververi, 2016: 88-89.

¹¹⁷ Keser, 2011: 97.

¹¹⁸ Gözügüzelli, 2008: 70-71.

Rumların Kıbrıslı Türklere yaptığı saldırılardan haberdar olan Türk yönetimi ise 25 Aralık 1963 tarihinde Türk jetleri ile Lefkoşa üzerinde uyarı uçuşlarında bulunmuştur. Türkiye Rum saldırılarının sona ermemesi durumunda adaya müdahalede bulunacağını da belirtmiştir. Ancak Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasındaki çatışmalar sona ermemiş, Rumların saldırıları giderek artan bir seyir izlemiş ve ardından ortaklık cumhuriyeti henüz üçüncü yılında dağılmıştır. Kıbrıs'ta bozulan düzenin yeniden tesis edilmesi amacıyla, İngiltere'nin teklifi ve üç garantör devletin onayıyla adada üçlü bir kuvvet kurulması kararı alınmıştır.¹¹⁹ Ardından BM Barış Gücü'nün müdahalesi ile 31 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa'daki çatışmaları sona erdirmek amacıyla, BM Barış Gücü Komutanı Peter Young tarafından Lefkoşa'yı Türk ve Rum kesimi olarak ayıran Yeşil Hat çizilmiştir.¹²⁰

İki NATO ülkesi olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin Kıbrıs'ta yaşanan olaylar neticesinde daha da kötüleşmesi, İngiltere'yi yeni çözüm arayışlarına itmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin adaya muhtemel bir müdahalesini önlemek ve Kıbrıs'ta bozulan düzenin yeniden tesisi amacıyla İngiliz Sömürgeler Bakanı Duncan Sandys'ın teklifi üzerine 15 Ocak 1964 tarihinde Londra'da taraflar arasında üçüncü bir konferans yapılması kararı alınmıştır. Konferansa üç garantör ülkenin temsilcilerinin yanında Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri de katılmıştır.¹²¹

Londra Konferansı'nda Rum tarafı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üniter bir devlet olarak değiştirilmesi, adada mevcut bulunan Türk ve Yunan askerlerinin boşaltılması, aynı zamanda Garanti ve İttifak Antlaşmalarının feshedilmesi yönündeki görüşlerini belirtmiştir. Konferansa Türkiye temsilcisi olarak katılan dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Rum saldırılarının en kısa sürede sona erdirilmesi gerektiğini ayrıca adada yaşayan Türk nüfusunun güvenliğinin bir an önce tesis edilmesi için yeni teminatlar belirlenmesi gerektiği yönündeki düşüncelerini belirtmiştir. Londra Konferansı'na Kıbrıslı Türkler adına katılan Rauf Denktaş ise sorunun çözümünün ancak "Taksim" tezi ile mümkün olacağını, ayrıca 1959 Antlaşmalarının adadaki Türklerin haklarını korumakta yetersiz kaldığını dile getirmiştir. Kıbrıslı Türklere yönelik Rum saldırılarının bu dönemde de devam etmesi Türkiye'nin tepkisine sebep olmuştur. Bu doğrultuda İngiltere, sorunun çözümü ve düzenin tesisi için Kıbrıs Adası'nda NATO çerçevesinde bir barış gücü kurulması teklifinde bulunmuştur. Ancak sorunun çözümünü BM çatısı altında gören Makarios, NATO sayesinde Kıbrıs Sorununa Amerika'nın da dâhil edilmesinden duyduğu rahatsızlıkla İngiltere'nin teklifine karşı çıkmıştır. Londra Konferansı'ndan sonra İngiltere ve ABD, sorunun çözümüne yönelik

¹¹⁹ Gülen, 2012: 399.

¹²⁰ Vatansever, 2012: 1513.

¹²¹ Örnek ve Ververi, 2016: 95.

NATO'ya bağı en az 10 bin kişilik bir ordunun adada konuşlandırılmasını içeren “Lemnitzer Planı”nı tarafların onayına sunmuştur. Plana göre, NATO Barış Gücü İngiliz bir subayın komutasında olacak, ayrıca Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs Adası'na tek taraflı bir müdahalede bulunmayacağı yönünde taahhüt verecektir. Lemnitzer Planı'na Türkiye Hükûmeti ve Kıbrıslı Türkler onay verirken, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) nin desteğini alan Makarios planı reddettiğini açıklamıştır.¹²²

1964 yılında Londra'daki konferansta İngiltere, Kıbrıs Sorununa NATO çerçevesinde ABD'yi de dâhil etmiştir. Esasında ABD'nin Kıbrıs Adası'na olan ilgisi daha eski dönemlere dayanmaktadır. Ada İngiliz hâkimiyeti altındayken ABD herhangi bir güvenlik tehdidi duymamıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın tüm dünyayı etkisi altına aldığı dönemde, NATO'nun güneydoğu kanadını oluşturan iki ülkesi arasındaki (Türkiye ve Yunanistan) muhtemel bir savaş tehlikesi ve savaş çıkması durumunda SSCB'nin bölgedeki karışıklıktan yararlanması düşüncesi ABD'yi endişelendirmektedir. Aynı doğrultuda Kıbrıs Adası'nda 1941 yılında kurulan komünist AKEL partisinin varlığı, partiye Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı Makarios'un verdiği destek ve Makarios'un bağlantısız devletler ile olan iyi diyalogu gibi sebepler ABD'yi endişelendiren konular arasında yer almıştır. Soğuk Savaş devam ederken SSCB Ortadoğu bölgesine yönelmiş, ABD ve SSCB arasında 1960 yılında U2 Uçak Krizi yaşanmış ve ardından iki ülke arasında 1962'de Küba Krizi yaşanmıştır. Dünya üzerinde bir yandan Komünizm etkisi giderek artarken, diğer yandan Akdeniz'de bulunan Kıbrıs Adası'nın Komünizm etkisi altına girmesi ihtimali başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin en büyük korkusu haline gelmiştir. Nitekim bu doğrultuda ABD ve İngiltere Kıbrıs Adası'nda NATO Barış Gücü kurulmasını içeren planı taraflara sunmuş ancak plan Makarios'un reddi üzerine geçersiz olmuştur.¹²³

Kıbrıs Adası'nda Türklere yönelik Rum saldırılarının sonlanmaması ve yaklaşık olarak 20 bine yakın insanın evsiz kalması, Türkiye'nin adaya müdahale yönündeki çalışmalarını hızlandırmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda başka seçeneği kalmayan İngiltere, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) ne başvuruda bulunmuş ve adada bir BM Barış Gücü bulundurulması yönünde görüş birliğine varılmıştır. Ancak bu sırada EOKA faaliyetlerine devam etmiştir. EOKA üyeleri bir yandan Yunan komutan Grivas ile diyaloga geçerken, diğer yandan Yunan askerlerinin Kıbrıs'a gizlice girmesi konusunda yardımda bulunan faaliyetler yürütmüştür. TMT ise bu sırada Türkiye'nin desteği ile silahlanmaya başlamıştır. Mevcut durum, çatışmaların sonlanmayacağını kanıtlar nitelikte gelişmiştir. Nitekim 4 Mart 1964'te BMGK'nın 186 sayılı kararı ile Kıbrıs Adası'nda BM

¹²² Gülen, 2012: 400-402.

¹²³ Aktaş, 2009: 31-41.

Barış Gücü kurulmuştur. Ancak Barış Gücü çatışmaları sona erdirmeye yetmemiştir. Ardından da 4 Nisan 1964'te Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Antlaşmaları olan 1960 antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır.¹²⁴ Makarios'un kurucu antlaşmaları feshetmesinin arkasında, Yunanistan'da gerçekleşen seçimlerde iktidara gelen Y. Papandreu'dan aldığı destek yatmaktadır. Ancak Türkiye Hükûmeti Makarios'un reddini kabul etmediğini sert bir dille belirtmiştir.¹²⁵ Ayrıca adadaki Türklere yönelik şiddet eylemleri bu tarihten itibaren daha da şiddetlenerek devam etmiştir. Ancak bu dönemde İngiltere'nin önceliği adadaki karışıklığın çözüme kavuşturulmasından çok, Kıbrıs Adası'nda mevcut bulundurduğu egemen üslerini koruma stratejisi yönünde şekillenmiştir. İngiltere'nin Kıbrıs'ta yaşanan sorunun çözümünde tarafsız kaldığını düşünen Türkiye Hükûmeti, adadaki Türklere yönelik saldırıların sonlandırılması talebini içeren bir mektubu dönemin ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'a göndermiştir. Ancak Türkiye Hükûmeti Johnson'dan istediği desteği alamamış ve ardından 13 Mart 1964 tarihinde Makarios'a bir mektup göndererek Rum saldırılarının biran önce sonlandırılması gerektiğini ve saldırılar devam ettiği takdirde adadaki Türk nüfusunun güvenliğini sağlamak için müdahalede bulunacağını bildirmiştir. Makarios'a gönderilen mektuptan da bir sonuç alınamayınca Türk Hükûmeti Haziran 1964'te adaya müdahale için gerekli hazırlıklara başlamıştır. Türk Hükûmeti'nin müdahale için hazırlıklara başlaması üzerine dönemin ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'dan Türkiye'ye 5 Haziran 1964 tarihinde 'Johnson Mektubu' adını taşıyan bir mektup gelmiştir.¹²⁶ Johnson mektubunda, Türkiye'nin Kıbrıs Adası'na müdahale etmesinin meşru olmadığı konusu sert bir dil ile eleştirilmiştir. Mektupta Türkiye'nin garantörlük haklarını kendi çıkarı doğrultusunda kullanmak istediği ve adaya müdahale etmesi durumunda SSCB ile karşı karşıya gelirse NATO'nun Türkiye'ye yardım etmeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca Johnson mektubunda, Türkiye ile ABD arasında 1947 yılında imzalanan Türk Amerikan Yardım Antlaşması'nın 4. Maddesine vurgu yapılarak Türkiye'nin olası müdahalesinde Amerikan silahlarını kullanamayacağı belirtilmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin adaya müdahalesi engellenmiştir.¹²⁷

İki NATO ülkesi arasında giderek büyüyen soruna çözüm arayışında olan Johnson, Türkiye ve Yunanistan Hükûmetlerini görüşmeler için Washington'a çağırmıştır. Ancak Yunanistan Hükûmeti'nin, Türkiye temsilcileri ile bir araya gelmek istememesi üzerine görüşmeler ayrı ayrı yapılmıştır. Görüşmeler sonunda ABD Başkanı Johnson, garantör ülkelerin Cenevre'de bir araya gelmesini ve toplantının eski ABD Dışişleri Bakanı Dean

¹²⁴ Fırat, 2002: 725.

¹²⁵ Fırat, 2002: 725.

¹²⁶ Bilgin, 2016: 9-10.

¹²⁷ Korkmazcan, 2016: 203.

Acheson'un moderatörlüğünde gerçekleştirileceğini belirtmiştir. 9 Temmuz 1964'te başlayan Cenevre Konferansında ABD, taraflara Acheson adlı çözüm planını sunmuştur. Ancak "Acheson Planı" Yunanistan ve Makarios tarafından reddedilmiştir. Böylece Cenevre Konferansı'nda taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamamış ve konferans dağılmıştır.¹²⁸

1967'de Ada'da yeni bir bunalım yaşanmaya başlamıştır. Bu tarihteki Kıbrıs bunalımının sebebini 1964'ten beri adaya girişi yasaklanan Rauf Denktaş'ın gizlice Kıbrıs'a gelmesi ve ardından Rum askerleri tarafından tutuklanması oluşturmuştur. Bu dönemde Makarios'un Yunanistan ile diyalogunun kötüleşmesi sebebiyle Denktaş bunalımının Türkiye ile siyasal yönden çözülmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak Kıbrıslı Türklerin 1963 yılından beri Türkiye'nin müdahalesini beklemesi ve bunun gerçekleşmemesi üzerine Ankara Hükûmetine karşı protestolarına sebep olmuştur. Bu doğrultuda Kıbrıslı Türkler Lefkoşa'da bulunan Türkiye Büyükelçisi'nin önünde bir miting düzenlemiştir. Kıbrıs'ta mevcut karışıklığı fark eden Grivas ve askerleri ise aynı tarihte Türk nüfusunun çoğunluklu olduğu Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırılar düzenleyerek bu bölgeleri abluka altına almıştır. Türkiye Hükûmeti, müdahale kararını yineleyerek ada üzerinde ihtar uçuşlarına başlamış ancak 1967 bunalımı iki ülke arasında diplomatik yöntemler ile çözüme kavuşmuştur. Sorunun diplomatik yöntemlerle çözülmesinin sebebini bu dönemde Yunanistan'da iktidarda olan Albaylar Cuntası'nın uluslararası konjonktürde ABD dışında destek bulamaması ve SSCB'nin 1964 yılındaki politikasını değiştirip Türkiye ile yakınlaşma siyasetine girmesi oluşturmaktadır. Ayrıca 1967 yılında yaşanan Geçitkale ve Boğaziçi Çatışmaları sonrasında, 28 Aralık tarihinde Kıbrıslı Türkler tarafından "Kıbrıs Türk Geçici Yönetimi (KTGY)" ilan edilmiştir. Bu adım federasyon doğrultusundaki ilk hamleyi oluşturmaktadır.¹²⁹

Yunan Hükûmeti ile Makarios arasındaki anlaşmazlıklar 1965 yılından itibaren artmıştır. Anlaşmazlıklar 21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan'da askerler 'Albaylar Cuntası' ile iktidarı ele geçirmesiyle daha da şiddetlenmiştir. Askeri Cunta, Grivas adındaki subayını gizlice Kıbrıs'a göndererek faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Cunta, Grivas aracılığıyla adadaki Milli Muhafız Gücünü ve EOKA-B¹³⁰'yi hızla silahlandırmaya başlamıştır. Makarios ise Kıbrıs'taki Yunan subaylarının kendisi üzerinde baskı kurduğunu ve buna dayanarak

¹²⁸ Fırat, 2002: 727-728.

¹²⁹ Fırat, 2002: 734-739.

¹³⁰ EOKA-B: Yunanistan Hükûmeti ile Makarios arasında yaşanan görüş ayrılığının temel noktası, enosisin nasıl gerçekleşebileceğine yönelik iki farklı düşüncenin ortaya çıkmasından kaynaklanmıştır. Makarios'un savunduğu düşünce, adadaki Türklere ekonomik ve siyasi baskılar uygulayarak bir nevi yıpratma politikası izlemek ve enosisi daha uzun süreli bir politika çerçevesinde hayata geçirmekten oluşmaktadır. Makarios'un uzun vadeli enosis planına karşılık, Yunanistan Hükûmeti ise (yani o dönemde Yunanistan'da yönetimi elinde bulunduran Cunta Hükûmeti), adaya askeri bir harekât başlatarak enosisin hayata geçirilmesini savunmuştur. Yaşanan bu görüş ayrılığı sonucunda Kıbrıs Adası'nda, Yunanistan Hükûmeti'nin desteği ile Makarios'a karşı ve enosisi askeri bir müdahale ile bir an önce gerçekleştirmek amacıyla EOKA-B adında gizli bir örgüt kurulmuştur. <http://www.ataatun.org/eoka-b-hala-yasiyor.html> (erişim tarihi: 08.03.2021).

Yunan Hükûmeti'nin Kıbrıs konusunda tek başına karar vermesini engellemeye çalışmıştır. Bunun üzerine Askeri Cunta 'Afrodit Planı'¹³¹ adını verdikleri Kıbrıs'ta Makarios'un devrilmesi kararını almış ve 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'un sarayına saldırı gerçekleştirilmiştir. Makarios'un İngiltere'ye kaçması sonucunda yönetimi ele geçiren Askeri Cunta, bir radyo aracılığıyla Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ve enosisin gerçekleştiği duyurusunda bulunmuştur.¹³²

1.1.7. Türkiye'nin Kıbrıs'a Askeri Müdahalesi ve Taraflar Arasında Yeni Müzakere Süreçleri (Cenevre Konferansları)

Kıbrıs'ta yaşanan askeri darbeyi Türkiye, Kıbrıs antlaşmalarının ihlali, anayasal düzenin yıkılması ve meşru olmayan bir iradenin kurulması olarak açıklamıştır. 17 Şubat 1974 tarihinde ise dönemin Başbakanı Bülent Ecevit mevcut durumu görüşmek için İngiltere'ye gitmiştir. Bülent Ecevit, İngiltere Başbakanı ile gerçekleştirdiği görüşmede Kıbrıs'taki dengenin bozulduğunu, yeni bir düzenin sağlanmasının ancak askeri bir müdahale ile sağlanabileceğini ve Türkiye'nin müdahalesi sırasında İngiltere'nin adadaki üslerini kullanmasına rıza göstermesini dile getirmiştir. Ancak İngiliz Hükûmeti Türkiye'nin talebine sıcak bakmamış ve adadaki üslerinin kullanılması düşüncesini reddetmiştir.¹³³ İngiltere'nin reddi üzerine Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs'a harekât başlatacağını ve Türk askerinin adaya savaş değil, barış getireceğini dile getirerek Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlatmıştır. Birinci Harekât neticesinde Türkiye Girne- Lefkoşa hattının güvenliğini sağlamıştır. Ancak aynı gün BMGK tarafından 353 sayılı kararına göre taraflara ateşkes çağrısında bulunulmuştur. Türkiye'nin ateşkes ilan etmesi üzerine 25-30 Temmuz 1974 tarihlerinde Birinci Cenevre Konferansı ve 12 Ağustos 1974'te İkinci Cenevre Konferansı gerçekleştirilmiştir. Cenevre görüşmelerinden istediği çözümü alamayan Türkiye, 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs'a İkinci Harekâtı başlatmıştır. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Türk Askeri Atilla Hattı olarak belirttiği Magosa-Lefke hattını çizmiş ve adanın kuzey kesimi Türklerin kontrolüne geçmiş ve hemen sonrasında BMGK'nin kararı ile ateşkes ilan edilmiştir.¹³⁴

Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı birçok ülke tarafından tepkiyle karşılanmış ancak en büyük tepkiyi ABD vermiştir. ABD, Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtında Amerikan silahlarını kullanmış olması gerekçesiyle 5 Şubat 1975 tarihi itibari ile silah ambargosunda bulunacağını açıklamıştır. Türkiye'nin silah ambargosuna verdiği cevap ise 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs

¹³¹ Fırat, 2002: 740.

¹³² Güler, 2004: 109.

¹³³ Açıkgöz, 2006: 68-74.

¹³⁴ Fırat, 2002: 741-749.

Türk Federe Devleti'nin (KTFD) kurulduğunu ilan etmesi olmuştur.¹³⁵ KTFD'nin kurulmasından sonra BM aracılığıyla adada nüfus değişimi yapılmasına karar verilmiştir. 1975 tarihinde adanın güneyinde yaşayan Türklerin kuzeye, kuzeyinde yaşayan Rumların ise güneye geçmesi sağlanmıştır. İlerleyen süreçte kendi kendisini idare edebildiğini gören Kıbrıs Türkleri 15 Kasım 1983 sabahında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) kurulduğunu ilan etmiştir.¹³⁶

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasına ilk olumlu cevap Türkiye'den gelmiştir ve Türkiye, KKTC'yi tanıyan tek ve tek ülke olmuştur. Yunanistan ile Kıbrıslı Rumlar bu durumu yasa dışı ve kabul edilemez olarak nitelendirmişlerdir. İngiltere ise KKTC'nin ilanını BMGK'ya taşıyarak, bütün devletlerden bu yeni cumhuriyeti tanımamalarını istemiştir. KKTC'nin kurulmasının ardından Kıbrıslı Türk ve Rum liderler arasında birçok müzakere yapılmasına karşın çözüm önerileri sonuçsuz kalmıştır.¹³⁷

4 Temmuz 1990 tarihinde Yunanistan'ın da desteğini alan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY), AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunması Kıbrıs Sorunu daha karmaşık bir hale getirmiştir. Yunanistan'ın çabaları sonucunda AB, 1995 yılında Kıbrıs'a adaylık statüsü vermiş ve 31 Mart 1998 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde, Rum tarafıyla tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı taahhüdünde bulunmuştur. Rum tarafı ile müzakereler 1998 yılında fiilen başlamıştır.¹³⁸

5 Eylül 2001 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından hazırlanan "Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyelik Başvurusu ve Müzakerelerin Durumu Hakkındaki Raporu" kabul edilmiştir. Bu raporda Rum tarafına aday bir bütün olarak temsil etme hakkı tanınmış ve Türkiye'ye haksız suçlamalarda bulunularak, Türk ordusunun adada işgalci konumunda olduğu öne sürülmüştür. Ayrıca Türk ordusu adada bulunmaya devam ettiği müddetçe Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlanamayacağı belirtilmiştir. 12 Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi sonucunda yayınlanan bildirge de ise Güney Kıbrıs'ın adanın tamamını temsilen AB'ne alınacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca, Rum tarafı 10 Nisan 2003 tarihinde AB Katılım Antlaşması'nı imzalamak üzere Atina'ya davet edilmiştir. Türk tarafının tüm itirazlarına rağmen Rum Yönetimi on iki yıllık mücadele sonucunda 1 Mayıs 2004'te AB'ye üye olmuştur.¹³⁹

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri (BMGS) Kofi Annan tarafından 2002 yılında Kıbrıs Sorunu ile ilgili bir çözüm planı ortaya atılmıştır. Annan Planı olarak bilinen bu çözüm

¹³⁵ Bostancı, 2015: 130-140.

¹³⁶ Erol, 2015: 307.

¹³⁷ Vatansever, 2012: 1519.

¹³⁸ Vatansever, 2012: 1519.

¹³⁹ Tansel, 2004: 76-80.

paketi bugüne kadar devam eden bir tartışma ortamı yaratmıştır. Annan Planı Türk tarafına sunulduğunda Türkiye’de iktidar değişikliği olmuş ve henüz hükûmet kurulamamıştır. Ayrıca Kıbrıs görüşmelerini yürüten Rauf Denктаş hastalığı dolayısıyla hastanede bulunmaktadır. Bu koşullar altında Türkiye’den plan hakkındaki görüşlerini yedi gün içerisinde bildirmesi istenmiştir. Hastalığı sebebiyle ABD’de bulunan Rauf Denктаş yayınlanan bir demecinde Annan Planı’nın adadaki Türk halkı için tuzaklarla dolu olduğunu söylemiştir. Annan Planı’nda bir takım değişiklikler yapılmasını isteyen Rauf Denктаş değişiklik önerisini Türkiye’nin de desteği ile Birleşmiş Milletlere iletmiştir. Rauf Denктаş’ın değişiklik önerisi üzerine 10 Aralık 2002 tarihinde İkinci Annan Planı taraflara sunulmuştur.¹⁴⁰

Annan Planı’nın kabul edilmesi halinde, adadaki Türkleri azınlık statüsüne dönüştürecek ve adanın sahibinin Kıbrıslı Rumlar olduğu kabul edilmiş olacaktı. Rauf Denктаş’ın yoğun çabaları sonucunda Annan planı beş defa değişikliğe uğramış ve 24 Nisan 2004 tarihinde hem Rum kesiminde hem de Türk tarafında ayrı ayrı oylamaya tabi tutulmuştur. 24 Nisan’da gerçekleştirilen referandum sonucunda Annan Planı’na Kıbrıslı Türklerin yüzde 64,9’u evet demesine karşın, Kıbrıslı Rumlar yüzde 75,8 hayır oyu vermiş ve plan hukuken geçersiz sayılmıştır. Annan Planı geçersiz olmasına karşın Rum tarafı adanın tamamını temsilen 1 Mayıs 2004’te AB’ye üye olarak kabul edilmiştir.¹⁴¹

1.2. Annan Planı Öncesi Çözüm Önerileri ve Müzakere Süreçlerinin Değerlendirilmesi

İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte İngiliz yönetimi Kıbrıs’a yönelik özerk bir yönetim tarzının belirlenmesi yönünde çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda İngiltere tarafından Kıbrıs Adası’nın içişlerinde bağımsız ama dışişlerinde İngiltere’ye bağlı olması temeline dayanan bir dizi plan hazırlanmıştır. Bu planlar sırasıyla “1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson Planı, 1955 Birinci Macmillan Planı, 1955 Harding Planları, 1956 Radcliffe Planı, 1958 İkinci Macmillan Planı, 1958 NATO Genel Sekreteri Spaak Planı”dır.¹⁴²

1947 yılının Mart ayında Kıbrıs Valiliğine İngiltere’nin Sivil Havacılık Bakanı Lord Winster’in tayin edilmesiyle başlayan özerklik planı, Kıbrıslı Rumlar tarafından tepki ile karşılanmıştır. Kıbrıslı Rumlar yeni bir vali atanmasının enosisin önüne set çekeceği hele ki muhtariyet gibi bir fikir ortaya çıkması durumunda derhal gösteriler düzenlenmesi gerektiğini daha ilk yıllarda belirtmişlerdir.¹⁴³ Kıbrıslı Türkler ise yeni valinin gelişini sevinçle

¹⁴⁰ Tansel, 2004: 85-90.

¹⁴¹ Vatansever, 2012: 1523.

¹⁴² Bozkurt, 2002: 38-40.

¹⁴³ “Kıbrıs Basını”, *Hür Söz Gazetesi*, 08.10.1946.

karşılarken, Kıbrıslı Türklerin haklarının ilk defa yönetim tarafından da önemsendiğini dile getirmişlerdir.¹⁴⁴

1.2.1. Lord Winster Planı

Kıbrıs Adası'nda özerk bir yönetim tarzının benimsenmesi yönündeki ilk çalışmalar 1947 yılında İngiliz Vali Lord Winster tarafından başlatılmıştır. Lord Winster 1947 yılında yaptığı bir konuşmasında adada bir istişare meclisinin oluşturulacağını, bu doğrultuda azınlık haklarının her konuda korunacağını belirtmiştir. Ardından adanın içişlerinde bağımsız olacağını bildirerek özerklik yönündeki ilk sinyalleri vermiştir. İstişare meclisi 12 Kıbrıslı Rum ve 7 Kıbrıslı Türk üyenin katılımıyla 19 kişiden oluşturulmuştur. Ancak istişare meclisine katılan 12 Kıbrıslı Rum önce özerklik sonra enosis yönündeki görüşü savundukları için katılım sağlamışlardır.¹⁴⁵ Ayrıca plan dâhilinde 1948 yılında Vali Lord Winster öncülüğünde ve başkanlığını Başyargıç Sir Edward Jackson'ın yapacak olduğu bir Danışma Meclisi'nin oluşturulmasına karar verilmiştir.¹⁴⁶ Danışma Meclisi'nde enosis fikrinin tartışılmasına da yasak getirilmiştir. Bu durum Kıbrıslı Rumlar tarafından hayal kırıklığı ile karşılanmıştır.¹⁴⁷ Nitekim Lord Winster Planı olarak da adlandırılan İngiliz Hükûmeti'nin özerklik planını, Kıbrıslı Rumların büyük çoğunluğu özellikle de kilise enosisine engel olacağı yönündeki görüşleri nedeniyle reddetmiştir.¹⁴⁸ Lord Winter Planı Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların İngiltere'ye karşı uzun yıllar şüpheyile bakmasına neden olmuştur. Kıbrıslı Türkler ise Lord Winster planını kabul etmekle birlikte, özerklik fikrinin enosis ile sonuçlanması ihtimali yüzünden tedirgin olmuşlardır.¹⁴⁹

1.2.2. Jackson ve Macmillan Planları

Kıbrıs'ta Makarios'un başpiskopos seçilmesi ile birlikte Rumların enosis hayalleri ivme kazanmış ve Kıbrıslı Türklere yönelik baskılar daha da şiddetlenmiştir. Makarios ilk olarak Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a ilhakı yönünde bir halk oylaması yapılması kararı almış ve halk oylaması sonucu enosis talebini BM'ye sunmuştur. Ancak İngiltere'nin BM nezdinde Kıbrıs Sorununun kendi iç meselesi olduğunu belirtmesi üzerine Makarios'un enosis talebi BM tarafından reddedilmiştir.¹⁵⁰ Aynı doğrultuda Yunanistan'ın Kıbrıs Adası'na kendi kaderini tayin hakkı verilmesi yönündeki 16 Ağustos 1954 tarihli BM başvurusu ile Kıbrıs

¹⁴⁴ "Merkezi Hükümetin Kıbrıs'a Verdiği Önem", *Hür Söz Gazetesi*, 09.10.1946.

¹⁴⁵ Altan, 2010: 225-226.

¹⁴⁶ Kapçı, 2014: 354.

¹⁴⁷ Örnek ve Ververi, 2016: 35.

¹⁴⁸ Altan, 2010: 225-226.

¹⁴⁹ Örnek ve Ververi, 2016: 35-36.

¹⁵⁰ Örnek ve Ververi, 2016: 37-41.

Sorunu, iç sorun olmaktan çıkıp uluslararası bir boyut kazanmıştır. Yunan Hükûmeti'nin amacı Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkının verilmesini sağlayarak enosisi gerçekleştirmektir.¹⁵¹ Kıbrıslı Rumların enosis talebine karşılık Türk Hükûmeti'nin talebi ise 1954 yılına değin mevcut statüsünün devam etmesi ama eğer bu olmayacaksa adanın Türkiye'ye verilmesi yönünde olmuştur.¹⁵²

İngiliz Hükûmeti'nin Kıbrıs Adası'na özerklik verilmesi yönündeki çalışmaları sürerken Türkiye Hükûmeti ise özerklik düşüncesine karşı çıkmıştır. Çünkü Türkiye Hükûmeti Kıbrıs'a verilen özerklik statüsünün enosis ile sonuçlanacağını düşünmüştür.¹⁵³ Aynı zamanda Kıbrıs Adası'ndaki çatışmaların boyutu EOKA adında gizli bir örgütün kurulmasıyla birlikte daha da şiddetlenmiştir. Adadaki çatışmalara son vermek ve Kıbrıs Sorununa bir çözüm yolu bulmak isteyen İngiltere, taraflar arasında 30 Haziran 1955'te Londra'da gerçekleşecek bir konferans çağrısında bulunmuştur. Londra Konferansı İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla 1955 yılında başlamıştır. Konferansta Yunanistan self-determinasyon talebinde ısrarcı olurken, Türkiye Hükûmeti adanın mevcut statüsü değişecek ise Türkiye'ye verilmesi gerektiği yönündeki düşüncesini savunmuştur.¹⁵⁴ Londra Konferansı'na başkanlık eden Macmillan ise taraflara yeni bir plan sunmuştur. Macmillan Planı'na göre Kıbrıslı Rumlar mecliste çoğunluğu oluşturmaktadır. Plana göre Yürütme Konseyi, seçimle belirlenmiş 5 Kıbrıslı Türk üye, 13 Kıbrıslı Rum üye, 3 İngiliz komiser ve atamayla belirlenen 4 komiserden oluşmaktadır. Ayrıca valiye yardımcı bulunmak amacıyla adada Yunanistan ve Türkiye'den seçilecek olan temsilciler bulunacaktır. Ancak Macmillan Planı hem Türkiye hem de Yunanistan tarafından reddedilmiştir. Taraflar arasındaki derin görüş ayrılıkları nedeniyle Londra Konferansı'nda bir uzlaşuya varılamamış ve konferans dağılmıştır.¹⁵⁵

1.2.3. Harding Planı

İngiltere Londra Konferansı'nda bir uzlaşuya varılamaması nedeniyle konferans sonrasında özerklik yönündeki çalışmalarını yeniden başlatmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Başpiskopos Makarios'un özerklik konusunda ikna edilmesi gerektiğini düşünen İngiliz Hükûmeti, Kıbrıs Sömürge Valisi Sir John Harding ile Makarios arasında bir dizi görüşmenin yapılmasını sağlamıştır. 1955 tarihinde başlayan görüşmeler boyunca Makarios özerklik

¹⁵¹ Tellal, 2000: 168.

¹⁵² Balıkcıoğlu, 2016: 32.

¹⁵³ Balıkcıoğlu, 2016: 41-42.

¹⁵⁴ Bulut, 2013: 228.

¹⁵⁵ Örnek ve Ververi, 2016: 46-47.

çerçevesinde Kıbrıslı Rumlara daha fazla ayrıcalık tanınması konusunda ısrarcı olmuştur.¹⁵⁶ Vali Harding'ın planı ise Kıbrıs'ta yedi yıl boyunca geçici bir yönetim kurulmasını önerirken, yedi yılın sonunda Kıbrıslı Türk ve Rumların yapılacak olan bir referandum ile kendi yönetimlerini belirlemesini içermektedir. Görüşmeler boyunca Makarios iç güvenlik konularında Kıbrıslı Rum bir bakanın görevlendirilmesini talep etmiştir. İngiliz yönetimi ise bu durumun Kıbrıs Adası'nda EOKA'nın hâkimiyeti ile sonuçlanacağını düşünerek iç güvenliğin valinin denetiminde kalmasını önermiştir.¹⁵⁷ Makarios ile Harding arasındaki görüşmeler 1956 yılına kadar sürmüştür. Ancak Makarios enosise engel olacağını düşündüğü hiçbir planı onaylamayacağını belirtmiştir. İngiliz yönetimi ise Kıbrıs Adası'nda hâkimiyeti kaybetmek istememiş ve kendi denetiminde bir özerklik gerçekleşmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Harding Planı, Makarios ile anlaşmaya varılamaması dolayısıyla sonuçsuz kalmıştır. İngiliz Yönetimi ise uzlaşmaz tutumu dolayısıyla Makarios'u 9 Mart 1956 tarihinde adadan sürgün etmiştir.¹⁵⁸ Kıbrıs Adası'na özerklik verilmesi yönündeki çalışmaların İngiliz Hükûmeti ve Makarios nezdinde sürmesi Kıbrıslı Türkleri ve Türkiye'yi adanın mevcut statüsünün sürdürülmesi yönündeki tezinden uzaklaştırırken, adanın Türkiye ve Yunanistan arasında taksim edilmesi düşüncesine yakınlaştırmıştır. Bu doğrultuda 1956 yılından itibaren Türkiye Hükûmeti'nin ve Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs Sorununa yönelik temel düşüncesi taksim tezi olmuştur. Ayrıca İngiliz Hükûmeti'nin özerklik planlarına yönelik duyulan kuşklar daha da artmıştır.¹⁵⁹

1956 yılında Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi üzerine başlayan Süveyş Krizi, İngiltere açısından Kıbrıs Adası'nın bu dönemde önemini bir kat daha artırmıştır. Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklaması üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail kendi aralarında yaptığı gizli bir anlaşma ile Mısır'a karşı savaş ilan etmiştir. Süveyş Krizi sırasında İngiltere'nin Kıbrıs Adası'ndaki hâkimiyeti önemini korumuştur. Ancak kriz İngiltere, Fransa ve İsrail'in aleyhine sonuçlanmıştır. Bu durum İngiltere açısından Kıbrıs Adası'nda denetimin kaybedilmemesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca mevcut durum İngiliz Hükûmeti'ni Kıbrıs Adası'na yönelik kendi denetiminde bir özerklik planı hazırlanması noktasına itmiştir.¹⁶⁰ Makarios ile tek taraflı uzlaşmaya varılması noktasında hayal kırıklığına uğrayan İngiltere, hem Kıbrıs konusunda hem de Ortadoğu bölgesine yönelik politikaları dolayısıyla Türkiye ile işbirliği yoluna gidilmesi gerektiğini düşünerek Ankara Hükûmeti ile diyaloga geçmeye başlamıştır. Bu doğrultuda İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd ve

¹⁵⁶ Balıkcıoğlu, 2016: 42-43.

¹⁵⁷ Örnek ve Ververi, 2016: 49-50.

¹⁵⁸ Balıkcıoğlu, 2016: 42-43.

¹⁵⁹ Kapçı, 2014: 362.

¹⁶⁰ Örnek ve Ververi, 2016: 52.

Ankara Hükûmeti arasında 11-13 Mart 1956 tarihlerinde bir dizi görüşme yapılmıştır. Ankara Hükûmeti görüşmeler sırasında Kıbrıs Adası'nın Yunanistan ve Türkiye arasında taksim edilmesi yönündeki tezini İngiliz Hükûmetine sunmuştur. İngiliz Hükûmeti ise Kıbrıs'ta Türk ve Rum nüfusun fiziki olarak bir arada yaşadıklarını bundan dolayı Türkiye'nin Taksim tezinin bu süreçte imkânsız olduğunu ancak çözüm sürecinde kullanılabileceğini belirtmiştir.¹⁶¹

1.2.4. Radcliffe Planı

Harding Planı'nın reddedilmesi ve Başpiskopos Makarios'un adadan sürgün edilmesi üzerine İngiliz yönetimi Kıbrıs Adası'na yönelik özerklik yönünde yeni bir plan hazırlanması konusunda Lord Radcliffe'i görevlendirmiştir. Anayasa uzmanı olarak görevlendirilen Lord Radcliffe, Kıbrıs Adası'nda bir dizi araştırma yaptıktan sonra yeni bir anayasa tasarısı hazırlamıştır. Radcliffe Anayasası olarak da bilinen anayasa tasarısı 19 Aralık 1956 tarihinde hem Kıbrıs'ta hem de İngiltere'de kamuoyuna ilan edilmiştir. Radcliffe Anayasası genel itibarıyla, Kıbrıs Adası'nda İngiliz hâkimiyetinin devam etmesini, dışışleri, iç güvenlik ve savunma konularının İngiliz valinin denetiminde olmasını ve Kıbrıs halkından seçilmiş temsilcilere özel bir muhtariyet verilmesini içermektedir. Anayasaya göre Kıbrıs Adası'nın yasama organı 24 Kıbrıslı Rum vekil, 6 Kıbrıslı Türk vekil ve vali tarafından atanan 6 vekil ile birlikte 36 üyeden oluşurulacaktır.¹⁶² İngiltere ayrıca Lord Radcliffe planı dâhilinde Kıbrıs Adası'nı askeri üs olarak kullanabilmeyi amaçlamıştır. Ancak Radcliffe Anayasası Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar tarafında Kıbrıs Adası'nda İngiliz hâkimiyetinin devam edeceği dolayısıyla self-determinasyon ve enosise engel olacağı şeklinde yorumlanarak reddedilmiştir.¹⁶³ Türkiye Hükûmeti ve Kıbrıslı Türkler ise anayasa tasarısına karşı bir tutum sergilememiş ancak anayasa tasarısından önce adadaki Türklere yönelik şiddetin sonlandırılması noktasında önlemler alınması gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁶⁴

İngiltere Başbakanı Sir Anthony Eden, Süveyş'te yaşanan başarısızlık sonrasında 10 Ocak 1957 tarihinde görevini bırakmıştır. Ardından İngiltere'de yapılan başbakanlık seçimlerini Harold Macmillan kazanmış ve İngiltere'nin yeni Başbakanı olmuştur. Macmillan

¹⁶¹ Kapçı, 2014: 362-363.

'İngiltere açısından Kıbrıs Adası stratejik konumu dolayısıyla her zaman önemli bir üs olarak görülmüştür. Özellikle 1956 yılında yaşanan Süveyş Bunalımı sonrasında İngiltere açısından adada hâkimiyetin sürdürülmesi konusu elzem bir mesele haline dönüşmüştür. Dolayısıyla İngiltere'nin Kıbrıs Adası'nın hâkimiyetini ne Türkiye'ye ne de Yunanistan'a bırakmayacağı kesinleşmiştir. Nitekim İngiltere Başbakanı Sir Anthony Eden yaptığı bir konuşmasında "Kıbrıs yoksa petrol kaynaklarımızı koruyacak imkânlarımız da yok demektir. Petrolün olmaması ise İngiltere için işsizlik ve açlık demektir. Bu kadar basit..." sözleriyle İngiltere'nin Kıbrıs Adası'nda hâkimiyetini sürdüreceğini açık bir şekilde belirtmiştir.' Açıkses ve Kışman, 2018: 815.

¹⁶² KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, Kıbrıs Türk Tarihi, Ortaokullar İçin Tarih Kitabı, 2014: 33-34.

¹⁶³ Balıkcıoğlu, 2016: 43.

¹⁶⁴ KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, Kıbrıs Türk Tarihi, Ortaokullar İçin Tarih Kitabı, 2014: 34.

Başbakanlık görevine başlamasıyla birlikte ilk olarak Makarios'un serbest kalmasına müsaade etmiş ancak Kıbrıs'a dönmesi konusunda engel koymuştur. 1957 yılına kadar Seyşel Adalarında sürgünde bulunan Makarios, Macmillan'ın izni ile birlikte Yunanistan'ın başkenti Atina'ya yerleşmiştir. İngiliz Hükûmeti, 1955 yılından itibaren Kıbrıs Sömürge Valisi olarak görev yapan Harding'in yerine ise 1957 yılında Sir Hugh Foot'u atamıştır.¹⁶⁵ Yunanistan 1954 yılından itibaren düzenli olarak Kıbrıslı Rumlara yönelik self determinasyon hakkının verilmesi yönündeki talebini BM'ye taşımış ancak BM nezdinde istediği sonuca ulaşamamıştır. Yunanistan'ın 1957 yılındaki BM başvurusu sonrasında ilk kez İngiltere'de Yunanistan'ın Kıbrıs'taki çatışmalardan sorumlu olduğunu ayrıca terör eylemlerinin gerçekleşmesinde yardımcı olduğunu belirterek BM nezdinde şikâyetçi olmuştur. BM Genel Kurulu'nda başvurular değerlendirildikten sonra Kıbrıs Sorununun barışçıl bir şekilde çözülmesi için taraflar arasında görüşme yoluna gidilmesi çağrısında bulunmuştur.¹⁶⁶

1.2.5. Spaak Planı

İngiliz Hükûmeti'nin çözüm planlarının başarısız olması ve Kıbrıs Adası'ndaki Türklere yönelik Rum saldırılarının şiddetinin artması Kıbrıs meselesini içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Kıbrıs Adası'ndaki mevcut düzensizlik bu dönemde SSCB'nin de bölgeye odaklanmasına neden olmuştur. SSCB'nin Kıbrıs Adası'na yönelik ilgisinin artması ve NATO'nun güney kanadını oluşturan Yunanistan ve Türkiye arasındaki gerginlik, ABD'nin Kıbrıs Sorununa dâhil olmasını ile sonuçlanmıştır. ABD, NATO üyesi üç ülkenin Kıbrıs konusunda anlaşmaya varmasını istemektedir.¹⁶⁷ Ayrıca ABD'nin Kıbrıs meselesine dâhil olmasının bir diğer nedeni de, Ortadoğu bölgesindeki radyo dinleme tesislerinin 1948 yılında Kıbrıs Adası'na taşınması ile yakından ilgilidir. ABD 1948 yılında Ortadoğu bölgesinden Kıbrıs Adası'na taşıdığı radyo dinleme tesislerini 1949 yılından beri aktif olarak kullanmakta, dolayısıyla İngilizler ile ortak kullanım sağladıkları Kıbrıs Adası'nın hâkimiyetinin kaybedilmesini istememektedir.¹⁶⁸ 1957 yılına kadar Kıbrıs meselesine karşı tarafsız bir tutum sergileyen ABD, 1957 yılı itibarıyla Kıbrıs Sorununa bir çözüm planı bulunması noktasında NATO'nun arabuluculuk görevini üstlenebileceğini belirtmiştir.¹⁶⁹ Bu doğrultuda 1957 yılının Mart ayında, ABD Başkanı Eisenhower ile İngiltere Başbakanı Macmillan arasında 4 gün boyunca sürecek olan görüşmeler başlamıştır.¹⁷⁰ Görüşmeler sonunda hem İngiltere hem de

¹⁶⁵ Örnek ve Ververi, 2016: 55.

¹⁶⁶ Savrun ve Tinal, 2017: 358.

¹⁶⁷ KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, Kıbrıs Türk Tarihi, Ortaokullar İçin Tarih Kitabı, 2014: 35.

¹⁶⁸ An, 2017: 12-15.

¹⁶⁹ Balıkcıoğlu, 2016: 51.

¹⁷⁰ An, 2017: 16. 'Görüşmeler sırasında ABD Başkanı Eisenhower'ın İngiltere Başbakanı Macmillan'a "Askeri üsler bizim için yeterlidir. Onlar geriye kalanları kendi aralarında bölüşebilirler." Cümlesi ile esasında ABD'nin

ABD, BM nezdinde Kıbrıs meselesi bağlamında ortak tutum takınmayı kabul etmiştir. İngiltere bu dönemde Kıbrıs Sorununun çözümüne dair Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla üçlü bir konferans düzenlenmeyi planlamıştır. Ayrıca ABD ve İngiltere'nin ortak kararı ile üçlü konferansa, NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak'ın gözlemci olarak katılması kararlaştırılmıştır.¹⁷¹ Bu doğrultuda arabuluculuk görevini üstlenen NATO Genel Sekreteri Spaak, konferans öncesinde Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik bir plan hazırlamıştır. Spaak Planı olarak da adlandırılan çözüm planına göre, Kıbrıs Adası'na geçiş dönemi boyunca bağımsızlık statüsü verilecekti. Ancak bu kısıtlı bağımsızlık, İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve ABD'nin garantörlüğünde sürecekti. Geçiş döneminin sonunda ise Kıbrıs Adası'nın kalıcı statüsünün ne olacağı konusunda yeniden düzenlemelere gidilecekti. Kıbrıs Adası'nın yönetiminden ise bir Yüksek Komiser görevli olacak ve garantör ülkelere karşı sorumluluk yine Yüksek Komiserde olacaktı. Spaak Planı'na göre İngiltere'ye Kıbrıs Adası'ndan üs verilecekti. Plan ayrıca Türkiye Hükûmetini taksim tezinden vazgeçirmek için Türkiye'ye de Kıbrıs Adası'ndan bir üs verilebileceği ya da adada bir NATO üssü kurularak Türkiye'nin bu üste egemen olabileceğini içermekteydi.¹⁷² NATO Genel Sekreteri Spaak'ın arabuluculuğunda düzenlenmesi planlanan üçlü konferans düşüncesi, planın hazırlanmasından sonra, İngiltere ve ABD tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve planın ikili görüşmeler yoluyla taraflara iletilmesinin daha sağlıklı olacağı fikrine varılmıştır.¹⁷³ Bu doğrultuda İngiliz Hükûmeti ile Ankara Hükûmeti arasında bir dizi mekik diplomasisi yürütülmüştür. Türkiye Hükûmeti, İngiltere'ye Kıbrıs Sorununun çözümü bağlamında en mantıklı çözümün taksim tezi olduğunu, taksim dışındaki çözüm planlarının adadaki Türk-Rum çatışmasını bitirmekten çok artıracığını ve plan dâhilinde adada Türkiye'ye bir üs verilmesinin Türkiye'yi diğer devletler nezdinde işgalci devlet konumuna sokacağını belirterek Spaak Planı'nın onaylanmayacağını ifade etmiştir. Yunanistan Hükûmeti ise Kıbrıs Sorununda NATO'nun arabuluculuk yapmasını kabul etmediğini belirterek, Spaak Planı'na en başından karşı çıkmıştır.¹⁷⁴

1.2.6. Foot Planı

NATO Genel Sekreteri tarafından hazırlanan Spaak Planı'nın reddedilmesi üzerine İngiltere, Kıbrıs Sorununun çözümüne dair yeni bir planın hazırlanması konusunda hiç zaman

Kıbrıs Adası'na yönelik politikasının adadaki üs ve tesislerin güvenliğinin kaybedilmemesi noktasında şekillendiğini açıkça belirtmiştir.'

¹⁷¹ Açıkses ve Kışman, 2018: 817.

¹⁷² Balıkcıoğlu, 2016: 52-53.

¹⁷³ Açıkses ve Kışman, 2018: 817.

¹⁷⁴ Balıkcıoğlu, 2016: 51-53.

kaybetmeden çalışmalara başlamıştır. Bu çerçevede yeni plan, 1957 yılında Kıbrıs Sömürge Valisi olarak atanan Sir Hugh Foot tarafından hazırlanmıştır. 23 Ocak 1958 tarihinde tarafların onayına sunulan Foot Planı, şimdiye kadar sunulan İngiliz planlarının içerik olarak en yüzeysel olanıydı. Çünkü Foot Planı dâhilinde Kıbrıs Adası'nda özerk bir yönetim tarzının benimsenmesi planlanırken, adanın kalıcı statüsünün ne olacağı konusunda net bir bilgi verilmemekteydi. Ayrıca Foot Planında Kıbrıs meselesinin ilgili tarafları olarak sadece Yunanistan ve İngiltere'den bahsedilmiştir. Ancak planda Kıbrıs Adası'nın kalıcı statüsünün belirlenmesi noktasında Yunanistan haricinde Türkiye'den de onay alınacağı belirtilmektedir. İngiliz yönetimi Türkiye'ye Kıbrıs Adası'nda bir üs vermeyi de taahhüt eden Foot Planı'nı Ankara Hükûmeti'nin onayına sunmuştur. Ancak Ankara Hükûmeti 1956 yılından beri resmi politika olarak belirlediği taksim tezinden vazgeçmeyeceğini bir kez daha yenileyerek, Türkiye açısından sorunun ancak Kıbrıslı Türklere kendi kaderini tayin etme hakkı verilmesi noktasında çözülebileceğini belirtmiştir. Kıbrıs Adası'nda Türkiye'ye üs verilmesini içeren Foot Planı'nı Yunanistan Hükûmeti ve Kıbrıslı Rumlar tepki ile karşılamış ve bu yöndeki hiçbir planı kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdir. Böylelikle İngiliz Hükûmetinin Kıbrıs'a özerklik verilmesi yönündeki bir planı daha başarısızlık ile sonuçlanmıştır.¹⁷⁵

1.2.7. İkinci Macmillan Planı

Foot planının reddedilmesi üzerine İngiliz yönetimi Kıbrıs Sorununa yönelik daha kapsamlı bir çözüm planı hazırlanması noktasında çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda dönemin İngiltere Başbakanı Harold Macmillan, 19 Haziran 1958 tarihinde kendi adını taşıyan Macmillan Planı'nı tarafların onayına sunmuştur.¹⁷⁶ Macmillan Planı'na göre Kıbrıs Adası'nda iki adet Temsilciler Meclisi bulunacaktı. Böylece hem Türkler hem de Rumlar kendi halkını ilgilendiren konularda ayrı meclislerde çözüm yoluna gidecekti. Kıbrıs Adası'nın yönetimi bir valinin denetiminde olacak ancak valiye adanın yönetiminde yardımcı olmak amacıyla Türkiye ve Yunanistan'dan seçilen birer temsilci bulunacaktı. Plana göre İngiltere'nin Kıbrıs Adası'ndaki hâkimiyeti 7 yıl daha devam edecek, 7 yılın bitmesiyle birlikte İngiltere'ye verilmesi taahhüt edilen üslerin karşılığında adanın hâkimiyeti Türkiye ve Yunanistan'ın ortaklığında sürecekti. Yunanistan Hükûmeti Macmillan Planı dâhilinde Kıbrıs Adası'nın yönetiminde Türkiye'nin söz sahibi olmasına karşı çıkmış ve İngiliz yönetiminden planın revize edilmesini istemiştir. Bu doğrultuda revize edilen Macmillan Planı 15 Ağustos 1958 tarihinde yeniden tarafların onayına sunulmuştur. 15 Ağustos tarihli planda ise Birinci Macmillan Planı'ndan farklı olarak Kıbrıs Adası'nın yönetiminde doğrudan yetkili olan Türk

¹⁷⁵ Balıkcıoğlu, 2016: 53-55.

¹⁷⁶ Balıkcıoğlu, 2016: 55.

ve Rum temsilcilerin yetkileri kısıtlanarak, valinin özel temsilcileri olarak belirtilmiştir.¹⁷⁷ Ayrıca plan dâhilinde Kıbrıs halkına, İngiliz vatandaşlığı haricinde Türk veya Yunan vatandaşlığını seçebilme hakkı tanınmıştır.¹⁷⁸ Ancak Yunan Hükûmeti Kıbrıs Adası'nda Türk ve Rumlara yönelik ayrı yerel yönetimlerin kurulması fikrini kabul etmediklerini belirterek İkinci Macmillan Planı'nı da reddettiklerini açıklamışlardır.¹⁷⁹ Türkiye Hükûmeti ise taksim tezinin sürekliliğini koruması şartı ile Macmillan Planı'na destek vereceğini açıklamıştır.¹⁸⁰ Ayrıca 1958 yılı itibariyle Kıbrıs Adası'ndaki Türklere yönelik Rum saldırıları daha da şiddetlenmiştir. Kıbrıslı Türkler ise EOKA saldırılarından korunmak için 1 Ağustos 1958 yılında Türk Mukavemet Teşkilatı'nı kurmuştur. EOKA ve TMT örgütlerinin kurulmasıyla birlikte adadaki karışıklığın boyutu büyümüş, bu durum da adadaki hâkimiyeti sürdürmek isteyen İngiliz Hükûmetini, Yunan Hükûmeti'nin itirazlarına rağmen Macmillan Planı'nın uygulaması kararına itmiştir. Yunanistan Hükûmeti ise Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı verilmesi yönündeki talebini 1958 yılında yeniden BM'e taşımıştır.¹⁸¹ Yunanistan Hükûmeti'nin talebine karşılık, 5 Aralık 1958 tarihli BM Genel Kurulu kararı doğrultusunda Kıbrıs Sorununun ilgili üç taraf arasında barışçıl ve adil bir şekilde müzakere yolu ile çözülmesi gerektiği cevabı verilmiştir. BM'den çıkan karar ve İngiltere'nin telkinleri doğrultusunda Yunanistan Hükûmeti, İngiltere ve Türkiye ile anlaşma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Nitekim Zürih ve Londra Antlaşmalarına giden süreç bu atmosferde başlamıştır.¹⁸²

BM Genel Kurulu Kararı sonrasında anlaşma yoluna gitmek zorunda kalan Yunanistan Hükûmeti ile Türkiye Hükûmeti arasındaki görüşmeler, 6 Aralık 1958 tarihinde iki ülkenin Dışişleri Bakanları olan Fatin Rüştü Zorlu ve Evangelos Averoff arasında başlamıştır. Türkiye Hükûmeti Yunanistan Hükûmeti'nin müzakere yolunu kabul etmesini, Kıbrıs Sorununun Türk-Yunan dostluğu çerçevesinde çözülebileceği şeklinde değerlendirirken, Başpiskopos Makarios, Hükûmetin kararına karşı çıkmıştır. 16 Aralık 1958 tarihinde ise Paris'te düzenlenen NATO Dışişleri Bakanları toplantısına katılan Fatin Rüştü Zorlu ve Evangelos Averoff Kıbrıs konusunda enosis ve taksim tezlerinden vazgeçtiklerini açıklarken, müzakere sürecinin iki ülke arasında dostane ilişkiler yolu ile sürdürüleceği mesajını vermişlerdir. Paris'te düzenlenen NATO toplantısı sonrasında 18 Aralık 1958 tarihinde bir araya gelen iki ülkenin Dışişleri Bakanları, Türkiye ve Yunanistan arasında İsviçre'nin Zürih kentinde Kıbrıs Sorunun çözümüne dair bir toplantı yapılması kararında anlaşmaya varmışlardır. Bu

¹⁷⁷ Balıkcıoğlu, 2016: 56.

¹⁷⁸ KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, Kıbrıs Türk Tarihi, Ortaokullar İçin Tarih Kitabı, 2014: 34.

¹⁷⁹ Balıkcıoğlu, 2016: 56.

¹⁸⁰ KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, Kıbrıs Türk Tarihi, Ortaokullar İçin Tarih Kitabı, 2014: 34.

¹⁸¹ Yunanistan Hükûmeti'nin Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı verilmesi talebi doğrultusunda 1958 yılında BM'e yaptığı başvuru hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: Erdoğan, 2016: 291-300.

¹⁸² Balıkcıoğlu, 2016: 56-57.

doğrultuda 5 Şubat 1959 tarihinde Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, dönemin Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis ve Dışişleri Bakanı Evangelos Averoff'un katılımıyla Zürih Konferansı başlamıştır.¹⁸³ Zürih Konferansı öncesinde bir araya gelen Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu ile dönemin Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf Denктаş arasında Ankara'da bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşme sırasında Rauf Denктаş, Kıbrıs'ın yeni statüsü doğrultusunda öne sürülen federasyon fikri hakkındaki tereddütlerini dile getirmiş ve yeni federasyon tanımlamasında eksik olarak gördüğü coğrafyanın önemine dikkat çekmiştir. Denктаş'ın itirazlarına Dışişleri Bakanı Zorlu'nun yanıtı ise Kıbrıs'ta üç garantör ülkeden birinin Türkiye olacağı, sosyal, kültürel ve eğitim konularında Kıbrıslı Rumlardan ayrı bir yapının olacağı ve ayrı Cemaat Meclislerinin kurulacağı şeklinde olmuştur. Rauf Denктаş ayrıca yeni kurulacak olan devlette Türkiye'nin de asker bulundurmasını istemiştir. Denктаş'ın bu isteğinin arkasında büyük oranda Makarios'a duyduğu güvensizlik vardır. Dışişleri Bakanı Zorlu Denктаş'ın görüşlerine başta karşı çıksa da Zürih Konferansı sırasında Türkiye'nin taleplerinden birinin de Kıbrıs Adası'nda Türk askerinin de bulunması yönünde olmuştur. Zürih Konferansı'nda her iki ülkenin de istekleri bulunmuş, bu durum ise konferansın taraflar arasında çekişmeli geçmesine sebebiyet vermiştir. Konferans boyunca Türk Hükûmeti'nin talebi kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasına enosisin tamamen yasaklanmasını içeren bir madde konulması yönünde olurken, Yunanistan Hükûmeti'nin talebi ise Kıbrıs Adası'nda bir arada yaşayan Türk ve Rum nüfus arasında coğrafi olarak bir ayrımın yapılmaması yani daha derin anlamıyla adanın taksim edilmesinin önlenmesi yönünde olmuştur.¹⁸⁴ Taraflar arasındaki bu çekişmeli ortama rağmen 11 Şubat 1959 tarihinde iki ülke arasında dört bölümden oluşan Zürih Antlaşması imzalanmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştır.¹⁸⁵ Zürih Antlaşması bağlamında Türkiye ile Yunanistan Hükûmetleri arasında dört antlaşma imzalanmıştır. Bunlar: "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa'sının Temel Yapısı İle İlgili Antlaşma", "Garanti Antlaşması", "İttifak Antlaşması" ve "Centilmenlik Antlaşması" dır.¹⁸⁶

Zürih'te düzenlenen toplantıya İngiltere'nin fiili olarak katılmaması sebebiyle iki ülke arasında imzalanan antlaşmanın detayları bu süreçte Türk ve Rum kamuoyuna açık bir şekilde bildirilmemiştir. Ardından Zürih Antlaşması'nın detaylarının konuşulması ve İngiltere'nin varılan antlaşma konusunda bilgilendirilmesi amacıyla Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Londra'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyaret sonrasında Türkiye, Yunanistan

¹⁸³ Kaya, 2018: 191-193.

¹⁸⁴ Erol, 2017: 35-38.

¹⁸⁵ Önal, 2014: 178.

¹⁸⁶ Özarslan, 2007, 40.

ve İngiltere'nin katılımıyla Londra'da bir toplantı düzenlenmesi kararında mutabık olmuşlardır. Londra'da başlayan konferansa üç ülke haricinde Kıbrıs Türk ve Rum cemaatleri liderleri de katılım sağlamış ve 19 Şubat 1959 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Londra Antlaşması imzalanmıştır.¹⁸⁷ Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalanması sürecinde henüz resmi bir Kıbrıs Cumhuriyeti olmadığı için Kıbrıs Türk ve Rum cemaat liderlerinden bu dönemde sadece onay alınmıştır. 16 Ağustos 1960 tarihinde ise iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu doğrultuda Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında 16 Ağustos 1960 tarihinde Zürih Antlaşmasını, Londra Antlaşmasını ve ek belgeleri içeren Lefkoşa Antlaşmaları imzalanmıştır. Lefkoşa Antlaşmalarını dolayısıyla Zürih ve Londra Antlaşmalarını Kıbrıslı Türkler adına Doktor Fazıl Küçük, Kıbrıslı Rumlar adına ise Makarios imzalamıştır.¹⁸⁸ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle birlikte adadaki İngiliz hâkimiyeti son bulmuş ancak İngiltere Londra Antlaşması ile ada üzerinde iki egemen üs bulundurma hakkına sahip olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi ile birlikte 199 maddeden oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yürürlüğe girmiştir. Anayasanın içeriği genel anlamıyla Zürih ve Londra Antlaşmalarının maddelerinden oluşmaktadır. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile iki halkın ortak egemenliği ve yönetimi garanti altına alınmış, ayrıca taksim ve enosis tezleri yasaklanmıştır. Zürih ve Londra Antlaşmaları bağlamında üç ülke arasında imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetim şekli başkanlık rejimi olarak belirlenmiştir. Antlaşmaya göre yeni kurulan cumhuriyetin Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı yardımcısı ise Türk olarak belirlenmiştir. Rum Cumhurbaşkanı ve Türk yardımcı kendi toplumları tarafından seçim ile belirlenecek ve seçimler 5 yılda bir yapılacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dilleri ise Türkçe ve Rumca olarak belirlenmiştir. Antlaşmaya göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yürütme erkini Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı yardımcısı oluşturmaktadır. Bakanlar Kurulu 7 Rum ve 3 Türk temsilciden oluşmaktadır. Temsilciler Meclisi ise yüzde 70 Rum ve yüzde 30 Türk oranında temsilciden oluşmaktadır. Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı yardımcısına kanun ve kararları veto etme hakkı tanınmış böylece ortaklık cumhuriyeti eşitlik ilkesine dayandırılmıştır.¹⁸⁹ Garanti Antlaşması'na göre üç garantör ülke belirlenmiştir. Bunlar: İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'dir. Antlaşmanın 4. ve 5. Maddesi gereğince garantör ülkeler statükoda bir problem olması durumunda statükonun yeniden tesisi için gerekirse tek başına müdahale hakkı tanınmıştır. Ayrıca Garanti Antlaşması ile Kıbrıs

¹⁸⁷ Önal, 2014: 177-178.

¹⁸⁸ Özarslan, 2007: 42-43.

¹⁸⁹ Özarslan, 2007: 45-46.

Cumhuriyeti'nin bu üç ülkenin onayını almadan herhangi bir uluslararası kuruluşa üye olması veya diğer devletler ile antlaşma yapması engellenmiştir. İttifak Antlaşması ile taraflar Kıbrıs Adası'nın toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin sağlanmasında ortak hareket etmeyi ve işbirliği yoluna gideceklerini taahhüt etmişlerdir. Ayrıca İttifak Antlaşması bağlamında Kıbrıs Adası'nda üçlü bir karargâh kurulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda karargâha katılacak asker sayısı 950 Rum ve 650 Türk olarak belirlenmiştir.¹⁹⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre adada her iki toplum için ayrı Cemaat Meclislerinin kurulması ve Kamu kuruluşlarının yüzde 70 Rum ve yüzde 30 Türklerden oluşturulması kararları alınmıştır. Ayrıca Anayasa'ya göre beş büyük şehirde Rum ve Türk nüfus için ayrı belediyeler kurulması ve Kıbrıs ordusunun yüzde 60'ının Rumlardan yüzde 40'ının ise Türklerden oluşturulması kararları alınmıştır. Bu doğrultuda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Makarios olurken Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Dr. Fazıl Küçük olmuştur.¹⁹¹

1.2.8. Birinci ve İkinci Acheson Planı

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi ile birlikte iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu bir cumhuriyet meydana gelmiştir. Yapısı itibarıyla birleşik olan ama kimlik ve din faktörleri dolayısıyla ayrı olan Ortaklık Cumhuriyeti dâhilinde sosyal inşacılığın ortaya koyduğu 'ben' ve 'öteki' kavramları Türk ve Rum nüfus arasında daha da belirginleşmiş ve olumsuz kimliklendirme modeli ile sonuçlanmıştır.¹⁹²

Kıbrıs Rum lideri Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa süre sonra enosis yönündeki söylemlerine başlamıştır. Ayrıca Makarios adada azınlık olarak gördüğü Türkler ile Ortaklık Cumhuriyeti dâhilinde eşit haklara sahip olmaktan rahatsız olmuş ve Kıbrıslı Türkleri yeniden azınlık statüsüne düşürmek için Kıbrıs Anayasası'nın on üç maddesinde değişiklik yapılmasını içeren bir öneri hazırlamıştır. Makarios anayasanın on üç maddesine yönelik hazırladığı değişiklik önerisini garantör ülkelerin onayına sunmuş ancak öneri Ankara'nın reddi üzerine geçersiz sayılmıştır.¹⁹³ Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na yönelik değişiklik talebinin reddedilmesi üzerine Makarios, enosis'e ulaşmanın tek yolunu şiddet eylemlerinde görmüştür ve bu doğrultuda kırk sekiz saat içerisinde adadaki Türklerden kurtulmayı hedefleyen Akritas Planı oluşturulmuştur. Akritas Planı çerçevesinde 1963 yılında Kıbrıslı Rumlar tarafından Kıbrıslı Türklere yönelik Kanlı Noel olayları

¹⁹⁰ Erol, 2017: 43-44.

¹⁹¹ http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (erişim tarihi: 25.12.2018).

¹⁹² Kaya, 2018: 201.

¹⁹³ Vatansever, 2012: 1512.

gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁴ Böylece Ortaklık Cumhuriyeti henüz üçüncü yılında iken dağılmış ve adadaki karışıklığın boyutu şiddet eylemleri ile daha da artmıştır. Kıbrıslı Türklere yönelik saldırılardan haberdar olan Ankara yönetimi ise 25 Aralık 1963 tarihinde Türk jetleri ile Lefkoşa üzerinde uyarı uçuşlarında bulunmuş ve Rum saldırılarının sonlanmaması halinde adaya garantörlük hakları gereğince müdahalede bulunacağını bildirmiştir.¹⁹⁵

İki NATO ülkesi olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginlik ve savaş ihtimali İngiltere'yi yeni çözüm arayışlarına itmiş ve bu doğrultuda 15 Ocak 1964 tarihinde Londra'da taraflar arasında üçüncü bir konferans yapılması kararı alınmıştır. Konferansa üç garantör ülkenin temsilcilerinin yanında Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri de katılmıştır.¹⁹⁶ 15 Ocak 1964 tarihli Londra Konferansı ve ABD'nin Kıbrıs Sorununa dâhil olma süreci ile ilgili detaylı bilgi önceki bölümde verilmiştir.

Türklere yönelik Rum saldırılarının sonlanmaması ve şiddet boyutunun her geçen gün artması Ankara'nın Kıbrıs Adası'na garantörlük haklarını kullanarak müdahale isteğini artırmıştır. Ancak Türkiye'nin Kıbrıs Adası'na yönelik müdahalesi 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu ile engellenmiştir.¹⁹⁷

İki NATO ülkesi arasında giderek büyüyen soruna çözüm arayışında olan dönemin ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, Ankara ve Atina yönetimlerini bir araya getirerek Kıbrıs Sorununa yönelik bir çözüm bulunması için tarafları Washington'a davet etmiştir. Ancak Atina, Türkiye temsilcileri ile bir araya gelmek istemediğini, görüşmelerin ayrı ayrı yapılması şartı ile Washington'a geleceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Washington, Ankara ve Atina yönetimleri arasında ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İkili görüşmeler sonunda ABD Başkanı Johnson, Atina yönetimini Cenevre'de düzenlenecek olan konferansa katılmaya ikna etmesine rağmen çok geçmeden Atina yönetimi Türk heyeti ile bir araya gelmeyeceğini belirtmiştir. ABD Başkanı Johnson ayrıca garantör üç ülkenin Cenevre'de bir araya geleceği toplantının BM arabulucusu Mr. Sakari S. Tuomioja gözetiminde ve eski ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un moderetörlüğünde gerçekleştirileceğini bildirmiştir. 9 Temmuz 1964 tarihinde başlayan Cenevre görüşmelerine Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri de davet edilmiş ancak Makarios'un daveti reddetmesi üzerine görüşmelerde Kıbrıs Hükûmeti'nin görüşlerine yer verilmemiştir.¹⁹⁸

Kıbrıs Sorunu bağlamında başlayan Cenevre görüşmelerinde Dean Acheson kendi adını taşıyan bir çözüm planını Ankara ve Atina yönetimlerinin onayına sunmuştur. Acheson

¹⁹⁴ Örnek ve Ververi, 2016: 88-89.

¹⁹⁵ Gülen, 2012: 399.

¹⁹⁶ Örnek ve Ververi, 2016: 95.

¹⁹⁷ Erol, 2017: 79.

¹⁹⁸ Fırat, 2002: 727-728.

Planı'na göre Kıbrıs Adası'nın Karpaz Bölgesi Türkiye'ye egemen üs olarak verilecek ancak Türkiye buna karşılık adanın Yunanistan'a bağlanmasını dolayısıyla enosisi kabul edecekti.¹⁹⁹ Ayrıca plana göre Kıbrıslı Türkler adada nüfus olarak çoğunlukta bulundukları belli bölgelerde toplanacak ve kendi yerel yönetimlerine sahip olacaklardı. Dolayısıyla bu plan ile Kıbrıs'ta kantonal sisteme benzeyen bir yapı oluşturacaktı. Kıbrıslı Türklerin kanton bölgelerinde sahip oldukları kendi yerel yönetimleri Yunanistan Hükûmetine ve Kıbrıs'ın merkezi hükûmetine yani Makarios Hükûmetine bağlı olacaktı. Belirlenen kanton bölgelerinin dışında yaşayan Kıbrıslı Türklere ise Lozan Antlaşması'nda belirlenen azınlık haklarına benzer haklar verilecekti.²⁰⁰ 14 Temmuz 1964'te Cenevre'de tarafların onayına ayrı ayrı sunulan Acheson Planı Türkiye Hükûmeti tarafından kabul edildiği gibi Yunanistan Hükûmeti de plana olumlu yaklaşmıştır. Ancak Makarios, Acheson Planı'nın dolaylı bir taksimi içerdiğini öne sürerek reddetmesi, Yunanistan Hükûmetini de etkilemiş ve hükûmet de planı onaylamadığını bildirmiştir.²⁰¹ Planın reddedilmesinden kısa süre sonra Dean Acheson ikinci bir çözüm planı üzerinde çalışmalara başlamış ve 22 Ağustos 1964 tarihinde İkinci Acheson Planı'nı tarafların onayına sunmuştur. İkinci Acheson Planı'nda birinci planda Türkiye'ye egemen üs olarak verilmesi taahhüt edilen Karpaz Bölgesi'nin 50 yıllık bir süre ile Türkiye'ye üs olarak kiralanması önerilmiştir. Ancak Ankara yönetimi birinci planda olduğu gibi Türkiye'ye kalıcı bir şekilde ada üzerinde egemen üs verilmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Ankara, egemen üs talebinin gerçekleşmemesi üzerine ve İkinci Acheson Planı'nın enosis'e yol açabileceği düşüncesi dolayısıyla planı reddettiğini açıklamıştır. Böylece Cenevre Konferansı'nda taraflar arasında bir uzlaşa sağlanamamış ve 31 Ağustos 1964 tarihinde konferans dağılmıştır.²⁰²

1.2.9. Galo Plaza Raporu

Kıbrıs Adası'nda 1963 yılında yaşanan Kanlı Noel olayları Kıbrıslı Türklerin güvenliklerine yönelik büyük bir tehdit olarak görülmüş ve bu durumda Ankara'nın adaya müdahalede bulunmak için hazırlıklara başlaması ile sonuçlanmıştır. Ankara yönetimi adadaki Kıbrıslı Türklere yönelik Rum saldırılarının bir an önce son bulması yönündeki çağrısını garantör ülkeler olan Atina ve Londra'ya iletmış, bu doğrultuda 27 Aralık 1963'te Kıbrıs Adası'nda "Barışı Koruma Kuvveti" oluşturulması kararı alınmıştır. Barışı Koruma Kuvveti, Kıbrıs Adası'nın üç garantör ülkesi olan Ankara, Atina ve Londra'ya ait askerlerden oluşturulmuştur. Ayrıca taraflar arasındaki çatışmaların önünü kesebilmek amacıyla 30 Aralık

¹⁹⁹ Erol, 2017: 80.

²⁰⁰ Örnek ve Ververi, 2016: 100-101.

²⁰¹ Fırat, 2002: 728.

²⁰² Erol, 2017: 80.

1963 tarihinde BM Barış Gücü Komutanı Peter Young tarafında Lefkoşa'yı Türk ve Rum tarafı olarak ikiye ayıran Yeşil Hat çizilmiştir. Barışı Koruma Kuvveti adada bulunmasına rağmen çatışmaların önüne geçilememiş ve Kıbrıs'ta 1960 Antlaşmaları ile kurulan düzen tamamen ortadan kalkmıştır. Adadaki çatışmaların ve güvensizlik ortamının devam etmesi, iki NATO ülkesi olan Türkiye ve Yunanistan ilişkilerini de derinden sarsmıştır. Kıbrıs Adası'nda yaşanan güvensizlik ortamının devam etmesi İngiltere, ABD ve Birleşmiş Milletleri savaş ihtimalinin Akdeniz'e de yayılacağı endişesi ile karşı karşıya bırakmış ve Kıbrıs Sorununun biran önce çözülmesi için çalışmalara başlanmıştır. Bu doğrultuda BMGK kararı ile Kıbrıs Adası'na Birleşmiş Milletler Barış Gücü konuşlandırılmıştır.²⁰³ Her ne kadar BM Barış Gücü adada çatışmaları önlemek için bulunsa da EOKA ve TMT örgütleri arasındaki çatışmalar sonlanmamış ve Kıbrıslı Rumlar birçok Türk köyünü abluka altına alarak şiddet eylemlerinde bulunmaya devam etmiştir. Kıbrıslı Türklere yönelik saldırılardan haberdar olan Ankara yönetiminin adaya müdahalesi ise ABD Başkanı Johnson'dan gelen bir mektup ile engellenmiştir. İki NATO ülkesini savaşın eşiğine getiren Kıbrıs Sorununa bir çözüm yolu bulunması konusunda harekete geçen ABD Başkanı Johnson, Dean Acheson'un hazırladığı çözüm planını 14 Temmuz 1964'te tarafların onayına sunmuş ancak plan başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Ardından 1964 yılının Ağustos ayında Kıbrıs Adası'nın Erenköy bölgesindeki Kıbrıslı Türklerin, Rumlar tarafından abluka altına alınması şiddetli çatışmaların yaşanmasına neden olmuş ve Türkiye'nin ada üzerinde ihtar uçuşunda bulunmasından sonra Rum birliklerini bombalaması ile sonuçlanmıştır. NATO'nun güney kanadını oluşturan Ankara ve Atina'yı savaşın eşiğine getiren 1964 bunalımı, BMGK'nin ateşkes çağrısı ile son bulmuştur. Adadaki çatışma ortamı 1964 bunalımı sonrasında bir süreliğine de olsa son bulmuş ama Kıbrıs Sorununa henüz bir çözüm yolu bulunamamıştır.²⁰⁴

Kıbrıs Sorunu dâhilinde 25 Mart 1964 tarihinden beri BM Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak arabuluculuk görevini yürüten Mr. Sakari S. Tuomioja'nın ölümü üzerine arabuluculuk görevine Mr. Galo Plaza Lasso atanmıştır. Galo Plaza Kıbrıs Adası'nda bir süre araştırma yaptıktan sonra sorunun tarafları ile de görüşmeler gerçekleştirmiş ve Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik önerilerinin bulunduğu bir rapor hazırlamıştır.²⁰⁵ Taraflarla yapılan görüşmelerde Rumlar, merkezi idarenin üstünlüğüne dayalı tamamen bağımsız, birleşik bir Kıbrıs'ın olmasını, Kıbrıslı Türklere azınlık haklarının tanınmasını, garanti ve ittifak antlaşmalarının geçersiz sayılmasını, Kıbrıs halkına kendi kaderini tayin hakkı verilmesini ve

²⁰³ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

²⁰⁴ Fırat, 2002: 729.

²⁰⁵ <https://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/uluslararası-orgutler/bm/> (erişim tarihi: 16.03.2019).

Kıbrıs'ta bir referandum yapılmasını talep etmiştir. Kıbrıslı Türkler adına bildirimde bulunan Rauf Denktaş ise ittifak ve garanti antlaşmalarının geçerliliğini koruması, adanın Türk ve Rum kesimi olarak ayrılması, enosisin engellenmesi ve coğrafi ayrılığa dayalı federal bir yönetim sistemi talebinde bulunmuştur.²⁰⁶ Galo Plaza ile görüşme yapan Londra yönetimi ise BM'in arabuluculuk çalışmalarını desteklediğini ve Kıbrıs Sorunun biran önce çözülmesinden başka bir teklifte bulunmadığını belirtmiştir.²⁰⁷

Galo Plaza Kıbrıs Sorununa yönelik hazırladığı raporda, sorunun garantör ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan'ın zorlamaları olmaksızın Kıbrıs halkının görüşleri doğrultusunda barışçıl bir şekilde çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ta güvenliğin ve barışın tesisinin ancak adanın silahsızlandırılması yoluyla sağlanabileceğini belirtmiştir.²⁰⁸ Türk tarafının coğrafi ayrılığa bağlı bir federasyon talebine Galo Plaza'nın yanıtı, adanın coğrafi ayrılığının çok sayıda kişiyi göçe mecbur bırakacağı dolayısıyla gerçekleşmesinin imkânsız olduğu yönünde olmuştur. Galo Plaza ayrıca 1963 olaylarının nedeninin 1960 Anayasası'nın yetersizliği ve karışıklığından kaynaklandığını bu yüzden garanti ve ittifak antlaşmalarının geçerliliğinin kaldırılması gerektiğini ya da değişiklik yapılması gerektiğini belirtmiştir. Galo Plaza, raporunda Kıbrıs Sorununun ancak tam bağımsız ve bütünlük bir Kıbrıs Devleti'nin kurulması ile çözülebileceğini dile getirmiştir. Raporda ayrıca Kıbrıs halkına kendi kaderini tayin hakkı verilmesinin mümkün olduğu ancak self determinasyon hakkının enosis ile sonuçlanmaması için bazı kısıtlamalara gidilmesini yani diğer devletler ile birleşmenin yasaklanması gerektiği belirtilmiştir. Galo Plaza, raporunda Kıbrıslı Türklere azınlık haklarının verilmesi önerisinde bulunurken, tam bağımsız Kıbrıs Devleti'nde yaşamak istemeyen Kıbrıslı Türklere Türkiye'ye göç etmeleri durumunda tazminat ödeneceğini de belirtmiştir.²⁰⁹

Galo Plaza Raporu Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar tarafından olumlu karşılanırken, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından şimdiye kadar ortaya konulan çözüm önerilerinin en Rum yanlısı olanı olarak değerlendirilmiştir.²¹⁰ Kıbrıs Sorununa yönelik tarafların taleplerinin bulunduğu ve Plaza'nın sorunun çözümüne yönelik önerilerde bulunduğu 66 sayfadan oluşan Galo Plaza Raporu, 23 Haziran 1965 tarihinde BM Genel Sekreterliği'ne sunulmuş ve ardından Kıbrıs Sorunu BM Genel Kurulu'nun ana gündem maddesi olarak 16 Aralık 1965

²⁰⁶ Örnek ve Ververi, 2016: 103.

²⁰⁷ [https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20\(Sum\).pdf](https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20(Sum).pdf) (erişim tarihi: 16.03.2019).

²⁰⁸ [https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20\(Sum\).pdf](https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20(Sum).pdf) (erişim tarihi: 16.03.2019).

²⁰⁹ Örnek ve Ververi, 2016: 103-104.

²¹⁰ Fırat, 2002: 734.

tarihinde tartışılmıştır.²¹¹ Ankara'nın BM Genel Sekreterliği'ne gönderdiği bir mektup ile arabuluculuk görevini yürüten Galo Plaza'nın yetkilerinin dışına çıktığını, Kıbrıs Sorununa yönelik öne sürülen önerilerin tavsiye niteliğinde olduğunu belirterek Plaza'yı eleştirmiştir. Kıbrıs Sorununun BM Genel Kurulunda tartışılmasından sonra 2077 (XX) sayılı karara ulaşılmış ve karar doğrultusunda adanın bölünmezliği, birleşik bir Kıbrıs devleti, ittifak ve garanti antlaşmalarının geçerliliğini yitirdiği ve adaya herhangi bir devletin müdahalesinin kabul edilemez olduğu üzerine vurgu yapılmıştır. Ayrıca BM Genel Kurulu'nca gündem maddesi olarak ele alınan Kıbrıs Sorunu dâhilinde BM'nin 117 üyesi nezdinde üç karar tasarısı sunulmuş ve kabul edilen karar tasarısı "31 devlet önerisi" olmuştur. Karar tasarısına BM'nin 117 üyesinin 47'si karar lehinde, 5'i karar aleyhinde ve 54'ü çekimser oy kullanmıştır. Karar tasarısı aleyhinde oy veren ülkeler Türkiye, Arnavutluk, ABD, İran ve Pakistan'dır. Bu süreçte ABD'nin Türkiye yanlısı bir tutum takınması Türkiye nezdinde batı karşıtlığının ve NATO karşıtlığının önüne geçilmesi şeklinde değerlendirilebilir.²¹²

1.2.10. Denктаş - Makarios Antlaşmasına Giden Süreç ve Zirve Antlaşması

Galo Plaza Raporu Kıbrıs Sorununun yeniden alevlenmesine neden olurken, Makarios bu dönemde Bağlantısız Devletlerle olan diyalogunu artırmış ve 1966 yılında Çekoslovakya'dan silah satın almaya başlamıştır. 1964 yılında Kıbrıslı Rumların Erenköy bölgesindeki Kıbrıslı Türkleri abluka altına almasıyla başlayan çatışmalar Türkiye'nin Rum birliklerini bombalaması ile sonuçlanmış ve alınan ateşkes kararı sonrasında hem TMT'den hem de EOKA'dan silahlarını bırakması istenmiştir. Ancak EOKA örgütünün sürekli silahlanmaya devam etmesine ve Makarios'un bu doğrultuda Bağlantısız Devletlerden silah satın almasına Ankara ve Washington tepki göstermiştir. Makarios'un bu tavrı Atina yönetiminin baskıları sonucu engellenmiş ancak Atina ile Makarios arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.²¹³

İki Kutuplu dünya düzeninde 1950'li yıllardan beri batı yanlısı bir dış politika benimseyen Yunanistan'da bu dönemde istikrarsız rejimler kurulmaya başlanmış ve bu durum da 21 Nisan 1967 tarihinde NATO destekli Albaylar Cuntasının darbesi ile sonuçlanmıştır.²¹⁴ Albaylar Cuntasının Yunanistan'daki hâkimiyeti 1967 yılından 15 Temmuz 1974'e kadar sürmüştür ve dış politikada başarı elde etmek isteyen Cunta yönetiminin ilk hedefi Kıbrıs Sorunu olmuştur. Albaylar Cuntasının Kıbrıs konusundaki temel hedefi adanın Yunanistan'a

²¹¹ [https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20\(Sum\).pdf](https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20(Sum).pdf) (erişim tarihi: 16.03.2019).

²¹² Sönmezoğlu, 1984: 237-239.

²¹³ Fırat, 2002: 734-735.

²¹⁴ Cihangir, 2016: 520-521.

bağlanması ve Kıbrıslı Türklere azınlık haklarının tanınması yönünde olmuştur. Ancak Cunta Yönetimi enosisin sağlanması yolunda ikili görüşmeler yoluna gitmiş ve bu doğrultuda Ankara'ya görüşme çağrısında bulunmuştur.²¹⁵ Cunta yönetiminin çağrısı üzerine bir araya gelen dönemin Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ve dönemin Yunanistan Başbakanı Kollias arasındaki görüşmeler 9 Eylül 1967'de Keşan'da, 10 Eylül 1967 tarihinde Dedeoğlu'nda gerçekleşmiştir. Tarihe "Keşan-Dedeoğlu Görüşmeleri" olarak geçen görüşmelerde Rum tarafı bir yandan Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması talebinde bulunurken, diğer taraftan Türkiye'nin enosisi kabul etmesi durumunda Batı Trakya sınırında Türkiye'ye bir takım tavizler verilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca görüşmeler sırasında Kollias, Süleyman Demirel'in cevabını beklemeden İngiltere'nin 1960 Antlaşmaları ile egemen üssü ilan ettiği Dikelya bölgesinde Türkiye'ye NATO dâhilinde egemenlik hakkı tanınırsa bu bölgenin Kıbrıs'a karşı kullanılıp kullanılmayacağı sorusunu yöneltmiştir. Dönemin Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel'in cevabı ise enosisin hiçbir şekilde Türkiye tarafından kabul edilmeyeceği şeklinde olmuştur. Demirel ayrıca Kıbrıslı Türklere özel garantiler verilmesini, Kıbrıs'ta yönetimin iki toplumun eşitliğine dayanmasını ve Kıbrıs Sorunu dâhilinde bulunacak yeni çözümün yeniden düzensizliğe yol açmayacak şekilde belirlenmesinin temin edilmesi gerektiğini belirtmiştir. İki ülke arasındaki görüşmeler esasında, 9 Eylül'de Keşan'da son bulmuş ancak Yunanistan Hükûmeti'nin ısrarı üzerine 10 Eylül Dedeoğlu görüşmeleri de gerçekleştirilmiş ve bir uzlaşma sağlanamadan görüşmeler sonlanmıştır.²¹⁶

Atina'nın enosisi diplomatik görüşmeler yoluyla Ankara'ya kabul ettirme girişiminin başarısızlığa uğraması üzerine, Kıbrıs'ta Türklerin çoğunlukta bulunduğu Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırılarda bulunan Grivas komutasındaki EOKA'ya, Yunan birlikleri de destek vermiş ve Kıbrıs'ta 1967 krizi başlamıştır. Boğaziçi ve Geçitkale saldırılarında birçok Kıbrıslı Türk hayatını kaybederken, Ankara yönetimi Rum saldırılarının sonlanmaması halinde, garanti antlaşması dâhilinde adaya müdahalede bulunacağı ihtarında bulunmuştur. 1967 olayları iki NATO ülkesini yeniden savaşın eşiğine getirmiş ancak Washington'ın araya girmesi ile Atina yönetimi adadaki birliklerini çekmek zorunda kalmıştır.²¹⁷

İki NATO ülkesini savaşın eşiğine getiren 1967 bunalımı sonrasında 28 Aralık 1967 tarihinde "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi" ilan edilmiş ve Geçici Türk Yönetimi'nin Başkanı Dr. Fazıl Küçük olurken, Başkan Yardımcısı Rauf Denktaş olmuştur. Ancak adadaki Kıbrıslı Türklere yönelik Rum saldırıları bu dönemde de devam etmiş ve bu durum 1964 yılından beri

²¹⁵ Fırat, 2002: 735.

²¹⁶ Erol, 2017: 228-229.

²¹⁷ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

Türkiye'nin adaya müdahalesini bekleyen Kıbrıslı Türkleri, soruna toplumlararası görüşmeler yolu ile çözüm bulmaya itmiştir.²¹⁸ Bu doğrultuda Kıbrıs Sorunu bağlamında 51 yıldır devam eden müzakere sürecinin ilk adımı atılmış ve “toplumlararası ilk ikili görüşmeler” 1968 yılı itibarıyla başlamıştır. BM Özel Temsilcisi Ossorio Tafall'ın arabuluculuğunda Beyrut'ta başlayan müzakerelerde Kıbrıs Türk tarafını Rauf Denktaş temsil ederken, Kıbrıs Rum tarafını Rum Meclis Başkanı Klerides ve Dışişleri Bakanı Kiprianu temsil etmiştir. 1968 yılında Beyrut'ta başlayan görüşmeler daha sonra Kıbrıs'a taşınmış ve ikili görüşmeler 1971 yılına kadar sürmüştür. Görüşmelerde Denktaş'ın talebi “bölgesel otonomi” yönünde olurken, görüşmeler boyunca Makarios'a durumu bildiren Rum Dışişleri Bakanı Kiprianu Makarios'un talebi üzerine Denktaş'ın özerklik yönündeki tüm önerilerini reddetmiştir. Böylece 1968'den 20 Eylül 1971 tarihine kadar süren görüşmelerden de bir sonuç alınamamıştır. İkili görüşmeler 1972-1974 yılları arasında da aralıklarla sürmüş ancak bir uzlaş sağlanamamıştır.²¹⁹

Yunanistan'daki Cunta yönetimi ile Makarios arasındaki anlaşmazlıklar bu dönemde daha da belirginleşmiştir. Cunta Yönetimi Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için zaman kaybetmek istemezken, Makarios olası bir durumda Ankara'nın adaya müdahalesinden çekinerek, enosisin zamana yayılmasını ve bu süreçte ekonomik ambargolar ile Kıbrıslı Türklerin yıpranacağını dolayısıyla enosisi kabul etmek zorunda kalacaklarını düşünmüştür.²²⁰ Makarios ile derin görüş ayrılığına düşen Albaylar Cuntası, Afrodit Planı adı verdikleri plan dâhilinde 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirmiştir. Makarios'un İngiltere'ye kaçması ile birlikte Kıbrıs'taki yönetimi ele geçiren Albaylar Cuntası, bir radyo aracılığıyla Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ve enosisin gerçekleştiği duyurusunda bulunmuştur.²²¹ Durumdan haberdar olan Ankara ise garanti antlaşmasından doğan garantörlük hakları doğrultusunda 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtını başlatmıştır. Ancak BMGK'nin çağrısı üzerine ateşkes ilan edilmiş ve Cenevre görüşmeleri başlamıştır. Cenevre görüşmelerinde de bir uzlaşmaya varılamaması sonucunda Ankara yönetimi henüz görüşmeler devam ederken, 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs'a İkinci Harekâtı başlatmıştır. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Magosa-Lefke hattı çizmiş ve adanın kuzey kesimi Türklerin kontrolüne geçmiştir.²²² 13 Şubat 1975 tarihinde ise Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) kurulduğu ilan edilmiş, ardından 2

²¹⁸ Fırat, 2002: 738.

²¹⁹ Erol, 2017: 231-233.

²²⁰ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

²²¹ Güler, 2004: 109.

²²² Fırat, 2002: 741-749.

Ağustos 1975’de BMGK’nin kararı doğrultusunda Viyana’da iki toplum arasında nüfus mübadelesi antlaşması imzalanmıştır. Nüfus Mübadelesi Antlaşması ile adanın güneyinde yaşayan Türklerin kuzeye, kuzeyinde yaşayan Rumların ise güneye geçmesi sağlanmıştır.²²³

BMGS’nin arabuluculuğunda 1968 yılından beri kesintilerle devam eden toplumlararası görüşmeler, Ankara’nın Kıbrıs Adası’na Barış Harekâtı gerçekleştirmesi sonrasında da devam etmiş ve taraflar arasında uzlaşmaya varılan tek konu nüfus mübadelesinin yapılması olmuştur. Ancak hem Yunanistan hem de Makarios nüfus mübadelesi sonrasında Kıbrıslı Rumların yeniden adanın kuzeyine geçmesi ve yerleşmesi yönündeki politikalarını sürdürmüşlerdir. Toplumlararası görüşmeler 1976 yılında Viyana’da BMGS Kurt Waldheim’in arabuluculuğunda devam etmiş, ancak taraflar arasında bir uzlaşmaya varılamamıştır.²²⁴

1977 yılında Rauf Denктаş, Makarios’a bir mektup göndererek görüşme talebinde bulunmuştur. Makarios Denктаş’ın görüşme çağrısına olumlu yaklaşmış ve tarihe Denктаş-Makarios Görüşmeleri olarak geçecek olan görüşmeler 9 Ocak 1977 ve 12 Şubat 1977 tarihlerinde olmak üzere iki oturumda gerçekleştirilmiştir. 12 Şubat 1977 tarihli görüşmelere Rauf Denктаş ve Makarios haricinde dönemin BMGS Kurt Waldheim’de katılım sağlamış ve görüşmeler sonunda Rauf Denктаş “Dört İlke” başlıklı önerisini Makarios’a sunmuştur. Rauf Denктаş’ın kaleme aldığı Dört İlke adlı metin Makarios tarafından da onaylanmış ve Kıbrıs’ta “iki toplumlu”, “federal” bir cumhuriyet kurulması kararlaştırılmıştır. Görüşmeler sırasında Rauf Denктаş’ın önerisi Kıbrıs’ta “iki bölge”, “federal” bir cumhuriyetin kurulması yönünde olurken, Makarios “iki bölge” ibaresini Kıbrıs Rum halkına kabul ettiremeyeceğini belirterek, “iki bölge” ibaresi yerine “iki toplumlu” ibaresi kullanılması talebinde bulunmuştur. Makarios’un talebi Denктаş tarafından kabul edilmiş ancak “iki toplumlu” ibaresinin “iki bölge” ibaresiyle aynı anlama geldiği BMGS Kurt Waldheim’in de şahitliği ile onaylanmıştır. Bu doğrultuda 12 Şubat 1977 tarihli ikinci görüşmede Rauf Denктаş ve Makarios arasında dört maddelik “İlke Anlaşması-Zirve Anlaşması” imzalanmıştır.²²⁵ Denктаş ve Makarios arasında imzalanan Zirve Anlaşması şu maddelerden oluşmuştur:

- 1) “Bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir federal cumhuriyet kurulması esastır.
- 2) Her iki toplumun yönetiminde olacak topraklar, ekonomik yeterlilik veya verimlilik ve toprak mülkiyeti ışığında müzakere edilmelidir.

²²³ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

²²⁴ Sönmezoğlu, 1992: 291-292.

²²⁵ Erol, 2017: 179-181.

- 3) Dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü, mülkiyet hakkı (üç özgürlük) gibi ilke sorunları ve öbür özellikli konular görüşülmeye açık olacaktır, ama iki toplumlu bir federal sistem esası ve Kıbrıs Türk toplumu için çıkabilecek belli uygulama güçlükleri göz önünde tutulacaktır.
- 4) Merkezi federal Hükûmetin yetkileri ve işlevleri, ülkenin birliğini, devletin iki toplumlu özelliğini dikkate alarak koruyacak biçimde düzenlenecektir.”²²⁶

1.2.11. Denктаş-Kiprianu Doruk Antlaşması

Rauf Denктаş ve Makarios arasında imzalanan dört maddelik Zirve Antlaşması sonrası devam eden toplumlararası görüşmeler BMGS öncülüğünde Viyana’da 31 Mart-7 Nisan 1977 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve görüşmeler sonunda hem Kıbrıslı Rumlar hem de Kıbrıslı Türkler kendi önerilerini içeren belgeleri müzakereye sunmuşlardır.²²⁷ Görüşmeler başlamadan önce Kıbrıslı Rumlar açısından önemli bir değişiklik yaşanmış ve şimdiye kadar Kıbrıslı Rumlar adına görüşmeleri yürüten Klerides, Makarios’un tenkitleri üzerine istifa ettiğini açıklamıştır. Klerides’in istifası üzerine Makarios, Kıbrıs görüşmelerini yürütmek üzere EOKA örgütüne bağlı Tassos Papadopoulos’u tayin ettiğini açıklamıştır. 1977 görüşmelerini Kıbrıslı Rumlar adına Tassos Papadopoulos yürütürken, Kıbrıslı Türkler adına ise Ümit Süleyman Onan yürütmüştür. Toplumlar arası görüşmeler sırasında Papadopoulos Kıbrıs Adası’nın yüzde yirmilik kısmını Kıbrıslı Türklere bırakan bir haritayı, önerilerine ek olarak sunmuştur. Görüşmeler sırasında Papadopoulos ayrıca Makarios ile Denктаş arasında imzalanan Zirve Anlaşması’nda “iki bölge ve iki toplumlu” ifadelerinin olmadığı hususunda ısrarcı olmuştur. Papadopoulos’un önerilerine karşılık Kıbrıs Türk temsilcisi Süleyman Onan, Kıbrıslı Türklere verilmesi planlanan yüzde yirmilik toprak parçasının kabul edilemez olduğunu ve sunulan haritanın Zirve Antlaşması’nın içeriğine tamamen ters düştüğünü belirtmiştir. Süleyman Onan, Zirve Anlaşması’nın içeriğinde “iki bölge, iki toplumlu” ifadelerinin yer alıp almadığı konusunda ise BMGS Waldheim’in şahitliğini göstermiştir. Ancak 1977 yılı itibariyle devam eden toplumlararası görüşmelerde de taraflar arasında bir uzlaşa sağlanamamış ve görüşmelere bir süre ara verilmiştir.²²⁸ BMGS Kurt Waldheim, Kıbrıs Sorunu bağlamında taraflar arasında arabuluculuk rolünü üstlenerek yeniden görüşmelere başlanması için çabalarını sürdürürken, Makarios’un 3 Ağustos 1977 tarihinde ölmesi üzerine Viyana görüşmeleri kesintiye uğramıştır. 26 Ocak 1978 tarihinde ise Kıbrıs Rum liderliğini Spiros Kiprianu, devralmıştır.²²⁹

Makarios’un ölümüyle birlikte kesintiye uğrayan toplumlararası görüşmeler, 18-19 Mayıs 1979 tarihlerinde Rauf Denктаş ve Spiros Kiprianu’nun Lefkoşa’nın Yeşil Hat

²²⁶ Fırat, 2002: 766.

²²⁷ Fırat, 2002: 766.

²²⁸ Erol, 2017:180.

²²⁹ Sönmezoglu, 1992: 292.

bölgesinde bir araya gelmesiyle yeniden başlamıştır. 1979 görüşmelerine BMGS Kurt Waldheim de arabuluculuk rolü ile katılım sağlamıştır. Görüşmeler sırasında iki lider arasında müzakerelerin devamlılığını sağlayacak öneriler içeren, 1977 Denktaş-Makarios Anlaşması'nı teyit eden ve Zirve Anlaşması'nın daha kapsamlı formunu oluşturan on maddelik bir “Doruk Anlaşması-On Nokta Anlaşması” imzalanmıştır. Doruk Anlaşması ile toplumlararası müzakerelerin devamlılığının sağlanacağı her iki toplum tarafından da teyit edilmiş ve toplumlararası görüşmeler 15-22 Haziran tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ancak taraflar arasında, özellikle de Maraş'ın durumunun ne olacağı ve federe devletin “iki bölge” mi yoksa “iki toplumlu” mu olacağı konularında taraflar arasında derin görüş ayrılıkları yaşanmış ve müzakereler bir uzlaşuya varılamadan kesintiye uğramıştır.²³⁰ Denktaş ve Kiprianu arasında imzalanan Doruk Anlaşmasının maddeleri şöyledir:

- 1) “Toplumlararası görüşmeler 15 Haziran 1979 tarihinde yeniden başlayacaktır.
- 2) Görüşmelerin temeli Denktaş-Makarios anlaşması ve BM'in Kıbrıs'la ilgili kararları olacaktır.
- 3) Cumhuriyetin tüm yurttaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmelidir.
- 4) Görüşmeler tüm toprak ve anayasa konularını kapsayacaktır.
- 5) Maraş'la ilgili bir anlaşmaya varılması halinde, diğer yörelerle ilgili anlaşma beklenmeden Maraş açılacaktır.
- 6) Görüşmelerin sonucunu olumsuz şekilde etkileyecek hareketlerden kaçınılması ve iyi niyet, karşılıklı güven ve olağan koşullara dönüşü kolaylaştırabilecek pratik önlemler alınmalıdır.
- 7) Kıbrıs Cumhuriyeti askerden arındırılacaktır.
- 8) Cumhuriyetin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı, bir başka ülke ile kısmen veya bütün olarak birleşmesi veya taksim ve ayrılmanın herhangi bir şekline karşı gereken garantiler olacaktır.
- 9) Görüşmeler gecikmelerden kaçınılarak sürekli ve temelli bir şekilde sürdürülecektir.
- 10) Toplumlararası görüşmeler Lefkoşa'da yapılacaktır.”²³¹

1.2.12. Kurt Waldheim Planı

1972-1982 yılları arasında BMGS olarak görev yapan Kurt Waldheim, Kıbrıs Sorununun çözümü bağlamında 1979 yılında sürdürülen toplumlararası müzakerelere öncülük etmiş ancak taraflar arasında bir uzlaşuya varılamamış ve görüşmeler 22 Haziran 1979 tarihinde kesintiye uğramıştır. Toplumlararası müzakerelerin devamlılığını savunan Waldheim, bu doğrultuda BM Genel Sekreter Yardımcısı Perez De Cuellar ve BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobbi ile birlikte görüşmelerin sürekliliğinin sağlanması yönünde çalışmalara başlamıştır. BMGS Waldheim'in çabaları sonucunda toplumlararası görüşmeler 9

²³⁰ Sönmezoğlu, 1992: 292-293.

²³¹ <https://www.kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1963-1983>, Belgeler- Kıbrıs Sorunu (1963-1983), 1979 Doruk Anlaşması (erişim tarihi: 23.03.2019).

Ağustos 1980 tarihinde yeniden başlamıştır. 9 Ağustos 1980 tarihinde Lefkoşa’da Ledra Palas’ta başlayan toplumlararası müzakerelerin açılış konuşmasını Waldheim gerçekleştirmiş ve Waldheim’in konuşması “Açılış Bildirisi” olarak tarihe geçmiştir.²³² Waldheim açılış konuşmasında Kıbrıs Sorununun çözümü bağlamında “federal” ve “iki kesimli” bir cumhuriyet kurulması yönündeki önerilerini sunmuş ve müzakerelerin bu çerçevede yürütüleceğini belirtmiştir. Waldheim’in Kıbrıs Sorununun çözümü bağlamında öne sürdüğü önerilere KTFD Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş olumlu yaklaşırken, Kıbrıs Rum Lideri Kiprianu iki kesimliliğin kabul edilemez olduğunu belirterek öneriyi reddettiğini açıklamıştır. Bu olumsuz havada toplumlararası müzakereler daha başlamadan sona ermiştir.²³³

BMGS Waldheim 1981 yılında müzakereleri başlatma yolunda yeniden bir adım atmış ve “Geçici Anlaşma” adı altında Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik önerilerini taraflara sunmuştur. Geçici Anlaşma dâhilinde Waldheim, Kıbrıslı Türklere yönelik uygulanan ekonomik ambargoların kaldırılmasına karşılık, Maraş’ın yerleşime açılması talebinde bulunmuştur. Ayrıca Lefkoşa Uluslararası Havalimanı’nın daha önce varılan uzlaş doğrultusunda bir an önce hizmete açılması duyurusunda bulunmuştur. BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobbi’nin denetiminde başlayan toplumlararası müzakerelerde Türk tarafının talepleri, Kıbrıs Adası’nda iki bölge, iki toplumlu federasyon temelinde bir cumhuriyet kurulması, her iki toplumun varlığının ve güvenliklerinin gözetilmesi ve merkezi hükûmetin yetkilerinin belirlenmesi konusunda federe devletin tam yetkili olması yönünde olmuştur. Rum tarafı ise Kıbrıs Adası’nda merkezileştirilmiş bir federasyon kurulması talebinde bulunmuştur. Hugo Gobbi’nin girişimlerine rağmen 1981 yılı müzakerelerinde de bir uzlaş sağlanamamıştır.²³⁴ Ancak toplumlararası görüşmeler 14 Nisan 1983 tarihine kadar devam etmiş ve bu doğrultuda taraflar arasında toplam 251 görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler boyunca taraflar arasındaki anlaşmazlıklar genel itibariyle Maraş’ın durumu, Kıbrıs’ın statüsünün ne olacağı, güç dağılımının nasıl olacağı, serbest dolaşımın belirlenmesi ve üç özgürlükler (dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü, mülkiyet hakkı) konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Görüşmeler boyunca her iki tarafta talepleri doğrultusunda taviz vermeyeceği konusunda kararlı bir duruş sergilemiş ve sonuç itibariyle müzakerelerde herhangi bir uzlaş sağlanamamıştır.²³⁵

1980-1981 yılları itibariyle hem Yunanistan’da hem de Türkiye’de bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler dolaylı da olsa Kıbrıs müzakerelerinin seyrine

²³² Sönmezoğlu, 1992: 293.

²³³ Erol, 2017: 186-187.

²³⁴ Örnek ve Ververi, 2016: 164.

²³⁵ Erol, 2017: 186-187.

yansımıştır. Türkiye’de 12 Eylül 1980 tarihinde bir darbe gerçekleşmiş, Yunanistan ise 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası tepki göstermek amacıyla ayrıldığı NATO’nun askeri kanadına 1 Ocak 1981 tarihinde Rogers Planı²³⁶ dâhilinde yeniden tam üye olarak katılmıştır. Yunanistan’da iktidarda bulunan Karamanlis Hükûmeti, bu dönemde muhalefet tarafından ağır eleştirilere maruz kalmış ve yakınlaşma beklenen Türk-Yunan ilişkilerinde beklenmedik biçimde uzaklaşma yaşanmıştır. Ardından 1981 yılında Yunanistan’da genel seçimler yapılmış ve PASOK’un (Panhelenik Sosyalist Hareketi) lideri olan Andreas Papandreu oyların yüzde 48’ini alarak iktidara gelmiştir. Papandreu iktidarının başlamasıyla birlikte Ankara-Atina ilişkileri büyük oranda kötüleşmiş ve bu durumda Kıbrıs Sorunu dâhilinde yürütülen toplumlararası müzakerelerin seyrini değiştirmiştir.²³⁷ Kıbrıs Sorununu sadece 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına dayandıran Papandreu Hükûmeti, Lefkoşa’da gerçekleştirilen toplumlararası müzakerelere de sıcak bakmadığını belirtmiştir. Papandreu ayrıca müzakere yoluna gidilebilmesinin ancak Ankara’nın adadan askerlerini çekmesi ile sağlanabileceğini belirtmiştir. Papandreu Hükûmeti’nin bu politikası, Kıbrıs Rum lideri Spiros Kiprianu tarafından da benimsenmiş ve toplumlararası müzakerelerin seyri uluslararası boyuta taşınmıştır.²³⁸

1.2.13. De Cuellar Planı

BMGS Kurt Waldheim, 1982 yılına kadar BM Genel Sekreter Yardımcısı Perez De Cuellar ile birlikte Kıbrıs Sorununun çözümü bağlamında yürütülen toplumlararası müzakerelere öncülük etmiş ancak taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır. 1982 yılında Kurt Waldheim, BM Genel Sekreterliği görevini Perez de Cuellar’e bırakmıştır. Kıbrıs

²³⁶ 1952 yılında hem Türkiye hem de Yunanistan NATO’ya üye olmuş ve iki ülke NATO’nun güneydoğu kanadını oluşturmuştur. Ancak Kıbrıs Adası’nda ve Ege denizinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak bozulan Türk-Yunan ilişkileri, NATO’nun güneydoğu kanadında büyük bir güvenlik sorunu ortaya çıkarmıştır. 1974 yılında Türkiye’nin garantörlük haklarını kullanarak Kıbrıs Adası’na yönelik müdahalesi, iki ülke arasındaki ilişkileri derinden sarsarken, Yunanistan Hükûmeti’nin ABD ve NATO’ya olan güvenini de derinden etkilemiştir. Bu sebeple Yunanistan’da yönetimde olan Karamanlis Hükûmeti 1974 Barış Harekâtı sonrasında NATO’nun askeri kanadından ayrıldığını açıklamıştır. Ancak 1977 yılı itibarıyla Karamanlis Hükûmeti’nin politikası yeniden NATO’nun askeri kanadına üyelik yönünde şekillenirken, bu yöndeki girişimler hız kazanmıştır. Karamanlis Hükûmeti Türkiye’nin NATO dâhilinde elde ettiği avantajlı konumundan rahatsız olmuş ve AET’ye üyelik dâhilinde NATO üyeliğini önemli görmüştür. Türkiye Hükûmeti, Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına yeniden üyeliğine karşı bir tutum sergilemezken, Yunanistan’ın üyeliğinin 1974 öncesi pozisyona göre oluşmasına karşı çıkmıştır. Bu doğrultuda NATO Başkomutanı B. Rogers, Yunanistan’ın yeniden NATO’nun askeri kanadına üyeliği yönünde çalışmalarını sürdürmüş ve aynı yıl Türkiye’de gerçekleşen ABD destekli 12 Eylül askeri darbesi ile uygun koşullar sağlanmıştır. Türkiye’deki askeri yönetim Yunanistan’ın üyeliğine herhangi bir itirazda bulunmadan onay vermiştir. Ardından Yunanistan 1 Ocak 1981 tarihinde yeniden NATO’nun askeri kanadına tam üye olarak katılım sağlamıştır. Daha açık bir ifadeyle Rogers Planı, Yunanistan’ın yeniden NATO’nun askeri kanadına üyeliğinin gerçekleştirilmesi yolunda Türkiye’nin bu üyeliğe ikna edilmesi yönünde NATO Başkomutanı B. Rogers tarafından hazırlanan bir NATO planıdır. <http://www.oocities.org/turkishgreek/nato.htm> (erişim tarihi: 27.03.2018).

²³⁷ <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/item/23-yunanistan-n-nato-askeri-kanad-na-doenuesue-notam-lar-n-kald-r-lmas> (erişim tarihi: 26.03.2019).

²³⁸ Örnek ve Ververi, 2016: 166.

Sorununa oldukça hâkim olan Perez de Cuellar, göreve başlamasıyla birlikte Kıbrıs Rum lideri Kiprianu ve KTFD Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmeler sırasında Kiprianu, müzakerelere sıcak bakmadığını ve toplumlararası müzakerelerin ancak Ankara'nın adadaki askerlerini çekmesi ile sağlanabileceğini belirtmiştir. Perez De Cuellar ile görüşme yapan Denktaş ise Kıbrıs'taki iki toplum arasında Zirve ve Doruk Anlaşmaları dâhilinde varılan mutabakatlar doğrultusunda ortaklığın yeniden sağlanabileceğini belirtmiştir.²³⁹

1983 yılında Kıbrıs Rum lideri Kiprianu ile dönemin Yunanistan Başbakanı Papandreu arasında Atina'da bir görüşme gerçekleşmiş ve Papandreu Hükûmeti, Kiprianu'ya Kıbrıs Sorununu uluslararası boyuta taşıması yönünde taahhüt vermiştir. Kıbrıs Sorununun yeniden uluslararası boyuta taşınması, toplumlararası müzakerelerin önemini kaybetmesine sebep olmuştur.²⁴⁰ Kıbrıs Rum Lideri Kiprianu'nun girişimleri sonucunda uluslararası boyuta taşınan Kıbrıs meselesi, 16 Mayıs 1983 tarihinde BM Genel Kurulu'nun 37/253 sayılı kararı ile sonuçlanmıştır.²⁴¹ 37/253 sayılı karar doğrultusunda BM Genel Kurulu, Ankara'nın 1974 harekâtı sonrasında adada bulundurduğu askerleri “işgalci kuvvetler” olarak nitelendirirken, işgalci kuvvetlerin derhal Kıbrıs Adası'ndan çekilmesi kararını vermiştir. Karar ayrıca adadaki tek devletin Kıbrıs Cumhuriyeti olduğuna vurgu yaparken, Rum lider Kiprianu'nun Kıbrıs Adası'nın askersizleştirilmesi yönündeki talebinin olumlu karşılandığını belirtmiştir. BM Genel Kurulu Kararı Kıbrıslı Türklerin taleplerine tamamen zıt bir düzenleme içermiş ve Kıbrıslı Rumları Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek temsilcisi olarak kabul etmiştir.²⁴² Ayrıca 37/253 sayılı karar 1975 yılında nüfus mübadelesi ile kurulan düzenin değişmesini öngörürken, nüfus mübadelesi sonrası mülteci olarak adlandırılan, evlerinden ayrılmak zorunda kalan Kıbrıslıların yeniden evlerine dönmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁴³

BM Genel Kurul kararı hem Ankara tarafından hem de Kıbrıslı Türkler tarafından hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. 16 Mayıs 1983 tarihli 37/253 sayılı karar sonrasında KTFD Meclisi toplanmış ve toplantı sırasında Kıbrıslı Türklerin kendi kaderini tayin hakkına sahip olduklarını belirten bir karar alınmıştır. Kıbrıslı Türklere self-determinasyon hakkı tanıyan kararın onaylanmasından kısa bir zaman sonra BMGS Perez de Cuellar müzakerelere devam edilmesi yönündeki çalışmalarını sürdürmüş ve KTFD Meclis kararının uygulanmasını önlemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda de Cuellar 8 Ağustos 1983 tarihinde Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik önerilerini içeren bir belgeyi hem Kıbrıslı Türklerin hem de Kıbrıslı

²³⁹ Erol, 2017: 188.

²⁴⁰ Erol, 2017: 188.

²⁴¹ Doğan, 2002: 92.

²⁴² Erol, 2017: 189.

²⁴³ <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/1974-mudahalesinden-talat-donemine> (erişim tarihi: 28.03.2019).

Rumların onayına sunmuştur. Ancak öneri Kıbrıs Rum lideri Kiprianu tarafından reddedilmiş ve Kiprianu'nun bu kararı müzakere taraftarı olan Kıbrıslı Rumların tepkisine sebep olmuştur.²⁴⁴

²⁴⁴ Fırat, 2015: 106-108.

İKİNCİ BÖLÜM

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN İLANI SONRASI ÇÖZÜM İÇİN SUNULAN PLANLAR VE MÜZAKERE SÜREÇLERİ

2.1. Denктаş-Kiprianu/Vasiliu Müzakere Süreçleri

2.1.1. Denктаş – Kiprianu Müzakere Süreci

15 Kasım 1983 tarihinde KTFD Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. KKTC'nin kurulmasına ilk tepkiler Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlardan gelirken, Türkiye KKTC'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. KKTC'nin ilanından sonra Atina yönetimi Ankara'ya bir nota vermiş ve ardından 16-17 Kasım 1983 tarihlerinde toplanan BMGK, KKTC'nin ilanını kabul etmediklerini belirten ve Türk devletini hukuken geçersiz kabul eden 541 sayılı kararı ilan etmiştir.²⁴⁵

BMGK'nin kararı sonrasında Kıbrıs Adası'ndaki olumsuz havayı yumuşatmak isteyen Türk tarafı, toplumlararası görüşmelere devam edilmesi çağrısında bulunmuş ve Rauf Denктаş tarafından Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik hazırlanan öneriler (iyi niyet önerileri) 2 Ocak 1984 tarihinde BMGS de Cuellar'e sunulmuştur. Kıbrıslı Türklerin iyi niyet önerileri adı altında sundukları belgede, Kıbrıslı Rumların müzakerelere devam etmeyi kabul etmesi dâhilinde, Lefkoşa havaalanının sivil kullanımına açılacağı, 1974'ten beri sivil hayata kapalı olan Maraş bölgesinin BM yönetimine devredileceği ve eğer iki toplum arasında bir anlaşmaya varılır ise 1974 öncesinde Maraş bölgesinde yaşayan Kıbrıslı Rumların yeniden evlerine dönmeye müsaade edileceği belirtilmektedir.²⁴⁶ BMGS de Cuellar Kıbrıslı Türklerin önerilerini ve sadece Maraş bölgesine ilişkin hazırladığı BM önerisini Kıbrıs Rum Lideri Kiprianu'ya sunmuş ancak her iki öneri de Kiprianu tarafından reddedilmiştir.²⁴⁷

2.1.2. Perez de Cuellar'ın Arabuluculuk Girişimi

BMGS de Cuellar tarafları yeniden müzakere masasına oturtma konusunda istikrarlı davranmış ve bu doğrultuda 1984 yılının Mayıs ayında hem Rauf Denктаş ile hem de Kiprianu ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirmiştir. 7-8 Ağustos 1984 tarihinde Perez de Cuellar'ın daveti üzerine Viyana'ya giden iki lider, BMGS ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirmiş ve toplumlararası müzakerelere dolaylı olarak başlanması konusunda fikir

²⁴⁵ Fırat, 2015: 106-108.

²⁴⁶ Tamçelik, 2013: 748.

²⁴⁷ Fırat, 2015:118.

birliğine varılmıştır.²⁴⁸ KKTC'nin ilanını tanımayan Kiprianu, BMGS de Cuellar'a Kıbrıslı Türklerle doğrudan müzakerelere başlanmayı ancak Kıbrıslı Türklerin KKTC'nin ilanını kaldırılması ile kabul edeceğini belirtmiş ve New York görüşmeleri dâhilinde Rauf Denктаş ile doğrudan müzakerelere katılmayacağını bildirmiştir. Bu doğrultuda “Dolaylı Görüşmeler” 10 Eylül 1984 tarihinde New York'ta başlamış ve üç oturumda devam etmiştir. Dolaylı görüşmeler devam ederken BMGS de Cuellar Kıbrıs Sorunun çözümü konusunda bir taslak metin oluşturmuş ve bu taslak metin doğrultusunda tarafların anlaşmaya varmasını öngörmüştür. Perez de Cuellar'ın taslak metni Kıbrıs Adası'nda iki kesimlilik ve iki toplumluluk esasları doğrultusunda bir federal cumhuriyetin kurulmasını öngörmektedir. Taslak metne göre kurulacak olan Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Türkçe ve Yunanca olurken, iki toplumun ayrı bayrakları ve ayrı anayasası bulunacaktır. Taslak metin Kıbrıs cumhurbaşkanının Rum, cumhurbaşkanı yardımcısının ise Türk'ten oluşmasını öngörürken, Kıbrıslı Türklere Kıbrıs Adası'ndan yüzde 29 oranında toprak verilmesini içermektedir. Ayrıca Perez de Cuellar Kıbrıs Adası'nda bulunan tüm yabancı kuvvetlerin adadan çekilmesini öngörmüştür. BMGS Perez de Cuellar'ın taslak metni doğrultusunda iki lider uzun bir aradan sonra ilk defa 17 Ocak 1985 tarihinde New York'ta bir araya gelmiştir. New York görüşmelerinin üçüncü oturumu olan 17 Ocak tarihli görüşmelerde BMGS taslak metnini Rauf Denктаş kabul ederken, Kiprianu anlaşmaya varma konusunda çekinceli davranmış ve New York görüşmeleri her hangi bir uzlaşuya varılamadan sona ermiştir.²⁴⁹

Kiprianu'nun taslak metni reddetmesinin arkasında New York görüşmeleri öncesi Yunanistan Başbakanı Papandreu ile yaptığı görüşme bulunmaktadır. Kiprianu New York görüşmelerine katılmadan önce Yunanistan Başbakanı Papandreu ile Yunanistan'ın başkenti Atina'da bir görüşme gerçekleştirmiş ve görüşmeler sırasında Papandreu, Kiprianu'ya Türkiye adadaki askerlerini çekmeden Kıbrıslı Türkler ile herhangi bir anlaşmaya varılmaması konusunda taahhüt vermiştir. Her ne kadar Kıbrıslı Türkler BMGS taslak metnini kabul ederek birçok tavizde bulunsalar da, planı onaylamayan taraf Rum tarafı olmuştur. Ardından BMGS Perez de Cuellar vakit kaybetmeden Kiprianu'nun talepleri doğrultusunda yeni bir çözüm planı hazırlığına başlamıştır. De Cuellar'ın yeni planı, taslak metnin revize edilmiş bir formunu oluşturmakla birlikte, Ankara'nın 1974 yılından beri adada bulundurduğu askerleri geri çekmesini, Ankara'nın 1960 Antlaşmaları dâhilinde sahip olduğu garantörlük hakkının kaldırılmasını ve Kıbrıs Adası'nın uluslararası bir garanti sistemine bırakılmasını içermiştir. Perez de Cuellar yeni plan dâhilinde ilk olarak, 10 Ocak 1985 tarihinden beri KKTC Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Rauf Denктаş ile görüşme gerçekleştirmiş ve 12

²⁴⁸ Sönmezoğlu, 1992: 294.

²⁴⁹ Fırat, 2015: 118-119.

Nisan 1985 tarihinde Kıbrıs Adası'na yönelik hazırladığı yeni planı Denktaş'a sunmuştur. Rauf Denktaş tamamen Kıbrıslı Rumların taleplerine göre revize edilmiş yeni planı reddettiğini açıklarken, Türkiye'yi dışlayan dolayısıyla Türkiye'nin garantörlüğünü kaldıran hiçbir planın onaylanmayacağını belirtmiştir. BMGS arabuluculuk görevinden vazgeçmeyerek hem Türk tarafı ile hem de Rum tarafı ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirmiş ve ardından 29 Mart 1986 tarihinde "Taslak Çerçeve Anlaşması" adını taşıyan yeni bir çözüm planını tarafların onayına sunmuştur. Taslak Çerçeve Anlaşmasına göre Kıbrıs Cumhuriyeti "iki kesimli", "iki toplumlu" bir federasyondan oluşacak ve federal devlet ile federe devlet arasındaki temsil oranı 7/3 oranında olacaktı. Plana göre adanın askersizleştirilmesi veya adada bulunacak asker sayısının ne olacağı konusu iki toplum arasında yapılacak müzakereler ile belirlenecekti. Ayrıca Taslak Çerçeve Anlaşması dâhilinde Kıbrıs Cumhuriyetinin, bir Cumhurbaşkanı ve bir Cumhurbaşkanı yardımcısı olacak ve her ikisine de veto hakkı verilecekti.²⁵⁰ KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Taslak Çerçeve Antlaşması'na olumlu yaklaşırken, Kiprianu antlaşmaya yönelik fikirlerini BMGS'ye belirtmeden önce, Kıbrıs Adası'nda bulunan Türk askerlerinin geri çekilmesi, 1974 sonrası Türkiye'den adaya gelenlerin geri gönderilmesi ve 'üç' özgürlükler konusunda (yerleşme, hareket, mülk edinme özgürlükleri) Kıbrıslı Rumlara bazı haklar tanınması yönündeki taleplerini bildirmiştir.²⁵¹ Ardından Kiprianu, Taslak Çerçeve Anlaşmasına yönelik itirazlarını içeren on dört sayfalık bir metni Perez de Cuellar'a iletmiş ve sonuç itibarıyla Kiprianu'nun itirazları Taslak Çerçeve Antlaşması'nın da başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.²⁵²

2.1.3. Denktaş – Vasiliu Müzakere Süreci

1988 yılında Kıbrıs Rum kesiminde seçimler gerçekleştirilmiş ve seçimler sonucunda Kıbrıs Rum liderliği Kiprianu'dan, Yeorgios Vasiliu'ya geçmiştir. Seçimler sonucunda Vasiliu'nun galip gelmesi bir yandan Rauf Denktaş'ı endişelendirirken, diğer taraftan toplumlararası müzakereler açısından yeni bir başlangıç olarak yorumlanmıştır. Bu doğrultuda Rauf Denktaş iki toplum arasında işbirliği yapılabilecek bazı konular üzerinde yoğunlaşarak kendi önerilerinden oluşan bir metni 3 Mart 1988 tarihinde Vasiliu'ya sunmuştur. Vasiliu, KKTC'yi tanımadığını belirterek Rauf Denktaş'ın önerilerini reddetmiş ve ancak Türkiye Hükûmeti ile görüşmelere katılacağını bildirmiştir. Fakat Vasiliu'nun talebi Türkiye Hükûmeti tarafından reddedilmiştir. Her ne kadar taraflar arasındaki derin görüş ayrılıkları sürekliliğini sağlasa da, BMGS Perez de Cuellar toplumlararası müzakerelerin önemine dikkat

²⁵⁰ Erol, 2017:191-192.

²⁵¹ Tuncer, 2012: 111.

²⁵² Erol, 2017:191-192.

çekerek görüşmeleri yeniden başlatma yolunda çalışmalarını sürdürmüştür. Bu doğrultuda Perez de Cuellar'ın gözetiminde iki lider arasında toplam 100 saat sürecek olan görüşmeler dizisi 1988 yılı itibariyle başlamıştır.²⁵³

2.1.4. Ceuller Planı

1988 yılından 1989 yılına kadar devam eden görüşmeler dizisi dâhilinde iki lider yapılacak olan zirve toplantılarında bir araya gelme konusunda hem fikir olmuştur. Zirve toplantıları BMGS Perez de Cuellar'ın gözetiminde Eylül 1988'de İsviçre'nin Cenevre kentinde ve Kasım 1988'de New York'ta olmak üzere iki oturum olarak gerçekleştirilmiştir. Perez de Cuellar'ın gözetiminde süren Zirve toplantıları sırasında Rauf Denктаş, üç özgürlükler konusunda dolaşım özgürlüğünü kabul ettiğini belirtirken, anayasa konusunda Kıbrıslı Rumların esnek bir tutum takınması karşılığında Kıbrıslı Türklerin de askeri düzenlemelere esnek bir tutumla yaklaşacağını belirtmiştir. Denктаş ayrıca Kıbrıs Adası'nda İsviçre modeline benzer bir federal sistemin kurulması önerisinde bulunmuştur. Rauf Denктаş'ın önerilerine karşılık Vasiliu, Kıbrıs Adası'nın askersizleştirilmesi ve adanın BM garantisine devredilmesi yönündeki taleplerini bildirmiştir. Taraflar arasındaki derin görüş ayrılıkları uzlaşmayı imkânsız hale getirirken, Perez de Cuellar Kıbrıs Sorununa yönelik son planı olan ve kendi adını taşıyan "Cuellar Planı"nı 25 Temmuz 1989 tarihinde tarafların onayına sunmuştur. Cuellar Planı'na göre iki kesimli, iki toplumlu ve iki devletten oluşan federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması öngörülmüştür.²⁵⁴ Planda Kıbrıs Adası'nda bulunan Türk ve Rum birliklerinin sayısı konusunda eşitlik sağlanması önerilirken, iki toplum nezdinde eşitlik ilkesi dâhilinde federal bir Kıbrıs ordusunun kurulmasını içermektedir. Plana göre "serbest dolaşım, yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri" konusunda Kıbrıslı Rumların istekleri doğrultusunda bir kısıtlama belirlenmemiş ve üç özgürlükler federal anayasa tarafından güvence altına alınmıştır. Ayrıca Cuellar Planı kurulacak olan iki toplumlu, iki kesimli Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nde hem cumhurbaşkanına hem de cumhurbaşkanı yardımcısına veto hakkı tanımaktaydı.²⁵⁵

BMGS Perez de Cuellar'ın yeni çözüm planı tarafların görüşlerinin alınmadığı ve her iki tarafın da itiraz hakkının bulunmadığı bir öneri olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla plan Rauf Denктаş tarafından toplumlararası müzakerelerin ikinci plana itildiği ve BMGS Perez de Cuellar'ın iki topluma zorla kabul ettirmeye çalıştığı bir belge olarak değerlendirilmiştir. Rauf

²⁵³ Fırat, 2015: 121-122.

²⁵⁴ Fırat, 2015: 121-122.

²⁵⁵ Efegil ve Olcay, 2004: 119.

Denktaş BMGS'nin Cuellar Planı dâhilinde arabuluculuk görevini aştığını belirterek, planı reddettiğini açıklamıştır.²⁵⁶

1990 yılının Şubat ayında de Cuellar'ın arabuluculuğu ile iki lider New York'ta yeniden bir araya gelmiştir. New York görüşmesi sırasında BMGS de Cuellar, Kıbrıs Sorununa yönelik bulunacak olan çözümün Kıbrıslı Rumların özellikle vurguladıkları çoğunluk-azınlık politikası çerçevesinde değil, her iki tarafında görüşlerini içeren ortaklık temeline dayalı bir plan dâhilinde sürdürülmesini istediğini belirtmiştir. Görüşmeler sırasında Rauf Denktaş Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulunabilmesi noktasında Kıbrıslı Türklere kendi kaderini tayin hakkı verilmesi yönündeki görüşlerini belirtmiştir. Ancak Kıbrıs Rum lideri Vasiliu'nun Denktaş'ın önerisini reddetmesi üzerine New York görüşmeleri de toplumlararası uzlaşya varılması konusunda yetersiz kalmıştır.²⁵⁷

2.2. 1990'larda Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin Sorun Üzerine Yaklaşımı

Kıbrıs Sorunu dâhilinde 1968 yılından beri devam eden toplumlararası görüşmelerde taraflar arasındaki derin görüş ayrılıkları birçok konuda ön planı çıkmış ve herhangi bir uzlaşya varılamamıştır. BMGS de Cuellar'ın Kıbrıs Sorununa yönelik hazırladığı çözüm önerilerinin reddedilmesi ve ardından New York görüşmelerinde de bir uzlaşya varılamaması, BMGK'nin 12 Şubat 1990 tarihli 649 sayılı kararı ile sonuçlanmıştır. 649 sayılı karar, Kıbrıs Sorununun çözümünün iki toplumluluk ve iki kesimlilik temeline dayanan federal bir cumhuriyetin kurulması ile sağlanacağını belirtmektedir. 649 sayılı karar ayrıca 1977-1979 tarihli Zirve ve Doruk Anlaşmalarına vurgu yapmakta ve kurulacak olan iki toplumlu, iki kesimli Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ayrılma veya diğer devletler ile birleşme hakkının olmayacağını belirtmektedir.²⁵⁸

1990 yılı Kıbrıs Sorunu bağlamında birçok yeni ve önemli gelişmeyi barındırması bakımından önemli olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi dünya konjonktüründe önemli değişiklikler yaşanmasına sebep olurken, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte birçok devlet bağımsızlıkları doğrultusunda harekete geçmiş ve milliyetçilik düşüncesinin ön plana çıkması ile birlikte bağımsızlığını kazanan devletlerarasında yeni sınır problemleri gündeme gelmeye başlamıştır.²⁵⁹ Kıbrıs Sorunu bağlamında Soğuk Savaş dönemi sonrasında da kalıcı bir çözüme ulaşılamamış ve Kıbrıs Sorunu hem ABD hem BM hem de AB nezdinde odak noktası haline gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ve Soğuk Savaş'ın bitişi sonrası

²⁵⁶ Tamçelik, 2013: 753.

²⁵⁷ Tuncer, 2012: 113.

²⁵⁸ "BM Güvenlik Konseyi Kararları ve 'B Planı'", *Yenidüzen Gazetesi*, 01.01.2011.

²⁵⁹ Kasım, 2007: 60.

Ortadoğu coğrafyası önemli bir kriz merkezi haline gelmiştir. Bu durum da “Ortadoğu’nun anahtarı Kıbrıs Adası’ndadır.” düşüncesinde olan Batılı güçlerin Kıbrıs Sorunu dâhilinde daha aktif bir politika izlemesi ile sonuçlanmıştır.²⁶⁰

ABD’nin Kıbrıs Sorununun çözümü doğrultusunda gerçekleştirilen toplumlararası müzakerelere yönelik bakış açısı Kıbrıs Rum lideri Vasiliu’nun daha uzlaşmacı olduğu yönünde olurken, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş uzlaşmaz olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle Türk tarafına daha fazla baskı yapılması yönünde şekillenmiştir. Kıbrıs Sorununun çözüm sürecinin hızlandırılması düşüncesinde olan ve taraflar arasındaki anlaşmazlıkların en geç 1992 yılına kadar çözülmesini hedefleyen ABD, 1989 yılının Haziran ayında ‘Kıbrıs Özel Koordinatörlüğü’ne büyükelçilik görevini üstlenmek üzere Nelson Ledsky’yi tayin etmiştir. ABD’ye göre Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik gerçekleştirilen toplumlararası müzakerelerin sonuçsuz kalmasından sorumlu tek kişi Rauf Denktaş’tır. Bu nedenle ABD, Kıbrıs Sorununun çözümü noktasında Rauf Denktaş’ın dolayısıyla KKTC’nin devre dışı bırakılıp, soruna Türkiye ve Yunanistan dâhilinde bir çözüm bulunmasını hedeflemektedir. Ayrıca ABD, NATO’nun güney kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasında önemli bir denge politikası kurmak istemekte ve bu dönemde Ankara Hükûmeti ile var olan iyi ilişkilerin sürekliliğini korumak istemektedir.²⁶¹

Soğuk Savaş sonrası yeniden yapılanma sürecine giren AB ise Kıbrıs Sorununun çözümünün Türkiye’nin AB üyeliği vesilesi ile çözülebileceği noktasına odaklanmıştır. Bu doğrultuda 1990 yılı itibari ile Kıbrıs Sorunu, Türkiye’nin AB üyeliğinin önündeki en büyük engel olarak karşısına çıkmıştır. Ardından GKRY’nin 4 Temmuz 1990 tarihinde tüm adayı temsilen AB’ne tam üyelik başvurusunda bulunması ve AB’nin 17 Eylül 1990 tarihinde GKRY’nin tam üyelik başvurusunu normal süreç içerisinde değerlendirilmesi kararını alması, Kıbrıs Sorununun çözümünü daha da karmaşık bir hale getirmiştir.²⁶² Esasında AB ile Kıbrıslı Rumlar arasındaki yakınlık 1970’li yıllarda yani ortaklık cumhuriyetinin işlevsiz kaldığı, ada üzerinde Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasındaki çatışmaların şiddetlendiği yıllarda başlamıştır. 1972 yılında yani henüz Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleşmeden önce Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Kıbrıslı Rumlar arasında bir ortaklık anlaşmasının imzalanması ve Kıbrıslı Türklerin itirazlarına rağmen ortaklığın devam ettirilmesi, AB’nin Kıbrıs politikasının, Kıbrıslı Rumlar lehine şekillendiğinin önemli bir göstergesi olmuştur. Nitekim 1972 yılında imzalanan ortaklık anlaşması ile AB, Kıbrıs Adası’nın tek temsilcisi olarak Kıbrıslı Rumları kabul ettiğini belirtmektedir ve bu durum da 1990 yılında GKRY’nin

²⁶⁰ Tamçelik, 2015: 393-395.

²⁶¹ Tamçelik, 2015: 393-395.

²⁶² Fırat, 2015: 452-453.

Kıbrıs Adası'nın tamamını temsilen AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunması sonucunu doğurmuştur. Ayrıca AB'nin Kıbrıs politikası Kıbrıs Adası'na yönelik var olan sorunun çözülmesi noktasına odaklanmaktan çok GKRY'nin AB'ne tüm adayı temsilen üyeliğinin gerçekleştirilmesi noktasına odaklanmaktadır.²⁶³

2.3. Türkiye'nin Taraflar Arasında Dörtlül Konferans Önerisi

Ankara Hükûmeti AB'nin 17 Eylül 1990 tarihli kararına sınırlı bir tepki gösterirken, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkilememesi gerektiğini belirtmekle birlikte bu doğrultuda bir dış politika izlenmesi yönünde hareket etmiştir. Ayrıca Turgut Özal şimdiye kadar desteklediği Kıbrıs Sorununun toplumlararası müzakereler aracılığı ile çözülmesi yönündeki politikasından vazgeçerek dörtlül bir konferans önerisinde bulunmuştur. Turgut Özal'ın önerisi Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY'nin dâhil olduğu bir konferans düzenlenmesi yönünde olurken, dönemin Yunanistan Başbakanı Miçotakis Turgut Özal'ın çoklul konferans önerisine sıcak bakmakla birlikte BMGK'nin beş daimi üyesinin de katılım sağlayacağı bir Kıbrıs konferansı önerisinde bulunmuştur. BMGK'nin beş daimi üyesinin Kıbrıs Sonunu bağlamında düzenlenen konferansa katılması talebinde bulunan Yunanistan'ın ve dolaylı olarak GKRY'nin asıl hedefi Kıbrıs konferansının uluslararası bir konferansa dönüştürülmesi ve bu doğrultuda Kıbrıslı Rumlara ada üzerinde daha fazla ayrıcalık tanınması şeklinde yorumlanabilir.²⁶⁴ Hem Turgut Özal'ın hem de Miçotakis'in görüşlerini değerlendiren ABD ve BMGS, Kıbrıs Sorununun çözümü konusunda dörtlül bir konferansın düzenlenmesi konusunda fikir birliğine varmıştır. Ancak aynı yıl Türkiye'de yaşanan siyasal gelişmeler ve ardından erken seçim kararının alınması dörtlül konferansın ertelenmesi ile sonuçlanmıştır.²⁶⁵ Türkiye'de erken seçim atmosferinin sona ermesi ile birlikte Anavatan Partisi (ANAP) Hükûmeti sona ermiş ve Doğru Yol Partisi (DYP) - Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) koalisyonu hükûmeti kurma yetkisine sahip olmuştur. Koalisyon Hükûmeti, Turgut Özal Hükûmeti'nin aksine eski Kıbrıs politikasına yeniden dönüşü savunmuş ve toplumlararası müzakerelere vurgu yapmıştır. 1992 yılı Kıbrıs Sorunu bağlamında bir yandan Türkiye'de yaşanan hükûmet değişikliği ile göze çarparken, diğer taraftan BM Genel Sekreterliği görevinin Perez de Cuellar'dan, Butros Butros-Gali'ye geçmesi ile yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur.²⁶⁶

²⁶³ Uslu, 2008: 37-39.

²⁶⁴ Fırat, 2015: 453-454.

²⁶⁵ Tamçelik, 2015: 394.

²⁶⁶ Fırat, 2015: 455.

2.4. Gali Fikirler Dizisi ve Güven Artırıcı Önlemler Paketi

BMGS Butros Butros-Gali göreve başlamasıyla birlikte Kıbrıs Sorununun çözümü konusunda “iyi niyet misyonu çerçevesinde” çalışmalara başlamış ve “Fikirler Dizisi” adını taşıyan anlaşma taslağı ile taraflar arasında uzlaşıya varılmasını hedeflemiştir. “Fikirler Dizisi” taslak çerçeve anlaşması niteliği taşımaktadır ve Ankara Hükûmeti ile iyi ilişkilerini bu dönemde korumak isteyen ABD tarafından da desteklenmiştir.²⁶⁷ BMGS Gali’nin Fikirler Dizisi’ne göre Kıbrıs Adası’ndaki uyuşmazlığın çözümü ancak her iki toplumun da siyasal eşitliği ile sağlanabilecektir ve Kıbrıs uyuşmazlığına bulunacak olan çözümün her iki toplum tarafından da özümsemesi gerekmektedir. Taslak çerçeve anlaşması niteliği taşıyan Fikirler Dizisi, Kıbrıs Sorunu bağlamında ortaya çıkan daha önceki BM planlarında olduğu gibi iki toplumlu, iki bölgeci bir Kıbrıs Federal Cumhuriyeti’nin kurulmasını içermektedir. Ancak daha önceki planlardan farklı olarak kurulacak olan iki toplumlu, iki bölgeci Kıbrıs Federal Cumhuriyeti’nin “tek uluslararası kimliği ve tek egemenliğinin” olması gerektiği özellikle vurgulanmıştır.²⁶⁸ Daha açık bir ifade ile Kıbrıs Adası’nda Türk ve Rum olmak üzere iki federe devletin bulunduğu federal bir düzen öngörülmüştür. Gali’nin Fikirler Dizisi’nde 1960 tarihinde imzalanan ittifak ve garanti antlaşmalarının geçerliliğini koruması öngörüldükçe, Kıbrıs uyuşmazlığının bütüncül bir şekilde ele alınması kararlaştırılmış ve tüm uyuşmazlıklar her iki taraf içinde çözüme kavuşturulmadan bir antlaşmaya varılamayacağı belirtilmiştir.²⁶⁹ Plana göre iki federe devlette eşit yetkiye sahip olacak ve her federe devlet kendi yönetimi konusunda özgür olacaktı. Ancak bu yönetim özgürlüğünün federal anayasa ile uyumlu olması gerekmektedir. Ayrıca tek uluslararası kimliğe ve tek vatandaşlığa sahip olacak olan Kıbrıs Federal Cumhuriyeti her iki federe devletin güvenliğinden sorumlu olacaktı. Nitekim Gali Fikirler Dizisi ile tek uluslararası kimlik ve tek vatandaşlık vurgusu yapılarak Kıbrıslılık kimliği oluşturulmak istenmekteydi.²⁷⁰

BMGS Butros Gali taslak çerçeve antlaşması niteliğinde olan Fikirler Dizisi’ni Kıbrıs uyuşmazlığının baş aktörleri olan Türk ve Rum tarafına iletirken, antlaşma taslağının her iki taraf nezdinde kabulü sonrasında daha önce ertelenmek zorunda kalan dörtlü bir konferans ile kesinleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Gali ayrıca dörtlü konferans sonrasında Fikirler

²⁶⁷ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

²⁶⁸ Fırat, 2015: 455.

²⁶⁹ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

²⁷⁰ Tuncer, 2012: 115.

Dizisi'nin otuz günlük bir süre zarfında Kıbrıs'ın iki toplumu arasında ayrı ayrı gerçekleştirilecek olan bir referandum ile sonuca bağlanmasını öngörmüştür.²⁷¹

BMGS Gali'nin Fikirler Dizisi, daha önceki BM önerilerine kıyasla Kıbrıslı Türklerin taleplerine yönelik daha yakın öneriler sunmakla birlikte, Kıbrıslı Türklere anayasal konularda bazı tavizler verilmesini de içermektedir. Ancak bu dönemde Doğu Avrupa'da federal devlet yapılarının kaos ortamına zemin hazırlaması ve kaosun savaş ile sonuçlanması, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş tarafından federasyon tezinin sorgulamasına sebep olmuş ve dolayısıyla Kıbrıs Sorununun çözümü bağlamında iki bölge, iki toplumlu federal bir devlet önerisi içeren Gali'nin Fikirler Dizisi'ne mesafeli yaklaşmasının zeminini hazırlamıştır. Rauf Denktaş Kıbrıs Sorununun çözümü bağlamında şimdiye kadar savunduğu federasyon tezinden uzaklaşırken, Kıbrıslı Türkler adına en makul çözüme mevcut statükonun korunması ile ulaşılabileceği noktaya odaklanmaya başlamıştır.²⁷²

BMGS Gali, Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik çözüm önerilerinin bulunduğu Fikirler Dizisi'nin temel çerçevesini oluşturmak üzere 18 Haziran 1992 tarihinde dolaylı görüşmelerin birinci turunu başlatarak, hem KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile hem de GKRY Cumhurbaşkanı Yorgo Vasiliu ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirmiştir. Her ne kadar Rauf Denktaş Kıbrıs Adası'na yönelik federasyon tezinden uzaklaşmış olsa da BMGS Gali ile görüşmelere katılmış ve “toprak, anayasa ve göçmenler” konularının bütüncül bir şekilde ele alınması talebinde bulunmuştur.²⁷³ Fikirler Dizisi doğrultusunda devam eden dolaylı görüşmelerde Kıbrıslı Rumlara oranla Kıbrıslı Türklere daha yoğun bir baskı uygulandığı, Kıbrıslı Türklerden toprak konusunda tavizde bulunmalarının istenmesi noktasında daha net bir şekilde hissedilmiştir. Fikirler Dizisi temelinde devam eden dolaylı görüşmelerde BMGS Gali, taraflara çözüm önerilerine ek olarak bir de harita sunmuştur. ‘Gali Haritası’na göre Güzelyurt ve Maraş’ın da dâhil olduğu 37 Türk köyü Kıbrıslı Rumlara bırakılmakta ve Kıbrıslı Türklerden adanın yüzde 28.2’sine razı olmaları beklenmektedir. Gali haritası Kıbrıslı Türkler tarafından “harita olmayan harita” olarak değerlendirilmiş ve hayal kırıklığı ile karşılanmıştır.²⁷⁴ Kıbrıslı Türkleri kendi topraklarında yeniden mülteci durumuna düşüren ve su kaynakları bakımından oldukça zengin olan Güzelyurt bölgesinin Kıbrıslı Rumlara bırakılmasını öngören Gali haritası Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir. Ardından Rauf Denktaş Gali haritasına karşılık hazırladığı Kıbrıslı Türklere ada üzerinde yüzde 29 oranında toprak bırakan yeni bir haritayı BMGS’ye sunmuştur. Ancak BMGS Gali,

²⁷¹ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

²⁷² Fırat, 2015: 455.

²⁷³ Fırat, 2015: 456.

²⁷⁴ Erol, 2017: 193-194.

Rauf Denktaş'ın haritasını görüşme zemini olarak kabul etmezken, kendi adını taşıyan haritayı ve Fikirler Dizisi'ni 21 Ağustos 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne bir rapor olarak sunmuş ve bu durum da BMGK'nin 774 sayılı kararı alması ile sonuçlanmıştır. Güvenlik Konseyi 774 sayılı kararında Gali Haritasını Kıbrıs Sorununun çözümü bağlamında öne sürülen Fikirler Dizisi'ne dâhil ederek, Kıbrıslı Türkler tarafından kabul görmeyen Gali haritasına meşruiyet kazandırmıştır. Fikirler Dizisi bağlamında devam eden doğrudan görüşmelerin ilk turu 26 Ekim 1992 tarihinde New York'ta başlamış ve dolaylı görüşmelerde de olduğu gibi Rauf Denktaş üzerindeki baskılar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Her ne kadar GKRY lideri Vasiliu, Fikirler Dizisi'ne yönelik mesafeli bir tutum sergilemiş olsa da, 100 paragraftan oluşan Fikirler Dizisi'nin 91 paragrafına onay vermiş olan Rauf Denktaş hem BM tarafından hem de ABD tarafından Kıbrıs görüşmelerinin uzlaşmaz tarafı olarak gösterilmiştir.²⁷⁵ Nitekim toplumlararası müzakereler nezdinde Rauf Denktaş'ın bölge dışı batılı aktörler tarafından "Mr. No" şeklinde akdedilmesi baskıların Kıbrıslı Türkler üzerinde yoğunlaştığını kanıtlar niteliktedir.²⁷⁶

GKRY lideri Vasiliu, Gali haritasını Kıbrıslı Rumlar nezdinde önemli görmüş ve dolayısıyla Gali'nin Fikirler Dizisi'ni görüşme zemini olarak kabul ettiğini belirtmiştir. BMGS Gali, 19 Kasım 1992 tarihinde Fikirler Dizisi'ne ek olarak ve taraflar arasındaki güvensizlik ortamının çözümüne yönelik Güven Artırıcı Önlemler Paketi adı ile yeni bir öneri paketi sunmuştur. Güven Artırıcı Önlemler Paketi ile Kıbrıslı Rumların taleplerine yönelik öneriler getirilmekte ve Kıbrıs Adası'ndaki yabancı askerlerin sayısında bir azalmaya gidilmesi istenmekte yani 1974 Barış Harekâtı sonrasında Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlamak için adada kalan Türk askerlerinin geri gönderilmesi istenmektedir. Ayrıca 1974'ten beri sivil hayata kapalı olan Maraş bölgesinin BM denetimine bırakılması²⁷⁷ ve Lefkoşa Uluslararası Havalimanı'nın yeniden açılması öngörülmekteydi. Lefkoşa Uluslararası Havalimanı'nın yeniden faaliyete geçmesi ise Kıbrıslı Türklerin dış dünya ile doğrudan ulaşım serbestliğini sağlayacaktı.²⁷⁸ 24 Mayıs 1993 tarihinde New York'ta başlayan toplumlararası görüşmelere, KKTC'nin haberi olmadan BMGK'nin beş daimi üyesinin de katılım sağlaması KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ta ve Türk heyetinde büyük bir hayal kırıklığına yol açarken, Kıbrıslı Türkler tarafından BM'in Kıbrıs Sorununun çözümü bağlamında sürdürdüğü arabuluculuk görevinin sorgulanmasına neden olmuştur. Toplumlararası görüşmelerin devam ettiği dönemde GKRY'nde cumhurbaşkanlığı

²⁷⁵ Fırat, 2015: 456-457.

²⁷⁶ Erol, 2017: 194.

²⁷⁷ Örnek ve Ververi, 2016: 186-187.

²⁷⁸ Tuncer, 2012: 118-119.

seçimlerinin yaklaşmış olması seçim sürecinin Vasiliou ve Klerides arasında Gali Fikirler Dizisi nezdinde sürmesine sebep olmuştur. Vasiliou Fikirler Dizisi'ni Kıbrıslı Rumlar açısından önemli olarak görürken, rakibi Klerides Fikirler Dizisi'nin görüşme zemini olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Nitekim Kıbrıslı Rumların çekinceli yaklaştığı Fikirler Dizisi seçim sürecinde başarılı olmak isteyen Vasiliou'nun da fikirlerinin değişmesine neden olmuş ve toplumlararası görüşmelerde her ne kadar uzlaşmaz taraf olarak Rauf Denktaş gösterilmiş olsa da, müzakerelerin uzlaşmaz tarafı Vasiliou olmuştur.²⁷⁹ GKRY'de Şubat 1993'te tamamlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerini oyların yüzde 50,31'ini alan Klerides kazanmış ve toplumlararası müzakereler Denktaş-Klerides arasında devam etmiştir.²⁸⁰ "Güven Artırıcı Önlemler Paketi" üzerinde anlaşmaya varılması noktasında 15 Şubat 1994 tarihinde başlayan yoğun görüşmeler sırasında KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş BM'nin öneri paketini kabul edeceklerini belirtirken, Klerides öneri paketini ancak Türk tarafının GKRY'nin tek taraflı AB başvurusuna destek verirse kabul edeceğini belirtmiştir.²⁸¹ Aynı yıl AB'nin 1960 antlaşmalarına aykırı olmasına rağmen GKRY'nin tüm adayı temsilen yaptığı üyelik başvurusunu kabul ettiğini açıklaması, AB'nin Kıbrıs Sorununda Kıbrıslı Rumlar lehine bir politika izlediğinin göstergesi olmuştur.²⁸² AB'nin GKRY'nin tek taraflı üyelik başvurusunu kabul ettiğini açıklaması üzerine Klerides Türk tarafı ile anlaşma yolunda müzakerelere katılmayacağını belirtmiş ve böylelikle toplumlararası görüşmelere bir süre ara verilmiştir.²⁸³

2.5. Yunanistan ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında İmzalanan "Ortak Savunma Doktrini"

10 Ekim 1993'te Yunanistan'da gerçekleşen parlamento seçimlerinde Andreas Papandreu'nun partisi PASOK, oyların büyük çoğunluğunu alarak iktidara geçerken, Papandreu da yeniden başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Papandreu'nun başbakanlığı Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından endişeyle karşılanmıştır. Çünkü uzun bir süreç içerisinde ancak sağlanabilen Türk-Yunan diyalogunun yeniden bozulacağı kaygısını ortaya çıkarmıştır. Nitekim Papandreu göreve başlamasıyla birlikte kendisinden önceki Miçotakis Hükûmeti'nin politikalarını sert bir şekilde eleştirerek, Türkiye'ye yönelik daha sert bir dış politika izlenmesi yolunu seçmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak GKRY ile derin diyaloglar

²⁷⁹ Fırat, 2015: 457-458.

²⁸⁰ Fırat, 2015: 457-458.

²⁸¹ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi:29.07.2018).

²⁸² Fırat, 2015: 457-458.

²⁸³ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi:29.07.2018).

kurulması yolunda girişimde bulunmuş ve Kasım 1993'te Klerides'in Atina'ya gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Yunanistan Hükûmeti ile GKRY arasında "Ortak Savunma Doktrini" ne imza atılmıştır.²⁸⁴

"Ortak Savunma Doktrini" çerçevesinde Yunanistan ve GKRY arasında ortak askeri operasyonların planlanması ve gerçekleştirilmesi, askeri stratejiler doğrultusunda ortak tatbikatlar yapılması ve Kıbrıs Adası'nın güvenliğinin sağlanması konusunda ortak hareket edilmesi doğrultusunda anlaşmaya varılmıştır.²⁸⁵ Bunun anlamı ise Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'ın savunma sahasına dâhil edilmesidir.²⁸⁶ Nitekim Yunanistan, bu ortak askeri doktrin ile kendi ülke sınırlarından başlayarak, Kıbrıs Adası'nın güney kısmını da içine alan ve Magosa'ya kadar uzanan bölgeyi kendi güvenlik ve savunma alanına dâhil etmiştir.²⁸⁷ Ortak Savunma Doktrini içerisinde yer alan "tek savunma alanı" kavramı ile Yunanistan, GKRY'e Türkler tarafından yöneltilen bir güvenlik tehdidi olması durumunda bu tehdidi kendisine yöneltilmiş olarak kabul edeceğini ve bu durumu savaş nedeni sayacağını belirtmiştir.²⁸⁸

Ortak Savunma Doktrini Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından eleştirilmekle birlikte Türk-Yunan ilişkilerinde de bozulmaya neden olmuştur. Türk-Yunan ilişkilerinde gerilimi artıran bir diğer konu ise 16 Kasım 1994 tarihinde, 1982 tarihli "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi"nin yürürlüğe girmesi ve ardından Yunanistan'ın bu sözleşmeyi onayladığını açıklaması ile yaşanmıştır. Bu sözleşme ile Yunanistan, Ege Denizi'nde karasularını 12 mile çıkarabileceği iddiasında bulunurken, Türkiye bu durumu savaş nedeni sayacağını belirterek karşı çıkmıştır. Aynı yıl iki ülke arasında yaşanan "Patrikhane Krizi" zaten gergin olan Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir kriz ortamı yaratmıştır. Nitekim tüm bu olaylar Papandreu Hükûmeti'nin Türkiye'ye yönelik izlediği sertlik yanlısı politikaların göstergesi niteliğindedir.²⁸⁹

GKRY ve Yunanistan arasında imzalanan ortak askeri doktrin ertesinde, AB'nin Haziran 1994'de Kıbrıs Adası'nın AB üyeliğinin gerçekleştirilebilmesi için müzakerelerin hızlandırılması kararını alması ve ardından 9 Haziran 1994 tarihli Essen Zirvesi'nde AB'nin

²⁸⁴ Fırat, 2015: 458-459.

²⁸⁵ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi:29.07.2018).

²⁸⁶ Fırat, 2015: 459.

²⁸⁷ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi:29.07.2018).

²⁸⁸ Fırat, 2015: 459.

²⁸⁹ Yılmaz, 2008: 31.

ilk genişleme sürecine Kıbrıs'ın da dâhil edileceğini açıklaması KKTC Meclisi'nin 29 Ağustos 1994 tarihli 47 sayılı kararı alması ile sonuçlanmıştır.²⁹⁰

KKTC Meclisi'nin 47 sayılı kararı “Kıbrıs Sorununa İlişkin Gelişmelerle İlgili Karar” başlığı adı altında, Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik ortaya atılan Güven Artırıcı Önlemler Paketi'nin artık uzlaşma için geçerliğini kaybettiğini ve Kıbrıslı Türklerin bu paket dâhilinde sorunun çözümü için Rumlarla müzakerelerde bulunmayacağını belirtmektedir. 47 sayılı kararda KKTC Meclisi'nin bu kararı alma nedenleri, Rumların Kıbrıs Adası'nın tek sahibi gibi hareket ederek AB üyeliğinde bulunması ki, bu başvurunun 1960 kurucu antlaşmalarını tamamen yok sayarak, hukuka aykırı bir şekilde yapılması, KKTC'nin Kıbrıslı Rumlar tarafından yok sayılması ve GKRY'nin Yunanistan ile askeri, siyasi, ekonomik alanlarda ortaklık antlaşmalarına imza atması şeklinde belirtilmiştir. Kararda Garanti Antlaşması'nın geçerliliğinin tartışılmaz olduğu belirtilirken, Yunanistan-GKRY arasındaki askeri, ekonomik ve siyasi ortaklığın Türkiye ve KKTC arasında da yapılmasının bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda KKTC ve Türkiye arasında sağlanacak ekonomik ortaklığın önündeki tüm kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılması için girişimlerde bulunulacağı ifade edilmiştir. KKTC Meclisi'nin 47 sayılı kararının en dikkat çeken maddesi ise Kıbrıs Sorununa yönelik öne sürülen federasyon tezinin tek çözüm şekli olarak nitelendiren kararların yürürlükten kaldırıldığının belirtilmesi olmuştur.²⁹¹

2.6. Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması'nı İmzalamasının Soruna Etkisi

1995 yılı hem Türkiye hem de Kıbrıs Sorunu özelinde birçok önemli gelişmenin yaşanması bakımından önemli olmuştur. Nitekim 6 Mart 1995 tarihinde AB bazında yaşanan son derece önemli gelişmeler, Kıbrıs Sorunu çerçevesinde yeni bir sürecin başlangıcını temsil etmiştir. Türkiye'nin AET ile diyalogu 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile başlamıştır. Ancak Türkiye'nin o dönemdeki ekonomik şartları dolayısıyla birliğe üyeliğinin üç aşamalı bir şekilde ve Gümrük Birliği vasıtasıyla gerçekleşeceği belirtilmiştir. 6 Mart 1995 tarihinde gerçekleşen Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Toplantısı doğrultusunda üçüncü aşamaya geçilerek, Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği kararı imzalanmış ve ardından bu karar 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁹² 6 Mart 1995'te Kıbrıs Sorununa yönelik gerçekleşen önemli gelişme ise AB Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda

²⁹⁰ <https://www.abhaber.com/kibris-sorunu-ve-turkiye-ab-iliskileri/> (erişim tarihi: 25.10.2019).

²⁹¹ [www.cm.gov.nc.tr > dir_docs > 28 Ağustos1994 tarihli karar](http://www.cm.gov.nc.tr/dir_docs/28_Agustos1994_tarihli_karar) (erişim tarihi: 25.10.2019).

²⁹² <https://www.avrupa.info.tr/tr/gumruk-birligi-ab-ile-turkiye-arasindaki-ticareti-desteklemek-52> (erişim tarihi: 29.10.2019).

Kıbrıs'ın AB üyelik başvurusunun uygunluğunun tekrar dile getirilmesi olmuştur.²⁹³ Ayrıca Kıbrıs'ın tam üyelik başvurusuyla alakalı AB ile GKRY arasında altı ay sonra yapılacak olan hükûmetler arası görüşmelere Türkiye'nin itiraz etmemesi istenmiştir. Türkiye'nin bu isteğe cevabı ise "Türkiye'nin 1960 Garanti Antlaşması'ndan doğan tüm hakları saklı tuttuğu, dolayısıyla Kıbrıs'ın Türkiye'den önce AB üyeliğinin kabul edilemez olduğu, buna rağmen GKRY'nin tek taraflı üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin de KKTC ile benzer bir şekilde bütünleşme yoluna gideceği" şeklinde olmuştur. Ayrıca bahsi geçen Gümrük Birliği Antlaşması'nın 16. Maddesi, Türkiye'yi 2001 yılına kadar GKRY ile ticaret antlaşması imzalama yükümlülüğü altına sokmuştur. Bu açıdan bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması'na imza atması durumunda, antlaşmadan doğan zorunluluk neticesinde GKRY ile ticaret antlaşması imzalamak zorunda kalacak ve bu durum ise GKRY'nin Türkiye tarafından tanınması anlamına gelecektir. Sonuç olarak Türkiye açısından hem siyasi hem de ekonomik olarak birçok olumsuzluklar barındırmasına rağmen 6 Mart 1995 tarihinde AB ile Gümrük Birliği Antlaşması'na imza atılmıştır. Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması'na imza atması hem Türkiye'deki muhalefet tarafından hem de KKTC tarafından eleştirilmekle birlikte, Türkiye'de DYP-SHP koalisyon hükûmeti'nin oy kaygısı ile hareket ettiği ve antlaşma için acele edildiği şeklinde yorumlanmıştır. Türkiye ile AB arasında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması'na Yunanistan'ın veto etmemesinin sebebi ise AB tarafından GKRY'nin birliğe üyeliği konusunda güvence verilmesi ve Gümrük Birliği Antlaşması'nın 16. Maddesi gereğince Türkiye'nin GKRY ile ticaret antlaşması yapmak zorunda olmasıdır.²⁹⁴

2.7. Türkiye – Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ortak Deklarasyonu

AB ile Türkiye arasında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması, hem Türkiye'de hem de KKTC'de bazı kesimler tarafından Kıbrıs konusunda taviz verildiği şeklinde yorumlanmış ve Türkiye Hükûmetine yönelik ağır eleştirilerin yapılmasına neden olmuştur. Gümrük Birliği doğrultusunda KKTC'de artan tepkiler, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i ve KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ı harekete geçirerek, Türkiye ile KKTC arasında bir ortaklık antlaşması imzalanması yolunu açmıştır. Bu doğrultuda 28 Aralık 1995 tarihinde "Türkiye-KKTC Ortak Deklarasyonu" yayınlanmıştır. Ortak deklarasyon ile Kıbrıs sorunu doğrultusunda daimi bir çözüm sağlanması için iki kesimliliğin ve iki toplumluluğun esas olduğu belirtilmiş, Türkiye'nin 1960 Garanti Antlaşması'ndan doğan hakları saklı tuttuğu yinelenmiş, Kıbrıs Sorununa daimi bir çözüm bulunana kadar Türkiye'nin KKTC'nin

²⁹³ Özer, 2010: 562.

²⁹⁴ Demir, 2005: 358-359.

güvenliğinden sorumlu olduğu ve KKTC'ye Yunanistan veya GKRY tarafından yöneltilen bir güvenlik tehdidi olması durumunda Türkiye ve KKTC'nin bu tehdide yönelik her türlü önlemi alacağı belirtilmiştir. Ortak deklarasyonda AB konusuna da açıklık getirilmiş ve soruna yönelik daimi çözümün gerçekleşmesi sonrasında iki kesimli, iki toplumlu Federal Kıbrıs'ın Türkiye ile birlikte AB üyeliğinin gerçekleştirebileceği belirtilmiştir.²⁹⁵ Ayrıca Türkiye'nin Gümrük Birliği üyeliğinin KKTC'yi olumsuz yönde etkilemeyeceği, aksine bu durumun ikili ilişkilerde ekonomik açıdan olumlu sonuçlar doğuracağı ve Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesi için yeni adımlar atılacağı belirtilmiştir.²⁹⁶

2.8. Türkiye-Yunanistan/Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında Yaşanan 1995-1996 Krizleri ve Richard Holbrooke Önerileri

Türkiye'nin Gümrük Birliği üyeliğine Yunanistan'ın veto uygulamaması her ne kadar Türk-Yunan ilişkilerinde yumuşama dönemine girildiği şeklinde yorumlanmış olsa da Aralık 1995'te yaşanan "Kardak (Yunanca İmia) Bunalımı" ve bu bunalımı takiben yaşanan "Gavdos (Keçi) Adası Krizi" NATO'nun güney kanadını oluşturan iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan krizler savaşa dönüşmeden çözümlenmiş ancak ikili arasındaki mevcut gerginlik Kıbrıs Adası'na da yansımıştır. Nitekim Ağustos 1996'da motosikletli bir grup Rum'un Yeşil Hattı geçerek sınır ihlali yapacağı bilgisi Kıbrıslı Türkleri de harekete geçirmiş ve Derinya bölgesinde iki etnik grubun karşılıklı protestolarda bulunması ile sonuçlanmıştır. Karşılıklı protestolar sırasında Tasos Isaak adında bir Rum gencin Türk sınırına geçmesi ve Kıbrıslı Türkler tarafından darp edilmesi sonucunda hayatını kaybetmesi Kıbrıs Adası'nda iki etnik grup arasında yeni bir kriz ortamı oluşturmuştur. Ardından 15 Ağustos 1996 tarihinde Spiru Solomon Solomonu adlı bir Rum'un Tasos Isaak'ın ölümünü protesto etmek amacıyla Türk sınırına geçmesi ve tüm uyarılara rağmen Türk bayrağını indirmeye çalışması sırasında Türk askeri tarafından açılan ateş sonucunda hayatını kaybetmesi adadaki gerginliği daha da artırmıştır. Yaşanan olaylar karşısında GKRY ve Yunanistan'dan KKTC'ye ağır eleştiriler yöneltilmesine karşın adadaki kriz ortamı alevlenmeden kontrol altına alınmış ancak yaşanan olaylar iki etnik grup arasında var olan mesafenin daha da açılmasına neden olmuştur.²⁹⁷

Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması'nı imzalanması ertesinde Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve GKRY tarafından AB meselesi haline getirilmiş ve Türkiye'nin AB üyeliği

²⁹⁵ Fırat, 2015: 461-462.

²⁹⁶ Kurban ve Gündüz, 2018: 487.

²⁹⁷ Fırat, 2015: 464-470.

yolunda atmış olduğu her adımın karşısına Kıbrıs Sorunu çıkarılmıştır. Aynı dönemde Balkanlarda yaşanan savaşın son bulmasında öncülük eden ABD, Bosna Hersek'te sağlanan barışın Kıbrıs Adası'ndaki iki etnik grup arasında da sağlanması amacıyla Kıbrıs Sorununa yönelik daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1996 yılında dönemin ABD Başkanı Bill Clinton tarafından Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak, Bosna Hersek savaşını sonlandıran Dayton Antlaşması'nın mimarı Richard Holbrooke atanmıştır. 1996-1999 yılları arasında Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak görev yapan Holbrooke, göreve başladığı ilk yıllarda Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Kardak Bunalımı ve ardından yaşanan Gavdos (Keçi) Adası bunalımı dolayısıyla Ege'deki sorunlara da odaklanmak zorunda kalmıştır.²⁹⁸ Richard Holbrooke Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların çözümünden önce Kıbrıs Sorununun çözülmesi gerektiğini belirtirken, Kıbrıs Sorununun çözümünü ise Türkiye'nin AB yolunda ilerlemesi ile ilişkilendirmiştir. Richard Holbrooke Kıbrıs Sorununa yönelik görüşlerini belirtirken sorunun temel sebebini adadaki her iki etnik grubun da geçmiş odaklı politikalar izlemesinde görmüş ve bu soruna bir çözüm bulunmak isteniyorsa her iki tarafın da geçmişi ekarte etmeden ama daha çok gelecek odaklı politikalar doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca yine Holbrooke, Kıbrıs konusunda ABD'nin 1960'lı yıllarda ve 1974'te izlediği politikaları eleştirerek Clinton yönetiminin bu hataları tekrarlamayacağını belirtmiştir.²⁹⁹

Richard Holbrooke özel temsilcilik görevi sırasında tarafları tekrar müzakere masasına oturtma konusunda birçok girişimde bulunmasına rağmen başarılı olamamış ve Dayton Antlaşması'na benzer bir antlaşmanın Kıbrıs Adası için uygulanabilirliğinin olmadığını farkına varmıştır. Yine de Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik KKTC'nin ayrı bir birim olarak fiilen tanınmasını içeren ve Türkçe karşılığı “onay-kabul” anlamına gelen “Acknowledgment” tezini öne sürmüştür. Holbrooke'un öne sürdüğü Acknowledgment tezi GKRY Cumhurbaşkanı Klerides tarafından kabul edilirken, Rauf Denktaş tarafından KKTC'ye egemenlik hakkı tanımaması dolayısıyla reddedilmiştir. Bunun üzerine Holbrooke, Rauf Denktaş'ı Kıbrıs uyuşmazlığının baş sorumlusu olarak nitelendirmeye başlamış ve Denktaş KKTC Cumhurbaşkanı olduğu sürece Kıbrıs Sorununun çözölemeyeceğini belirtmiştir. Holbrooke'un bu açıklaması üzerine Klerides, Denktaş hakkında şu sözleri dile getirmiştir:

“Rauf Denktaş bu yeni tez ile tatmin olmuyor ve ısrarla egemenlik talep ediyordu. Ben bir zamanlar çalışma arkadaşlarıma şaka yoluyla, bir gün AB üyesi olursak, Denktaş'ın heykelini dikmemiz gerekir

²⁹⁸ Şöhret, 2013: 123.

²⁹⁹ Erol, 2015: 751.

demıştim. Çünkü izlediği politikalar dolayısıyla hem ABD, hem Avrupa tarafından ümitsiz vaka olarak görülüyor...”³⁰⁰

Ancak her ne kadar hem AB hem ABD, hem de GKRY tarafından Kıbrıs müzakerelerinin uyuşmaz tarafı olarak Rauf Denктаş gösterilmiş olsa da Ekim 1994’ten itibaren Kıbrıslı Türklerle müzakere masasına oturmayı reddeden taraf Klerides olmuştur.³⁰¹

2.9. S-300 Füze Krizi

Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik ABD’nin arabuluculuk görevinin başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında yaşanan “S-300 Füze Krizi” soruna, askeri bir gerginliğin de eklenmesine neden olmuştur. GKRY ve Yunanistan arasında imzalanan Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde, adanın güneyinde bir hava üssü kurulması amaçlanmış ve bu doğrultuda harekete geçilmiştir. Ardından 5 Ocak 1997’de GKRY ile Rusya Federasyonu (RF) arasında imzalanan antlaşma ile Rus yapımı S-300 füzelerinin Baf’da bulunan bu hava üssüne yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. GKRY’nin S-300 füzeleri konusunda RF ile anlaşıldığını bildirmesi ve füzelerin adaya en geç Kasım 1998’de konuşlandırılacağını açıklaması, KKTC’nin ve Türkiye’nin ağır eleştirilerine neden olurken Türk-Yunan ilişkileri bağlamında da yeni bir kriz ortamı yaratmıştır. Türkiye Hükûmeti adanın güneyine yerleştirilecek olan füzelerin sadece KKTC için değil aynı zamanda Türkiye için de büyük bir güvenlik tehdidi oluşturacağını ve füzelerin adadaki güç dengesini bozacağını belirterek karşı çıkmıştır. Türkiye Hükûmeti yaptığı açıklama ile S-300 füzelerinin adaya konuşlandırılmasını engellemek amacıyla her türlü önlemin alınacağını dile getirerek, füze krizini bir güvenlik meselesi haline getirmiştir. S-300 füzelerinin adaya yerleştirilmesine sadece Türkiye değil aynı zamanda ABD ve NATO üyesi ülkeler de karşı çıkarken, yaşanan olay hem Kıbrıs Sorunu bağlamında hem de Türk-Yunan ilişkileri bağlamında önemli bir güvenlik meselesine dönüşmüştür. Rus yapımı füzelerin adaya yerleştirilmesi durumunda RF’nin Kıbrıs Adası’nda ve dolaylı olarak Akdeniz’de etkinliğinin artacağı ABD’yi ve NATO’yu endişelendiren nedenlerin başında gelmiştir. Bu doğrultuda ABD ve NATO üyesi ülkelerin itirazları sonucunda S-300 füzelerinin Yunanistan’a verilmesi ve Girit Adası’na konuşlandırılması kararlaştırılmıştır. Yunanistan Hükûmeti S-300 füzelerinin GKRY’ye verilmemesinin GKRY ile Yunanistan arasında 1993’te imzalan Ortak Savunma Doktrinine zarar vermeyeceğini belirtirken, GKRY’ye karşı Türklerden bir güvenlik tehdidi yöneltilmesi karşısında bu tehdidin Yunanistan’a yöneltilmiş sayılacağını ve bu durumun savaş nedeni sayacağını

³⁰⁰ Erol, 2015: 751-752.

³⁰¹ Erol, 2015: 751-752.

belirtmiştir. S-300 Füze krizi her ne kadar Türk-Yunan ilişkilerinde önemli bir gerginlik ortamı yaratsa da kriz büyümeden sonuçlanmış, ancak yaşanan kriz hem bölgesel hem de küresel aktörler nezdinde KKTC ve GKRY arasında yeni bir silahlanma dalgası yaratacağı endişesine sebebiyet vermiştir.³⁰²

GKRY ile Yunanistan arasında imzalanan ortak askeri doktrin çerçevesinde adanın güneyinde kurulmaya başlanan ortak hava üssü ve bu hava üssünün silahlandırılması amacıyla GKRY'nin RF ile S-300 Füze Füzeleri kapsamında imzaladığı silah antlaşması GKRY ve Yunanistan'ın adanın silahlandırılması yolunda atmış olduğu net adımlar olarak değerlendirilebilir. Bu durum ise KKTC ve Türkiye'yi önemli bir güvenlik sorunu ile karşı karşıya getirmiştir. Her ne kadar S-300 Füzelerinin adaya konuşlandırılması engellenmiş olsa da silahlanmanın yarattığı tehlike KKTC ile Türkiye arasında bir ortaklık oluşturulmasının yolunu açmıştır. Bu doğrultuda dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın ortak kararı ile iki devlet arasında bir ortaklık antlaşması imzalanması konusunda mutabakata varılmıştır.³⁰³ 20 Ocak 1997 tarihinde açıklanan KKTC-Türkiye Ortak Deklarasyonu ile Kıbrıs'ın güvenliği konusuna dikkat çekilmiş ve adanın silahlandırılmasının yarattığı güvenlik tehdidi üzerinde durulmuştur. Daha açık bir ifade ile 20 Ocak 1997 tarihli ortak doktrinin ön plana çıkan konuları Kıbrıs'ın güvenliği, adadaki mevcut dengenin korunması ve AB üyeliği çerçevesinde şekillenmiştir.³⁰⁴

Ortak doktrin ile KKTC ve Türkiye, Kıbrıs Adası'nın silahlandırılmasına ve bu silahlanmanın ortaya çıkardığı güvenlik tehdidine karşı askeri önlemler de dâhil olmak üzere her türlü önlemin alınacağı belirtilmiştir. Ortak deklarasyonda Türkiye'nin 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları uyarınca Kıbrıs Adası için etkin ve fiili garantörlüğünün devam ettiği ve Kıbrıs Türk halkının güvenliğinin sağlanması konusunda Türkiye ve KKTC'nin ortak hareket edeceğinin altı çizilmiştir. Ayrıca GKRY-Yunanistan ortaklığında adada kurulması amaçlanan hava ve deniz üssü konusunda faaliyete devam edilmesi durumunda aynı ortaklığın Türkiye ve KKTC arasında da kurulacağı vurgulanırken, KKTC'ye Rumlar tarafından bir güvenlik tehdidi yöneltilmesi durumunda bu tehdidin Türkiye'ye yöneltilmiş kabul edileceği ve savaş nedeni sayılacağı dile getirilmiştir. Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik gerçekleştirilen müzakereler konusunda ise uzlaşmaz tarafın Rum tarafı olduğu ve GKRY'nin adanın tamamı üzerinde egemen olduğu iddiasında bulunmasının Kıbrıs Sorununu çözümsüz bıraktığı belirtilmiştir. Buna ilaveten ortak doktrinde KKTC'nin egemenlik hakkı kabul edilmediği

³⁰² <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/kibris/item/28-1997-s-300-fuezelerinin-k-br-s-a-yerlestirilmesi-bunal-m> (erişim tarihi: 17.11.2019).

³⁰³ Tezel, 2008: 53.

³⁰⁴ Tekin, 2007: 28.

sürece ve iki taraf nezdinde de eşitlik sağlanmadıkça Kıbrıs Sorununa yönelik adil ve kalıcı bir çözümün bulunamayacağı ifade edilmiştir. KKTC-Türkiye Ortak Deklarasyonu ile GKRY'nin AB üyelik başvurusu konusuna da açıklık getirilmiştir. GKRY'nin adanın tamamını temsilen AB'ye üyelik başvurusunda bulunmasının ve AB'nin üyelik konusunda GKRY'ye olumlu yanıt vermesinin uluslararası hukuka aykırı olduğu belirtilirken, bu durum 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarına dayandırılmıştır. Nitekim 1960 Garanti Antlaşması'yla Kıbrıs Adası için üç garantör devlet belirlenmiş ve Kıbrıs'ın bu üç devletin üye olmadığı herhangi bir uluslararası örgüte veya kuruluşa tek başına üye olması yasaklanmıştır. Ancak GKRY'nin adanın tamamını temsilen AB üyelik başvurusunda bulunması ile uluslararası hukuk yok sayılmıştır. Ortak Deklarasyonda Türkiye, KKTC'ye uygulanan ekonomik ambargoları kabul etmediğini belirtirken, iki devlet arasında ekonomik olarak tüm kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılacağı ve KKTC'nin ekonomik olarak kalkınmasını sağlamak amacıyla Türkiye ile KKTC arasında ekonomik açıdan bir bütünleşmeye gidileceği belirtilmiştir.³⁰⁵ Sonuç olarak Türkiye-KKTC Ortak Deklarasyonu, GKRY ile Yunanistan arasında imzalanan Ortak Savunma Doktrinine cevap niteliğinde bir bildirim olarak değerlendirilebilir. Nitekim GKRY ile Yunanistan arasında Ortak Savunma Doktrini ile başlayan bütünleşme süreci, 1997 yılı itibarı ile Türkiye ve KKTC arasında da hem siyasi hem ekonomik hem de askeri olarak başlamıştır.³⁰⁶

2.10. Annan Arabuluculuğunda Taraflar Arasında Troutbeck-Glion Müzakereleri

GKRY'nin tek taraflı AB üyelik başvurusu her ne kadar Kıbrıs Sorununun AB platformuna taşınmasına sebebiyet verse de sorunun çözümüne yönelik BM'nin arabuluculuk görevi de devam etmiştir. 1 Ocak 1997 itibarıyla BM Genel Sekreterliği görevi Butros Butros Gali'den, Kofi Annan'a geçmiş ve Annan göreve başlamasıyla birlikte 1994 yılından itibaren müzakere masasına oturmaya yanaşmayan Klerides ve Denktas'ı yeniden bir araya getirme konusunda çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda 1996'da ABD tarafından Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak atanan Richard Holbrooke ile birlikte hareket eden Kofi Annan, doğrudan görüşmeleri yeniden başlatmak için tarafları 9 Temmuz 1997'de Troutbeck'e (New York) davet etmiştir.³⁰⁷ Troutbeck görüşmeleri öncesi dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktas'ı Ankara'ya davet etmiş ve ikili 4 Temmuz 1997'de bir araya gelmiştir. 4 Temmuz tarihli Demirel-Denktaş görüşmesinde, 9 Temmuz'da Troutbeck'de BM gözetiminde gerçekleşecek olan doğrudan görüşmeler sırasında takınılacak

³⁰⁵ Tekin, 2007: 146-150.

³⁰⁶ Tekin, 2007: 28.

³⁰⁷ Tuncer, 2012: 120.

olan tutum hakkında ve sorunun çözümüne yönelik KKTC ve Türkiye'nin beklentileri hakkında görüş alış-verişinde bulunulmuş ve görüşme bitiminde KKTC-Türkiye ortak açıklaması yapılmıştır. Demirel-Denktaş ortak açıklamasında yeniden başlaması planlanan Kıbrıs müzakerelerinin BM gözetiminde sürmesine olumlu yaklaşıldığı ve Kıbrıs Sorununa bulunacak olan çözümün her iki taraf açısından da adil ve gerçekçi olması gerektiği belirtilmiştir. Ortak açıklamada Türkiye'nin Kıbrıs Adası için etkin ve fiili garantörlüğünün devam ettiği belirtilerek, 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarına vurgu yapılmış ve Kıbrıs Sorununa yönelik çözümün “iki kesimlilik, iki toplumluluk ve tarafların siyasi eşitliği” temeline dayandırılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca GKRY'nin tek taraflı olarak yaptığı AB üyelik başvurusunun uluslararası hukuka aykırı olduğu yinelenirken, Kıbrıs Sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulunması sonrasında Kıbrıs'ın Türkiye ile birlikte AB üyeliğinin gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Ortak açıklamada 20 Ocak 1997 tarihli Ortak Deklarasyonda da belirtildiği gibi KKTC'yi uluslararası toplumdan soyutlayan tüm ambargoların kabul edilemez olduğu ve KKTC'nin ekonomik iyileşmesinin sağlanması için Türkiye ve KKTC'nin ortak hareket edeceği belirtilmiştir.³⁰⁸

2.10.1. Denktaş-Klerides Troutbeck Müzakereleri

Demirel-Denktaş ortak açıklaması sonrası daha önce planlanan doğrudan görüşmelerin ilk turu 9-13 Temmuz tarihleri arasında ABD Troutbeck'te Denktaş ve Klerides'in bir araya gelmesi ile başlamıştır. BMGS Kofi Annan'ın gözetiminde başlayan doğrudan görüşmelere, ABD'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Holbrooke da katılım sağlamış ancak müzakerelerde geri planda durmayı tercih etmiştir. Kofi Annan görüşmeler sırasında taraflara Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik yeni, ancak yüzeysel bir öneri paketi sunmuştur. BM'nin yeni öneri paketi daha önceki önerilerde de olduğu gibi Kıbrıs Adası için federasyon tezi üzerinde yoğunlaşmış ve kurulacak olan federasyonun tek ve bölünmez egemenliğine vurgu yapmıştır. Yeni öneri paketinde federe devletlerin siyasi açıdan eşit sayılacağı belirtilmesine rağmen, kurulacak olan federasyonun tek ve bölünmez egemenliği olacağının belirtilmesi KKTC'nin egemenliğinin yok sayılması anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla BM'nin yeni öneri paketi Denktaş tarafından Rumlar lehine bir çözüm paketi olarak değerlendirilmiştir.³⁰⁹ Troutbeck görüşmeleri devam ederken AB “Gündem 2000” raporunun içeriğinin basına sızdırılması doğrudan görüşmelerin kesilmesine sebebiyet vermiştir.³¹⁰ Nitekim AB Komisyonu'nun 15

³⁰⁸ http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-ve-kuzey_kibris-turk_cumhuriyeti-cumhurbaskanlari-suleyman-demirel-ve-rauf-r_-denktas_in-ortak-aciklamasi_-4-temmuz-1997.tr.mfa (erişim tarihi: 25.11.2019).

³⁰⁹ Tuncer, 2012: 120.

³¹⁰ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

Temmuz 1997 tarihli “Gündem 2000” raporunda GKRY ile tam üyelik görüşmelerinin 1998 yılı itibariyle başlatılmasına ilişkin tavsiye kararının belirtilmesi ve aynı zamanda raporda Türkiye’nin AB’ye üye olmak isteyen adaylar listesinde yer almaması KKTC ve Türkiye’nin tepkisine neden olurken ikili arasında yeni bir bütünleşme sürecini başlatmıştır.³¹¹

AB Komisyonunun “Gündem 2000” başlıklı raporuna KKTC ve Türkiye’nin tepkisi ise 20 Temmuz 1997 tarihli KKTC-Türkiye Ortak Deklarasyonu olmuştur. 20 Temmuz 1997 tarihli Ortak Deklarasyon, 20 Ocak ve 4 Temmuz 1997 tarihli KKTC-Türkiye ortak açıklamalarına vurgu yapmakla birlikte, AB’nin Kıbrıs konusundaki tutumuna eleştirel bir açıklama getirmiştir. Ortak Deklarasyonda GKRY’nin AB’ye tam üyeliğinin 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarına aykırı olduğu yinelenirken, GKRY ile AB arasında kurulacak olan ortaklığın Türkiye ile KKTC arasında da kurulacağı ve tam üyelik sürecinin KKTC ile Türkiye arasındaki bütünleşme sürecini hızlandırdığı belirtilmiştir. Aynı zamanda AB’nin GKRY lehine karar almasının Kıbrıs müzakerelerinin seyrini olumsuz etkilediği ve sorunu çözümsüz bıraktığı üzerine vurgu yapılmıştır.³¹²

2.10.2. Denктаş-Klerides Glion Müzakereleri

20 Temmuz 1997 tarihli Ortak Deklarasyon KKTC ile Türkiye arasında siyasi, askeri ve ekonomik olarak bütünleşme sürecini hızlandırırken, Gündem 2000 raporu sonrası kesintiye uğrayan Kıbrıs müzakereleri, BMGS Kofi Annan’ın daveti üzerine 11 Ağustos 1997’de İsviçre Glion’da yeniden başlamıştır. İkinci tur görüşmeler BMGS Annan’ın Troutbeck’de taraflara sunduğu, Kıbrıs Adası için federasyon tezini öne süren yeni çözüm paketi çerçevesinde şekillenmiş ancak dört gün süren görüşmelerde de bir uzlaşmaya varılamamıştır. Rauf Denктаş’ın BM’nin yeni çözüm önerisine cevabı, Kıbrıs’ta kurulması planlanan federasyonun tek ve bölünmez egemenliğinin olmasının KKTC için kabul edilemez olduğunu belirtmesi olmuştur. Bu durum aynı zamanda Denктаş’ın Kıbrıs Sorununun çözümü için federasyon tezinden uzaklaştığının göstergesi niteliğindedir. Ayrıca Denктаş, GKRY’nin AB üyeliğinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirterek, üyeliğin askıya alınmasını istemiştir. Klerides’in doğrudan görüşmelerdeki tutumu ise uluslararası topluma Denктаş’ı ve dolayısıyla KKTC’yi Kıbrıs müzakerelerinin uzlaşmaz tarafı olarak gösterme çerçevesinde şekillenmiştir. Nitekim Klerides’in Rum basınına yaptığı “Biz masaya taktik icabı oturuyoruz. Taktiğimiz karşı tarafın ‘hayır’ dediğine ‘evet’ demektir. Böylelikle karşı tarafı müzakerelerin uzlaşmaz tarafı olarak gösteririz. Bu taktik çok başarılı olmuştur. Devam edecektir.”

³¹¹ Tuncer, 2012: 120-121.

³¹² http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti---kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti_ortak-aciklamasi_-20-temmuz-1997.tr.mfa (erişim tarihi: 25.11.2019).

açıklaması Rum tarafının Kıbrıs müzakerelerindeki tutumunu kanıtlar niteliktedir. Sonuç itibarıyla ABD’de ve İsviçre’de BM gözetiminde süren Kıbrıs müzakerelerinde de sorunun çözümüne yönelik başarı sağlanamamıştır.³¹³

2.11. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği ile Tam Üyelik Müzakerelerine Başlaması

BM gözetiminde süren doğrudan görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması sonrası, AB’nin 12-13 Aralık 1997 tarihinde gerçekleştirdiği Lüksemburg Zirvesi’nde “Kıbrıs’ın birliğe üyeliği ve Kıbrıs Sorununun çözümü” kapsamında aldığı kararlar Türkiye ve KKTC’nin gündeminde sarsıcı bir etki yaratmıştır. Nitekim Lüksemburg Zirvesi kararlarının en dikkat çekici noktaları, GKRY ile tam üyelik müzakerelerinin 30 Mart 1998 tarihinde başlatılacağına açıklanması ve Türkiye’nin AB genişleme sürecine dâhil edilmemesi olmuştur. AB’nin bu kararı KKTC ve Türkiye tarafından hayal kırıklığı ile karşılanmış ve GKRY’nin birliğe üyeliğinin uluslararası hukuka ve 1960 Antlaşmalarına aykırı olduğu belirtilmiştir. KKTC ve Türkiye tarafından eleştirilen diğer önemli nokta ise GKRY’nin tüm adayı temsilen üyeliğinin gerçekleşmesinin AB nezdinde KKTC’nin yok sayılması anlamına gelmesi olmuştur. AB ise GKRY’nin üyeliğinin Kıbrıs Adası’nda yaşayan iki toplum arasında barışın sağlanmasını kolaylaştıracağını ve üyeliğin Kıbrıs müzakerelerini olumlu yönde etkileyeceğini belirtmiştir. Ardından KKTC ve Türkiye’nin tüm eleştirilerine rağmen 30 Mart 1998’de GKRY ile AB arasında tam üyelik müzakerelerine başlanmıştır.³¹⁴ Türkiye ve KKTC’nin AB’nin Lüksemburg Zirvesi kararlarına tepkisi ise 23 Nisan 1998 tarihli KKTC-Türkiye Ortak Açıklaması olmuştur. Ortak açıklama ile bir yandan AB Lüksemburg Zirvesi kararları eleştirilirken diğer taraftan KKTC ile Türkiye arasındaki bütünleşme süreci hakkında detaylı bilgi verilmiştir.³¹⁵

KKTC-Türkiye Ortak Açıklaması sonrası Rauf Denktaş, Kıbrıs müzakerelerini yeniden başlatmak amacıyla harekete geçmiş ve bu doğrultuda 31 Ağustos 1998’de yaptığı bir açıklama ile Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik “Konfederasyon” tezini öne sürmüştür. 31 Ağustos’ta “Kıbrıs’ta Kalıcı Bir Çözüm İçin Teklif” başlıklı belgeyle sunulan bu yeni tez ile Rauf Denktaş, Kıbrıs Sorununun çözümünün federasyon ile değil KKTC ile GKRY arasında kurulacak bir konfederasyonla sağlanabileceğini belirtmiştir.³¹⁶ Belgede konfederasyon

³¹³ Tuncer, 2012: 121.

³¹⁴ Kaya, 2012: 51.

³¹⁵ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

³¹⁶ Doğan, 2002: 86.

tezinin Türkiye tarafından da desteklendiği belirtilirken, Kıbrıs'ta kurulacak olan konfederasyonun gerçekleşmesi için bazı ön koşullar da belirtilmiştir. Bunlar:

“KKTC ile GKRY'nin ortaklığında bir Kıbrıs Federasyonu kurulması, 1960'da imzalanan Garanti Antlaşması'nın geçerliliğini koruması, KKTC ile Türkiye arasında özel bir ilişki kurulması ve bu özel ilişkinin ikili arasında yapılacak antlaşmalarla garantilenmesi, KKTC ile Türkiye arasında antlaşmalarla kurulan ilişkinin bir benzerinin GKRY ve Yunanistan arasında da kurulması, kurulacak olan Kıbrıs Konfederasyonu'nun her iki tarafın da onayı alınmak koşuluyla AB'ye üyelik başvurusunda bulunabileceği ancak Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşmesine kadar diğer AB üyesi ülkelerin Kıbrıs Konfederasyonu ile sahip olacağı ilişkinin Türkiye ile de oluşturulmasına imkân tanıyan bir antlaşma yapılmasıdır.”³¹⁷

Ayrıca Kıbrıs'ta kurulacak olan konfederasyonun Türk ve Rum olmak üzere iki halktan, KKTC ve GKRY olmak üzere egemen iki eşit devletten oluşacağı belirtilmiştir. Böylelikle KKTC'nin egemenliği kabul edilmiş olacak ve KKTC için 1974'den beri devam eden devlet olarak tanınmama sorunu ortadan kalkacaktı. Rauf Denktaş bu şartlar dâhilinde GKRY ile müzakere masasına oturmaya hazır olduğunu belirtirken, Klerides konfederasyon önerisinin kabul edilemez olduğunu belirterek Denktaş'ın çözüm önerisini reddettiğini açıklamıştır. Her ne kadar konfederasyon tezi GKRY tarafından reddedilmiş olsa da, KKTC devam eden dolaylı ya da doğrudan görüşmelerde Kıbrıs Sorununun çözümü için konfederasyon tezinde ısrarcı olmuştur.³¹⁸

2.12. Türkiye-Yunanistan Arasında İlişkileri Geren Öcalan Krizi

Türkiye 1980'li yılların başından itibaren PKK terörü ile mücadele kapsamında bir politika izlemiş ve ülkenin güneydoğusunda gerçekleştirilen operasyonlar ile de bu politikayı sürdürmüştür. Ancak Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı bu güvenlik tehdidine yönelik sürdürdüğü politika, uluslararası kamuoyu tarafından birçok kez eleştiriye maruz kalmıştır. Ayrıca Türkiye ile sınır komşusu olan Yunanistan, Suriye, Irak gibi ülkelerin PKK terör örgütüne verdiği destek, sorunun Türkiye açısından daha da zorlaşmasına neden olmuştur. Türkiye her ne kadar Yunanistan'ı PKK'ya verdiği destek konusunda kamuoyu aracılığıyla birçok kez eleştirse de somut anlamda her hangi bir gelişme kaydedilmemiştir.³¹⁹

Türkiye ile Yunanistan arasında çözümlenmeyi bekleyen birincil nitelikteki konular olan Kıbrıs Sorunu ve Egedeki sorunlar kapsamında Türk-Yunan ilişkilerinde zaman zaman gerginlikler yaşanmasına rağmen, ikili arasında politik anlamda ilişkileri yumuşatma

³¹⁷ Hascan, 2016: 106-107.

³¹⁸ Tuncer, 2012: 122.

³¹⁹ Fırat, 2015: 476.

konusunda da girişimlerde bulunulmuştur. Ancak Abdullah Öcalan'ın yakalanması sonrası Yunanistan'ın PKK terör örgütüne verdiği desteğin ortaya çıkması, Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir krizin yaşanması ile sonuçlanmıştır. Yunanistan'ın Nairobi Büyükelçiliği'nde saklandığı tespit edilen PKK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan'ın, 16 Şubat 1999'da gerçekleştirilen gizli bir operasyonla yakalanması sonrasında yaşanan kriz, Türk-Yunan ilişkileri literatürüne “Öcalan Krizi” olarak geçmiştir. Terör örgütü elebaşı Öcalan'ın Kenya'daki Yunanistan Büyükelçiliğinde yakalanması ve bazı Yunan yetkililerinin Öcalan'ın kaçmasına yardımcı olduğunun ortaya çıkması, ikili arasındaki krizi başlatan asıl olay olmuştur.³²⁰ Yaşanılan olay sonrası dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, yaptığı bir açıklamada Yunanistan'ı PKK terörüne verdiği destek dolayısıyla “haydut devlet” olarak nitelendirmiş ve Yunanistan Hükûmetini uluslararası hukuka aykırı davranmakla eleştirmiştir. Demirel, Öcalan Krizine yönelik yaptığı konuşmasında ayrıca Yunanistan'ın terörü destekleyen tavrını sürdürmesi durumunda, Türkiye'nin meşru savunma hakkı dolayısıyla gerekli her türlü önlemi alacağını belirtmiştir. Demirel'in açıklamaları Yunanistan açısından bir ültimatoma niteliği taşımakla birlikte, iki ülke arasında yaşanan kriz Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik şüphelerini haklı çıkarması bakımından da önemli olmuştur.³²¹ PKK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile başlayan kriz, Yunanistan'da farklı kesimler tarafından farklı eleştiriler yapılmasına da neden olmuştur. Nitekim bir grup, Yunanistan'ın Abdullah Öcalan olayına karışmasını ve PKK terör örgütüne verilen desteği yanlış bir politika olarak eleştirirken, diğer bir grup Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesini Kürtlere ihanet olarak değerlendirmiştir. Ancak her iki grubun da aynı fikirde olduğu konu dönemin Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in istifa etmesinin istenmesi olmuştur. Yaşanılan kriz karşısında zor durumda kalan Simitis, Öcalan'a yönelik yapılan yardım ve Öcalan'ın Yunanistan'a iki kere giriş yapması hakkında bir bilgisinin olmadığını belirterek istifa etmeyeceğini açıklamıştır. Ancak Simitis, hem Türkiye'den hem de uluslararası kamuoyundan gelen baskılar sonucunda Yunanistan Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos ve İçişleri Bakanı Papadopoulos'u görevden aldığını açıklamıştır. Dışişleri Bakanı Pangalos'un yerine ise en başından beri Simitis'e destek veren Yeorgios Papandreu geçmiştir. Papandreu'nun Yunanistan'ın yeni Dışişleri Bakanı olması Simitis'i Türkiye'ye yönelik izlenecek politikalar konusunda da rahatlatmıştır.³²² Türkiye Hükûmeti Yunanistan'a yönelik sert tavrını sürdürmekle birlikte iki ülke arasında terörle mücadele kapsamında bir antlaşma

³²⁰ Fırat, 2015: 476-477.

³²¹ http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/diger-uyusmazliklar/item/40-1998-abdullah-oecalan-ve-pkk-bunal-m#_ftn8 (erişim tarihi: 03.12.2019).

³²² Fırat, 2015: 477.

yapılması konusunda ısrarcı olmuştur. Bu doğrultuda 24 Mayıs 1999'da dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından Papandreu'ya gönderilen mektupla, Türkiye ile Yunanistan arasında terörle ortak mücadele kapsamında bir antlaşma yapılması teklifinde bulunulmuştur. Papandreu'nun mektuba cevabı ise iki ülke arasında yapılacak ortaklığın kapsamının genişletilmesi şeklinde olmuştur. Bu durum ise Türk-Yunan ilişkilerinde yumuşama dönemine girildiğinin göstergesi niteliğindedir. İki ülke arasında terörle ortak mücadele kapsamında kurulan ortaklık antlaşmasıyla başlayan ilişkilerdeki yumuşama süreci, 17 Ağustos 1999'da Türkiye'de yaşanan Marmara depremi ile üst seviyeye çıkmıştır. Nitekim Marmara depremi sonrası Türkiye'ye yardım ekiplerini gönüllü olarak gönderen ilk ülkelerden biri de Yunanistan olmuştur. Türk-Yunan ilişkileri literatürüne “deprem diplomasisi” olarak geçen süreç iki ülke arasında başlayan yumuşama siyasetinde olumlu etki bırakmıştır.³²³

³²³ https://www.academia.edu/6793839/AKP_H%C3%BCK%C3%BCmeti_D%C3%B6nemi_T%C3%BCrkiye-Yunanistan_Ortak_M%C5%9Fkilerinde_K%C4%B1br%C4%B1s_Sorunu (erişim tarihi: 04.12.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE ANNAN PLANI/PLANLARI

3.1. Birinci Annan Planı'ndan Beşinci Annan Planı'na

3.1.1. Alvaro de Soto'nun Gözetiminde Tarafların Yeniden 'Dolaylı' Müzakerelere Başlaması (1999-2000)

1968 yılından beri taraflar arasında doğrudan veya dolaylı olarak (kesintilerle) süren Kıbrıs müzakereleri, 1997'de gerçekleştirilen Troutbeck ve Glion görüşmeleri sonrası yaklaşık iki yıl kesintiye uğramıştır. Rauf Denktaş'ın 31 Ağustos 1998'de sunduğu konfederasyon önerisi ve bu öneri çerçevesinde GKRY ile müzakerelere hazır olduğunu belirtmesi de Kıbrıs müzakerelerini başlatma konusunda yetersiz kalmıştır. Klerides, konfederasyon önerisinin kabul edilemez olduğunu belirtmekle birlikte Denktaş ile müzakere masasına oturma konusunda da isteksiz davranmıştır. Ancak BMGS Kofi Annan'ın tarafları yeniden müzakere masasına oturtma konusundaki çalışmaları sürmüştür. Bu doğrultuda kalıcı bir çözüm için ilk olarak tarafların taleplerinin belirlenmesi gerektiğine inanan Kofi Annan, taraflar arasında önce dolaylı görüşmelerin yapılması ve sonra belirlenen esaslar doğrultusunda doğrudan görüşmelere geçilmesi önerisinde bulunmuştur. Hem Denktaş hem de Klerides, Annan'ın dolaylı görüşmeler için çağrısına olumlu yanıt vermiş ve bu doğrultuda 3 Aralık 1999'da New York'ta gerçekleşen bir toplantı ile dolaylı görüşmelerin ilk turu başlatılmıştır.³²⁴

3 Aralık 1999 ve 10 Kasım 2000 tarihleri arasında beş tur olarak devam eden dolaylı görüşmeler, BMGS Kofi Annan ve BM'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto'nun gözetiminde gerçekleşmiştir. Dolaylı görüşmeler daha çok Alvaro de Soto'nun arabuluculuğu ile sürerken, görüşmeler sırasında Denktaş ve Klerides hiçbir zaman bir araya gelmemiştir. Birinci tur görüşmelerde Denktaş, Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm için konfederasyon tezini öne sürerken, 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının geçerliliğini koruması, 1974'ten beri KKTC'ye uygulanan ambargoların kaldırılması, KKTC'nin egemenliğinin GKRY tarafından tanınması ve GKRY'nin tek taraflı AB üyeliğinin askıya alınması gerektiği şeklindeki taleplerini bildirmiştir.³²⁵ Klerides ise konfederasyon önerisinin kabul edilemez olduğunu yinelemekle birlikte, toprak talebi ve Kıbrıs Adası için 1974'de belirlenen haritadan farklı yeni bir harita oluşturulması talebinde bulunmuştur.³²⁶ Birinci tur görüşmeler devam ederken

³²⁴ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

³²⁵ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

³²⁶ Orhun, 2019: 113-114.

10-11 Aralık 1999'da gerçekleşen AB Helsinki Zirvesi ve bu zirvede Kıbrıs'a ve Türkiye'ye yönelik alınan son derece önemli kararlar dolaylı görüşmelerin seyrini de etkilemiş ve birinci tur görüşmelerin her hangi bir ilerleme kaydedilmeden sonlanmasına neden olmuştur. Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinde Kıbrıs'ın birliğe üyeliği kapsamında devam eden katılım müzakerelerinin seyri hakkında duyulan memnuniyet belirtilirken, aynı zamanda 3 Aralık 1999'da Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulunması amacıyla başlatılan dolaylı görüşmelerden ve BMGS'nin bu konudaki çalışmalarından memnun olunduğu belirtilmiştir. Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinin 9. Paragrafı ise Kıbrıs Sorununa yönelik bulunacak olan kalıcı çözümün Kıbrıs'ın birliğe üyeliğini kolaylaştıracağı yönünde olmuştur. Ancak aynı paragrafta Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğine yönelik katılım müzakerelerinin tamamlanmasına kadar taraflar arasında bir uzlaşya varılmaz ise AB Konseyi'nin sorunun çözümünü beklemeden Kıbrıs'ın üyeliği ile ilgili karar verebileceği belirtilmiştir. Nitekim belgenin bu paragrafı AB'nin Kıbrıs Sorununa yönelik tavrını belirtmekle birlikte GKRY'ye tüm adayı temsilen üyelik konusunda da güvence vermiştir.³²⁷

Helsinki Zirvesi'ni Türkiye için önemli kılan nokta ise sonuç bildirgesinde Türkiye'ye adaylık statüsü verildiğinin açıklanması olmuştur. Sonuç bildirgesinin 4. Paragrafı ile de aday ülkelerin birliğe üyelik sürecinde eşit oldukları dolayısıyla aday ülkeler arasında var olan sınır anlaşmazlıklarının ve başlıca diğer sorunların barışçıl yollardan en geç 2004 yılına kadar çözülmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.³²⁸ Bu durum ise Türkiye'ye adaylık statüsü veren belgenin aynı zamanda birliğe tam üyelik sürecinde Türkiye'nin üyeliğinin önüne Kıbrıs Sorununun ve Ege'de Yunanistan'la yaşanan sorunların çıkarılacağına göstergesi olmuştur. Her ne kadar Helsinki Zirvesi kararlarında KKTC'nin ve Türkiye'nin aleyhine kararlar alınmış olsa da adaylık statüsü dolayısıyla Türkiye bu kararlara itiraz etmemiştir.³²⁹ Yunanistan ise AB Konseyi'nin Türkiye'ye verdiği adaylık statüsüne Türk-Yunan ilişkilerinde başlayan yumuşama dönemi dolayısıyla ve Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesi ile GKRY'ye birliğe üyelik konusunda verilen güvence nedeniyle karşı çıkmamıştır.³³⁰

Dolaylı görüşmelerin ikinci turu 31 Ocak 2000 - 8 Şubat 2000 tarihleri arasında, üçüncü turu ise 5 Temmuz 2000 - 3 Ağustos 2000 tarihleri arasında Cenevre'de gerçekleşmiştir. İki tur görüşmelerde de Denктаş'ın özellikle üzerinde durduğu konular "konfederasyon tezi", "tarafların siyasal eşitliği", "iki devletlilik" ve "KKTC'nin egemenliği" olmuştur. Klerides ise "iki toplumluluk" ve kalıcı bir çözüm için "federasyon tezi" üzerinde

³²⁷ Doğan, 2002: 94.

³²⁸ <http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa> (erişim tarihi: 05.12.2019).

³²⁹ Doğan, 2002: 94-95.

³³⁰ https://www.academia.edu/6793839/AKP_H%C3%BCK%C3%BCmeti_D%C3%B6nemi_T%C3%BCrkiye-Yunanistan_%C4%B0li%C5%9Fkilerinde_K%C4%B1br%C4%B1s_Sorunu (erişim tarihi: 04.12.2019).

ısrarcı olurken konfederasyon tezinin kesinlikle kabul edilemez olduğunu yinelemiştir. Nitekim iki tur görüşmelerde de herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.³³¹ Kıbrıs Sorunu çerçevesinde gerçekleştirilen dolaylı görüşmelerin dördüncü turu 9 Eylül 2000’de New York’ta başlamış ancak AB nezdinde GKRY’nin adanın tamamını temsil etmesinden rahatsız olan Denktaş, BMGS Annan’dan dolaylı görüşmelerde tarafların siyasal olarak eşitliğinin sağlanması konusunda istekte bulunmuştur. Denktaş’ın bu isteğine olumlu yaklaşan Kofi Annan, 12 Eylül 2000’de yaptığı açıklamasında müzakerelerde iki tarafın da siyasal eşitliği üzerine vurgu yapmakla birlikte Kıbrıs Sorununa yönelik bulunacak olan çözümün yeni bir ortaklık getireceğini belirtmiştir. Nitekim Kofi Annan’ın bu açıklaması ile Kıbrıs müzakerelerinde ilk kez KKTC ile GKRY’nin siyasal olarak eşit olduğu vurgulanmıştır. BMGS Annan’ın yaptığı açıklamalardan rahatsız olan Klerides bu şartlar altında müzakerelere katılmayacağını belirterek dolaylı görüşmeleri boykot etmiştir. Görüşmelerin kopma noktasına gelmesi üzerine Özel Temsilci Alvaro de Soto, müzakerelerde tarafların siyasal eşitliğinin benimsenmesinin KKTC’nin tanınması anlamına gelmediği açıklamasında bulunmuş ve ardından Klerides’in başlattığı boykotun üçüncü gününde dolaylı görüşmelere kaldığı yerden devam edilmiştir. Ancak hem Denktaş hem de Klerides talepleri konusundaki ısrarlarını sürdürmüş ve dördüncü tur dolaylı görüşmeleri de herhangi bir ilerleme kaydedilemeden sonlanmıştır.³³² Dolaylı görüşmelerin son turu ise 1-8 Kasım 2000 tarihleri arasında Cenevre’de gerçekleşmiş ve görüşmeler BMGS Annan’ın taraflara sunduğu “Sözlü İfadeler” adlı belge ekseninde sürmüştür. Belgede Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik tek egemenlik ve tek uluslararası kimliğe sahip merkezi bir Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması önerilmiştir. Ancak bu yeni öneri içerik olarak hem Denktaş’ın konfederasyon önerisinden hem de dördüncü tur görüşmelerde BM tarafından belirtilen, bulunacak olan çözüm önerisinin yeni bir ortaklık içermesi niteliğinden oldukça uzak bir görüş yansıtmıştır. Sonuç olarak Denktaş, Annan’ın bu yeni önerisi hakkında Türkiye Hükûmeti ile görüş alış-verişinde bulunduktan sonra bu şartlar altında müzakerelere devam edilemeyeceğini belirterek dolaylı görüşmelerden çekildiğini açıklamıştır.³³³

³³¹ Tuncer, 2012: 124.

³³² Özersay, 2017: 633-634.

³³³ Orhun, 2019: 116.

3.1.2 Taraflar Arasında Lefkoşa, New York ve Paris ‘Yüz yüze’ Müzakere Süreci

Denktaş’ın dolaylı görüşmelerden çekildiğini açıklaması sonrası KKTC uluslararası kamuoyu tarafından müzakerelerin uzlaşmaz tarafı olarak gösterilmiştir. Ancak Denktaş 24 Kasım 2000’de yaptığı konuşmasında KKTC’nin BM nezdinde süren çözüm müzakerelerini desteklediğini fakat görüşmelerin KKTC ve GKRY nezdinde yüz yüze görüşmeler şeklinde yapılmasından yana olduğunu belirtmiştir. Ardından Denktaş 8 Kasım 2001’de Klerides’e bir mektup göndererek doğrudan görüşme talebinde bulunmuştur.³³⁴ Klerides’in Denktaş’ın talebine olumlu yanıt vermesi üzerine 4 Aralık 2001’de iki lider Lefkoşa’da bir araya gelmiştir. Lefkoşa’daki görüşmelere Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto da katılım sağlamış ancak arabuluculuk görevi yerine görüşmeleri kayıt altına alma görevini üstlenmiştir.³³⁵ Lefkoşa görüşmeleri sonunda iki lider BM gözetiminde sürececek olan doğrudan görüşmelerin “Ocak 2002’de başlatılması, görüşmelerle ilgili her hangi bir ön şartın olmayacağı ve tüm konularda anlaşma sağlanmadan hiçbir konuda anlaşma sağlanmış sayılmayacağı” konularında mutabakata varmıştır.³³⁶ Bu çerçevede 16 Ocak 2002’de Kıbrıs Adası’nda başlayan doğrudan görüşmeler toplam altı tur olarak sürmüştür. 16 Ocak’ta başlayan yüz yüze görüşmelerin açılış konuşmasında Denktaş, Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik taraflar arasında “yeni bir ortaklık” kurulmasını önerirken, bu yeni ortaklığın KKTC ve GKRY’nin eşit egemenliğinde kurulması noktasına vurgu yapmıştır. Ayrıca Garanti ve İttifak Antlaşmalarının geçerliliğinin devam etmesi ve kurulacak yeni ortaklığın tarafların karşılıklı güven ortamını oluşturmasıyla sağlanabileceğini belirtmiştir. Denktaş doğrudan görüşmelerin Kıbrıs Sorununa yönelik kalıcı bir çözüm bulunması noktasında oldukça önemli olduğunu belirtmekle birlikte doğrudan görüşmeler konusunda Türk tarafının üç önemli konuda açılım yaptığı noktasına da dikkat çekmiştir. Denktaş’ın bahsettiği bu üç önemli konudan birincisi daha önce Türk tarafının, Rum tarafı ile görüşmelere başlanabilmesi için en önemli kriteri olan KKTC’nin tanınması fikrinden vazgeçmesidir. Nitekim KKTC’nin egemenliği GKRY tarafından tanınmadan 16 Ocak’ta doğrudan görüşmelere başlanmıştır. Türk tarafının önemli açılımlarından ikincisi Denktaş’ın dolayısıyla KKTC’nin Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik benimsediği konfederasyon tezinden uzaklaşarak, iki devletin eşit egemenliğinde yeni bir ortaklık kurulması önerisine yakınlaşmış olmasıdır. Üçüncüsü ise iki devletin eşit egemenliğinde kurulacak yeni ortaklığın belirli antlaşmalar yapılması sonrasında Türkiye’den önce AB’ye üye olabileceğinin belirtilmesi olmuştur. Nitekim bu

³³⁴ Özersay, 2017: 635.

³³⁵ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

³³⁶ Örnek ve Ververi, 2016: 203.

yaklaşım ile KKTC daha önceki müzakerelerde Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulunması sonrası Kıbrıs'ın Türkiye ile beraber birliğe üyeliğinin gerçekleşebileceği düşüncesinden vazgeçmiştir. Ancak kurulacak yeni ortaklığın AB'ye üyeliğinin gerçekleşebilmesi noktasında Türkiye'nin onayının alınacağını ayrıca altı çizilmiştir.³³⁷ Birinci ve ikinci tur görüşmeler tarafların sorunun çözümüne yönelik tavırlarının belirlenmesi çerçevesinde sürerken üçüncü tur görüşmelerde Denktaş, Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik iki devletin eşit egemenliğinde “Kıbrıs Ortaklık Devleti”nin kurulmasını içeren 16 maddelik yeni çözüm önerisini Rum tarafına sunmuştur. Dördüncü tur doğrudan görüşmelerin başlamasıyla birlikte Klerides, 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda devamlılığını sürdürdüğünü dolayısıyla yeni bir ortaklığa gerek olmadığını belirterek Denktaş'ın önerisini reddetmiştir. Görüşmeler sırasında Klerides ayrıca Türk tarafına bazı antlaşmalar dâhilinde geliştirilmiş azınlık haklarının verilebileceği teklifinde de bulunmuştur.³³⁸ Nitekim doğrudan görüşmelerin dördüncü turunda da taraflar arasında herhangi bir uzlaşma sağlanamamıştır. Beşinci tur doğrudan görüşmeler BMGS Annan'ın daveti üzerine Paris'te başlamış ve Paris'teki görüşmelerde hem Denktaş hem de Klerides görüşmelerin seyri hakkında görüşlerini bildirmiştir. Son tur doğrudan görüşmeler ise 3-4 Ekim 2002'de New York'ta başlarken taraflar arasında uzlaşmaya varılan tek konu Annan'ın önerisiyle adada iki taraflı “ad hoc” nitelikli teknik komitelerin kurulması noktasında fikir birliğine varılması olmuştur.³³⁹ Uzlaşmaya varılan teknik komiteler konusunda her iki liderin de Ekim ayı içerisinde uzmanlar ataması beklenirken 7 Ekim 2002 tarihinde Denktaş'ın New York'ta kalp ameliyatına alındığının açıklanması müzakerelerin Kasım ayına ertelenmesine neden olmuştur.³⁴⁰

3.1.3. Kofi Annan'ın Sunduğu Plan ve Yürütülen Müzakereler

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın rahatsızlığı Kıbrıs müzakerelerinin kesintiye uğramasına neden olurken, aynı dönemde Türkiye'de yaşanan erken genel seçim atmosferi müzakereler açısından son derece önemli yeni gelişmelerin yaşanmasına da neden olmuştur. Türkiye'de 1999 yılında gerçekleşen genel seçimler sonucunda kurulan Demokratik Sol Parti (DSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve ANAP'ın oluşturduğu 57. koalisyon hükûmeti, hem Türkiye'nin son koalisyon hükûmeti olması bakımından hem de Türk siyasal yaşamında her zaman bir birine zıt iki parti olan MHP ve DSP'yi bir araya getirmesi bakımından önemli

³³⁷ Tuncer, 2012: 125-126.

³³⁸ Tuncer, 2012: 126-128.

³³⁹ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

³⁴⁰ Erol, 2017: 198.

olmuştur.³⁴¹ Ancak Temmuz 2002 itibariyle koalisyon hükûmeti içerisinde bazı sorunlar yaşanmaya başlamış ve bu durum ise Türkiye’yi erken genel seçim atmosferine taşımıştır. 59 milletvekilinin DSP’den ayrılmaya karar vermesi ve ardından MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin erken genel seçimler için TBMM’ye yaptığı başvuru Türkiye’de yeni bir seçim sürecini başlatmıştır. Bu doğrultuda 31 Temmuz 2002’de TBMM’de yapılan oylama ile genel seçimlerin 3 Kasım 2002 tarihinde yapılması kesinleşmiştir.³⁴² Genel seçimler öncesi 9 Ekim 2002 tarihinde AB Komisyonu’nun Türkiye’ye yönelik ilerleme raporu yayımlanmış ve raporda “Kıbrıs” siyasi kriterler başlığı altında yer almıştır. Raporda AB komisyonunun, yeniden başlayan Kıbrıs müzakereleri konusunda Türkiye’nin takındığı tutumu memnuniyetle karşıladığı belirtilirken, GKRY ile tam üyelik müzakereleri tamamlanmadan Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulunmasının desteklendiği vurgulanmıştır. Raporda ayrıca Türkiye’den, yeniden başlayan Kıbrıs müzakerelerinde uzlaşya varılması konusunda Denktaş’ı ikna etmesi beklentisi açık bir şekilde belirtilmiştir. 9 Ekim 2002 tarihli ilerleme raporu AB Komisyonunun daha önceki ilerleme raporuna göre daha kısa ve daha net bir belge niteliğindedir. Nitekim raporda üzerine vurgu yapılan en önemli konular yeniden başlayan Kıbrıs müzakereleri ve GKRY ile tam üyelik müzakereleri tamamlanmadan Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulunması olmuştur.³⁴³

Türkiye’deki genel seçimler öncesi BMGS Kofi Annan’ın Kıbrıs Sorununa yönelik yeni bir çözüm planı hazırlığında olduğu haberleri duyulmaya başlamıştır. Nitekim bu dönemde bir yandan Türkiye’deki erken genel seçim atmosferi diğer taraftan Denktaş’ın yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle hastanede olması KKTC ve Türkiye’nin bu yeni plan hakkındaki haberlere kayıtsız kalmasına neden olmuştur. Ancak Yunanistan ve GKRY’de yayımlanan gazete manşetlerinde bu planın yeni bir toprak düzenlemesi içereceği ve dolayısıyla 1975 yılında gerçekleşen nüfus mübadelesi ile adanın kuzeyinden ayrılmak zorunda kalan 100 bin kadar Rum’un evlerine geri dönebileceği belirtilmiştir. Ayrıca gazete manşetlerinde BM planının Kıbrıslı Rumlar lehine bir toprak düzenlemesi içermemesi durumunda planın reddedileceği ifade edilmiştir. Bu durum ise Türk tarafında, Rum tarafının Annan Planı’nın içeriği hakkında önceden bilgi sahibi olduğu endişesini yaratmıştır.³⁴⁴

³⁴¹ <https://www.gzt.com/lugat/turkiyenin-son-koalisyon-hukumeti-57-hukumet-kuruldu-3378060> (erişim tarihi: 17.12.2019).

³⁴² https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2002_0000_0092_0000/0002.pdf (erişim tarihi: 16.12.2019), Şimşir, 2004: 35.

³⁴³ Özarslan, 2007: 168-169.

³⁴⁴ Şimşir, 2004: 36-37; Öztürk, 2004: 14-16.

3.1.4. Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Belçika Modeli Önerisi

Türkiye’de yaşanan seçim sürecinde hem Kıbrıs Sorunu hem de AB üyelik süreci partilerin seçim bildirgelerinde önemli yer tutmuştur. 14 Ağustos 2001’de kurulan ve 2002 seçimlerinde büyük yankı uyandıran Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) seçim bildirgesinde de Kıbrıs Sorununa büyük ölçüde vurgu yapılmıştır. Nitekim AKP’nin seçim bildirgesinde Kıbrıs Sorununa yönelik kalıcı bir çözüm bulunması gerekliliği üzerinde durulurken, bu kalıcı çözümün Kıbrıslı Türklerin varlığına ve kimliğine yönelik bir güvence temelinde inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca AKP Genel Başkanı Recep Tayip Erdoğan seçim kampanyaları sürecinde Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik “Belçika Modeli”³⁴⁵ ne benzer bir yapının kurulması önerisinde bulunmuş ve bu durum ise yeni bir tartışma süreci başlatmıştır.³⁴⁶

Türkiye’deki genel seçim süreci 3 Kasım 2002 itibariyle tamamlanmış ve seçimleri büyük oy farkı ile AKP kazanmıştır. 57. Koalisyon Hükûmetini kuran DSP, MHP ve ANAP’ın 2002 seçimlerinde yüzde 10’luk seçim barajını geçememesi büyük yankı uyandırırken 178 milletvekili sayısı ile meclise giren Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), ana muhalefet partisi olmuştur. Böylece Türk siyasal yaşamında uzun süredir devam eden koalisyonlar dönemi sona ermiş ve AKP iktidarı dönemi başlamıştır.³⁴⁷ Genel seçimler sonrası 4 Kasım 2002’de AKP Genel Başkanı Recep Tayip Erdoğan Yunanistan’ın devlet kanalı NET’e bir röportaj vermiş ve Kıbrıs Sorununun adadaki iki toplum nezdinde yapılan görüşmeler ile çözümlenmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Adada KKTC ve GKRY olmak üzere iki devlet bulunduğu üzerine vurgu yapan Erdoğan, seçim sürecinde Kıbrıs Sorununun

³⁴⁵ Belçika Krallığı federal bir devlet yapılanmasına sahiptir. Nitekim bu yönetim sistemi Belçika Anayasası’nın birinci maddesinde “Belçika topluluk ve bölgelerden oluşan federal bir devlettir.” şeklinde açıkça belirtilmiştir. Belçika, üç farklı toplum ve üç farklı bölgenin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Nitekim Valon bölgesi, Flaman bölgesi, Başkent Brüksel bölgesi olmak üzere üç ayrı bölge ve Fransızca konuşanlar, Felemenkçe konuşanlar, Almanca konuşanlar olmak üzere üç ayrı toplum bulunmaktadır. Bu açıdan bir değerlendirme yapıldığında Belçika modelindeki ayrımın dil temelli olduğu göze çarpmaktadır. Valonlar ve Flamanlar Belçika’daki iki ana toplumu oluşturmakta ve federe devlet statüleri bulunmaktadır. Ancak Belçika’daki üçüncü toplumu oluşturan Almanca konuşanlar topluluğu bir federe devleti temsil etmemektedir. Dolayısıyla Belçika Modeli iki federe devlet ve bir federal Hükümetin oluşturduğu federal devlet yapılanmasını içermektedir. Kendi içlerinde tam egemen ve eşit sayılan federe devletlere dış ilişkiler konularında da önemli ayrıcalıklar tanınmıştır. Bu modele göre federal devletin yetkileri sınırlıdır ve geriye kalan yetkiler (artık yetkiler) ise federe devletlere bırakılmaktadır. Ayrıca diğer federal devlet yapılanmalarından farklı olarak Belçika modelinde federe birimlere AB ve dış ilişkiler konularında ayrıcalıklı yetkiler tanınmaktadır. Federe devletler, federal Hükümetin diğer devletler ile yaptığı antlaşmaları reddedebilir ve ayrıca federe birimler bazı koşullar dâhilinde diğer ülkeler ile tek başına antlaşma yoluna gidebilir. Ancak federe devletlerin üçüncü bir devletle yaptığı antlaşma merkezi Hükümetin dış politikasına aykırı bir durum içeriyorsa federal devletin bu antlaşmaya itiraz hakkı bulunmaktadır ve aynı durum federe devletler için de geçerlidir. Belçika Modeli her ne kadar federe devletlere geniş ayrıcalıklar tanısa da güçlü merkezi Hükümete dayalı bir devlet yapılanması içermektedir. Bu bakımdan Belçika Modelinin Kıbrıs Adası için uygulanabilirliği sakıncalı görülmektedir. Özersay, 2017: 636; Şinik ve Telci, 2015: 517-518; Öztürk, 2004: 29-30.

³⁴⁶ Şimşir, 2004: 40.

³⁴⁷ Gökçe vd., 2002: 1-2.

çözümüne yönelik değindiği Belçika Modeli önerisini yineleyerek, partisinin Kıbrıs Adası'nda Belçika sistemine benzer bir yapının kurulmasını destekleyeceğini de belirtmiştir. Erdoğan'ın Belçika Modeli önerisi Yunanistan ve GKRY tarafından memnuniyetle karşılanırken, Türkiye ve KKTC'de bazı kesimler tarafından ağır eleştirilere maruz kalmıştır.³⁴⁸ AKP lideri Erdoğan'ın Yunan basınına verdiği röportajın ardından dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Papandreu şu açıklamada bulunmuştur:

"Belçika Modeli çözüm önerisinin Türkiye tarafından bu düzeyde ilk kez dile getirildiğine dikkati çekerek, müzakereler konusunda gelişmeler olumlu olursa AB de olumlu tepki verecektir. Biz her durumda Türkiye'ye olumlu mesaj verilmesinden yanayız ve bu konuda yalnız da değiliz."³⁴⁹

Erdoğan'ın röportajını değerlendiren Yorgo Vasiliu ise "Eğer, Sayın Erdoğan Belçika modeli konusunda samimi ise çözümü bulduğumuza inanıyorum. Belçika güçlü bir merkezi hükûmete sahiptir. Türkiye, tek bir devlet ve güçlü yerel otonomi modelini kabul ederse, çözüme ulaştık demektir." sözleriyle Belçika Modeli önerisinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.³⁵⁰

Erdoğan'ın Yunan televizyonuna verdiği röportaj ve bu röportajda dile getirdiği Belçika Modeli örneği her ne kadar Yunanistan ve GKRY tarafından olumlu karşılsa da öneri Türkiye ve KKTC'de aynı etkiyi yaratmamıştır. Nitekim dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Sina Gürel AKP lideri Erdoğan'ın açıklamalarına yönelik aşağıdaki sözleriyle tepki göstermiştir.³⁵¹

"Türkiye açısından önemli olan Kıbrıs Adası'nda iki devletin kabulüdür. Sayın Erdoğan ise açıklamalarında toplumlararası görüşmelerden bahsediyor. Bu tam bir cehalet örneğidir. Biz toplumlararası görüşmeler değil, iki devlet arasında yapılan görüşmelerden yanayız."³⁵²

Erdoğan'ın 4 Kasım 2002'de Yunan televizyonuna verdiği röportajda dile getirdiği Kıbrıs için Belçika Modeli önerisine Bakanlık Sözcüsü Büyükelçi Yusuf Bulunç'tan da tepki gelmiştir. Bulunç Türkiye'nin, Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik gerçekleştirilen müzakerelerde Rauf Denktaş'ın yeni bir ortaklık kurulması yönündeki önerisini desteklediğini belirterek, Erdoğan'ın önerisinin Türkiye tarafından desteklenmediğine vurgu yapmıştır. Bu tepkiler sonrası basın açıklaması yapmak zorunda kalan AKP Genel Başkan Yardımcısı Yaşar Yakış, "Kıbrıs için sadece Belçika modelinin savunulmadığını, bu konuda Erdoğan'ın sözlerinin yanlış anlaşıldığını ve ayrıca sorunun çözümüne yönelik Belçika ve İsviçre

³⁴⁸ Şimşir, 2004: 40.

³⁴⁹ "Erdoğan Kıbrıs için 'Belçika Modeli' önerdi", *Yeni Şafak Gazetesi*, 06.11.2002.

³⁵⁰ "Erdoğan Kıbrıs için 'Belçika Modeli' önerdi", *Yeni Şafak Gazetesi*, 06.11.2002.

³⁵¹ Şimşir, 2004: 41.

³⁵² Şimşir, 2004: 41.

modellerinden esinlenerek Kıbrıs'ta iki devlete dayalı konfederal bir yapı önerisinde bulunduklarını” dile getirmiştir.³⁵³ Erdoğan'ın Yunan televizyonuna verdiği röportajda hem Kıbrıs için Belçika Modeli önerisini dile getirmesi hem AB konusunda son derece önemli açıklamalarda bulunması hem de partisinin ilk ziyaretinin Yunanistan olacağını belirtmesi Dışişleri Bakanlığı'ndan Erdoğan'ın ve AKP'nin brifing alması ile sonuçlanmıştır. Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen bu önemli uyarı sonrası Erdoğan, “Belçika modelinden sadece esinlendim. Aynısının uygulanması şart değil.” açıklamasında bulunmuş ve ayrıca partisinin ilk ziyaretini KKTC'ye yapacağını belirtmiştir.³⁵⁴

Türkiye'deki genel seçimler sonrası henüz yeni hükûmet kurulmadan önce 11 Kasım 2002'de BMGS Kofi Annan Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik hazırladığı yeni planı “Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli” başlığı adı altında taraflara ve garantör ülkelere ayrı ayrı sunmuştur.³⁵⁵ BM'nin bu yeni belgesi daha sonra “Annan Planı” olarak anılacak ve BM tarafından Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik öne sürülen en kapsamlı ve en çok ses getiren plan olarak literatüre geçecektir.³⁵⁶ Ayrıca taraflardan 18 Kasım 2002 tarihine kadar belgeye yönelik görüşlerini BM'ye iletmeleri gerektiği ve bir ay sonra gerçekleştirilecek olan Kopenhag Zirvesi'nde de bu yeni belge çerçevesinde müzakerelerde bulunulacağı belirtilmiştir.³⁵⁷ Annan Planı'nın KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın sağlık sorunları nedeniyle hastanede bulunduğu süre zarfında ve Türkiye'de 3 Kasım 2002'de gerçekleşen genel seçimler sonrası henüz yeni hükûmetin kurulmadığı bir zamanda gündeme gelmesi Türkiye ve KKTC tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Nitekim bu durum da Türk tarafının Annan Planı'na yanıt vermesinin zaman almasına ve plana yönelik bazı endişelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁵⁸

Annan Planı'nın taraflara sunulmasıyla birlikte değerlendirme süreci başlamış ve hem KKTC hem GKRY hem de garantör ülkeler olan Yunanistan ve Türkiye için yoğun saatler başlamıştır. İlk değerlendirmeler sonrası açıklama yapan Denktaş'ın danışmanı Mümtaz Soysal, Annan Planı'nın Kıbrıs Adası için konfederasyondan çok federasyon içerdiği açıklamasında bulunmuştur. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Sina Gürel ise 13 Kasım 2002'de gerçekleştirilen toplantı sonrası yaptığı açıklamasında Annan Planı'nın Rumlar lehine hazırlanmış bir plan olduğu ve planın hazırlanma sürecinde Rumlarla görüş alışverişi yapıldığına yönelik güçlü kanıtlar bulunduğunu belirtmiştir. Annan Planı'na yönelik

³⁵³ “AKP brifingi aldı Belçika'yı bıraktı”, *Gazete Vatan*, 07.11.2002.

³⁵⁴ Şimşir, 2004: 45.

³⁵⁵ Hatip, 2018: 90.

³⁵⁶ Özersay, 2017: 638.

³⁵⁷ Öztürk, 2004: 16.

³⁵⁸ Sandıklı, 2010: 8.

bir diğer açıklama ise AKP Genel Başkan Yardımcısı Yaşar Yakış'tan gelmiş ve yeni planın GKRY ve Yunanistan'ın istekleri doğrultusunda oluşturulmuş olduğu dolayısıyla Rumların plan hakkında daha önceden bilgilendirilmiş oldukları değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁵⁹

11 Kasım 2002 tarihinde sunulan Annan Planı, her ne kadar BM tarafından taraflara zorla kabul ettirilmeye çalışılan bir plan olmadığı şeklinde açıklanmış olsa da zamanlama açısından GKRY'nin AB ile üyelik müzakerelerini tamamlama aşamasında iken, nitekim Türkiye'nin AB ile müzakereleri başlatma konusunda tarih beklentisi içerisinde olduğu bir dönemde ortaya çıkması tarafların manevra şansını büyük ölçüde kısıtlamıştır. Ayrıca planın taraflara sunulmasından sonra Kofi Annan'ın, Denktaş ve Klerides'e üç sayfalık bir mektup göndermesi ve bu mektupta "egemenlik, toprak dağılımı ve göçmenler" konularında 11-12 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'ne kadar anlaşma sağlanmasını beklemesi, geriye kalan konuların ise en geç 28 Şubat 2003 tarihine kadar kesinlik kazanması gerektiğini belirtilmesi planın taraflar üzerinde bıraktığı baskıyı kanıtlar niteliktedir.³⁶⁰ Ayrıca BMGS 11 Kasım'da sunulan belge hakkında tarafların 18 Kasım 2002'ye kadar belgeye yönelik değerlendirmelerini belirtmelerini istemiştir. Annan Planı'nın sunulmasıyla birlikte AB'nin Türkiye'ye yönelik baskıları daha da artmıştır. Nitekim AB, müzakere tarihi beklentisi içerisinde olan Türkiye'ye Kıbrıs Sorununun çözümünü bir ön şart olarak sunmuş ve dolayısıyla Annan Planı'nın Kıbrıslı Türkler tarafından kabulü konusunda Türkiye'nin teşvikte bulunması istenmiştir.³⁶¹

Sağlık sorunları nedeniyle hastanede olan KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ise birinci Annan Planı'na yönelik ilk izlenimlerini 15 Kasım 2002 tarihinde New York'tan bildirmiştir. Denktaş "Annan Planı'nın Kıbrıslı Türkler için tuzaklarla dolu" olduğunu ve BMGS'nin plana yönelik tarih sınırlamasının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Denktaş, Annan'ın bir hafta içinde taraflardan plana yönelik görüşlerini bildirmesini istemesini GKRY'nin tüm adayı temsilen AB üyeliği ile ilişkilendirmiştir. Nitekim Denktaş'a göre 11-12 Aralık 2002'de gerçekleştirilecek olan Kopenhag Zirvesi'ne kadar Annan Planı'nın kabul edilmesi durumunda Kıbrıs'ın birliğe üyeliği konusunda bütünlüğü sağlanmış olacak ve Kopenhag Zirvesi ile de Kıbrıs'ın AB tam üyeliği gerçekleşecekti. Denktaş'ın belgedeki tarih sınırlandırmasına yönelik cevabı ise "Annan Planı'nı Türkiye, meclisimiz ve hükûmetimiz ile titiz bir şekilde değerlendireceğiz. Bu değerlendirme ise zaman alacaktır. Zaman tahdidi diye kimse bizim boğazımıza basmasın. '12 Aralığa kadar belgeyi imzala' gibi istekleri kabul etmeyiz." şeklinde olmuştur. Denktaş ayrıca Annan Planı'nın taraflara sunulmasından önce

³⁵⁹ Şimşir, 2004: 49-51.

³⁶⁰ Öztürk, 2004: 19-20.

³⁶¹ Şimşir, 2004: 49-50.

Yunan gazetelerinde planın içeriği ve haritalara yönelik bilgilerin bulunduğu noktasına vurgu yaparak Rum tarafının Annan Planı'nın içeriği hakkında önceden haberdar olduğunu belirtmiştir. Denktaş birinci Annan Planı'nda ek olarak sunulan iki harita hakkında ise Kıbrıs müzakerelerini olumsuz etkileyeceği ve hatta müzakerelerin sonlanmasına neden olacağı şeklinde değerlendirmiştir. Denktaş, BMGS Annan'dan planın ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi için süre istemiş, planın Rumlarla müzakere edilebileceğini belirtmiş ancak plana yönelik yanlışların ve eksiklerin belirtileceğini açıklamıştır.³⁶²

Türkiye'deki genel seçimler sürecinde de belirtildiği gibi AKP lideri Erdoğan partisinin ilk ziyaretini 16 Kasım 2002'de KKTC'ye gerçekleştirmiştir. KKTC ziyareti sırasında Erdoğan, Annan Planı'na yönelik değerlendirmelerde bulunmuş ve planın Rumlarla müzakere edilebileceğini belirtmiştir. Annan Planı'nın müzakere zemini olarak kabul edilebileceği düşüncesinde olan Erdoğan, AB konusunda ise Türkiye ve KKTC'nin eş zamanlı olarak birliğe üyeliğinin gerçekleşmesi gerektiği üzerine vurgu yapmıştır. Ancak Erdoğan'ın bu açıklaması zamanlama olarak AB ile GKRY arasındaki tam üyelik sürecinin tamamlanma aşamasında olduğu bir dönemde yapılması nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır.³⁶³

3.1.5. Birinci Annan Planı ve Tarafların Çekinceleri

Annan Planı'nın ilk versiyonu taraflara 11 Kasım 2002'de sunulmuş ancak tarafların istekleri doğrultusunda plan beş kez revize edilmiştir. Planın son şekli 31 Mart 2004'te taraflara sunulurken, 24 Nisan 2004'te ise revize edilmiş plan eş zamanlı olarak adanın her iki tarafında da ayrı ayrı oylamaya tabi tutulmuştur. Her ne kadar Rauf Denktaş, tarafların istekleri üzerine revize edilmiş planın çok fazla değişiklik içermediği görüşünü savunmuş olsa da beş kez değişikliğe uğrayan planın ilk versiyonundan son versiyonuna kadar Kıbrıslı Türkler ve Rumlar için ne gibi öneriler barındırdığının içerik bakımından incelenmesi büyük önem teşkil etmiştir.³⁶⁴

Birinci Annan Planı dört maddeden oluşan bir ana metin, beş ek, eklere yönelik hükümlerin içerdiği çok sayıda ayrıntılı alt ek ve Kıbrıs Ada'sı için öngörülen iki haritadan oluşmuştur.³⁶⁵ Birinci Annan Planı'nda Kıbrıs Adası için Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum olmak üzere iki parça devletin oluşturduğu yeni bir ortak devletin kurulması öngörülmüştür. Bu açıdan Annan Planı federal bir devlet yapılanmasını içermektedir.³⁶⁶ Planda ortak devlet

³⁶² Şimşir, 2004: 55-56.

³⁶³ Şimşir, 2004: 61-63.

³⁶⁴ Altan, 2010: 268-272.

³⁶⁵ Öztürk, 2004: 22.

³⁶⁶ Bayhan, 2003: 44-45.

hükûmeti ile parça devletlerarasındaki ilişkinin düzenlenmesi noktasında İsviçre Modeline³⁶⁷ vurgu yapılırken, parça devletlere dış politika ve AB konularında verilen yetkiler bakımından ise Belçika Modeline vurgu yapılmaktadır.³⁶⁸ Nitekim birinci belgeye yönelik dikkat çeken nokta Belçika ve İsviçre modellerine açık bir şekilde değinilmesi olmuştur. Plana göre iki parça devletin oluşturduğu ortak devletin tek bir uluslararası kimliği ve egemenliği olacaktır. Dış egemenlik sadece ortak devlet için söz konusu olurken, parça devletlere ise kendi bölgelerinde tam egemenlik sağlayan iç egemenlik hakkı tanınmıştır. Ayrıca planda parça devletlerin eşit statüde olacakları ve aralarında azınlık-çoğunluk ilişkisinin olmayacağı belirtilmiştir. Annan Planı'na göre Kuruluş, Garanti ve İttifak Antlaşmaları geçerliliğini koruyacak ancak bu antlaşmalar yeni koşullara göre revize edilecektir. Planda ayrıca, kurulacak olan yeni ortak devletin AB üyesi olacağı ve bu yeni devletin Türkiye'nin birliğe üyelik sürecini destekleyeceği de belirtilmiştir.³⁶⁹

Birinci Annan Planı'nda yetki paylaşımı konusu Belçika modelinde de olduğu gibi “artık yetkiler” ilkesine dayandırılmıştır.³⁷⁰ Ortak devletin yetkili olduğu konular planda aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

“Uluslararası antlaşmaların yapılması, AB ile olan ilişkilerin belirlenmesi, savunma ve güvenlik politikaları, dış politika, merkez bankası, bütçe, bara basımı, kıta sahanlığı, ortak devlet vatandaşlığı, terörle mücadeleyle yönelik politikaların belirlenmesi, havacılık, denizcilik, karasuları...”³⁷¹

Ortak devletin yetkisi dışında kalan konularda ise (bunlara artık yetkiler de denilmekte) parça devletlere yetkiler tanınmaktadır. Her ne kadar AB ve dış politika konularına yönelik yetkiler ortak devlete tanınmış olsa da parça devletlere hem AB konularında hem de dış politikanın şekillenmesi ve uygulanması noktasında önemli yetkiler tanınmıştır. Parça devlet temsilcileri AB toplantılarına katılabilir ve alınan kararların şekillenmesinde söz sahibi olabilir. Ayrıca parça devletlerin bazı koşullar dâhilinde üçüncü

³⁶⁷ İsviçre Konfederasyonu yirmi altı kanton ve dört farklı etnik grubun oluşturduğu bir devlettir. Bu dört etnik grubun İsviçre'nin nüfusuna göre dağılımları “Alman kökenliler yüzde 64; Fransız kökenliler yüzde 23; İtalyan kökenliler yüzde 8; Roman azınlık yüzde 0.5” şeklindedir. Yirmi altı kantondan oluşan İsviçre Konfederasyonu yapısı itibarıyla kantonlara güçlü yetkiler tanımaktadır. Doğrudan demokrasi ile yönetilen İsviçre Konfederasyonunda merkezi yönetimin yetkileri kısıtlıdır. Merkezi yönetimin yetkisi dışındaki konularda ise yetkiler oluşturucu kantonlar arasında paylaştırılmaktadır. İsviçre Konfederasyonunun yönetim sistemi merkezi yönetim, kantonlar ve komünler (belediyeler) arasındaki işbirliğine dayalıdır. Bu açıdan İsviçre modeli konfederasyondan çok bir federasyona benzemektedir. İsviçre konfederasyonunu oluşturan kantonlar kendi içlerinde özerktirler ve bir oluşturucu kantonun ayrı anayasası, Hükümeti, parlamentosu ve kanunları bulunmaktadır. Ancak kantonlar tam egemen değildirler. Yetki dağılımı aşağıdan yukarıya doğru bir seyir izlemektedir. Bu durum ise kantonları oluşturan komünlerden merkezi yönetime doğru bir yetki dağılımını içermektedir. Özersay, 2017: 638; Göktolga, 2017: 62-64; <http://www.mfa.gov.tr/isvicre-kunyesi.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.01.2020).

³⁶⁸ Özersay, 2017: 638.

³⁶⁹ Öztürk, 2004: 23-24.

³⁷⁰ Özersay, 2017: 640.

³⁷¹ Öztürk, 2004: 24.

lkeler ile ticari ve kültürel konularda antlaşmalar yapabilme yetkisi de bulunmaktadır. Ancak parça devletlerin üçüncü ülkeler ile yaptığı antlaşmalar ortak devletin dış politikasını olumsuz etkiliyor ise ortak devletin bu antlaşmalara itiraz hakkı bulunmaktadır.³⁷²

Birinci Annan Belgesine göre iki parça devletin oluşturduğu ortak devletin yönetim şekli parlamenter sistem üzerine kurulmuştur. Yasama yetkisini ortak devlet parlamentosu yürütmekte ve parlamento ise temsilciler meclisi ve senato olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır.³⁷³ Planda her iki kanadın da ye sayısı 48 olarak belirlenirken bu üyelerin görev süreleri 5 yıl olarak belirtilmiştir. Parlamentonun alt kanadını oluşturan temsilciler meclisinin ye sayısı parça devletlerin nüfusları ile orantılandırılırken, üst kanadı oluşturan senato yeleri ise her parça devletten eşit sayıda belirlenen senatörden oluşmaktadır. Dolayısıyla 24 senatör Kıbrıslı Türklerden, 24 senatör ise Rumlardan seçilecektir. Ancak aynı eşitlik temsilciler meclisi için geçerli olmamıştır. Her ne kadar plan temsilciler meclisine yönelik her parça devletten en az 12 ye bulunması şartını içermesine rağmen, temsilciler meclisindeki ye sayısının parça devletlerin nüfusları ile orantılanması Rum temsilci sayısının Türk temsilci sayısından fazla olacağı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Annan Planı'na göre yasalara yönelik alınacak kararlar parlamentonun iki kanadın da basit çoğunluk esasına göre belirlenmektedir.³⁷⁴

Annan Planı'na göre kurulacak olan yeni ortak devletin yürütme yetkisi Başkanlık Konseyi'nde bulunmaktadır. Başkanlık konseyi yeleri parlamento tarafından seçilen altı kişiden oluşmaktadır. Buna göre konseyde bir başkan, bir başkan yardımcısı ve dört ye bulunmaktadır. Plana göre başkanlık konseyindeki başkan ve başkan yardımcısı farklı parça devletlerden seçilecek ve görev süreleri on aylık bir rotasyona tabi tutulacaktır. Başkanlık konseyindeki altı üyenin belirlenmesi noktasında ise parça devletlerin nüfuslarına göre bir oranlamaya gidilmiştir. Ancak planda dış ilişkiler ve AB ile ilişkiler konularında görevli olan bakanların farklı parça devletlerden belirlenmesi şartı bulunmaktadır. Konseyde kararlar oydaşma ile alınacak ancak oydaşma sağlanamadığı durumlarda alınacak olan kararlar basit çoğunluk ilkesine göre belirlenecektir.³⁷⁵ Ayrıca oydaşmanın olmadığı durumlarda alınacak olan kararlarda her parça devletten en az bir üyenin oyu alınması şartı bulunmaktadır.³⁷⁶ Planın kabul edilmesi sonrası kurulacak olan yeni ortak devlet için üç yıllık bir geçiş dönemi belirlenmiştir. Geçiş dönemi süresince yürütme yetkisi parça devletlerin liderleri tarafından gerçekleştirilecektir. Ayrıca Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum liderler eşit sayılacak ve kararlar

³⁷² zersay, 2017: 640.

³⁷³ Doluca, 2011: 36.

³⁷⁴ Özersay, 2017: 641; Aksoy, 2010: 246.

³⁷⁵ Özersay, 2017: 640-641; Doluca, 2011: 37.

³⁷⁶ Bayhan, 2003: 48.

oydaşma ile alınacaktır. Üç yıllık geçiş dönemi sonrası yürütme yetkisi başkanlık konseyine geçecektir.³⁷⁷

Ortak devletin yargı yetkisi Annan Planı'na göre Yüksek Mahkeme'ye bırakılmıştır. Yüksek mahkeme başkanlık konseyinin atayacağı dokuz yargıçtan oluşacaktır. Plana göre bu dokuz yargıcın üç üyesi Kıbrıslı Türklerden, diğer üç üyesi Kıbrıslı Rumlardan ve geriye kalan üç üyesi ise Kıbrıslı olmayan yargıçlardan oluşacaktır.³⁷⁸ Ayrıca yargıçların görev süreleri yedi yıl olarak belirlenmiştir. Yüksek mahkemenin görev ve yetkileri “ortak devletin anayasasına uyumu ve saygıyı sağlama, parça devletlerarasındaki uyuşmazlıkların çözümünü sağlama, parça devletler ile ortak devlet arasındaki uyuşmazlıkların çözümü ve ortak devletin kurumları arasındaki anlaşmazlıkların çözümü” olarak belirtilmiştir.³⁷⁹

Annan Planı mülkiyet rejimine yönelik önemli değişiklikler içermektedir. Bu açıdan planın en kapsamlı bölümünü mülkiyete yönelik belirlenen düzenlemeler oluşturmaktadır. Mülkiyet rejimine yönelik düzenlemeler ise Kıbrıslı Rumların Annan Planı'nda karşı çıktığı konuların başında gelmiştir.³⁸⁰ Planda bu konu kapsamında 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve ardından 1975'te gerçekleştirilen nüfus mübadelesi sonucunda mülklerinin kullanım yetkisini kaybeden mal sahiplerinin istekleri, bu malların bugünkü kullanıcılarının sahip olduğu haklar, ve düzenlemeler sonrası 1974 öncesi mülklerine dönme imkanı bulunmayan kişilerin mallarına yönelik düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerin ise uluslararası hukuk kuralları ve iki-kesimlilik ilkesi kapsamında gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Plan ayrıca mülkiyet düzenlemelerinden sorumlu bir mülkiyet kurulunun kurulmasını da içermektedir. Plana göre toprak düzenlemesi kapsamına giren bölgelerdeki taşınmaz malların eski sahiplerine bırakılacağı belirtilmiştir.³⁸¹ Bu durumda yer değiştirmek zorunda kalacak olan taraf Kıbrıslı Türkler olacaktır. Ancak plan mülklerinden olan Kıbrıslı Türklere kendi parça devletlerinde yeni yerleşim alanları sunulacağını da içermektedir. Ayrıca planda 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve 1975'te gerçekleşen nüfus mübadelesi sonrası mülklerini terk etmek zorunda kalanlara, mülkiyet düzenlemesi dolayısıyla şuan ki mülklerini bırakmak zorunda kalanlara ve yapılan düzenleme ile 1974 öncesi mülklerine geri dönme imkanı bulunmayan kişilere belirli şartlar dâhilinde “tazminat ödenmesi, takas, uzun vadeli kiralama ve tasarrufun iadesi ile satış” gibi imkanlar sağlanmıştır.³⁸²

³⁷⁷ Özersay, 2017: 641.

³⁷⁸ Olcay, 2014: 184.

³⁷⁹ Bayhan, 2003: 48-49.

³⁸⁰ Özersay, 2017: 642.

³⁸¹ http://www.mfa.gov.tr/bm-kapsamli-cozum-plani-_annan-plani_.tr.mfa (erişim tarihi: 10.01.2020); Doluca, 2011: 37-38.

³⁸² Öztürk, 2004: 25.

Birinci Annan Planı'nda 1960'da imzalanan Garanti ve İttifak Antlaşmalarının geçerliliğini koruyacağı ancak yeni kurulacak ortak devletin mevcut durumuna göre uygulanacağı belirtilmektedir. Bu durumda Garanti Antlaşması gereği garantör devletler varlığını devam ettirecek ancak sadece ortak Kıbrıs'ın güvenlik ve anayasal haklarının korunması noktasında değil parça devletlerin toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin sağlanmasından da sorumlu olacaklardır. Annan Planı genel itibarıyla Kıbrıs Adası'nın askersizleştirilmesini içermektedir. Ancak ilk aşamada Türk ve Yunan birliklerinin sayısında bir sınırlamaya gidilmiş ve her iki taraf içinde belirlenen asker kontenjanı dört rakamlı bir sayıyı geçmeyecek şekilde (yani 9999 kişiyi geçmeyecek şekilde) belirlenmiştir. Bu sayının dışında kalan askerlerin ise adadan çekileceği belirtilmektedir. Ayrıca plana göre adaya bu antlaşmaların uygulanması ve denetlenmesinden sorumlu bir BM Barış Gücü konuşlandırılacaktır. BM Barış Gücünün adadaki görev süresi ortak devletin ve parça devletlerin ortak kararı ile belirlenecektir.³⁸³ Adadaki İngiliz askeri üsleri konusunda ise yeni bir düzenlemeye gidilmemiştir. Yani 1960'da imzalanan antlaşmalar İngiliz üsleri için aynen geçerliliğini koruyacaktır. Plana göre Kıbrıs Adası belirli bir zaman dâhilinde aşamalı olarak askersizleştirilecektir. Bu doğrultuda Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum silahlı kuvvetleri dağıtılacak ve her türlü silah alımı ve satımı yasaklanacaktır. Her ne kadar plan adanın silahsızlandırılmasını ve askersizleştirilmesini içerse de İngiliz üslerinin adadaki varlığı bu durumun tam anlamıyla gerçekleşmediğinin göstergesi niteliğindedir.³⁸⁴

Birinci Annan Planı'nda ayrıntılı olarak ele alınan diğer bir konu ise vatandaşlıktır. Plana göre genel geçer kabul edilen tek bir vatandaşlık vardır. Bu da Kıbrıs vatandaşlığıdır. Ancak kişiler ortak Kıbrıs vatandaşlığı dışında kendi parça devletlerinin iç vatandaşlık hakkına da sahiptirler. İç vatandaşlık verme yetkisi ise parça devletlere tanınmıştır.³⁸⁵ Kişilerin sahip olduğu parça devlet vatandaşlığı, ortak Kıbrıs vatandaşlığını tamamlayıcı niteliktedir. Dolayısıyla parça devlet vatandaşlığı Kıbrıs vatandaşlığının yerine geçemez. Ayrıca bir kişi aynı anda iki parça devletin iç vatandaşlığına sahip olamaz.³⁸⁶ Annan Planı'nda ortak devlet vatandaşı veya parça devlet vatandaşı olabilme koşulları ise ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna göre Annan Planı ile kurulacak olan yeni ortak devletin vatandaşı kabul edilecek kişiler aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

“1960'dan beri Kıbrıs vatandaşı olanlar, bu kişilerin eşleri ve bu kişilerin soyundan gelenler, 18 yaşını doldurmadan önce en az yedi yıl ve son beş yılda en az bir yıl sürekli olmak üzere Kıbrıs Adası'nda

³⁸³ Bayhan, 2003: 49-51.

³⁸⁴ Özersay, 2017: 643.

³⁸⁵ Öztürk, 2004: 24-25.

³⁸⁶ Olcay, 2014: 186.

ikamet eden 18 yaş ve üzerindeki kişiler, Kıbrıs'ta ikamet eden ve ikamet süresi sürekli olmak koşulu ile en az yedi yıl olan kişiler, Kıbrıs vatandaşı ile evli olup en az iki yıldır adada ikamet eden kişiler ve bunların 18 yaşından küçük çocukları”³⁸⁷

Annan Planı'nın kabulü ve kurucu antlaşmanın imzalanması sonrası Kıbrıs vatandaşı olan kişiler aynı zamanda ikamet ettikleri parça devletlerin vatandaşlığına da otomatik olarak geçecektir. Planda yurt dışında yaşayan Kıbrıs vatandaşlarının hangi iç vatandaşlık hakkına sahip olacağı konusunda ise 1974 öncesi kişi hangi topluma mensup ise ona göre değerlendirilmektedir. Bu durumda yurt dışında yaşayan birey 1974 öncesi hangi topluma mensup ise (Türk veya Rum) şuan o parça devletin iç vatandaşlık hakkına sahip olacaktır. Ayrıca Kıbrıs vatandaşlığına sahip bireyler en az yedi yıl hangi parça devlette ikamet ettiyse o parça devletin iç vatandaşlığına sahip olacaktır.³⁸⁸

Birinci Annan Planı'nın ekler kısmında Kıbrıs Adası için birbirlerine alternatif iki harita sunulmuştur. Bu haritaların birincisinde Türk parça devletine yüzde 28,6 oranında toprak bırakılırken birinci haritaya alternatif olarak belirlenen ikinci haritada ise Türklere yüzde 28,5 oranında toprak bırakılmaktadır. Birinci haritadaki düzenleme ile liman bölgesi hariç Maraş ve Güzelyurt'un önemli bir bölümü, sınırda bulunan Pile, Mormenekşe ve Dört Yol köyleri Rumlara bırakılmaktadır. Birinci haritaya alternatif olarak belirlenen ikinci haritada ise Rumlara bırakılacak topraklar sınır köyleri yerine Erenköy, Dipkarpaz ve Sipahi köyleri olarak belirtilmiştir.³⁸⁹

Birinci Annan Planı'nın 11 Kasım 2002'de sunulması sonrası BMGS Annan taraflardan bir hafta içerisinde plana yönelik görüşlerini bildirmelerini istemiştir.³⁹⁰ Tarafların planı bir ay sonra gerçekleştirilecek olan Kopenhag Zirvesi'ne kadar kabul etmeleri hem AB hem de BM tarafından büyük önem arz etmektedir. Nitekim planın giriş bölümünde bulunan Kuruluş Antlaşması'nın ve yeni devletin anayasasının genel hükümlerinin belirtildiği kısmın imzalanması durumunda Kıbrıs'ın bütünlüğü yeniden sağlanmış olacak ve bu durumda Kopenhag Zirvesi'nde Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye üye olarak alınmasının önündeki engeller kalkmış olacaktır.³⁹¹ Ancak KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş Birinci Annan Planı'nın Kıbrıs Türkleri açısından büyük sakıncalar içerdiğini dolayısıyla planın müzakere zemini olarak kabul edilemeyeceğini ancak plana yönelik eksikliklerin giderilmesi konusunda müzakere edilebileceğini belirtmiştir. GKRY Cumhurbaşkanı Klerides ise planın Rumlar için de eksiklikler içerdiğini ancak yine de müzakere zemini olarak kabul edilebileceğini

³⁸⁷ Öztürk, 2004: 24-25; Olcay, 2014: 189.

³⁸⁸ Olcay, 2014: 187-188.

³⁸⁹ Orhun, 2019: 125.

³⁹⁰ Özersay, 2017: 645.

³⁹¹ Şimşir, 2004: 55-56; Özersay, 2017: 645.

açıklamıştır. Tarafların bu cevapları neticesinde BMGS Annan, planın giriş kısmını oluşturan Kuruluş Antlaşması'nın ve plan dâhilinde kurulması öngörülen yeni devletin anayasasının genel hükümlerini içeren bölümün değiştirilemeyeceğini belirtmiştir.³⁹² Ayrıca Annan hem Denktaş'a hem de Klerides'e birer mektup göndererek belirtilen iki bölüm dışındaki konulara yönelik itirazlarını en geç 30 Kasım 2002 tarihine kadar BM'ye iletmelerini istemiştir.³⁹³

3.1.6. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Annan Planı'na Yönelik Çekinceleri

Birinci Annan Planı'na yönelik yapılan değerlendirmeler sonrası KKTC'nin plana yönelik çekinceleri şu şekilde olmuştur. Kıbrıslı Türkler açısından KKTC'nin egemenliğinin tanınması büyük önem teşkil etmektedir. Bu açıdan Türk tarafına göre planın kabulünden önce KKTC'nin tanınması ve iki devlet nezdinde yeni bir antlaşma yoluna gidilmesi gerekmektedir. Ancak Birinci Annan Plan'ında KKTC'nin tanınmasına yönelik bir ifade bulunmamaktadır. Planda “siyasal eşitlik” kavramına değinilmesine rağmen planın getirdiği yeni düzen adadaki Türkler ve Rumlar arasında gerçek anlamda bir eşitlik sağlamamaktadır. Ayrıca Annan Planı ile Kıbrıs Adası'nda yeni bir ortak devlet kurulması öngörülmesine rağmen plandaki hükümler yeni bir devlet yerine 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı niteliğindedir. Dolayısıyla bu yeni plan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devam etmesini savunan Rumların taleplerini karşılar niteliktedir. Bu durum da Kıbrıs Türklerinin adada azınlık statüsüne düşürülmesi tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.³⁹⁴ Planın iki toplum lideri tarafından onaylanması sonrası hayata geçirileceğinin belirtilmesi adadaki iki devletin varlığına gölge düşürmektedir. Nitekim KKTC'nin tanınmaması ve planda toplum liderleri ifadesinin yer alması Denktaş'ın ‘yeni bir ortaklık kurulacak ise “iki devletli” ve “iki egemenliğe” dayalı bir ortaklık olmalı’ düşüncesinden oldukça uzaktır.³⁹⁵ Planda adanın silahsızlandırılmasına yönelik aşamalı bir süreç önerilmiş ve adadaki Türk-Yunan birliklerine yönelik dört basamaklı bir sayıyı geçmeyecek şekilde bir sınırlama getirilmiştir. Bu durum ise adadaki dengeyi Türkiye aleyhine çeviren bir düzeni içermektedir. Ayrıca planda adadaki İngiliz üslerine yönelik bir düzenlemeye gidilmemesi İngiltere'yi bölgede avantajlı bir duruma getirmektedir.³⁹⁶ Birinci Annan Planı'nda garantörlük ve harita düzenlemelerine yönelik öngörülen hükümler Kıbrıs Türkleri ve Türkiye için güvenlik açısından da bazı tehlikeler içermektedir. Nitekim planın ekler bölümünde sunulan haritaların hayata geçirilmesi durumunda 1975'de gerçekleştirilen nüfus mübadelesi sonrası sağlanan “iki

³⁹² Özersay, 2017: 645.

³⁹³ Şimşir, 2004: 83.

³⁹⁴ Şimşir, 2004: 66-70; Öztürk, 2004: 29-36.

³⁹⁵ Şimşir, 2004: 83.

³⁹⁶ Öztürk, 2004: 31-33.

kesimlilik” ortadan kalkacaktır. Bu durum ise bir yandan yaklaşık olarak seksen beş bin Rum’un KKTC topraklarına yerleşmesi durumunu ortaya çıkarırken diğer taraftan yaklaşık olarak kırk iki bin Kıbrıs Türkünün yerlerinden olması ve göçmen durumuna düşmesi tehlikesine neden olacaktır. KKTC’ye göre iki kesimliliğin ortadan kalkması ise adadaki iki toplum arasında yeni bir güvenlik tehlikesine zemin hazırlaması bakımından son derece elzemdir.³⁹⁷ Belgedeki harita düzenlemeleri aşamalı bir şekilde Rumların KKTC topraklarına yerleşmesini öngörmektedir. Bu durum ise KKTC’ye göre siyasal açıdan da yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Nitekim plan dâhilinde KKTC topraklarına yerleşme imkânı bulan Rumlar ikamet ettikleri parça devletin vatandaşlığına sahip olabilecek ve o parça devlette oy kullanabilecektir. Böyle bir durumda Rumlar hem ekonomik olarak hem de siyasal açıdan KKTC topraklarında Kıbrıs Türklerinden daha avantajlı bir konuma sahip olacaklardır.³⁹⁸ Ayrıca birinci haritada Rumlara bırakılacak bölgelerden biri olarak belirtilen Güzelyurt bölgesi, KKTC’nin su kaynakları bakımından en zengin bölgesini oluşturmaktadır. Bölge aynı zamanda Kıbrıs Türklerinin büyük bir bölümünün geçim kaynağını oluşturan portakal ve zeytin üretiminin oldukça yaygın olduğu verimli topraklardan oluşmaktadır. Bu durum ise KKTC’nin en verimli topraklarını kaybetmesi anlamına gelmektedir. Aynı şekilde ikinci haritada bahsi geçen Erenköy, Dipkarpaz ve Sipahi köylerinin Rumlara bırakılması İskenderun Körfezi’nin güvenliğini ve denetimini tehlikeye düşürmektedir. Dipkarpaz Bölgesi KKTC’nin en uç noktasını oluşturmakla birlikte KKTC’nin Türkiye’ye en yakın bölgesidir. Dolayısıyla bu bölgenin Rumlara bırakılması Türkiye’nin dış politika önceliğini oluşturan Doğu Akdeniz’in güvenliği açısından da yeni bir kriz ortamına neden olacaktır. Planda garantör devletlere yönelik öngörülen hükümler ise KKTC’ye göre içerik olarak 1960’da imzalanan Garanti Antlaşması’nın sağladığı güvenceden daha geri bir düzenleme içermektedir.³⁹⁹

3.1.7. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Annan Planı’na Yönelik Çekinceleri

GKRY’nin Annan Planı’na yönelik çekinceleri ise genel itibariyle toprak düzenlemeleri, mülkiyet düzenlemeleri, Garanti ve İttifak Antlaşmalarına yönelik hükümler ve adada yaşayan Türkiyeli göçmenlere yönelik olmuştur. Annan Planı’nın toprak düzenlemelerine yönelik hükümlerini yetersiz bulan GKRY, düzenlemelerin 1974 sonrası adanın kuzeyinden güneyine göç etmek zorunda kalan kişiler için daha ayrıcalıklı bir duruma getirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu çerçevede GKRY’ye göre planda en az yüz bin

³⁹⁷ Öztürk, 2004: 33-36.

³⁹⁸ Şimşir, 2004: 68-69.

³⁹⁹ Şimşir, 2004: 71-73.

Rum'un eski yerleşim yerlerine dönmesine imkân tanıyacak şekilde bir düzenlemeye gidilmelidir. Toprak düzenlemelerine yönelik hükümler dışında mülkiyete yönelik düzenlemeler de Rumlara göre Annan Planı'nın en hatalı bölümünü oluşturmaktadır. Aynı şekilde planın kabul edilmesi sonrası üç yıl olarak belirlenen geçiş dönemi süreci planın Rumlar açısından eleştirilen diğer bir konusu olmuştur. Plana göre üç yıllık geçiş dönemi süresince yürütme yetkisi parça devlet liderlerine yani eş başkanlara bırakılmaktadır. Ancak bu durum GKRY'ye göre hem mülkiyet düzenlemeleri açısından hem de toprak düzenlemeleri açısından adadaki iki etnik grup arasında yeni sorunlara neden olabilecek tehlikeler içermektedir. Bu nedenle toprak düzenlemelerine tabi olan bölgelerde üç yıllık geçiş döneminin uygulanması sakıncalı görülmüştür. Bu bölgelerin denetimi GKRY'ye göre Annan Planı'nın kabulü sonrası BM'ye bırakılmalı, adada bulunacak BM Barış Gücü'nün yetkileri ise genişletilmelidir. Annan Planı'na göre yürütme yetkisini elinde bulunduran Başkanlık Konseyi üyeleri, parlamento tarafından seçilen altı kişiden oluşmaktadır. Bir başkan, bir başkan yardımcısı ve dört üyeden oluşan başkanlık konseyi üyelerinin belirlenmesi plana göre parça devletlerin nüfusları ile orantılanmıştır. İdari sisteme yönelik planda belirlenen bu düzenleme de GKRY açısından yetersiz görülmüştür. Nitekim Rumlara göre Başkanlık Konseyi dokuz üyeden oluşmalı ve bu dokuz üyenin oranı ise 6 Rum 3 Türk olacak şekilde belirlenmelidir. GKRY'nin planda çekince koyduğu bir diğer düzenleme ise Garanti ve İttifak Antlaşmalarının geçerliliğini korumasına yönelik hükümler olmuştur. GKRY'ye göre adadaki Türk-Yunan birlikleri iki aşamalı bir şekilde boşaltılmalı ve garantörlük sistemi sona ermelidir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye'den gelen ve adanın kuzeyine yerleşen Türkiyeli göçmenler konusu ise Rumların Annan Planı'na karşı çıkma nedenlerinin en başında gelmektedir. Nitekim Rumlara göre 1974 sonrası adaya yerleşen Türkler, adanın demografik yapısının değiştirilmesine yönelik bir hamle olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan planda bu konuya yönelik net hükümler bulunmalı ve 1974 sonrası adaya gelen ve şu anda adada ikamet eden Türkiyeli göçmenler kendi ülkelerine geri gönderilmelidir. Geri dönüşü kolaylaştırmak açısından ise plan dâhilinde özel bir fon kurulmalıdır. Ayrıca GKRY'ye göre yapılacak olan Annan Planı referandumuna 1974 sonrası adaya gelen göçmenler katılım sağlamamalıdır.⁴⁰⁰

3.1.8. İkinci Annan Planı Süreci

KKTC'de ve GKRY'de birinci Annan Planı'na yönelik değerlendirme süreci devam ederken BM, AB ve ABD Kopenhag Zirvesi'ne kadar BM'nin yeni planının kabulüne yönelik

⁴⁰⁰ Olcay, 2014: 206-208.

yoğun bir diplomasi süreci yürütmüştür. Şüphesiz ki bu diplomasi sürecinde en yoğun baskı Türkiye ve KKTC nezdinde sürmüştür. Nitekim bu dönemde Türkiye'nin dış politika önceliğini AB'ye üyelik oluşturmaktadır. Bu durum ise AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'nin önüne Kıbrıs Sorununun çıkmasına neden olmaktadır. Dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu'nun 22 Kasım 2002'de NATO zirvesi dolayısıyla bulunduğu Prag'da Türk gazetecilere verdiği demecinde Annan Planı ve Türkiye'nin AB'ye üyeliğine yönelik “Taraflar arasında Annan Planı’na yönelik müzakere sürecine bir an önce başlanmalı ve Kopenhag Zirvesi’ne kadar planın başındaki kuruluş antlaşmasına imza atılmalıdır. Eğer Kıbrıs Sorunu bu tarihe kadar çözülürse Kopenhag’da Türkiye’ye AB nezdinde müzakere tarihi verilmesine kimse itiraz etmeyecektir.” sözleri Türkiye’ye yönelik Kıbrıs Sorunu bağlamında sürdürülen baskıyı kanıtlar niteliktedir.⁴⁰¹

Annan Planı’na yönelik değerlendirme sürecinin sona ermesiyle birlikte taraflar planda düzenlemeye gidilmesi gereken hususları belirten değişiklik taleplerini 5 Aralık 2002’de BM’ye iletmıştır. Tarafların değişiklik taleplerinin analiz edilmesi sonrası revize edilen plan “İkinci Annan Planı” adıyla 10 Aralık 2002 tarihinde BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto aracılığıyla Denktaş ve Klerides’e sunulmuştur.⁴⁰² Plandaki değişiklikler her ne kadar sınırlı bir düzenlemeyi içerse de zamanlama açısından Kıbrıs’ın bir bütün olarak AB’ye üyeliğinin neredeyse kesinleştiği bir döneme rastlaması dolayısıyla daha çok AB ile uyumlu olacak şekilde belirlenmiştir. Plana göre AB Başkanlık Konseyi, AB kurumlarına Kıbrıs’tan atanacak üyelerin belirlenmesi konusunda yetkilidir. Ayrıca Avrupa parlamentosunda bulunacak olan altı Kıbrıslı parlamenterin ikisinin Kıbrıs Türk parça devletinden olması zorunluluğu getirilmiştir. Rumların birinci plana yönelik değişiklik taleplerinden önemli bir başlık olan adada bulunacak Türk-Rum askeri birlikleri çerçevesinde ikinci planda daha net bir sınırlamaya gidilmiştir. Birinci planda adada bulunacak askeri birliklerin sayısı dört basamaklı bir sayıyı geçmeyecek şekilde belirtilirken, ikinci planda bu sınırlandırma 2500-7500 şeklinde açıklanmıştır. Aynı şekilde Rumların talepleri doğrultusunda ikinci planda 1974 sonrası adanın kuzeyine yerleşen Türkiyeli göçmenlerin kendi memleketlerine dönmelerini kolaylaştırmak adına bir fon kurulacağı belirtilmektedir. Birinci Annan Planı’nın Türkler açısından en çok eleştirilen bölümünü oluşturan harita konusuna ikinci planda da yer verilmiş ancak birinci harita plandan çıkarılırken üzerinde müzakere edilecek olan harita Karpaz burnunu Rumlara bırakan ikinci harita olarak belirtilmiştir. Revize edilen bir diğer konu ise planın kabulü sonrası kurulacak olan yeni ortak

⁴⁰¹ Şimşir, 2004: 111-137.

⁴⁰² Doluca, 2011: 39.

devlet için ön görülen üç yıllık geçiş dönemi süresinin iki buçuk yıl olarak değiştirilmesi olmuştur.⁴⁰³

İkinci Annan Planı'nın zamanlama açısından Kopenhag Zirvesi'nden iki gün önce sunulması tarafların bu yeni plan üzerinde yeterince değerlendirmede bulunması imkânını ortadan kaldırmıştır. Nitekim BMGS Annan, 10 Aralık 2002'de revize edilmiş planla birlikte tarafları Kopenhag Zirvesi'ne davet etmiştir. Annan ayrıca taraflardan zirve öncesinde revize edilmiş planın ilk iki sayfasını oluşturan bölümü imzalamalarını istemiştir. Planın ilk iki sayfası Kıbrıs Adası'nda kurulacak olan ortak devletin genel hükümlerini içermektedir. Dolayısıyla BM zirve öncesinde tarafların bir çerçeve antlaşmasına imza atmasını istemiştir. Bu durum AB, ABD ve İngiltere tarafından da desteklenmiştir. GKRY Cumhurbaşkanı Klerides Annan'ın Kopenhag Zirvesi davetini kabul ederken, çerçeve antlaşmasına yönelik Türk tarafının kabul etmesi durumunda imzalamayı kabul edeceklerini açıklamıştır. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ise son şekliyle Annan belgesinin kabul edilemez olduğunu dolayısıyla Türk tarafının bir antlaşmaya imza atmayacağını belirtmiştir. Denktaş ayrıca sağlık sorunları nedeniyle Kopenhag Zirvesi'ne katılamayacağını ancak Türk tarafının müzakerelerden yana olduğunu göstermek adına dönemin KKTC Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu'nun zirveye katılım sağlayacağını açıklamıştır. Her ne kadar Klerides Denktaş'ın yerine zirveye katılacak olan Tahsin Ertuğruloğlu'nu muhatabı olarak kabul etmediğini belirtse de Kopenhag Zirvesi 12 Aralık 2002'de tarafların katılımıyla başlamıştır. Türk tarafını temsilen Kopenhag'da bulunan KKTC Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu'nun imza yetkisinin bulunmaması zirvenin başlangıcında en önemli tartışma konusunu oluşturmuştur. Ancak Ertuğruloğlu, Türk tarafının zirveye bir antlaşmaya imza atmak için değil müzakerelerden yana olduğunu göstermek amacıyla katıldığını belirtmiştir. Ayrıca ikinci Annan belgesine ilişkin “ortada imzalanacak bir belge yok” açıklamasında bulunmuştur. 12 Aralık 2002'de başlayan ve iki gün süren Kopenhag Zirvesi'nin en önemli konu başlıklarını Türkiye ve Kıbrıs Sorunu oluşturmuştur. Dolayısıyla zirve kapsamında en yoğun baskıya maruz kalan taraf Türk tarafı olmuştur. Kopenhag Zirvesi'ne müzakere tarihi beklentisiyle katılan Türkiye zirve boyunca bu tavrını korumuş ve birliğe üyelik konusunda AB ile en geç 2004 yılına kadar müzakerelere başlanmalı tezini savunmuştur. Ayrıca Türkiye'nin birliğe üyeliği gerçekleşirse Kıbrıs Sorununun çözümünün de kolaylaşacağı belirtilmiştir. Ancak hem AB hem BM, taraflar üzerinde ikinci Annan Planı'nı müzakere zemini olarak kabul etmeleri ve bu kapsamda bir çerçeve antlaşması imzalatma yönündeki baskılarını zirvenin ikinci gününde de sürdürmüşlerdir. Bu durum bir yandan Kopenhag

⁴⁰³ Örnek ve Ververi, 2016: 205; Özersay, 2017: 645.

Zirvesi'nin bir nevi Kıbrıs Zirvesine dönüşmesine neden olurken diğer taraftan AB ve BM'nin Kıbrıs konusunda ortak bir siyaset izlediğinin kanıtı niteliğinde olmuştur. Ancak tüm baskılara rağmen Türk tarafı Annan belgesi kapsamında Rumlarla bir çerçeve antlaşması imzalamayı reddetmiştir. Tarafların Kopenhag Zirvesi'nde Kıbrıs konusunda uzlaşmaya vardığı tek konu ise müzakerelerin 28 Şubat 2003 tarihine kadar sürdürüleceğini kabul etmeleri olmuştur. Yoğun bir diplomasi sürecinin yaşandığı Kopenhag Zirvesi 13 Aralık 2002'de yayımlanan sonuç bildirgesi ile sona ermiştir.⁴⁰⁴ Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin müzakere tarihi beklentisi sonuçsuz kalırken, sonuç bildirgesinin yayımlanmasıyla birlikte Kıbrıs Sorununun seyri Rumlar lehine değişmiştir. Çünkü Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin üçüncü paragrafına göre Kıbrıs'ın AB ile katılım müzakerelerini tamamladığı ve en geç 1 Mayıs 2004'e kadar kendisi dâhil on yeni ülkeyle birlikte hiçbir ön koşul olmaksızın birliğe üyeliğinin gerçekleşeceği belirtilmiştir. Sonuç bildirgesinde her ne kadar AB'nin birleşmiş bir Kıbrıs'tan yana olduğu belirtilse de Kopenhag Zirvesi ile GKRY'nin birliğe üyeliği bir kez daha teyit edilmiştir. Sonuç bildirgesinde ayrıca tarafların 28 Şubat 2003 tarihine kadar Annan Planı kapsamında müzakerelere devam etmeyi kabul ettikleri bu çerçevede soruna bir çözüm bulunmaz ise üyelik müktesebatının adanın kuzeyinde askıya alınacağı belirtilmiştir.⁴⁰⁵

Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararlar Kıbrıs'ın AB üyeliğinin teyit edilmesi hem KKTC'de hem de Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye AB'nin bu kararını uluslararası hukuka aykırı olarak tanımlamış ve GKRY'nin bütün adayı temsilen tek taraflı üyeliğinin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁶ Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararlar bir yandan Kıbrıs Sorununun seyrini Rumlar lehine değiştirirken diğer taraftan KKTC ve Türkiye'de Annan Planı'na yönelik farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına ve kutuplaşmaların yaşanmasına neden olmuştur. KKTC'deki bu kutuplaşma Kopenhag Zirvesi'nde önemli bir fırsatın kaçırıldığını düşünen ve Annan Planı'nın kabul edilmesinden yana olan ana muhalefet partileri ile Denktaş'ın politikalarını destekleyen ve Annan Planı'nı tehlikeli bulan çevreler arasında yaşanmıştır.⁴⁰⁷ Nitekim kutuplaşmanın belirgin olarak ortaya çıkması 19 Aralık 2002'de olağanüstü bir toplantı kararı alarak toplanan KKTC Meclisi'nde, ana muhalefet partileri olan Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) ve Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP)'nin sunduğu üç maddelik karar tasarısı ile yaşanmıştır. Üç maddelik karar tasarısında Denktaş'ın müzakerecilik görevinden alınması, Annan Planı çerçevesinde sürdürülen müzakerelerde görüşmeci rolünün mecliste bulunan partilerin hepsinden birer temsilci olacak şekilde

⁴⁰⁴ Özersay, 2017: 645-647; Şimşir, 2004: 181-194.

⁴⁰⁵ Özarslan, 2007: 153.

⁴⁰⁶ Şimşir, 2004: 217.

⁴⁰⁷ Özersay, 2017: 646-647.

belirlenen bir komisyona bırakılması ve Annan Planı'nın bir an önce müzakere zemini olarak kabul edilip bu çerçevede görüşmelere başlanması istenmiştir. Ancak karar tasarısı meclis tarafından reddedilmiş ve Denктаş'ın müzakerecilik görevine devam etmesi kararı alınmıştır. KKTC Meclisinde belirgin olarak kendini gösteren bu kutuplaşma karar tasarısının reddedilmesinden tam bir hafta sonra Lefkoşa sokaklarına yansımıştır.⁴⁰⁸ Nitekim 26 Aralık 2002'de CTP, TKP başta olmak üzere muhalefet partileri, Dev-iş, Türk-sen gibi birçok sendika ve çok sayıda sivil toplum kuruluşunun katılımıyla gerçekleşen Lefkoşa mitingi, KKTC'de yaşanan kutuplaşmanın kanıtı niteliğinde olmuştur. Dönemin gazete manşetlerine göre yaklaşık olarak 30 bin kişinin katıldığı belirtilen Lefkoşa mitinginde “Denктаş istifa”, “Denктаş gitsin barış gelsin”, “Denктаş'sız çözüm”, “Annan Planı'na evet”, “Çözüm ve AB” sloganları atılmıştır. Denктаş'ın istifaya çağrıldığı Lefkoşa mitinginde göze çarpan diğer detay ise miting meydanında büyük bir AB bayrağının açılması olmuştur. Bu durum ise Denктаş karşıtı muhalefetin Kıbrıs Sorununun çözümünü AB'de gördüğü gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.⁴⁰⁹

BM ve AB'nin öngördüğü takvime göre Annan Planı'na yönelik müzakere süreci 2003 yılının Ocak ayında Kıbrıs'ta yeniden başlamıştır. Bu çerçevede taraflar arasında 28 Şubat 2003'e kadar bir uzlaşmaya varılması ve ardından varılan uzlaş doğrultusunda 30 Mart 2003'te bir halk oylamasına gidilmesi öngörülmüştür. Ancak Denктаş Kıbrıs müzakerelerinin başlamasından önce yaptığı bir açıklamasında AB ve BM'nin çözüm için zaman sınırlamasında bulunmasını eleştirerek çözümün 28 Şubat 2003'e yetişmeyeceğini Annan Planı'nın Türkler için hala büyük tehlikeler içerdiğini belirtmiştir. Ancak aynı dönemde KKTC'de yaşanan kutuplaşmaya paralel olarak dönemin Türkiye Hükûmeti'nin Annan Planı'nın müzakere zemini olarak kabul edilmesinden yana olduklarını belirtmesi bir yandan Denктаş'ın müzakere sürecinde yalnız kalmasına neden olurken diğer taraftan KKTC ve Türkiye arasında ilk defa Kıbrıs konusunda politika farklılığının yaşanmasına neden olmuştur.⁴¹⁰ Kıbrıs meselesi tarih boyunca Türk dış politikasında öncelikli konumda olmuş ve 1974'ten 2002'ye kadar geçen süre zarfında “milli dava” olarak nitelendirilmiştir. Türkiye'de 2002 seçimleri sonrası yaşanan iktidar değişikliği ve Ak Parti Hükûmeti'nin Kıbrıs Sorunu çerçevesinde değindiği “komşularla sıfır sorun”, “çözumsuzlük çözüm değildir”, “bir adım önde olma”, “kazan-kazan” söylemleri Türkiye'nin Kıbrıs konusunda önceliği değişti mi sorusunun sorulmasına neden olmuştur. Dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayip Erdoğan'ın

⁴⁰⁸ Şimşir, 2004: 226-228.

⁴⁰⁹ Şimşir, 2004: 235-237. KKTC'de Annan Planı sürecinde Denктаş karşıtı söylemlerin ortaya çıkmasında sendikaların ve sivil toplum kuruluşlarının nasıl etkili oldukları hakkında daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız. Gündüz, 2008: 131-151.

⁴¹⁰ Şimşir, 2004: 245-247.

Kıbrıs Sorunu çerçevesinde Annan Planı'nı müzakere edilebilir bulması ise Denktaş ile Türkiye'deki hükûmetin görüş ayrılığına düşmesine neden olmuştur.⁴¹¹ Nitekim KKTC'de gerçekleşen Lefkoşa mitinginden kısa bir süre sonra Türkiye Başbakanı Erdoğan'ın:

"Kuzey Kıbrıs'ta 30 bin kişi aynı anda gösteri yapıyorsa, Kuzey Kıbrıs'ta bir şeyler oluyor demektir. Bu sıradan ya da tesadüfi bir olay değildir. Bu konu üzerinde iyi düşünmemiz gerekir. İnsanların düşüncelerini göz ardı edemezsiniz. Kıbrıs'ta 30-40 yıldır sürdürülen politikaları desteklemiyorum. Bu Sayın Denktaş'ın kişisel meselesi değildir. Bu bir ulusun var olma mücadelesidir."

açıklamasında bulunması Annan Planı sürecinde Denktaş ile Türkiye Hükûmeti arasında yaşanan görüş ayrılığını kanıtlar nitelikte olmuştur.⁴¹² Ancak Ak Parti Hükûmeti Annan Planı'nın müzakere edilmesine yönelik verdiği desteğin nedenini "Kıbrıs müzakerelerinin uzlaşmaz tarafı Türklerdir" algısını yıkmak olarak açıklamıştır.⁴¹³

3.1.9. Denktaş – Klerides Müzakere Süreci ve Üçüncü Annan Planı

Denktaş ve Klerides arasındaki doğrudan görüşmeler 15 Ocak 2003'te Kıbrıs'ta yeniden başlamış ve taraflar görüşmelerin haftada üç gün yapılması konusunda görüş birliğine varmıştır. Ancak bu dönemde bir yandan KKTC'de yaşanan kutuplaşma ve Denktaş karşıtlığının belirginleşmesi diğer taraftan Kopenhag Zirvesi'yle GKRY'nin AB üyeliğinin garantilenmiş olması Denktaş'ın müzakere sürecinde zor durumda kalmasına neden olmuştur. GKRY'nin AB üyeliğinin teyit edilmesi, müzakere sürecinde Rumları avantajlı konuma getirirken, Kıbrıs müzakerelerinin seyrini etkileyen en önemli faktör olmuştur.⁴¹⁴ Müzakerelerinin seyrini etkileyen diğer faktör ise aynı dönemde GKRY'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yaklaşması olmuştur. Nitekim Rum tarafında yaşanan seçim süreci 16 Şubat 2003'de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde eski bir EOKA'cı olan Tasos Papadopoulos'un kazanması ile sona ermiştir. Seçimlerde oyların büyük çoğunluğunu alarak GKRY'nin yeni Cumhurbaşkanı olan Tasos Papadopoulos⁴¹⁵ hem seçim kampanyalarını

⁴¹¹ Erol, 2017: 267-268.

⁴¹² "AB'ye Endeksli Kıbrıs Politikası", *Hürriyet Gazetesi*, 11.12.2003.

⁴¹³ Erol, 2017: 269.

⁴¹⁴ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

⁴¹⁵ Kıbrıs Sorununa yönelik sürdürülen müzakere sürecinde tarafların tutumlarını ve müzakerelerin seyrini daha iyi analiz edebilmek adına 2003 seçimlerinde oyların büyük bir çoğunluğunu alarak Cumhurbaşkanı seçilen Tasos Papadopoulos'un hayatına ve siyasi geçmişine değinmekte fayda vardır. 1934 yılında Kıbrıs Adası'nda doğan Papadopoulos, İngiltere'de hukuk eğitimi aldıktan sonra adaya dönmüş ve Rumların enosis mücadelesinde önemli bir role sahip olan EOKA'nın siyasi kanadında yer almıştır. Papadopoulos 1959'da imzalanan Londra ve Zürih Antlaşmalarına karşı çıkan iki isimden biri olurken, bu antlaşmalar sonrası ortaya konan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na da şiddetle karşı çıkmıştır. 1963 yılında adadaki Türkleri yok etmeye yönelik hazırlanan Akritas Planı'nın mimarları arasında anılan Papadopoulos'un bu plan doğrultusunda adadaki Türklere yönelik başlatılan şiddet eylemlerine destek verdiği de bilinmektedir. Başpiskopos Makarios'a olan yakınlığı ve bağlılığı dolayısıyla "Makarios'un demir yumruğu" olarak anılan Papadopoulos, Makarios Hükûmeti döneminde

sürdürdüğü dönemde hem de seçim sonrası söylemlerinde Annan Planı'na karşı olduğunu açık bir şekilde dile getirmiş ve Klerides Hükûmeti'nin müzakerelerdeki tutumunu sert bir şekilde eleştirmiştir. Tasos Papadopoulos'un seçimleri kazanması KKTC'de ve Türkiye'de büyük yankı uyandırmıştır. Nitekim Papadopoulos'un EOKA terör örgütü ile olan bağlantısı ve adının Akritas Planı'nın mimarları arasında anılması Türk tarafının endişelerini karşılar nitelikte olmuştur. Dönemin KKTC Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu'nun Papadopoulos'un GKRY'deki seçimleri kazanmasının ardından yaptığı açıklamasında "Annan Planı reddedildi" şeklindeki sözleri Rum liderin Annan Planı'na yönelik bakış açısını kanıtlar niteliktedir.⁴¹⁶ Papadopoulos'un seçimleri kazanmasıyla başlayan yeni süreç BMGS Annan'ı da harekete geçirmiş ve tarafların ikinci belgeye yönelik yaptığı itirazlar doğrultusunda planın bir kez daha revize edilmesi konusunda çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda sırasıyla Türkiye ve Yunanistan ziyaretlerinde bulunan Annan, Ankara ve Atina Hükûmetlerinden üçüncü Annan Planı'na yönelik destek vermelerini talep etmiştir. Ankara ve Atina ziyaretleri sonrası açıklama yapan Annan, çözüme yönelik umutlu olduğunu belirtmiş ve ardından revize edilmiş planı taraflara iletmek üzere Kıbrıs Adası'na gitmiştir.⁴¹⁷ BMGS Annan 26 Şubat 2003'te ise "Üçüncü Annan Planı" olarak ta anılan yeni çözüm belgesini tarafların onayına sunmuş ve aynı zamanda tarafları 10 Mart 2003'te Hollanda'nın Lahey kentinde gerçekleştirilecek olan Kıbrıs Zirvesi'ne davet etmiştir. Annan'ın taraflardan bir hafta içerisinde yanıt vermesini beklediği üçüncü Annan belgesinde birinci ve ikinci belgedeki ana çerçeve korunmakla birlikte bazı değişikliklere gidilmiştir. Üçüncü belgenin en dikkat çeken bölümü revize edilmiş yeni planın 30 Mart 2003 tarihinde adanın her iki tarafında da halk oylamasına sunulması yönündeki hükmün yer aldığı ilk bölüm olmuştur. Bu çerçevede bir değerlendirme yapıldığında BM'nin asıl hedefinin Annan Planı'nı 16 Nisan 2003'te

birçok önemli bakanlık görevlerinde bulunmuştur. Bazı kaynaklara göre Papadopoulos'un, 1964'de adaya girmesi yasaklanan Denктаş'ın 1967'de adaya gizlice girmeye çalıştığı sırada Rum askerleri tarafından yakalandığı bilgisinin alınması üzerine Makarios'a Denктаş'ın öldürülmesi konusunda görüş belirttiği de ifade edilmektedir. Papadopoulos'un Bosna-Hersek ve Kosova Savaşları sırasında Sırp Lider Slobodan Milosevic'in yurt dışına kaçırdığı paraların aklanması konusunda ve BM'nin savaş sırasında Sırlara yönelik uyguladığı silah ambargosunu kırmak için yardımda bulunduğu kanıtlanmış bir gerçektir. EOKA'nın temel hedefi olan enosis hayaline sıkı sıkıya bağlı olan Papadopoulos'un söylemlerinde adadaki Türkleri azınlık olarak gördüğünü sık sık ifade etmesi ve Rumların adayı azınlık olan bir halkla paylaşmayacağını belirtmesi ise Papadopoulos'un Kıbrıs meselesine yönelik tavrını kanıtlar nitelikte olmuştur. Nitekim Papadopoulos'un Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanması 15 Ocak 2003'te yeniden başlayan Kıbrıs müzakerelerinin seyrini de büyük oranda etkilemiştir. Papadopoulos BMGS Annan'ın çözüm planına yönelik olumsuz tutumunu hem seçim kampanyaları sürecinde hem de seçim sonrası dönemde sık sık dile getirmiş ve bu doğrultuda bir politika izlemiştir. 2005 yılını EOKA Yılı ilan eden Papadopoulos, 2006 yılında ise geçmişte EOKA için mücadele etmiş kişilerin ailelerine onur madalyası verilmesi kararını almıştır. Bu çerçevede düzenlenen törende EOKA üyesi kişilerden kahraman olarak bahsetmesi ise Papadopoulos'un enosis hayalinden vazgeçmediğinin göstergesi olmuştur. Över, 2007: 13-19; https://www.academia.edu/8021671/16_%C5%9Eubut_2003_tarihinde_K%C4%B1br%C4%B1s_Rum_Kesimin_de_yap%C4%B1lan_se%C3%A7imler_ve_geitrdikleri (erişim tarihi: 09.02.2020).

⁴¹⁶ Şimşir, 2004: 397-401.

⁴¹⁷ Şimşir, 2004: 420-423.

Atina’da gerçekleştirilecek olan AB Devlet ve Hükûmet Başkanları Toplantısı’na kadar taraflara kabul ettirmek olduğu gerçeğinin ortaya çıkmasıdır. Nitekim 16 Nisan 2003 tarihli AB toplantısında Kıbrıs dâhil on ülkenin AB’ye üyeliğine yönelik katılım antlaşması imzalanacaktır. Bu durum ise BM’nin Kıbrıs konusunda AB ile ortak bir politika izlediğinin kanıtı niteliğindedir. Ayrıca yeni plana referandum hükmünün eklenmesi Annan Planı’nın Denktaş ve Papadopoulos tarafından onaylanması zorunluluğunu ortadan kaldırmaya yönelik bir hamledir. Çünkü BM, Kıbrıs müzakerelerinin Annan Planı’na karşı iki lider arasında sürdürüldüğünün farkındadır ve bu nedenle iki liderin onayına gerek olmadan planı halk oylamasına tabi tutarak kabul ettirmek istemektedir. Nitekim KKTC’de gerçekleştirilen “Annan Planı’na evet” sloganlı mitingler BM’nin bu yeni hamlesinin altında yatan sebebi açıklar niteliktedir.⁴¹⁸ Revize edilmiş yeni planda birinci ve ikinci plandan farklı olarak Kıbrıs Adası’nda kurulacak olan yeni ortak devletin adı “Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak belirtilmiştir. Nitekim birinci ve ikinci Annan belgelerinde ortak devlete yönelik net bir isim belirtilmemekle birlikte “Kıbrıs” kavramına değinildiği dikkat çekmektedir. Her ne kadar bu yeni isim ile Kıbrıs Cumhuriyeti’nin devamlılığı ortadan kaldırılmış görüntüsü verilmeye çalışılsa da üçüncü belge de bu konuda bir netlik içermemektedir. Birinci ve ikinci planda yer alan “ortak devlet hükûmeti” ve “parça devletler” kavramlarının yerini ise üçüncü planda “federal hükûmet” ve “oluşturucu devletler-kurucu devletler” kavramları almıştır.⁴¹⁹ Üçüncü Annan Planı’nda haritalar konusunda da düzenlemeye gidilmiş ve ikinci planla Rumlara verilmesi planlanan Karpaz bölgesinin Türklerde kalması önerilmiştir. Ancak plana göre 1974 öncesi “Dipkarpaz, Yenierenköy, Adaçay ve Sipahi” köylerinde yaşayan Rumların hiç bir kısıtlamaya tabi olmaksızın bu bölgelere yeniden yerleşmesi sağlanacak ve bu bölgelere özerk bir statü tanınacaktır.⁴²⁰ Bu bölgelere ek olarak KKTC toprağı olan “Aydınköy, Yeşilirmak, Gemikonağı ve Korkuteli köylerinin” Rumlara verilmesi önerilmiştir. Bu durum ise adadaki iki kesimliliği ortadan kaldıran etkenleri oluşturmaktadır. Ancak Türk tarafının ilk iki plana yönelik itirazları doğrultusunda yeni planda adanın kuzeyine yerleşecek olan Rumların sadece yerel seçimlerde oy kullanabileceği belirtilmiştir. Üçüncü plandaki harita ve toprak düzenlemeleri doğrultusunda KKTC’ye yüzde 29,2 oranında toprak bırakılması önerilmektedir. Nitekim ilk iki planda birbirlerine alternatif olarak sunulan haritalarla KKTC’ye yüzde 28,5-28,6 oranında toprak bırakılması öngörülmekteydi. Her ne kadar üçüncü plan KKTC açısından önceki planlara kıyasla daha avantajlı gibi görünse de plan KKTC’nin tanınmasına yönelik bir hüküm içermemesi dolayısıyla Türk tarafının

⁴¹⁸ Özersay, 2017: 648-649.

⁴¹⁹ Öztürk, 2004: 57-58; Tuncer, 2012: 147-153; Şimşir, 2004: 418-419.

⁴²⁰ Özersay, 2017: 648; Tuncer, 2012: 150-151.

beklentilerini karşılamaktan uzak olmuştur. Plandaki toprak düzenlemelerine ek olarak İngiltere taraflar arasında bir uzlaşuya varılması durumunda adadaki üslerinin yarısını Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bırakacağını açıklamıştır. Revize edilmiş planda adada bulunacak Türk-Rum askeri birliklerine yönelik belirlenen sayı her iki birlik içinde 6000 olarak belirtilmiştir. Ancak bu maddeye Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda adada bulunan tüm Türkiye ve Yunanistan askerlerinin çekileceği maddesi eklenmiştir. Adanın kuzeyine yani KKTC topraklarına yerleşecek olan Rumlara yönelik ilk iki planda belirtilen geri dönüş oranı yüzde 28 iken revize edilmiş planda bu oran yüzde 21 olarak belirtilmiştir. Geri dönüşler için önerilen süre ise yeni planla dört yıldan altı yıla çıkarılmıştır. Ancak 65 yaş ve üzeri kişiler için bu kısıtlamaların geçerli olmadığı hükmü plana eklenmiştir.⁴²¹

3.1.10. Denктаş-Papadopoulos Müzakere Süreci

Denктаş ve Papadopoulos üçüncü Annan Planı'na yönelik değerlendirmelerini yaptıktan sonra BMGS'nin daveti üzerine Lahey'deki Kıbrıs Zirvesine gitmiştir. 10 Mart 2003 tarihinde başlayan Kıbrıs Zirvesi'ne garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere de katılım sağlamıştır. Zirve öncesi Ankara ile görüş alış-verişinde bulunan KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş, Lahey Zirvesi'nde revize edilmiş yeni planı ve bu planın 30 Mart 2003 tarihinde referanduma sunulmasını kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Denктаş'ın bu görüşü Ankara Hükûmeti tarafından da desteklenmiştir. Papadopoulos ise zirve öncesinde üçüncü Annan Planı'na yönelik her hangi bir açıklamada bulunmamış ve Denктаş'a göre hareket edeceğinin sinyallerini vermiştir. BMGS Annan'ın başkanlığında başlayan Lahey Zirvesi'nde taraflardan revize edilmiş planı ve planın 30 Mart 2003'te referanduma sunulmasını kabul etmeleri istenmiştir. Denктаş Lahey Zirvesi'nde revize edilmiş plana yönelik eksiklikleri dile getirdikten sonra plana imza atmayacağını ve planın bu şekliyle referanduma sunulamayacağını belirtmiştir.⁴²² Ancak Denктаş planın eksikliklerinin giderilmesi ve yeniden düzenlenmesi konusunda 28 Mart 2003'e kadar müzakerelerin sürdürülmesinden yana olduğunu belirtmiştir. Papadopoulos ise GKRY halkının tamamının planın içeriği hakkında bilgilendirilmesi için iki aylık bir süreye ihtiyacı olduğunu belirtmiş ve bu süreç tamamlandıktan sonra planın referanduma sunulmasına onay vereceğini açıklamıştır. Papadopoulos'un bu açıklamasına zirvede bulunan Yunanistan Hükûmeti de destek vermiştir. Sonuç itibariyle Lahey Zirvesi'nde de taraflar arasında bir uzlaşuya varılamamış ve zirve 11

⁴²¹ Şimşir, 2004: 418-419; Tuncer, 2012: 147-153.

⁴²² Özersay, 2017: 649; <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2003-03-10-2-1-87886157/804096.html> (erişim tarihi: 09.02.2020).

Mart 2003 tarihinde BMGS Annan'ın görüşmelerin çıkmaza girdiğini belirtmesi ile son bulmuştur.⁴²³ Zirve sonunda BMGS Annan revize edilmiş planın ortadan kalkmadığını ancak Kıbrıs Sorunu bağlamında önemli bir gelişme olmadığı sürece uzlaşya yönelik yeni bir plan hazırlığında bulunmayacağını belirtmiştir. Ayrıca Annan, 1 Nisan 2003 tarihinde BMGK'ye Kıbrıs Sorununun çözümü doğrultusunda sürdürülen müzakerelere yönelik değerlendirmelerinin bulunduğu bir rapor sunmuş ve raporunda müzakerelerin uzlaşmaz tarafı olarak Denktaş'ı göstermiştir.⁴²⁴ Zirve sonrası Denktaş, KKTC'deki muhalefet partileri tarafından da eleştirilmiştir. Nitekim KKTC'deki Denktaş karşıtı kutuplaşmanın başında bulunan CTP Genel Başkanı Mehmet Ali Talat zirve sonrası yaptığı açıklamasında Lahey'de büyük bir fırsatın kaçırıldığını, AB üyeliğinin GKRY'ye altın tepside sunulduğunu bu nedenle Denktaş karşıtı eylemlerin devam edeceğini ve hatta erken seçime gidilmesi için baskı yapılacağını belirtmiştir.⁴²⁵ Her ne kadar Denktaş hem BMGS Annan tarafından hem de KKTC'deki muhalefet tarafından müzakerelerin uzlaşmaz tarafı olarak eleştirilse de GKRY Cumhurbaşkanı Papadopoulos'un zirve sonrasında "Lahey Zirvesi'nde Denktaş Annan Planı'na imza atmış olsa bile ben planı imzalamayacaktım" açıklamasında bulunması, aslında müzakerelerdeki uzlaşmaz tarafının GKRY olduğunu kanıtlar niteliktedir.⁴²⁶

KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, Lahey Zirvesi sonrası çözüm müzakerelerini sürdürmek adına 2 Nisan 2003'te GKRY'ye altı maddeden oluşan "Güven Artırıcı Önlemler Paketi"ni sunmuş ancak Papadopoulos Denktaş'ın teklifini aynı gün reddetmiştir. 16 Nisan 2003'de ise Kopenhag Zirvesi'yle birliğe üyeliği teyit edilen GKRY, Atina'da gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde dokuz ülkeyle birlikte AB katılım antlaşmasına imza atmıştır. GKRY'nin birliğe üyeliğinin kesinlik kazandığı AB Zirvesi'nde, aynı zamanda AB Topluluk Müktesebatının KKTC'de uygulanmasının askıya alındığı belirtilmiştir. Bu durum uzlaşının bir hayli zor olduğu Kıbrıs Sorununun daha da zorlaşmasına ve adadaki iki etnik grup arasındaki mesafenin daha da belirginleşmesine neden olmuştur. GKRY'nin AB katılım antlaşmasına imza atması KKTC gündeminde bomba etkisi yaratırken, Yunanistan Hükûmeti tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Rum tarafının katılım antlaşmasını imzalaması sonrası GKRY'ye ziyarette bulunan dönemin Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in "enosisi başardık" açıklamasında bulunması ise dikkat çekici olmuştur.⁴²⁷ Ayrıca AB katılım antlaşması ile GKRY'nin tüm adayı temsilen üyeliğe imza attığı belirtilirken, antlaşma

⁴²³ <http://www.mfa.gov.tr/2002-2008-yillarindaki-gelismeler.tr.mfa> (erişim tarihi: 09.02.2020).

⁴²⁴ Özersay, 2017: 649.

⁴²⁵ <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=28256> (erişim tarihi: 09.02.2020).

⁴²⁶ <http://www.mfa.gov.tr/2002-2008-yillarindaki-gelismeler.tr.mfa> (erişim tarihi: 09.02.2020).

⁴²⁷ Erdoğan, 2016: 153; <https://www.milliyet.com.tr/gundem/2003-paylasilamayan-ada-kibrista-neler-oldu-5131092> 26.12.2003 (erişim tarihi: 10.02.2020).

metninde “Kıbrıs Cumhuriyeti” kavramına yer verilmesi önemlidir. Nitekim bu durum Kıbrıs Cumhuriyeti’nin devam etmesini isteyen Rum tarafının beklentilerini karşılar nitelikte olmuştur.⁴²⁸

Lahey Zirvesi sonrası Annan Planı’nın askıya alınması Kıbrıs Sorununa yönelik adil ve kalıcı bir çözüm bulunması amacıyla sürdürülen müzakerelerin de sekteye uğramasına neden olmuştur. Lahey’de her ne kadar Annan Planı’nı reddeden tek taraf Türk tarafı olmasa da zirve sonrası uluslararası toplum tarafından suçlanan taraf Denktaş olmuştur. Bu nedenle hem Denktaş hem de Türkiye Hükûmeti Lahey Zirvesi sonrası oluşan atmosferi değiştirmek adına girişimlerde bulunmuş ancak sunulan teklifler Rum tarafının reddi dolayısıyla gerçekleştirilememiştir. 21 Nisan 2003’te ise KKTC Bakanlar Kurulu’nda alınan bir kararla adanın kuzeyi ile güneyi arasındaki üç sınır kapısının karşılıklı geçişler için açıldığı belirtilmiştir. Kararın resmi gazetede yayımlanması sonrası 23 Nisan 2003’te adanın kuzeyi ile güneyi arasında karşılıklı geçişler başlamıştır. Bu kararın alınmasında Kıbrıs Sorununa yönelik kalıcı bir çözüm bulunmadan GKRY’nin tüm adayı temsilen AB Katılım Antlaşması’na imza atması ve bu imzanın Kıbrıs Cumhuriyeti’ne vurgu yapılarak gerçekleştirilmesi etkili olmuştur. Nitekim sınır kapılarının karşılıklı geçişler için açıldığının belirtilmesi ile adanın tek sahibinin ve temsilcisinin Rum tarafı olmadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu kararın alınması KKTC’nin Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulunması doğrultusunda bir iyi göstergesi niteliği taşımaktadır. GKRY ise sınır kapılarının açılmasına yönelik kararı yasadışı bulduğunu belirterek eleştirmiştir. Ayrıca Rum tarafı KKTC’nin kararını uluslararası toplumu yanıltmaya yönelik bir hamle olarak değerlendirmiştir. Her ne kadar GKRY, KKTC’nin kararını yasadışı olarak eleştirse de karşılıklı geçişlere engel olmamış ve ilk günlerde çok sayıda GKRY vatandaşı adanın güneyinden kuzeyine geçiş yapmıştır. Geçişlerin günü birlik olması konusunda sınırlandırma getirilmiş ancak ilerleyen tarihlerde bu sınır KKTC tarafından üç güne çıkarılmıştır. Sınır kapılarından geçişlerde GKRY vatandaşlarının adanın kuzeyine geçmek için pasaport göstermesi zorunluluğunun olması ise Rum tarafının KKTC’yi kapalı olarak tanıması anlamını taşımaktadır.⁴²⁹

Lahey Zirvesi sonrası Kıbrıs müzakerelerinin bir süreliğine kesintiye uğraması ve ardından GKRY’nin AB ile Katılım Antlaşması’na imza atarak birliğe üyeliğinin garantilenmesi KKTC’deki Denktaş karşıtı kutuplaşmanın ve Annan Planı çerçevesinde oluşan ayrılığın daha da belirginleşmesine neden olmuştur. Nitekim bu durum KKTC’de yaklaşan genel seçim sürecine de yansımıştır. KKTC’deki genel seçimler öncesi sürdürülen seçim kampanyaları büyük oranda Annan Planı çerçevesinde sürmüştür. Seçim sürecinde

⁴²⁸ Özersay, 2017: 649-650.

⁴²⁹ Yılmaz, 2014: 375-378.

Mehmet Ali Talat'ın liderliğindeki CTP ve Mustafa Akıncı'nın liderliğindeki Barış ve Demokrasi Hareketi (BDH) Annan Planı'na evet'i savunan taraf olurken, Derviş Eroğlu'nun liderliğindeki Ulusal Birlik Partisi (UBP) ve Rauf Denktaş'ın oğlu Serdar Denktaş'ın liderliğindeki Demokrat Partisi (DP) ise Annan Planı'na hayır'ı savunan taraf olmuştur. Dolayısıyla KKTC'deki 2003 genel seçimleri adeta Annan Planı referandumuna dönüşmüştür.⁴³⁰ Genel seçimler öncesi CTP ve BDH'nin seçim kampanyalarında “Bir evetle dünyaya bağlan”, “Bizim dünya ile randevumuz var”, “Mevsimi geldi artık, Baharda Avrupa” gibi sloganlara yer vermesi AB yolunda Annan Planı'na verilen desteği kanıtlar niteliktedir.⁴³¹ Seçim sonuçlarının açıklanmasıyla ortaya çıkan oranlar ise esasında KKTC halkının Annan Planı'nı kapsamında nabzını belirlemeye yönelik olmuştur. Seçimler sonucunda CTP oyların yüzde 35,17 sini alarak birinci parti olurken, Eroğlu'nun liderliğindeki UDP oyların yüzde 32,89'unu alarak ikinci parti olmuştur. Bu sırayı oyların yüzde 12,92'sini alarak DP ve oyların yüzde 13,2 sini alarak BDH takip etmiştir. Nitekim seçim süreci Annan Planı'na evet'i savunan taraf ile Annan Planı'na Hayır'ı savunan tarafın mecliste eşit sayıda temsilci bulundurması ile sona ermiştir. 12 Ocak 2004'te ise KKTC'de CTP-DP koalisyon hükûmeti kurulmuştur. Bu çerçevede Annan Planı'na eveti savunan Mehmet Ali Talat KKTC'nin yeni Başbakanı olurken, Annan Planı'na Hayır'ı savunan Serdar Denktaş ise KKTC'nin yeni Dışişleri Bakanı olmuştur.⁴³²

3.1.11. Denktaş – Papadopoulos New York ve Lefkoşe Müzakere Süreci: Dördüncü ve Beşinci Annan Planı

Annan Planı'nın askıya alınması ve Kıbrıs müzakerelerinin kesintiye uğraması, AB eksenli bir dış politika hedefi belirleyen Türkiye Hükûmetini harekete geçirmiştir. Bu hareketin temelinde Türkiye'nin AB üyeliği doğrultusunda attığı her adımın karşısına Kıbrıs Sorununun çıkarılması ve AKP Hükûmeti'nin Kıbrıs meselesi bağlamında belirlediği “bir adım önde olma” siyaseti bulunmaktadır. Nitekim dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan taraflar arasındaki Kıbrıs müzakerelerinin yeniden başlatılması hedefiyle 24 Ocak 2004 tarihinde İsviçre'de BMGS Annan ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Davos'taki görüşmede Başbakan Erdoğan, Türkiye'nin Kıbrıs müzakerelerinin yeniden başlatılması konusunda istekli olduğunu belirtmiştir. BMGS Annan ise tarafların 1 Mayıs 2004 tarihine kadar Kıbrıs Sorunu doğrultusunda bir antlaşmaya varması ve bu tarihe kadar varılan antlaşmayı referanduma sunmayı kabul etmeleri dâhilinde BM'nin ve kendisinin müzakereleri

⁴³⁰ Örnek ve Ververi, 2016: 211.

⁴³¹ Hüdağözü, 2012: 150.

⁴³² Örnek ve Ververi, 2016: 211.

yeniden başlatmak için hazır bulunacaklarını ifade etmiştir.⁴³³ Davos'taki görüşme sonrası BMGS Annan 4 Şubat 2004 tarihinde taraflara birer mektup göndermiş ve Kıbrıs Sorunu kapsamında müzakereleri yeniden başlatmak adına tarafları 10 Şubat 2004'te New York'a davet etmiştir. Annan mektubunda tarafların 31 Mart 2004 tarihine kadar Annan Planı kapsamında bir antlaşmaya varmasını ve 21 Nisan 2004'te ise varılan antlaşmanın adanın her iki tarafında da referanduma sunulmasını kabul etmeleri dâhilinde New York görüşmelerini başlatacağını belirtmiştir. Ayrıca mektupta tarafların New York görüşmelerini kabul etmeleri durumunda BM'nin öngördüğü takvimi de kabul etmiş sayılacaklarına özellikle vurgu yapılmıştır.⁴³⁴ New York'taki müzakere öncesi ekibiyle birlikte Ankara'ya giden Denktaş, Başbakan Erdoğan ile görüş alış-verişinde bulunmuş ve KKTC-Türkiye ortak kararı ile Kıbrıs müzakerelerinin desteklendiğini dolayısıyla New York'taki görüşmelere katılım sağlanması konusunda fikir birliğine varıldığını belirtmiştir.⁴³⁵ Başbakan Erdoğan ise Annan'a bir mektup göndererek Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto'nun görüşmelere katılmasını istenmediğini, Annan Planı'nda belirtilen harita konusunun görüşmelerde en son ele alınmasını ve görüşmeler sonucunda sağlanan antlaşmanın detaylarının belirlenmesinin 1 Mayıs 2004 sonrasına sarkabileceğini belirtmiştir.⁴³⁶

New York görüşmeleri tarafların katılımıyla 10 Şubat 2004 tarihinde başlamış ve müzakerelerin ilk gününde taraflar arasında herhangi bir uzlaşmaya varılamamıştır. Görüşmelerin ikinci gününde ise Denktaş, Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulunması dâhilinde sürdürülen müzakereler için üç aşamalı bir süreç önermiştir. Bu sürecin ilk aşaması KKTC ve GKRY Annan Planı çerçevesinde müzakerelere devam etmeli ve anlaşabildikleri konularda mutabakata varmalı, uzlaşmaya varılamayan konulara ise ikinci aşamaya geçilerek Türkiye ve Yunanistan'ın da dâhil olduğu dördü bir zirve ile çözüm aranmalı, dördü görüşmeler sonrası geçilen üçüncü aşamada ise antlaşmaya yönelik kalan boşlukları BMGS Annan tamamlamalıdır. Denktaş'ın bu önerisine Rum tarafının cevabı ikinci aşamada belirtilen dördü zirve yerine AB'nin de katılım sağladığı beşli bir zirve yapılması şeklinde olmuştur. Ancak AB'nin Kıbrıs müzakerelerinde taraf olmayı reddetmesi ile Rum tarafı hayal kırıklığına uğramış ve görüşmeler Denktaş'ın önerisi çerçevesinde şekillenmiştir. New York görüşmelerinde Kıbrıs Sorunu bağlamında somut bir uzlaşmaya varılamamış ancak bundan sonraki Kıbrıs müzakerelerinin ne şekilde süreceği ve hangi tarih aralığında devam edeceği kesinlik kazanmıştır. Bu doğrultuda taraflar arasındaki Kıbrıs müzakerelerinin ilk aşamasının

⁴³³ <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=35831> (erişim tarihi: 10.02.2020).

⁴³⁴ Özersay, 2017: 657-658; "Annan'ın Tarihi Mektubu Açıklandı", *Kıbrıs Postası*, 08.02.2004.

⁴³⁵ "Kritik Zirvede Uyum", *Hürriyet Gazetesi*, 05.02.2004.

⁴³⁶ "Kritik Zirvede Uyum", *Hürriyet Gazetesi*, 05.02.2004; "De Soto Olmasın", *Hürriyet Gazetesi*, 09.02.2020.

19 Şubat-22 Mart tarihleri arasında Kıbrıs Adası'nda gerçekleştirilmesi, ikinci aşamanın yani Türkiye ve Yunanistan'ın da katılım sağladığı dördü zirvenin 24-30 Mart 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilmesi, üçüncü aşamanın ise 31 Mart 2004'te tamamlanması ve nihai belgenin 21 Nisan 2004'te adanın her iki tarafında da referanduma sunulması kararlaştırılmıştır.⁴³⁷

Müzakerelere yönelik takvimin belirlenmesi sonrası sürecin ilk aşaması 19 Şubat 2004'te Lefkoşa'da Denktaş ve Papadopoulos'un bir araya gelmesiyle başlamıştır. Lefkoşa görüşmeleri BM Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto'nun gözetiminde sürmüş ancak taraflar arasındaki derin görüş ayrılıkları uzlaşuya varılmasına engel olmuştur. 22 Mart 2004 tarihine kadar süren görüşmelerde Denktaş, adadaki iki kesimliliğin korunması ve haritalar konusundaki net tavrını sürdürürken, Papadopoulos daha fazla Rum'un KKTC topraklarına yerleşmesi, daha fazla KKTC toprağının Rumlara bırakılması ve 1974 sonrası KKTC'ye yerleşen Türkiye vatandaşlarının geri dönmeleri konularında ısrarcı olmuştur.⁴³⁸ Nitekim Lefkoşa görüşmelerinde Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto'nun tüm çabalarına rağmen taraflar arasında bir mutabakata varılamamış ve hatta zaman zaman görüşmelerde Denktaş ve Papadopoulos arasında tartışmalar yaşanmıştır. Görüşmelerde yaşanan süreci Denktaş şu sözleriyle açıklamıştır:

“Elimizden gelen her şeyi yaptık. Alternatifler sunduk fakat Rum tarafı merkezi hükûmetin güçlendirilmesinin ötesinde bir şey düşünmediği için yapılan tüm önerileri reddetti. Reddettiniz mi? diye sorduğumuzda susuyorlar. Neden cevap vermiyorsunuz? Neden yeni alternatifler sunmuyorsunuz? şeklinde bir soru yönelttiğimde ise aramızda münakaşa yaşandı. Yarın bizim önerdiğimiz alternatifleri kendilerine verip düşüncelerini sağlayacağım. Hala bizim verdiğimiz değişiklik belgemizi görüşmekten kaçınıyorlar.”⁴³⁹

Her ne kadar Denktaş açıklamasında da belirttiği gibi değişiklik taleplerini Rum tarafına iletmiş olsa da doğrudan görüşmelerin birinci aşaması başarısızlıkla sonuçlanmış ve görüşmelerin ikinci aşaması olan dördü zirveye geçilmiştir.⁴⁴⁰ 24-30 Mart 2004 tarihleri arasında İsviçre'nin Bürgenstock kasabasında gerçekleştirilecek olan dördü görüşmeler öncesi KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın görüşmelere katılmayacağını açıklaması hem Rum tarafında hem Türkiye'de şok etkisi yaratmıştır. Denktaş'ın bu tavrının temelinde Annan Planı kapsamında sürdürülen müzakerelerde taraflar arasında bir uzlaşuya varılmamasına rağmen BM'nin Annan Planı'nı referanduma götürme konusunda ısrarcı olması bulunmaktadır.

⁴³⁷ Özersay, 2017: 657-658.

⁴³⁸ Örnek ve Ververi, 2016: 211; Tuncer, 2012: 161.

⁴³⁹ “Sekizinci Görüşmede Tartışma Çıktı”, *Hürriyet Gazetesi*, 04.03.2004.

⁴⁴⁰ “Sekizinci Görüşmede Tartışma Çıktı”, *Hürriyet Gazetesi*, 04.03.2004.

Ayrıca Denktaş’a göre AB üyeliği garantilenen Rum tarafının Kıbrıs Sorunu kapsamında Türk tarafıyla uzlaşmaya varma gibi bir gayreti de bulunmamaktadır. Bu sebeple Denktaş görüşmecilik görevini bırakmadığını ancak Bürgenstock’taki zirveye katılmayacağını açıklamıştır. İsviçre’deki görüşmelere Türk tarafını temsilen KKTC Başbakanı Mehmet Ali Talat ve KKTC Dışişleri Bakanı Serdar Denktaş’ın katılacağı belirtilmiştir.⁴⁴¹ 24 Mart 2004’te başlayan Bürgenstock Zirvesi’nde ilk olarak Kıbrıs Rum ve Türk heyetleri arasında bir görüşme gerçekleştirilmesi sonra Türkiye ve Yunanistan’ın Dış İşleri Bakanları arasında bir görüşme gerçekleştirilmesi ve en son 29 Mart 2004’te ise garantör ülkelerin başbakanlarının ve BMGS Annan’ın katılımıyla dördü bir zirve gerçekleştirilmesi planlanmıştır.⁴⁴² Ancak görüşmelerin ilk gününde Rum Lider Papadopoulos’un, Mehmet Ali Talat ve Serdar Denktaş’ı muhatabı olarak kabul görmediğini açıklaması ve görüşmeyi reddetmesi müzakerelerin seyrinin değişmesine neden olmuştur. Nitekim doğrudan görüşmeler yerine De Soto’nun taraflar arasında mekik diplomasisi yürüterek sürdürdüğü süreç 29 Mart 2004’te gerçekleştirilen dördü zirve ile sonuçlanmıştır. Dördü zirve Rum lider Papadopoulos, KKTC Başbakanı Mehmet Ali Talat, Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Yunanistan Başbakanı Kostas Karamanlis, BMGS Annan’ın katılımıyla gerçekleşmiştir. 29 Mayıs 2004 tarihli zirve hem 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’ndan bu yana doğrudan görüşmelerde bulunmayan garantör ülkeleri bir araya getirmesi bakımından hem de görüşmelerde BMGS Annan’ın taraflara dördüncü kez revize edilmiş planı sunması bakımından önemli olmuştur. Ancak zirvede dördüncü plana yöneltilen itirazlar sonucu BMGS Annan plan üzerinde bazı değişikliklere giderek 31 Mart 2004 tarihinde nihai şeklini verdiği son planı “Beşinci Annan Belgesi” adıyla taraflara sunmuştur.⁴⁴³

Annan Planı’nda daha önceki belgelerden farklı olarak belirtilen değişiklikler genel itibarıyla şöyledir. Rum tarafının talebi doğrultusunda değişikliğe gidilen ilk konu planın kabulü sonrası kurulacak olan yeni ortak devlet için öngörülen geçiş dönemi süresinin iki aya indirilmesi olmuştur. Nitekim geçiş dönemi süresinde tüm yetkilerin oluşturucu devletlerin liderlerinden oluşan eşbaşkanlarda bulunması, eşbakanların eşit sayılması ve kararların oydaşma ile alınması durumu Rum tarafını rahatsız eden konuların başında bulunmaktaydı. Bu nedenle planda geçiş dönemine yönelik belirlenen bu yeni süre Rumların taleplerini karşılar nitelikte olmuştur. Daha önceki planlarda taşınmaz malların eski sahiplerine iadesine yönelik bir takım kısıtlamalar bulunmaktaydı. Beşinci planla birlikte bu kısıtlamalar kaldırılmış ve 1974 öncesi adanın kuzeyinden güneyine veya adanın güneyinden kuzeyine

⁴⁴¹ Özersay, 2017: 659.

⁴⁴² <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=34165> (erişim tarihi: 11.02.2020).

⁴⁴³ Özersay, 2017: 659; “30 Yıl Sonra İlk Kez”, *Hürriyet Gazetesi*, 19 Mart 2004.

geçmek zorunda kalan tüm göçmenlerin diğer oluşturu devlette bulunan taşınmaz mallarının üçte birinin geri iade edilmesi hükme bağlanmıştır. Ancak planda KKTC toprağı olan Karpaz bölgesinin ve Karaçam köyünün bu sınırlandırma dışında tutulduğı belirtilmiştir. Bu iki bölgede 1974 öncesi Rum nüfusunun ağırlıklı olduğı hesaba katılırsa plana göre bu bölgelerdeki taşınmaz malların tamamının Rumlara geri iade edileceğı belirtilmektedir. Ayrıca beşinci Annan Planı'yla KKTC'nin su kaynakları bakımından en zengin bölgesini oluşturan Güzelyurt bölgesi Rumlara bırakılmıştır. Bu durum müzakereler boyunca adadaki iki kesimliliğın korunmasından yana bir tavır sergileyen Türk tarafının talebini karşılamaktan uzaktır. Nitekim beşinci Annan Planı da daha önceki planlarda olduğı gibi iki kesimliliğı kaldıran hükümler içermektedir. Beşinci Annan Planı'na göre bir oluşturu devlete yerleşecek olan diğer oluşturu devlet vatandaşlarına yüzde 18 oranında bir sınırlandırma getirilmiştir. Bu sınır ikinci Annan belgesinde yüzde 28,3, üçüncü ve dördüncü belgelerde ise yüzde 21 olarak belirtilmektedir. Ancak beşinci planla birlikte bu oranda değışikliğe gidilmiş ve ayrıca plana 19 yılsonunda ya da Türkiye'nin AB üyesi olmasıyla birlikte bu sınırlandırmanın kaldırılacağı hükmü eklenmiştir.⁴⁴⁴ Plana göre ortak devletin yasama yetkisi parlamentoda bulunmaktadır. Parlamento ise temsilciler meclisi ve senato olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır. Daha önceki dört Annan planında da parlamentonun üst kanadını oluşturan senatodaki temsil oranı her oluşturu devletten eşit sayıda belirlenen senatörden oluşmaktadır. Bu durum ise Türk tarafı açısından bazı endişelere neden olmaktadır. Nitekim dört planın da adadaki iki kesimliliğı ortadan kaldıracak hükümler içermesi ve bu doğrultuda adanın kuzeyine yerleşecek olan Rumların, Kıbrıs Türk oluşturu devlet vatandaşlığını alabilme imkânlarının bulunması senatodaki temsil oranını Türkler aleyhine değışebilecekti. Nitekim beşinci Annan Planı'nda Türk tarafının talebi doğrultusunda önemli bir değışikliğe gidilerek, senatodaki temsil oranının oluşturu devlet vatandaşlığına göre değıl de ana dil esasına göre belirlenmesi hükmü getirilmiştir. Son planda adada bulunacak yabancı askeri birliklere yönelik getirilen düzenleme ise 950 Yunanistan askerine karşılık 650 Türkiye askerinin adada bulundurulmasının belirtilmesi olmuştur. Bu çerçevede bir değılendirme yapıldığında her ne kadar son planla birlikte adanın askersizleştirilmesine yönelik hüküm kaldırılmış olsa da Türkiye'nin AB üyesi olması ertesinde her üç yılda bir adadaki yabancı askeri birliklerin adadan çekilip çekilmeyeceğıne yönelik bir değılendirmeye gidileceğı planın hükümleri arasında yer almıştır.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ Özersay, 2017: 659-660.

⁴⁴⁵ Özersay, 2017: 659-660.

3.2. 24 Nisan 2004 Referandum ve Tarafların Referandumdaki Tutumları

Bürgenstock Zirvesi BMGS'nin beşinci Annan Planı'nı taraflara sunması ve ardından planın 24 Nisan 2004'te adanın her iki tarafında da ayrı ayrı referanduma sunulması kararının alınmasıyla 31 Mart 2004'te sonlanmıştır. KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, nihai şeklini alan Annan Planı'nın taraflar arasında bir anlaşmaya varılmadan referanduma götürülmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Denktaş 24 Nisan'daki referanduma yönelik görüşlerini ise yaptığı bir konuşmasında “Girit faciası başlamıştır kardeşlerim. Ve bunun cevabını Türk halkına bırakıyorlar” sözleriyle açıklamıştır.⁴⁴⁶ Annan Planı'na en başından beri karşı olduğu bilinen GKRY Cumhurbaşkanı Papadopoulos ise 8 Nisan 2004 tarihinde plana yönelik görüşlerini GKRY halkına iletme adına bir halka sesleniş konuşması gerçekleştirmiştir. Papadopoulos konuşmasında “Ben Annan Planı'nı kabul edemem, bu şekliyle imzalayamam. Ben bir devlet teslim aldım, bir toplum teslim etmeyeceğim” sözleriyle plana yönelik net tavrını göstermiş ve gözyaşları içinde sonlandırdığı konuşmasında GKRY halkını 24 Nisan referandumunda “hayır” demeye davet etmiştir.⁴⁴⁷ Papadopoulos'un referanduma yönelik hayır çağrısında bulunmasına Kıbrıs Sorununa doğrudan ya da dolaylı olarak dâhil olan uluslararası aktörlerden tepki gelmiştir. ABD'nin “24 Nisan referandumunda KKTC'den ‘evet’ GKRY'den ‘hayır’ oyu çıkması durumunda KKTC'nin tanınmasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu açıklamak güç olacaktır” şeklinde açıklamada bulunması ise dikkat çekici olmuştur.⁴⁴⁸

Referandum tarihinin kesinleşmesiyle birlikte KKTC'de yaşanan kutuplaşma üst seviyeye çıkmış ve 14 Nisan 2004 tarihinde çok sayıda siyasi parti, sivil toplum kuruluşu, sendika ve derneğin katılımıyla Lefkoşa'da geniş katılımlı bir miting düzenlenmiştir. Çözümün AB'den geçtiğini savunan dolayısıyla Annan Planı'na eveti savunan tarafın düzenlediği mitingde “Kıbrıs'ta Barış Engellenemez”, “Yes be annem”, “Bir evet bizi dünyaya bağlar” gibi sloganlar atılmıştır.⁴⁴⁹ Bir yandan düzenlenen mitinglerle diğer taraftan ise basın aracılığıyla sürdürülen propagandalarla referandumunun seyri değiştirilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda Lefkoşa sokakları Annan Planı'nın kabul edilmemesinden yana olan tarafın da mitinglerine sahne olmuştur. Annan Planı'nın içerdiği tehlikelere değinilen mitinglerde “Kıbrıs Türktür, Türk Kalacaktır”, “Vatan Pasaportlara Değişilmez”, “Ana

⁴⁴⁶ “Artık Son Söz Halkın”, *Hürriyet Gazetesi*, 01.04.2004; <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=35482> (erişim tarihi: 13.02.2020).

⁴⁴⁷ <http://www.mfa.gov.tr/2002-2008-yillarindaki-gelismeler.tr.mfa> (erişim tarihi: 09.02.2020); Çilingir, 2016: 68.

⁴⁴⁸ “ABD: Ohi, KKTC'nin Tanınması Yolunu Açar”, *Hürriyet Gazetesi*, 16.04.2004.

⁴⁴⁹ Gündüz, 2008: 135-136.

Evimiz Rumların mı olacak?” pankartları yer almıştır.⁴⁵⁰ Tüm bu sürecin sonunda ise 24 Nisan 2004 Cumartesi günü Annan Planı GKRY ve KKTC’de eş zamanlı olarak tarafların onayına sunulmuştur. KKTC’de plana yüzde 64,9 evet, yüzde 35,1 hayır oyu çıkarken GKRY’de yüzde 24,2 evet, yüzde 75,8 hayır oyu çıkmıştır. Taraflardan birinin reddi planın geçersiz sayılmasına neden olduğu için referandumda çıkan sonuç dolayısıyla Annan Planı geçerliliği yitirmiş ve 11 Kasım 2002’de başlayan süreç 24 Nisan 2004 itibariyle sona ermiştir.⁴⁵¹ Her ne kadar referandum öncesi ABD ve AB’nin açıklamalarında Türk tarafından plana yönelik evet oyu çıkması durumunda KKTC’nin tanınmasının önü açılabilir şeklinde yorumlar gelse de referandum sonrası ödüllendirilen taraf Rum tarafı olmuş ve GKRY 1 Mayıs 2004’te tüm adayı temsilen AB’ye tam üye olmuştur.⁴⁵² 24 Nisan referandumunda plana Rum tarafının hayır demesi şimdiye kadar müzakerelerin uzlaşmaz tarafı olarak gösterilen Türk tarafına yönelik algının değişmesine neden olmuştur.⁴⁵³ Rum tarafının planı reddetmesi uluslararası camiada üzüntüye neden olmuş ve büyük bir fırsatın kaçırıldığı şeklinde yorumlanmıştır. Referandum sonrası ABD, Almanya ve İngiltere KKTC’ye 1974’ten itibaren uygulanan ambargoların ve izolasyonların kaldırılması yönünde açıklamalarda bulunmuş ancak verilen sözlerin hiç biri tutulmamıştır. GKRY’nin AB üyeliğinin gerçekleşmesiyle birlikte Kıbrıs Sorununa doğrudan etkili yeni bir aktör daha katılmış ve sorunun seyri Rumlar lehine değişmiştir. KKTC ise Annan Planı’nı kabul etmesine rağmen cezalandırılan taraf olmuştur.⁴⁵⁴

Tarafların talepleri üzerine dört kez revize edilen Annan Planı son şekliyle toplam 9000 sayfadan oluşmaktadır. Bu durum ise KKTC ve GKRY halkının plan üzerinde yeterli derecede değerlendirmede bulunmaları imkânını ortadan kaldırmıştır. Nitekim referandum sürecinde siyasi partiler, dernekler, sivil toplum kuruluşları ve medya plana yönelik verilecek karar konusunda halkı yönlendiren en etkili aktörler olmuştur. KKTC’de gerçekleştirilen mitingler ve gazetelerde plana yönelik yayımlanan ilanlar halkın referandumda verdiği kararı büyük oranda etkilemiştir. KKTC’nin uluslararası toplum tarafından tanınmaması ve 1974’den beri uygulanan ambargolar ve izolasyonlar nedeniyle ekonomik olarak gelişiminin önüne set çekilmesi KKTC halkının özellikle de gençlerin Annan Planı’nda çare aramasına neden olmuştur. Nitekim plana evet demenin AB’ye de evet demek anlamına geldiği yönündeki kanının oluşması KKTC halkının referandumda Annan Planı’nı kabul etmesinin

⁴⁵⁰ Keser, 2006: 183.

⁴⁵¹ Özersay, 2017: 660-661; “Evet”, *Hürriyet Gazetesi*, 25.04.2004.

⁴⁵² http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

⁴⁵³ Hascan, 2016: 120.

⁴⁵⁴ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

nedenini açıklar niteliktedir. AB üyeliğinin ise AB pasaportuna sahip olma, Avrupa ülkelerinde eğitim ve iş imkânı gibi olanaklar sunması KKTC halkı üzerinde özellikle de gençler üzerinde planın kabul edilmesi yönündeki görüşün şekillenmesinde etkili olmuştur. Ayrıca gerek ABD gerekse AB tarafından planın kabul edilmesi durumunda KKTC'ye uygulanan ambargoların kaldırılması ve KKTC'nin tanınması yönünde açıklamalarda bulunulması uluslararası toplum tarafından dışlanan KKTC halkının Annan Planı'nda çare aramasına neden olmuştur. Ancak KKTC halkının göz ardı ettiği ya da yanlış yorumladığı bir durum bulunmaktadır. Bu durum ise KKTC'yi uluslararası toplumdan soyutlayan ve tecridine neden olan tarafın kim olduğunun halk tarafından doğru şekilde analiz edilmemiş olmasıdır. Aynı zamanda Türkiye Hükûmeti'nin Annan Planı'na verdiği destek de Türk tarafının referandumdaki kararını yönlendiren etkenlerin başında gelmiştir.⁴⁵⁵

24 Nisan referandumunda Annan Planı'nı yüzde 75,8 gibi yüksek bir hayır oyu ile reddeden Rum tarafının planı reddetmesindeki en önemli etken AB ile imzaladığı katılım antlaşması dolayısıyla birliğe üyeliğinin kesinleşmiş olmasıdır. Ayrıca uluslararası toplum tarafından Kıbrıs Adası'nın yasal hükûmeti olarak GKRY'nin tanınması Rum tarafının soruna çözüm odaklı yaklaşmamasının nedenini açıklar niteliktedir.⁴⁵⁶ Nitekim referandum öncesi Papadopoulos'un "Kıbrıs'ı Türklerle paylaşmam" şeklindeki açıklamalarda bulunması GKRY halkının plana yönelik görüşlerinin şekillenmesinde önemli olmuştur. Papadopoulos'un açıklamaları ve referandumda Rum tarafının Annan Planı'na hayır demesi GKRY halkının ortak bir devlet çatısı altında adayı Türklerle paylaşmak istemediklerinin kanıtı niteliğinde olmuştur. Ayrıca GKRY, AB üyeliğinin sağlayacağı imkânları Türk tarafı ile paylaşmak istememektedir. GKRY halkının planı reddetmesindeki diğer bir önemli etken ise kilit durumda bulunan komünist AKEL Partisi'nin referandum öncesi planın reddedilmesi yönünde bir irade göstermesi olmuştur.⁴⁵⁷ Bunlara ek olarak Annan Planı'nın mülkiyet düzenlemelerine yönelik içerdiği hükümler GKRY tarafından yetersiz bulunmaktadır. Nitekim bu durumun arka planında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Loizidou Davası⁴⁵⁸ kapsamında 1998 yılında Türkiye aleyhine aldığı karar bulunmaktadır. Bu karar

⁴⁵⁵ Özersay, 2017: 661-662; Çilingir, 2016: 76; https://www.academia.edu/33402387/_2004_Referandumunda_K%C4%B1br%C4%B1s_Halk%C4%B1n%C4%B1n_Verdi%C4%9Fi_Kararda_Medyan%C4%B1n_Rol%C3%BC_ (erişim tarihi: 29.02.2020).

⁴⁵⁶ Özersay, 2017: 662-663.

⁴⁵⁷ Bayraktar, 2015: 19-20.

⁴⁵⁸ Titina Loizidou adındaki bir Rum vatandaşı 1989 yılında adanın kuzeyinde bulunan evine gitmek amacıyla sınır bölgesinden KKTC'ye geçmek istemiş ancak Türk askerleri tarafından engellenmiştir. Bu olay sonrası Loizidou, mülkiyet haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle Türk tarafını AİHM'e şikâyet etmiştir. AİHM ise 18 Aralık 1996'da aldığı bir kararla ihlallerden Türkiye'nin sorumlu olduğunu belirtmiştir. KKTC'nin uluslararası toplum tarafından tanınmaması ise bu durumun gerekçesi olarak belirtilmiştir. 18 Aralık 1996 tarihli kararda ayrıca Türkiye'nin sorumluluğunun 1974'ten itibaren geçerli olduğu belirtilmiştir. Türkiye ise AİHM kararına karşı çıkmış ancak etkili olamamıştır. 1998'de ise AİHM, Türkiye'nin Titina Loizidou'ya 875.000 ABD Doları

dolayısıyla Rum tarafı, 1974'te adanın kuzeyinden güneyine geçerken, kuzeyde bıraktıkları taşınmaz mallara yönelik AİHM sayesinde çözüm bulabileceklerini ve kuzeyde bulunan mallarına yönelik yüklü miktarlarda tazminat alabileceklerini düşünmektedir.⁴⁵⁹

3.2.1. Referandum Sonrası Yaşanan Gelişmeler ve KKTC'de Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Annan Planı kapsamında Kıbrıs Sorununa yönelik 2002'den beri sürdürülen çözüm müzakereleri 24 Nisan 2004 referandumunda Rum tarafının planı reddetmesiyle sona ermiştir. GKRY'nin planı reddetmesine ABD ve AB ülkelerinden tepki gelmiş ancak yine de GKRY 1 Mayıs 2004 itibarıyla AB'ye tam üye olarak kabul edilmiştir. Referandum sonrası Kıbrıs Sorununun seyri AB üyeliği dolayısıyla Rumlar lehine değişmiştir. Ancak AB, 26 Nisan 2004'te aldığı bir kararla çözüm sürecinin sonuçsuz kalmasına neden olan tarafın GKRY olduğuna dikkat çekerek, adanın kuzeyine 1974'ten itibaren uygulanan ambargoların kaldırılmasının uygun görüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca bu kapsamda KKTC'ye 259 Milyon Euro yardımda bulunulacağı belirtilmiştir.⁴⁶⁰ 29 Nisan 2004'te ise AB Daimi Temsilciler Komitesi adanın kuzeyi ile güneyi arasındaki gelir eşitsizliğinin giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla bir tüzük hazırlamıştır. “Yeşil Hat Tüzüğü” olarak adlandırılan bu tasarı ile adanın kuzeyinde üretilen ve ambargoya tabi olan ürünlerin, Kıbrıs Adası'nı kuzey ve güney olarak ikiye ayıran Lefkoşa'daki Yeşil Hat üzerinden AB ülkelerine ulaştırılması hedeflenmiştir. Böylelikle Annan Planı kapsamında çözüm yanlısı bir tavır sergileyen Türk tarafının ekonomik olarak iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak Yeşil Hat Tüzüğü GKRY'nin engellemeleri dolayısıyla uzun bir süre hayata geçirilememiştir.⁴⁶¹ Referandum sonrası AB'nin KKTC'ye uygulanan ambargoların kaldırılması konusunda önemli bir girişimi daha olmuştur. Bu girişim AB Komisyonu'nun adanın kuzeyinin ekonomik olarak gelişiminin desteklenmesi ve AB ülkeleri ile doğrudan ticarete katılabilmesi için hazırladığı iki tüzükten oluşmaktadır. “Mali Yardım Tüzüğü” ve “Doğrudan Ticaret Tüzüğü” olarak belirtilen bu iki önemli karar 7 Temmuz 2004'te AB Konseyi'ne sunulmuştur. Belirtilen bu iki tüzüğün konsey tarafından onaylanması KKTC'ye 1974'den itibaren uygulanan ambargo ve izolasyonların resmi olarak kaldırılması anlamına gelmektedir. Ancak bu iki tüzük Yunanistan

tazminat ödemesini içeren kararı almıştır. Her ne kadar Türkiye karara yönelik itirazlarda bulunsun da 2003 yılının Aralık ayında belirtilen tazminatı faiziyle birlikte Titina Loizidou'ya ödemek zorunda kalmıştır. Bu dava Rum vatandaşları açısından da örnek teşkil etmiş ve çok sayıda Rum vatandaşının Türkiye aleyhine AİHM'ye başvuruda bulunmasına neden olmuştur. Renda, 2013: 389-391; <http://turksam.org/loizidou-tazminat-ve-iade> (erişim tarihi: 25.02.2020).

⁴⁵⁹ Özersay, 2017: 662-663.

⁴⁶⁰ Tuncer, 2012: 176.

⁴⁶¹ Özgöker, 2010: 588.

ve GKRY'nin itirazları sonucunda birbirinden ayrılmış ve Doğrudan Ticaret Tüzüğü KKTC açısından geçersiz sayılmıştır. Adanın kuzeyinin ekonomik olarak gelişimini desteklemek adına oluşturulan Mali Yardım Tüzüğü ise 26 Şubat 2006'de AB Konseyi tarafından onaylanmıştır.⁴⁶² 24 Nisan referandumu sonrası BMGS Annan'ın da adanın kuzeyine uygulanan ambargoların kaldırılması kapsamında girişimleri bulunmuştur. BMGS Annan, 28 Mayıs 2004 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunmak üzere referandum sürecine yönelik görüşlerini belirten bir rapor hazırlamıştır. Annan raporunda referandumda olumsuz oy kullanarak Kıbrıs Sorununu çözümsüz bırakan Rum tarafına yönelik eleştirilerde bulunmakla birlikte adanın kuzeyine uygulanan ambargoların kaldırılması konusunda konseye çağrıda bulunmuştur. Ancak Annan'ın raporu konseyde Rusya ve Yunanistan'ın karara veto koyması nedeniyle onaylanmamıştır.⁴⁶³

Annan Planı referandumu sonrası süreçte GKRY'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesiyle birlikte AB Kıbrıs Sorununa doğrudan etkili bir aktör olarak dâhil olmuştur. AB açısından GKRY'nin birliğe üyeliğinin gerçekleşmesiyle birlikte esasında Kıbrıs Sorunu dolaylı olarak çözülmüştür. Nitekim bundan sonraki süreçte AB'nin önceliği Rum tarafının adanın tamamı üzerinde hâkim olduğunu Türkiye'ye kabul ettirmek ve topluluk müktesebatının adanın kuzeyini de kapsayacak şekilde genişletilmesini sağlamak olmuştur. Aynı dönemde Türkiye'nin dış politika önceliği dolayısıyla AB'ye üyelik sürecinin devam etmesi referandum sonrası dönemde de Türkiye'nin üyeliğinin önüne Kıbrıs Sorununun çıkarılması ile sonuçlanmıştır. Nitekim 16-17 Aralık tarihleri arasında Brüksel'de gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararı alınmış ancak bu karar antlaşmanın 19. Maddesiyle bir koşula bağlanmıştır. Bu koşul ise AB ile Türkiye arasında geçerli olan Gümrük Birliği Antlaşması'nın birliğe 1 Mayıs 2004'te dâhil olan GKRY ve dokuz diğer ülkeyi de kapsayacak şekilde genişletilmesi ve bu kapsamda bir "Ek Protokol-Uyum Protokolü" imzalanmasının belirtilmesi olmuştur. Gümrük Birliği Antlaşması'nın GKRY'yi de kapsayacak şekilde genişletilmesi ise Türkiye açısından endişeyle karşılanmıştır. Çünkü bu doğrultuda Türkiye hava ve deniz limanlarını GKRY'ye açmak zorunda kalacak ve bu durum ise GKRY'nin Türkiye açısından tanınması anlamına gelecektir. Gümrük Birliği Antlaşması kapsamında Türkiye ile AB arasındaki Uyum Protokolü 29 Temmuz 2005'te imzalanmış ancak Türkiye aynı gün bu antlaşmanın GKRY'yi tanımak anlamına gelmediğini belirten bir deklarasyon yayımlamıştır. AB ise Türkiye'nin yayımladığı deklarasyonun hukuken bağlayıcılığının olmadığını belirtmiştir. Ayrıca AB, hava ve deniz limanlarının AB üyesi GKRY'ye açılmaması durumunda Türkiye ile AB arasında

⁴⁶² Tuncer, 2012: 176-177.

⁴⁶³ Tuncer, 2012: 178-179; Özgöker, 2010: 588.

sürdürülen üyelik müzakerelerinin sekteye uğrayacağını, Türkiye'nin GKRY ile ilişkilerini iyileştirmesi gerektiğini ve Türkiye'nin Kıbrıs Sorununa yönelik bir çözüm bulunması kapsamında BM'nin girişimlerini desteklemesi gerektiğini belirtmiştir. Nitekim referandum sonrası dönemde Türkiye ile AB arasında sürdürülen üyelik müzakereleri Kıbrıs Sorunu kapsamında şekillenmiştir. Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği çerçevesinde bir Uyum Protokolü imzalanmış olmasına rağmen bu protokol TBMM tarafından onaylanmamıştır. Yani Türkiye'nin hava ve deniz limanları GKRY'ye kapalıdır. Bu durum karşısında AB, Türkiye'nin Uyum Protokolü kapsamında yükümlülüklerini yerine getirmesi konusunda baskıda bulunmakta ve Türkiye'nin üyeliğinin önüne bir ön koşul olarak sunmaktadır. Türkiye ise AB'nin bu koşuluna karşılık KKTC'ye uygulanan ambargo ve izolasyonların kaldırılması şartını öne sürmektedir.⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ Özer, 2010: 569-571; Özarslan, 2007:158-159.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS'TA RAUF DENKTAŞ SONRASI YENİ DÖNEM

4.1. Mehmet Ali Talat'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemi: Annan Planı ve Müzakere Süreçleri

Annan Planı referandumu sonrası süreçte hem KKTC'de hem GKRY'de önemli gelişmeler yaşanmıştır. GKRY Cumhurbaşkanı Papadopoulos, 2005 yılını EOKA örgütünün kuruluşunun 50. yıl dönümü dolayısıyla "EOKA Yılı" ilan etmiş ve geçmişte EOKA örgütü bünyesinde yer alan kişilere ve ailelerine onur madalyası verileceğini açıklamıştır.⁴⁶⁵ Ayrıca Papadopoulos AB ile Türkiye arasında yaşanan gelişmeler kapsamında Türkiye'nin 3 Ekim 2005 tarihine kadar Uyum Protokolü'nü onaylamaması yani hava ve deniz limanlarını GKRY'ye açmaması durumunda Türkiye'nin AB ile üyelik müzakerelerine başlamasını veto edeceğini açıklamıştır.⁴⁶⁶ Aynı dönemde KKTC'de cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yaklaşmasıyla birlikte yoğun bir seçim kampanyası dönemine girilmiştir. Denktaş ise seçimlerde aday olmayacağını açıklamıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde Kıbrıs Sorununa ve referandum sonrası sürece yönelik önemli açıklamalarda bulunan Denktaş, Papadopoulos'un 2005 yılını EOKA Yılı ilan etmesine dikkat çekerek Rumların geçmişte olduğu gibi bugün de Kıbrıs Sorunu kapsamında çözüm yanlısı bir tavır sergilemediğini belirtmiştir. Ayrıca Rumların asıl hedeflerinin adanın tamamı üzerinde hâkimiyet kurmak olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁷ 17 Nisan 2005'te ise KKTC'de cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleşmiş ve dokuz adayın⁴⁶⁸ yarıştığı seçimlerde CTP lideri Mehmet Ali Talat oyların yüzde 55,6'sını alarak KKTC'nin yeni cumhurbaşkanı olmuştur. Mehmet Ali Talat'ın referandum öncesi süreçte Annan Planı'nın kabul edilmesinden yana olan tavrı ve çözüm kapsamında AB üyeliğinin önemine yönelik söylemleri referandum sonrası süreçte de söylemlerinde yer almıştır. Nitekim seçim sonuçlarının kesinleşmesi sonrası açıklamalarda bulunan Talat: "Kıbrıs Türk halkı, çözüm, barış ve Avrupa Birliği yönündeki tavrını açık ve net bir biçimde bir kez daha onayladı" şeklindeki sözleriyle AB üyeliği kapsamında ve Kıbrıs

⁴⁶⁵https://www.academia.edu/8021671/16_%C5%9Eubut_2003_tarihinde_K%C4%B1br%C4%B1s_Rum_Kesi_minde_yap%C4%B1lan_se%C3%A7imler_ve_geitrdikleri (erişim tarihi: 09.02.2020).

⁴⁶⁶ http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/12/041223_papadapulos.shtml (erişim tarihi: 10.02.2020).

⁴⁶⁷ "Rumlar Beni Doğruladı", *Yeniçağ Gazetesi*, 16.04.2005.

⁴⁶⁸ 17 Nisan 2005'te KKTC'de gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yer alan dokuz adayın isimleri ve mensup oldukları partiler şu şekildedir. "Mehmet Ali Talat (Cumhuriyetçi Türk Partisi), Derviş Eroğlu (Ulusal Birlik Partisi), Mustafa Şenol Arabacıoğlu (Demokrat Parti), Zehra Cengiz (Kıbrıs Sosyalist Partisi), Nuri Çevikel (Yeni Parti), Hüseyin Angolemlı (Toplumcu Kurtuluş Partisi), Ayhan Kaymak (Bağımsız Aday), Arif S. Kırdag (Bağımsız Aday), Zeki Beşiktepeli (Bağımsız Aday)". "Cumhurbaşkanlığı Seçim Tarihçesi", *Yenidüzen Gazetesi*, 27.03.2015.

Sorununa yönelik bir çözüm bulunması konusunda girişimlerde bulunacağını sinyallerini vermiştir.⁴⁶⁹ KKTC'deki 17 Nisan 2005 tarihli cumhurbaşkanlığı seçimleri uluslararası medya tarafından da ilgiyle takip edilmiştir. Nitekim seçim sonuçlarının açıklanması ve Mehmet Ali Talat'ın ilk turda oyların çoğunluğunu alarak cumhurbaşkanı olması Yunan basınında "Kuzey Kıbrıs'ta Talat dönemi ile yeni ve daha demokratik bir dönem başlıyor." , "Türk halkı 17 Nisan 2005 seçimlerinde yüzde 55 gibi yüksek bir oranla daha demokratik bir Kıbrıs istediğini kanıtladı." şeklinde yer alırken⁴⁷⁰, Amerikan basınında "Kıbrıslı Türkler Kıbrıs Sorunu çerçevesinde kapsamlı bir çözüm ve adanın yeniden birleşmesi yönündeki kararlılığını bir kez daha gösterdi" manşetiyle yer almıştır.⁴⁷¹

Mehmet Ali Talat cumhurbaşkanlığı görevini Denktaş'tan devraldıktan sonra Kıbrıs Sorunu kapsamında müzakerelerin yeniden başlatılması konusunda girişimlerde bulunmuştur. Bu çerçevede BMGS Annan ile görüşmelerde bulunan Talat, Türk tarafının Kıbrıs Sorununa yönelik kalıcı bir çözüm bulunması ve bu çözüm doğrultusunda antlaşmaya varılması konusunda istekli olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Annan'dan Kıbrıs Adası'ndaki atmosferi değerlendirmesi ve bazı teknik konuların belirlenmesi için bir temsilci göndermesini istemiştir.⁴⁷² BMGS Annan ise Kıbrıs Sorununa yönelik yeni bir çözüm planı hazırlanması yerine müzakerelerin Annan Planı çerçevesinde yeniden başlatılması yönündeki görüşünü belirterek referandum sonrası süreçte taraflardan Annan Planı'na yönelik değerlendirmelerini içeren bir metin hazırlamalarını ve bu metni yazılı olarak BM'ye iletmelerini istemiştir. GKRY Cumhurbaşkanı Papadopoulos Annan Belgesi kapsamında taleplerini BM'ye sunmaktan kaçınmakla birlikte KKTC ile yeniden çözüm müzakerelerine başlanması konusunda da isteksiz davranmıştır. Bu çerçevede açıklamalarda bulunan Papadopoulos, adada bulunan Türkiye askeri birliklerinin çekilmesi koşuluyla yeniden çözüm müzakerelerine başlanabileceği şartını öne sürmüştür. Ayrıca çözüm müzakereleri kapsamında KKTC'yi dolayısıyla Mehmet Ali Talat'ı muhatabı olarak kabul etmediğini belirterek çözüm müzakerelerin Türkiye ile sürdürülmesi şartını öne sürmüştür.⁴⁷³ Bunlara ek olarak Papadopoulos, çözüme yönelik yeniden başlatılması planlanan müzakerelerde BMGS Annan'ın arabuluculuk rolünü üstlenmesine ve müzakerelerin bir tarih sınırlandırmasına tabi

⁴⁶⁹ http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/04/050418_cyprus_election.shtml (erişim tarihi: 10.02.2020).

⁴⁷⁰ "Talat Yunan Basınında", *Vatan Gazetesi*, 18.04.2005.

⁴⁷¹ http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/04/printable/050419_cyprus_latest.shtml (erişim tarihi: 11.02.2020).

⁴⁷² "Talat'tan Teslimiyete Davet", *Yeniçağ Gazetesi*, 02.05.2005.

⁴⁷³ "Rum'un Asker Şantajı", *Yeniçağ Gazetesi*, 06.05.2005; "BM Yeni Kıbrıs Sürecini Başlatıyor", *Hürriyet Gazetesi*, 22.05.2005; Özersay, 2017: 677-678.

tutulmasına da karşı çıkmıştır.⁴⁷⁴ BMGS Annan ise Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik son bir hamlede bulunarak referandum sonrası Kıbrıs Adası'ndaki atmosferi değerlendirmek ve Annan Planı çerçevesinde taraflar arasındaki anlaşmazlıkların net bir şekilde tespit edilmesini sağlamak amacıyla yardımcısı Sir Kieran Prendergast'ı 30 Mayıs 2005 tarihinde Kıbrıs Adası'na göndermiştir. Sir Kieran Prendergast, Kıbrıs Sorununun tarafları ile doğrudan görüşmeler gerçekleştirdikten sonra garantör ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan Hükûmetleri ile de temaslarda bulunmuştur. Ardından Kıbrıs Sorununa yönelik değerlendirmelerini içeren bir rapor hazırlayarak BM'ye sunmuştur. Prendergast raporunda sorunun çözümüne yönelik taraflar arasında derin görüş ayrılıklarının olduğunu ve Rum tarafının Türk tarafı ile yeniden müzakerelere başlanması konusunda isteksiz olduğunu belirtmiştir. Her ne kadar BM'nin Kıbrıs Sorununa yönelik bir çözüm bulunması yönündeki girişimleri referandum sonrasında da devam etmesine rağmen Rum lider Papadopoulos, Türklerle yeniden müzakere masasına oturma konusunda isteksiz davranması dolayısıyla 2005 sonuna kadar taraflar arasında çözüme yönelik doğrudan bir görüşme zemini gerçekleşmemiştir.⁴⁷⁵

4.1.1. Sorunun Çözümüne Yönelik Türkiye'nin 'Kıbrıs Eylem Planı' Önerisi

16-17 Aralık 2005 tarihinde gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde alınan kararla Türkiye'nin AB ile üyelik müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla başlamıştır. Ancak Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması çerçevesinde hava ve deniz limanlarını birliğe 1 Mayıs 2004'te dâhil olan GKRY'ye açmaması AB ile üyelik sürecinde büyük bir engel olarak karşısına çıkmıştır. Üyelik müzakerelerinin sağlıklı bir zeminde ilerlemesini isteyen Türkiye ise öncelikle AB ile arasındaki bu engeli kaldırmaya yönelik önemli bir girişimde bulunarak Kıbrıs Sorunu kapsamında on maddeden oluşan bir öneri paketi hazırlamıştır. Türkiye'nin bu öneri paketi "Kıbrıs Eylem Planı" adıyla 24 Ocak 2006 tarihinde BMGS Annan'a sunulmuştur. Kıbrıs Eylem Planı ile Türkiye KKTC'ye uygulanan ambargoların kaldırılması, KKTC'nin Türkiye'nin de içinde bulunduğu Gümrük Birliği Antlaşması'na taraf olması, KKTC'de bulunan ancak faaliyetine izin verilmeyen havaalanı ve limanların uluslararası faaliyete açılması, KKTC vatandaşlarının uluslararası organizasyonlara katılımını engelleyen kısıtlamaların kaldırılması, bunlara karşılık olarak da hava ve deniz limanlarının GKRY'ye açılması önerisinde bulunmuştur. Türkiye'nin Eylem Planı birçok AB ülkesi ve ABD tarafında Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik yapıcı bir hamle olarak değerlendirilmiş ancak GKRY'nin karşı çıkması dolayısıyla hayata geçirilememiştir. Her ne kadar Türkiye Kıbrıs

⁴⁷⁴ http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/12/041228_cyprus.shtml (erişim tarihi: 18.03.2020).

⁴⁷⁵ http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018).

Eylem Planı ile üyelik sürecinde yaşanan tıkanıklığı çözmeye yönelik önemli bir girişimde bulunmuş olsa da başarılı olamamıştır. Nitekim bu durum 2006 yılı AB İlerleme Raporuna da yansımıştır. AB ilerleme raporunda Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması kapsamında yükümlülüklerini yerine getirmediği belirtilmiş ve ardından gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde ise Türkiye'nin üyelik sürecinde yer alan 35 müzakere faslından 8'inin askıya alınması kararı verilmiştir. Bu durum ise Türkiye'nin AB üyelik sürecinin sekteye uğramasına neden olmuştur.⁴⁷⁶

4.1.2. Annan – Papadopoulos Paris Görüşmeleri

Annan Planı referandumu sonrası BM her ne kadar Kıbrıs Sorununa yönelik bir çözüm bulunması konusunda girişimlerini askıya almış gibi görünse de çözüm kapsamında sorunun tarafları ile BMGS Annan arasında bireysel olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede öne çıkan ilk önemli görüşme 28 Şubat 2006 tarihinde Papadopoulos ve Annan'ın Fransa'da bir araya gelmesiyle gerçekleşmiştir.⁴⁷⁷ 28 Şubat görüşmesinde Rum lider Papadopoulos adanın askersizleştirilmesi ve Maraş Meselesini gündeme getirirken BMGS Annan Türkiye'nin Kıbrıs Eylem Planı'nı ve teknik komitelerin kurulması konularını gündeme getirmiştir. Görüşmeler ikili arasında halka ve basına kapalı olarak gerçekleştirildiği için esasında BMGS Annan'ın Türkiye'nin Kıbrıs Eylem Planı'nı gündeme getirip getirmediği tartışma konusu olmuş ve hatta görüşmeler sonunda Rum lider Papadopoulos'un Paris görüşmesinde Türkiye'nin Eylem Planı gündeme gelmedi şeklinde açıklamalarda bulunması görüşmelerde ele alınan konuların şaibeli kalmasına neden olmuştur.⁴⁷⁸ Papadopoulos ve Annan arasında gerçekleştirilen görüşme sonrası basın açıklamasına yansıyan konular ise adanın askerden arındırılması, sınır bölgelerinde bulunan mayınların temizlenmesi ve Maraş Meselesi gibi konuların adadaki iki taraf nezdinde teknik komiteler kurularak çözüme kavuşturulması gerektiği konusunda fikir birliğine varıldığının belirtilmesi olmuştur. Ayrıca bu özlü konuların teknik komiteler vasıtasıyla çözüme kavuşturulmasının taraflar arasında başlatılması planlanan müzakerelere de zemin hazırlayacağı belirtilmiştir. BMGS Annan teknik komitelerin kurulması konusunda KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'ın da onayı bulunduğunu, çözüm müzakerelerine başlanması konusunda uygun zeminin oluşması gerektiğini ve uygun zaman geldiğinde ise BM nezdinde Kıbrıs için özel bir temsilci atanacağını belirtmiştir. Papadopoulos ve Annan arasında gerçekleştirilen görüşmede adanın askersizleştirilmesi ve Maraş meselesi gibi son derece önemli konuların müzakereler için bir

⁴⁷⁶ Özer, 2010: 571-572; Özgöker, 2010: 591-592.

⁴⁷⁷ Bulunç, 2007: 91-94.

⁴⁷⁸ "Rum Yalanının Belgesi", *Hürriyet Gazetesi*, 25.03.2006.

ön koşul olarak sunulması Türkiye Hükûmeti'nin tepkisine neden olmuştur. Nitekim Paris'te gerçekleştirilen görüşmenin detaylarının ortaya çıkması üzerine dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayip Erdoğan, BMGS Annan ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirerek Kıbrıs Sorunu kapsamında taraflar arasında yaşanan tüm uyuşmazlıkların bir bütün olarak müzakereler vasıtasıyla çözülebilir olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca görüşmenin KKTC'nin ekarte edilerek gerçekleştirilmesi ve Rum lider Papadopoulos'un Paris görüşmesine kadar Türk tarafı ile görüşmeyi reddetmesi ise dikkat çeken detayları oluşturmuştur.⁴⁷⁹

4.1.3. Taraflar Arasında İlkeler Dizisi Antlaşması/Gambari Antlaşması

BMGS Annan ile Papadopoulos arasında gerçekleştirilen görüşme sonrası çözüm süreci kapsamında yeni bir döneme girilmiştir. Nitekim Paris görüşmesi sonrası Papadopoulos Türk tarafı ile yeniden görüşmelere başlanması konusunda ikna olmuştur. Bu yeni dönemde Mehmet Ali Talat ve Papadopoulos ilk olarak 8 Temmuz 2006 tarihinde “BMGS Siyasi İşler Yardımcısı İbrahim Gambari'nin” arabuluculuğu ile Kıbrıs Adası'nda bir araya gelmiştir. 8 Temmuz'da bir araya gelen taraflar Kıbrıs Sorununa çözüm bulunması kapsamında bir “İlkeler Dizisi Antlaşması'na” imza atmıştır. Mehmet Ali Talat ve Papadopoulos arasında imzalanan ve beş maddeden oluşan bu antlaşma İbrahim Gambari'nin girişimleri sonucu gerçekleştirildiği için “Gambari Antlaşması” olarak da anılmaktadır. İlkeler Dizisi Antlaşması/Gambari Antlaşması dâhilinde taraflar Kıbrıs Adası'nda “iki bölge, iki toplumlu ve siyasi eşitliğe dayalı bir federasyon” kurulması temelinde bir çözüm süreci yürütülmesi konusunda fikir birliğine varmıştır. Ayrıca taraflar Kıbrıs Sorununa yönelik sürdürülebilir bir çözüm bulunması kapsamında en kısa sürede çalışmalara başlanması, gündelik hayata dair sorunların çözüme kavuşturulması noktasında iki taraflı teknik komitelerin ve çalışma gruplarının kurulması, iyi niyet temelinde ve karşılıklı suçlamalarda bulunmadan çözüm sürecinin sürdürülmesi konularında mutabakata varmıştır. Bunlara ek olarak İlkeler Dizisi Antlaşması'yla taraflar mevcut statükonun devam etmemesi ve çözüm sürecine Annan Planı çerçevesinde devam etmeme konusunda da anlaşmaya varmıştır.⁴⁸⁰ 8 Temmuz Süreci dâhilinde 5 Eylül 2007 tarihine kadar taraflar arasında temsilciler nezdinde toplam 54 görüşme gerçekleştirmiş ancak hem teknik komitelere yönelik hem de kalıcı bir çözüme yönelik herhangi bir uzlaş sağlanamamıştır. Talat ve Papadopoulos arasındaki ikinci görüşme ise 5 Eylül 2007 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında KKTC Cumhurbaşkanı Talat Kıbrıs Sorunu bağlamında çözüm müzakerelerine en başından başlanmasının imkânsız olduğunu ve çözüm sürecine yönelik çalışmaların bir an önce başlatılması gerektiğini

⁴⁷⁹ Bulunç, 2007: 94-96; “Kıbrıs'ta hareket: Görüşme için hazırlık sözü”, *Radikal Gazetesi*, 01.03.2006.

⁴⁸⁰ Özersay, 2017: 678; Örnek ve Ververi, 2016: 228-230; Tuncer, 2012: 186-187.

belirtmiştir. Talat ayrıca Kasım 2007 tarihi itibarıyla çözüm müzakerelerine başlanması ve en geç 2009 yılına kadar Kıbrıs Sorununun çözüme kavuşturulması gerektiği yönünde Rum tarafına bir takvim önerisi sunmuştur. Talat 5 Eylül görüşmelerinde bir yandan çözüm sürecinin Annan Planı temelinde sürdürülmesi konusunda ısrarcı olurken diğer taraftan Rum tarafına sunduğu takvim önerisi ile sürecin bir an önce sonuçlanmasını istemiştir. Ancak Papadopoulos Talat'ın müzakerelere yönelik takvim önerisini reddetmekle birlikte, çözüm sürecinin Annan Planı çerçevesinde devam etmesine de şiddetle karşı çıkmıştır. Nitekim 5 Eylül 2007 tarihli görüşmelerde de sorunun çözümüne yönelik taraflar arasında olumlu bir uzlaşa sağlanamamıştır.⁴⁸¹ 5 Eylül 2007 görüşmesi sonrası KKTC Cumhurbaşkanı Talat, BMGS görevini 1 Ocak 2007 itibarıyla Annan'dan devralan Ban Ki-Moon ile New York'ta bir araya gelmiştir. Görüşme sırasında Talat, Türk tarafının Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulunması konusunda istekli olduğunu yinelemekle birlikte çözüm sürecinin kolaylaştırılmasını sağlamak amacıyla hazırlanan bir "Güven Artırıcı Önlemler Paketi" önerisi sunmuştur. Ancak Talat'ın BMGS'ne sunduğu öneri Rum Lider Papadopoulos'un çözüm sürecinde gösterdiği olumsuz tavır nedeniyle gündeme taşınmamıştır. Rum lider Papadopoulos Annan Planı sürecinde olduğu gibi 8 Temmuz sürecinde de Türk tarafı ile uzlaşa sağlama konusunda isteksiz davranmış ve AB üyeliği kozunu Kıbrıs Sorunu temelinde hem KKTC'ye karşı hem de Türkiye'ye karşı kullanmaya devam etmiştir.⁴⁸²

4.1.4. Güney Kıbrıs'ta Hristofyas'ın Cumhurbaşkanı Seçilmesi

8 Temmuz sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması sonrası Rum tarafında yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimleri dolayısıyla GKRY'de yoğun bir seçim kampanyası dönemine girilmiştir. 17 Şubat 2008'de gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Dimitris Hristofyas, Ioannis Kasoulidis ve Tasos Papadopoulos olmak üzere üç aday yarışmıştır. İlk turda Hristofyas ve Kasoulidis birbirlerine yakın oranda oy alırken DİKO lideri Papadopoulos elenmiştir. Dolayısıyla ikinci tur seçimlerin gerçekleştirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.⁴⁸³ 24 Şubat 2008'de gerçekleştirilecek olan ikinci tur cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi açıklamalarda bulunan Hristofyas "Kıbrıs Sorununu en erken zamanda çözüme kavuşturacağız. Bunun için Kıbrıs Türkleri ile Rumlar el ele vermeli. Federal bir çözüm bulunması için gayret edeceğiz. Adada yabancı askerler olmadan, kendi kaderimizi barış içinde çizmemiz gerekiyor" şeklindeki sözleriyle çözüm yanlısı bir politikaya bağlı kalacağı ve adanın yeniden birleştirilmesi konusunda çalışmalarda bulunacağı yönünde sinyaller

⁴⁸¹ Sandıklı, 2010: 13; Örnek ve Ververi, 2016: 232-233.

⁴⁸² http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (erişim tarihi: 29.07.2018); Sandıklı, 2010: 13.

⁴⁸³ Örnek ve Ververi, 2016: 233.

vermiştir. Hristofyas ayrıca adadaki bölünmüşlüğü bir an önce sona ermesi gerektiğini, aksi takdirde bu durumun kalıcı hale geleceğini ve Rumlar için yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini belirtmiştir.⁴⁸⁴ Ardından 24 Şubat'ta ikinci tur seçimler gerçekleştirilmiş ve AKEL lideri Hristofyas seçimlerde Kasoulidis karşısında oyların büyük çoğunluğunu alarak galip gelmiştir. Hristofyas'ın seçimleri kazanmasındaki önemli etkenler ise eski Rum lider Papadopoulos'un çözüm konusunda uzlaşmaz bir tavır sergilemesi, ilk tur seçimlerin yapıldığı 17 Şubat günü Sırbistan Cumhuriyeti'ne bağlı Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiş olması ve bağımsızlık ilanı sonrası birçok ülkenin Kosova'nın bağımsızlığını tanınması olmuştur. Nitekim eski Rum lider Papadopoulos'un çözüm sürecinde bağlı kaldığı politika ve çözüme yönelik göstermiş olduğu olumsuz tavır AB ve BM'nin Rum tarafını çözüm sürecinin uzlaşmaz tarafı olarak algılamaya başlanmasına neden olmuştur. Bu durum ise Rum halkının, seçim sürecinde çözüm yanlısı bir politikaya bağlı kalacağını belirten ve seçim kampanyalarında adanın yeniden birleştirilmesinden yana söylemlerde bulunan AKEL lideri Hristofyas'ı seçmesi ile sonuçlanmıştır. Aynı zamanda GKRY'de seçim sürecinin yaşandığı dönemde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ve bu bağımsızlığın birçok ülke tarafından tanındığının açıklanması Rum halkında aynı durumun KKTC için de gerçekleşebileceği endişesini ortaya çıkarmış ve bu durum ise seçim sürecinde çözüm yanlısı bir politikadan yana olacağını belirten Hristofyas'ın 2008 seçimlerini yüzde 53,36 oy oranı ile kazanması ile sonuçlanmıştır.⁴⁸⁵ GKRY'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonucuna etki eden diğer bir önemli faktör ise 17 Şubat'ta gerçekleştirilen ilk tur seçimlerde elenen Papadopoulos'un ve partisinin ikinci tur seçimlerde AKEL lideri Hristofyas'ı desteklemesi olmuştur.⁴⁸⁶ Seçim sonuçlarının kesinleşmesi sonrası açıklamalarda bulunan yeni Rum lider Hristofyas, seçim öncesi söylemlerinde de yer verdiği gibi adanın yeniden birleştirilmesi yönünde çaba harcayacağını belirtmiş ve bu kapsamda Türk tarafı ile iyi ilişkiler kurulması konusunda Mehmet Ali Talat'a çağrıda bulunmuştur. Hristofyas'ın seçim sonuçlarının açıklanması sonrası yaptığı halka sesleniş konuşmasında Kıbrıs Sorununa yönelik dikkat çeken diğer önemli detay ise adanın kuzeyinin işgal altında olduğuna vurgu yapması ve bu işgalin son bulması için mücadele edileceğini belirtmesi olmuştur.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ "Rumlar ilk kez bir 'komünist'i seçti", *Milliyet Gazetesi*, 25.02.2008.

⁴⁸⁵ Özersay, 2017: 678; Orhun, 2019: 187-188; Örnek ve Ververi, 2016: 233.

⁴⁸⁶ "Rumlar ilk kez bir 'komünist'i seçti", *Milliyet Gazetesi*, 25.02.2008.

⁴⁸⁷ <https://www.cnnturk.com/2008/dunya/02/24/rumlarda.komunist.baskan.donemi/431375.0/index.html> (erişim tarihi: 01.04.2020).

4.1.5. Talat – Hristofyas Görüşmeleri: 21 Mart Mutabakatı

Hristofyas'ın GKRY'nin yeni lideri olarak seçilmesi hem KKTC'de hem de garantör ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan'da çözüm süreci açısından olumlu bir döneme girileceği şeklinde yorumlanmıştır. 28 Şubat 2008 tarihi itibarıyla göreve başlayan Hristofyas ilk iş olarak Türk tarafı ile görüşmelerde bulunacağını belirtmekle birlikte çözüm süreci kapsamında önemli gelişmelerin yaşanacağı konusunda da sinyaller vermiştir. Hristofyas ayrıca çözüm sürecinin Gambari Antlaşması dâhilinde sürdürüleceği konusuna vurgu yapmıştır. Aynı dönemde KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat da Türk tarafının çözüm sürecine başlanması konusunda istekli olduğunu belirten bir mektup hazırlayarak BMGS Ban Ki-Moon'a sunmuştur. Çözüm süreci konusunda olumlu yaklaşımlarda bulunan KKTC ve GKRY'nin bu tutumları garantör ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan tarafından da desteklenmiştir.⁴⁸⁸ Bu kapsamda iki lider ilk olarak 21 Mart 2008 tarihinde Lefkoşa'da ara bölgede bir araya gelmiştir. Görüşmeler sonunda iki lider 2006 yılında Gambari Antlaşması dâhilinde alınan ama uygulama aşamasında başarısızlıkla sonuçlanan kararlara da vurgu yapan bir ortak açıklama konusunda mutabakata varmıştır. Görüşmenin yapıldığı tarih itibarıyla "21 Mart Mutabakatı" olarak da adlandırılan bu ortak açıklama doğrultusunda iki lider çözüm sürecine katkıda bulunmak adına adada iki taraflı teknik komitelerin ve çalışma gruplarının kurulması konusunda anlaşmaya varmıştır. Ayrıca iki lider çözüm sürecinin hızlandırılması, müzakerelere başlanması için kısa bir hazırlık dönemi belirlenmesi ve ardından en geç Haziran 2008 tarihi itibarıyla BM'nin arabuluculuğunda çözüm müzakerelerine başlanması konusunda fikir birliğine varmıştır.⁴⁸⁹ Bunlara ek olarak 21 Mart 2008 tarihli görüşmelerde ele alınan diğer bir konu ise 23 Nisan 2003 tarihinden beri gündemde olan Lefkoşa'daki Lokmacı sınır kapısının karşılıklı olarak geçişlere açılması konusunda anlaşmaya varılması olmuştur. Lokmacı Sınır Kapısı Rumların enosis hayali doğrultusunda uygulamaya koydukları Akritas Planı çerçevesinde adadaki Türklere yönelik başlatmış oldukları şiddet eylemleri ve ardından yaşanan karşılıklı çatışmalar dolayısıyla tarafların barikatlar örerek Lefkoşa'yı kuzey ve güney olarak ayırdığı bir sınırı temsil etmektedir. Bu açıdan Lokmacı Sınır Kapısı adadaki iki toplum arasında 1963 yılından beri var olan bölünmüşlüğü ve taraflar arasında yaşanan çatışmaların simgesi niteliğinde olmuştur. Nitekim Talat ve Hristofyas arasında 21 Mart 2008 tarihinde gerçekleştirilen görüşmede Lokmacı Sınır Kapısının karşılıklı geçişler için açılması kararının alınması bu sembol niteliğindeki olgunun yani bölünmüşlüğü kırılmaya başladığı şeklinde yorumlanmıştır. 3 Nisan 2008 tarihinde ise Lokmacı Sınır Kapısı iki tarafın ortak katılımıyla

⁴⁸⁸ Köylü, 2018: 12-13; Sandıklı, 2010: 13-14; Örnek ve Ververi, 2016: 233.

⁴⁸⁹ Özersay, 2017: 679; Sandıklı, 2010: 14.

düzenlenen bir törenle karşılıklı geçişler için açılmıştır. Talat ve Hristofyas'ın bu hamlesi birçok ülke tarafından adanın yeniden birleştirilmesi ve Kıbrıs Sorununa yönelik kalıcı bir çözüm bulunması konusunda küçük ama önemli bir girişim olarak değerlendirilmiştir.⁴⁹⁰ Talat ve Hristofyas arasındaki görüşmede alınan kararlar doğrultusunda çözüm süreci kapsamında gerçekleşen ikinci önemli gelişme ise karşılıklı olarak belirlenen çalışma grupları ve teknik komitelerin 16 Nisan 2008 tarihi itibarıyla çalışmalarına başlaması olmuştur.⁴⁹¹

21 Mart Mutabakatında çözüm müzakerelerine başlanması öncesi üç aylık bir hazırlık dönemi belirlenmiştir. Bu hazırlık dönemi dâhilinde Talat ve Hristofyas 23 Mayıs 2008, 1 Temmuz 2008 ve 25 Temmuz 2008 tarihlerinde olmak üzere toplam üç görüşme gerçekleştirmiştir. 23 Mayıs tarihli görüşmelerde iki lider çözüm müzakerelerinin Kıbrıs Adası'nda "iki toplumlu, iki bölgeli ve siyasi eşitliğe dayalı bir federasyon" kurulması temelinde sürdürülmesi konusunda anlaşmaya varmıştır. Buna ek olarak kurulacak olan bu federal devletin eşit statüde iki kurucu devletten oluşması ve ortak devletin tek uluslararası kimliğe sahip olması konusunda fikir birliğine varılmıştır.⁴⁹² Görüşmelerde ayrıca 16 Nisan 2008 tarihinde çalışmalara başlayan teknik komitelerin ve çalışma gruplarının ele aldığı konular değerlendirilmiş ve Rum tarafının talebi doğrultusunda Yeşilirmak Sınır Kapısı'nın karşılıklı geçişler için açılması konusu gündeme getirilmiştir.⁴⁹³

4.1.6. İngiltere Başbakanı Brown ile Hristofyas Arasında İmzalanan 'Ortak Mutabakat Metni'

23 Mayıs 2008 tarihli görüşmelerde Talat ve Hristofyas'ın Kıbrıs Adası'nda eşit statüde iki kurucu devletten oluşan bir federasyon kurulması noktasında uzlaşmaya varması ve çözüm müzakerelerinin bu temelde sürdürülmesi kararının alınması esasında Rauf Denktaş'ın Annan Planı sürecinde Rum tarafına özellikle kabul ettirmek istediği bir konuyu oluşturmaktadır. Nitekim Annan Planı'nda "eşit statüde iki kurucu devlet" ifadesi bulunmamakla birlikte Rauf Denktaş'ın bu konudaki ısrarı uluslararası camia tarafından onun sürecin uzlaşmaz tarafı olarak lanse edilmesine neden olmuştur.⁴⁹⁴ Talat ile Hristofyas arasında varılan bu ortak karar her ne kadar çözüm sürecinin olumlu şekilde ilerlediği şeklinde yorumlansa da 5 Haziran 2008 tarihinde İngiltere Başbakanı Gordon Brown ve Rum lider Hristofyas arasında imzalanan "Ortak Mutabakat Metni" Rum tarafının sürece yönelik

⁴⁹⁰ <https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1sta-lokmac%C4%B1-kap%C4%B1s%C4%B1-45-y%C4%B1l-sonra-a%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1/a-3235529> (erişim tarihi: 11.04.2020).

⁴⁹¹ <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/> (erişim tarihi: 11.04.2020).

⁴⁹² <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/> (erişim tarihi: 11.04.2020).

⁴⁹³ <https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1sta-hristofyas-talat-g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fmesi/a-3354667> (erişim tarihi: 12.04.2020).

⁴⁹⁴ Orhun, 2019: 189.

eski politikalarını terk etmediğinin göstergesi niteliğinde olmuştur. İngiltere Başbakanı ve Hristofyas arasında imzalan bu metinde İngiltere, Kıbrıs Adası'nda tek bir devletin ve tek bir siyasi otoritenin varlığını kabul ettiğini belirtmiştir. Daha açık bir ifade ile Kıbrıs Adası'nın garantör ülkelerinden biri olan İngiltere, KKTC'yi devlet olarak tanımayacağı konusunda Rum yönetimine güvence vermiştir. Bu durum ise Hristofyas ile Talat arasında 23 Mayıs 2008 tarihinde gerçekleştirilen görüşmelerde alınan ortak kararlara yani çözüm müzakerelerinin Kıbrıs Adası'nda eşit statüde iki kurucu devletten oluşan bir federasyon kurulması temelinde sürdürülmesi düşüncesinden oldukça uzak bir olguyu teşkil etmiştir. Ayrıca İngiltere'nin GKRY ile 5 Haziran 2008 tarihinde imza attığı ortak metin öncesi Kıbrıs Adası'nda taraflar arasında çözüm süreci kapsamında sürdürülen görüşmelere destek verdiğini açıklaması ise çelişkili bir durumu ortaya çıkarmıştır. Nitekim GKRY ile İngiltere arasında imzalanan bu ortak metne hem KKTC'den hem de Türkiye'den sert tepkiler gelmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Talat, İngiltere ile GKRY arasında imzalanan ortak metni kabul edilemez olarak belirtirken, Türkiye Hükûmeti bu hamlenin adada çözüm süreci devam ederken gerçekleştirilmesinin yanlış olduğunu ve bu durumun çözüm sürecini olumsuz şekilde etkileyeceğini belirtmiştir.⁴⁹⁵

4.1.7. Talat – Hristofyas Görüşmelerinde Çözüm Aracı Olarak Sunulan ‘Kıbrıslılık’ Yaklaşımı

Hazırlık dönemi kapsamında liderlerin ikinci teması 1 Temmuz 2008 tarihinde gerçekleşmiştir. Talat ve Hristofyas 1 Temmuz görüşmesinde, 21 Mart ve 23 Mayıs tarihli görüşmelerde ele alınan konuları değerlendirilmekle birlikte, Kıbrıs'ta kurulacak olan yeni birleşik devletin “tek egemenlik ve tek vatandaşlık” temelinde inşa edilmesi konusunda uzlaşıya varmıştır.⁴⁹⁶ Bahsi geçen “tek vatandaşlık” kavramı çözüm sürecinde “Kıbrıslılık” kavramının ön plana çıkarılması olarak nitelendirilebilir. Nitekim bu kapsamda iki lider Kıbrıs Sorununun çözümünü Kıbrıslılık bilincinde görmekte ve bu çerçevede bir çözüm süreci yürütülmesi konusunda girişimlerde bulunmaktadır. Bu noktada daha iyi bir analizde bulunabilmek adına Kıbrıslılık bilincinin veya kimliğinin ne anlama geldiğinin açıklanmasında fayda vardır. Kıbrıslılık bilinci; özü itibariyle milliyetçilik tanımlamalarını reddeden bir görüşü ifade etmektedir. Yani aynı topraklar üzerinde yaşayan farklı etnik grupların din, dil, ırk, kültür gibi farklılıklarına yönelik bir kimlik tanımlaması yapmak yerine, kimlik tanımlamasını aynı ülkede yaşamının ve aynı devlet yurttaşlığına sahip

⁴⁹⁵ <http://nejatcogal.com/category/manset/2015/06/09/kibrista-memorandum-krizi/> (erişim tarihi: 13.04.2020); <http://www.mfa.gov.tr/2002-2008-yillarindaki-gelismeler.tr.mfa> (erişim tarihi: 09.02.2020); Kaya, 2012: 109.

⁴⁹⁶ <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/> (erişim tarihi: 11.04.2020); Kaya, 2012: 109-110.

olmanın getirdiği bilinç üzerine inşa eder. Daha açık bir ifade ile Kıbrıslılık; Kıbrıs Adası'nda yaşayan Türkler ve Rumların, Türklük ve Rumluk üzerine inşa edilmiş kimlik algılamalarını yok sayarak, aynı ülkede yaşayan kişilerin aynı kimliğe sahip olması gerektiğine dayanan bir düşünceyi temsil etmektedir.⁴⁹⁷ Her ne kadar “Kıbrıslılık” kavramı adanın her iki kesiminde de Annan Planı sürecinde daha çok dile getirilmeye başlansa da bu bilincin temeli Rumların 1926 yılında adada kurdukları “Kıbrıs Komünist Partisi” ile atılmıştır. Kıbrıs Adası'nın İngiliz hâkimiyeti altında olduğu bir dönemde İngiliz emperyalizmine karşı olarak kurulan Komünist Parti, Marksist-Leninist bir ideolojiye bağlı kalmakla birlikte enosis'e de karşı çıkan bir tutum sergilemiştir. Komünist Parti'nin asıl amacı ise İngiliz ve Yunan emperyalizmine karşı çıkarak, bağımsız bir Kıbrıs Devleti'nin kurulmasını sağlamak olmuştur. Kıbrıs Adası'ndaki ayrışmanın sınıf temelli olduğuna vurgu yapan Komünist Parti, aynı zamanda sendikal uzantısı “Pan-Kıbrıs Emekçi Federasyonu (PEO)” aracılığıyla da çalışmalarını sürdürmüştür. Partinin sendikal uzantısı olan PEO'ya adadaki Türkler tarafından da katılım sağlanmış ve bu durum ise 1990'lı yıllarda KKTC'de sol görüşlü siyasi partilerin Kıbrıslılık söylemini ön plana çıkarmasının temelini oluşturmuştur. Komünist Parti'nin devamı niteliğinde 1941 yılında kurulan AKEL ise siyasi ideolojisini enosisi gerçekleştirmek üzerine inşa etmiştir. Bu açıdan AKEL, her ne kadar Komünist Parti'nin ardılı olarak lanse edilse de büyük oranda iki partinin ideolojisinde ayrılma yaşanmıştır. Bu durumun en belirgin örneği ise 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yani Ortaklık Cumhuriyeti'nin, enosis hayaline ulaşma amacıyla olan Rumlar tarafından adadaki Türklere yönelik başlattıkları şiddet eylemleri dolayısıyla henüz üçüncü yılında iken yıkılması olmuştur.⁴⁹⁸ Bu açıdan Kıbrıslılık bilincinin Rumlar tarafından ne şekilde algılandığı veya Kıbrıs Sorununun çözümü noktasında ne şekilde katkı sağlayacağı konusunda iki önemli soruya vurgu yapmakta fayda vardır. Rumlar Kıbrıslılık bilinci dâhilinde Kıbrıs Sorununa eşitlik temelinde mi bir çözüm istiyor? Yoksa Rumlar bu bilincin temelinde adadaki Türkleri azınlık durumuna düşürerek Kıbrıs Adası'nın tek hâkimi mi olmak istiyor?

Rumlar tarafından Kıbrıslılık bilincinin yeniden gündeme getirilmesi 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve ardından gerçekleştirilen nüfus mübadelesi sonrası 1975'te, “Makarios'un kuzeni Cleopatra Bayada ve eşi Joseph Bayada” önderliğinde kurulan “Yeni Kıbrıs Derneği” vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Yeni Kıbrıs Derneği, temeli 1926'da atılan Kıbrıslılık bilincinin yeniden filizlenmesine ve çözüm süreci kapsamında bu kavramın söylem bazında daha fazla ön plana çıkarılmasına öncülük etmiştir. Yeni Kıbrıs Derneği, Kıbrıs Sorununun Türkiye ve Yunanistan'ın ada üzerindeki çıkar çatışmasından kaynaklandığını savunmuştur.

⁴⁹⁷ Kırpalp, 2011: 265-266.

⁴⁹⁸ Kırpalp, 2011: 266-270.

Ayrıca dernek temel amacını Kıbrıslılık bilincinin adanın her iki kesiminde de benimsenmesini sağlamak, bu kapsamda KKTC’de Türkiye’ye ve 1974 sonrası Türkiye’den gelerek adaya yerleşen kişilere yönelik olumsuz bir algı oluşturmak ve sonuç itibarıyla de Türkiye’nin adanın kuzeyindeki varlığını sona erdirmek üzerine inşa etmiştir.⁴⁹⁹ Kıbrıslılık bilincinin veya anavatanın ötekileştirilmesi düşüncesinden hareketle ortaya çıkan bu yeni kimlik tanımlamasının, KKTC’de söylem bazında ön plana çıkması ise Annan Planı sürecinde yaşanmıştır. Annan Planı referandumu öncesi KKTC’de planın kabul edilip edilmemesi noktasında önemli bir kutuplaşma yaşanmıştır. Bu kutuplaşmanın bir tarafında Annan Planı’na ‘evet’i savunan yani Kıbrıs’ın yeniden birleştirilmesinden yana olan CTP ve TKP gibi sol görüşlü partiler yer almıştır. Kutuplaşmanın diğer tarafında ise Annan Planı’na ‘hayır’ı savunan ve Rumlarla her yönden eşitlik sağlanmadıkça birleşmeye karşı çıkan Rauf Denktaş ve partisi UBP yer almıştır. Bu açıdan Annan Planı sürecinde KKTC’de Kıbrıs Sorununun tanımlanmasına ve çözümüne yönelik iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Mehmet Ali Talat’ın liderliğindeki CTP, Annan Planı sürecinde KKTC’de Kıbrıslılık kimliğini veya bilincini söylem bazında en çok dile getiren parti olmuştur. Kıbrıs Sorununun asıl nedenini KKTC’nin devlet olarak tanınmaması olarak nitelendiren CTP, sorunun çözümü noktasında ise birleşik bir Kıbrıs’ın kurulmasından yana olmuştur. Ayrıca CTP, KKTC’ye 1974’ten itibaren uygulanan ambargo ve izolasyonların adanın kuzeyinin ekonomik olarak gelişimini engellediğini, bu nedenle ayrılığın devam etmesinin KKTC için olumsuz birçok etken barındırdığını ve bu etkenlerin ise Kıbrıs Sorununun temelini oluşturduğunu savunmuştur. Bu açıdan CTP ve TKP gibi sol görüşlü partiler, Annan Planı sürecinde adanın birleşmesi, Rumlarla bir arada yaşama ve daha geniş bir tanım ile aynı topraklar üzerinde yaşamının getirdiği tek bir kimlik altında yani Kıbrıslılık kimliği altında birleşme düşüncesine yakınlaşmışlardır.⁵⁰⁰ Kıbrıslılık bilincinin KKTC’de ve aynı zamanda çözüm sürecinde ön plana çıkarılmasındaki diğer önemli bir etkeni ise Kıbrıs Sorununa doğrudan bir aktör olarak katılan AB ve ABD’nin, KKTC’de Kıbrıslılık bilincini savunan ve aynı zamanda Annan Planı sürecinde bu bilincin özümsemesi noktasında önemli faaliyetlerde bulunan sendika, dernek ve sivil toplum kuruluşlarına finansal destek sağlaması olmuştur.⁵⁰¹ Kıbrıslılık bilincinin, KKTC’deki bazı kesimler tarafından savunulması ise adanın kuzeyinde önemli bir kimlik tartışmasının yaşanmasına da zemin hazırlamıştır. Rumlarla bir arada, tek bir devlet ve tek bir kimlik altında yaşamak isteyen kesimlerin yani Kıbrıslılık bilincini savunanların, 1974 sonrası Türkiye’den gelerek adaya yerleşenlere yönelik olumsuz bir algı oluşturmaya başlamaları,

⁴⁹⁹ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=9&makaleid=3281> (erişim tarihi: 25.04.2020).

⁵⁰⁰ Kırpalp, 2011: 272-275; Akfırat ve Özkan, 2010: 8-15; Özkaleli, 2011: 40-42.

⁵⁰¹ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=9&makaleid=3281> (erişim tarihi: 25.04.2020).

KKTC’de “Kıbrıslı” ve “Türkiyeli” şeklinde yeni kimlik tartışmasının başlamasına etken olmuştur.⁵⁰²

4.1.8. Talat – Hristofyas Kıbrıs Müzakereleri Süreci (3 Eylül 2008 - 30 Mart 2010)

Talat ve Hristofyas arasında 1 Temmuz 2008 tarihinde gerçekleştirilen görüşmede ortak devletin tek egemenliğe sahip olması noktasında uzlaşıya varılması ise kurulacak olan bu yeni ortak devletin bir federasyon mu yoksa bir üniter devlet modelini mi anımsattığı tartışmasına neden olmuştur. Ayrıca “tek egemenlik” kavramının dile getirilmesi KKTC’de Mehmet Ali Talat’ın eleştirilmesine ve “KKTC tasfiye mi ediliyor?” sorusunun sorulmasına neden olmuştur. 1 Temmuz görüşmesi sonrası kendisine yöneltilen eleştirilere katıldığı bir televizyon programında yanıt veren Talat, görüşmelerde Rum tarafı ile egemenlik konusunun detaylı bir şekilde ele alındığını ve kendisinin “Kurulacak olan yeni ortak devletin egemenliğinin eşit iki halktan kaynaklanması gerektiğini” savunduğunu dile getirmiştir. Hristofyas’ın ise “egemenliğin Kıbrıs halkından kaynaklandığını savunduğunu, ancak Kıbrıs halkının Rum ve Türk olmak üzere iki halktan oluştuğunu” dile getirdiğini belirtmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ayrıca 1 Temmuz görüşmesinde Rum liderin egemenliğe yönelik görüşlerini kabul etmediğini, egemenliğin eşit iki halktan oluşmadığı sürece kabul edilmeyeceğini ve varılan uzlaşının KKTC’nin tasfiyesi şeklinde yorumlanmasının son derece yanlış olduğunu dile getirmiştir. Bunlara ek olarak asıl hedefin yeniden birleşmenin sağlanması ile devlet olarak tanınmayan KKTC’nin ekonomik, sosyal ve siyasi gelişiminin kuvvetlendirilmesi olduğunu belirtmiştir.⁵⁰³

Çözüm müzakereleri öncesi Talat ve Hristofyas’ın son görüşmesi 25 Temmuz 2008 tarihinde gerçekleşmiştir. 21 Mart Mutabakatı ile belirlenen üç aylık hazırlık döneminin son görüşmesi olan 25 Temmuz görüşmesinde iki lider kapsamlı müzakerelerin 3 Eylül 2008 tarihi itibarıyla başlaması konusunda fikir birliğine varmıştır. Her ne kadar 21 Mart Mutabakatında çözüm müzakerelerinin hazırlık dönemi sonrası en geç Haziran 2008 tarihi itibarıyla başlaması planlansa da, hazırlık döneminin beklenenden uzun sürmesi çözüm müzakerelerinin üç aylık bir gecikme sonrası başlaması ile sonuçlanmıştır. 25 Temmuz görüşmesinde liderler ayrıca Kıbrıs Sorununa yönelik bulunacak olan çözümün Annan Planı’nda da olduğu gibi adanın iki kesiminde de referanduma sunulması konusunda anlaşma sağlamıştır.⁵⁰⁴ Kapsamlı müzakereler öncesi açıklamalarda bulunan Mehmet Ali Talat, teknik komiteler ve çalışma gruplarının çalışmalarını sürdürdüğünü, müzakereler öncesi hazırlık

⁵⁰² Özkaleli, 2011: 40-42.

⁵⁰³ “Ne demek tek egemenlik tek vatandaşlık”, *Milli Gazete*, 25.07.2020; “Rumlara teslim edilen bir şey yok”, *Hürriyet Gazetesi*, 10.07.2008; “Talat: Rumlara bir şey vermedik”, *Milli Gazete*, 10.07.2008.

⁵⁰⁴ <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/> (erişim tarihi: 11.04.2020).

dönemi kapsamında Rum lider Hristofyas ile çözüme yönelik birçok konuda yakınlaşma sağlandığını, bu konularının detaylarının çözüm müzakerelerinde ele alınacağını ve 2009 yılı başında Kıbrıs Sorununa kapsamlı bir çözüm bulunacağı konusunda ümitli olduğunu belirtmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Talat müzakerelerde ele alınacak konulara yönelik ise mülkiyet konusunda derin görüş ayrılığı olduğunu ve harita konusunun müzakerelerin son aşamasında ele alınacağını belirtmiştir.⁵⁰⁵ Ardından 25 Temmuz görüşmesinde de belirtildiği gibi Kıbrıs müzakereleri 3 Eylül 2008 tarihi itibarıyla başlamıştır. İki aşama ve iki tur yoğunlaştırılmış görüşmeler şeklinde ilerleyen Kıbrıs müzakerelerin ilk aşaması; 3 Eylül 2008 - 6 Ağustos 2009 tarihleri arasında, ikinci aşaması 3 Eylül 2009 - 30 Mart 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yoğunlaştırılmış görüşmeler ise müzakerelerin ikinci aşamasında sürecin hızlandırılması amacıyla liderlerin yoğun bir görüşme sürecine girdikleri 11-13 ve 25-27 Ocak 2010 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.⁵⁰⁶ 3 Eylül 2008 tarihli görüşmede liderler sürece yönelik karşılıklı görüş alışverişinde bulunmuş ve ardından 11 Eylül 2008’de Kıbrıs Sorununa yönelik kapsamlı görüşmeler için bir araya geleceklerini belirtmişlerdir. Ancak liderlerin müzakerelerin başlama tarihi olan 3 Eylül görüşmesinde yapmış olduğu açılış konuşmaları, Talat ve Hristofyas’ın henüz müzakerelerin başında ciddi görüş ayrılığı yaşadıklarının göstergesi niteliğinde olmuştur. Talat konuşmasında çözüm sürecinin, 23 Mayıs 2008 ve 1 Mart 2008 tarihli görüşmelerde alınan kararlar doğrultusunda sürdürülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Yani Talat, müzakereler sonucunda varılacak anlaşma sonrası kurulacak olan yeni federal ortaklığın “eşit statüde iki kurucu devletten oluşması” gerektiğini belirtmiştir. Hristofyas ise açılış konuşmasında Talat’ın aksine çözüm sürecinin dayanağının 1977 yılında Denктаş ile Makarios arasında imzalanan “İlke Antlaşması” ve 1979 yılında Denктаş ile Kiprianu arasında imzalanan “Doruk Antlaşması” olduğunu belirtmiştir. Hristofyas’ın yeni çözüm süreci kapsamında üzerinde vurgu yaptığı bu iki antlaşma Kıbrıs Adası’nda “iki toplumlu, iki bölgesi” bir federasyon kurulmasını içermektedir. Bu durum ise Hristofyas’ın “eşit statüde iki kurucu devlet” tanımını kabul etmediğinin göstergesi niteliğinde olmuştur. Hristofyas ayrıca 1977-1979 Antlaşmaları ile Rum tarafının önemli tavizler verdiğini ve bu sebeple yeni çözüm sürecinde Rum tarafının daha fazla taviz vermeyeceğini açık bir şekilde dile getirmiştir. Ardından Kıbrıs’ın AB üyeliğine vurgu yapan Hristofyas, Kıbrıs Sorununa bulunacak olan çözümün AB ilkeleri dikkate alınarak belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir. 3 Eylül 2008 tarihli görüşmede KKTC Cumhurbaşkanı Talat, çözüm müzakerelerinin BM önerileri ve sürece yönelik belirlenen bir takvim dâhilinde

⁵⁰⁵ Gürkan, 2017: 89-92.

⁵⁰⁶ Tuncer, 2012: 193-196; <http://www.mfa.gov.tr/kibrista-3-eylul-2008-tarihinde-baslayan-bm-kapsamli-muzakere-sureci-baglamindaki-son-gelistmeler.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.05.2020).

sürdürülmesi yönünde Rum tarafına bir teklif sunmuş ancak bu öneriler Hristofyas tarafından reddedilmiştir. Liderlerin açılış konuşmalarında henüz müzakerelerin başında ayrılığa düştüklerini gösteren diğer bir nokta ise Garanti ve İttifak Antlaşmalarına yönelik olmuştur. Talat, Garanti ve İttifak Antlaşmalarının geçerliliğini koruması gerektiğini belirtirken, Rum lider Hristofyas yeni çözüm sürecinin “Kıbrıslı bir çözüm” olduğuna vurgu yaparak, bu iki antlaşmanın yeni süreçte geçersiz olması gerektiğini savunmuştur. Talat ve Hristofyas’ın açılış konuşmalarında çözüm müzakerelerine yönelik değindikleri son nokta ise tüm konularda uzlaşıya varılmadan genel bir anlaşmaya varılamayacağını belirtmeleri olmuştur.⁵⁰⁷

3 Eylül 2008’de başlayan ve 30 Mart 2010 tarihine kadar süren Kıbrıs müzakereleri, liderler tarafından belirlenen ve hazırlık döneminde de çalışma grupları vasıtasıyla bir kısmı ele alınan toplam altı ana başlık üzerinde şekillenmiştir. Bu altı ana başlığı “Yönetim ve Yetki Paylaşımı”, “AB ile İlişkiler”, “Ekonomik Konular ve Ekonomik Birleşme”, “Mülkiyet”, “Toprak”, “Güvenlik ve Garantiler” oluşturmakla birlikte, her başlığın alt başlıkları olacak şekilde daha geniş bir çözüm planlamasına gidilmiştir. Birinci tur çözüm müzakerelerinde ele alınan konular “Yönetim ve Yetki Paylaşımı”, “AB ile İlişkiler” ve “Ekonomik Konular ve Ekonomik Birleşme” başlıkları olmuş ancak 2008 yılı sonuna kadar bu başlıklara yönelik somut bir ilerleme kaydedilmemiştir.⁵⁰⁸

4.1.9. Hristofyas’ın Rusya Federasyonu’na Yaptığı Ziyaret: Rum – Rus Ortak Metni

2008 yılı sonuna kadar çözüm sürecinde önemli bir gelişme kaydedilmemesi, uluslararası toplum tarafından sürecin yavaş ilerlediği şeklinde eleştirilere neden olmuştur. Sürece yönelik gelen eleştiriler karşısında liderler ise birbirlerini suçlayan bir tavır sergilemişlerdir. Aynı dönemde Rum lider Hristofyas, Rusya’ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve ardından RF ile GKRY arasında 19 Kasım 2008 tarihinde, tıpkı İngiltere ve GKRY arasında 5 Haziran 2008’de imzalanan Ortak Mutabakat Metnine benzer nitelikte bir ortak metne imza atılmıştır. Bu durum ise bir yandan KKTC ve Türkiye’nin tepkisine neden olurken, diğer taraftan Kıbrıs Sorunu kapsamında sürdürülen çözüm müzakerelerinde uzlaşıya varılması yönündeki umutların kırılmasına neden olmuştur.⁵⁰⁹ GKRY ile RF arasında imzalanan ortak metinde dostluk ve ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik taahhütlere yer verilmekle birlikte, ortak metnin en dikkat çeken noktası Kıbrıs Sorunu ve bu kapsamda sürdürülen çözüm müzakerelerine değinilen madde olmuştur. Ortak metin ile RF, çözüm müzakereleri kapsamında Kıbrıs Sorununa bulunacak olan çözümün Rum tarafının da belirttiği gibi BMGK

⁵⁰⁷ Kızılyürek, 2009: 104-108; Tuncer, 2012: 193-195.

⁵⁰⁸ Tuncer, 2012: 195-196; <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/> (erişim tarihi: 11.04.2020); Gürkan, 2017: 110.

⁵⁰⁹ Özersay, 2017: 679-680.

kararları çerçevesinde ve 1977-1979 Antlaşmaları temelinde sürdürülmesi konusunda GKRY'yi desteklediğini belirtmiştir. Rum lider Hristofyas'ın çözüm müzakereleri öncesi, hazırlık döneminde İngiltere ile ve ardından müzakereler devam ederken RF ile benzer nitelikte iki ortak mutabakat metnine imza atması, Rum tarafının çözüm konusunda istekli olmadığını kanıtlar nitelikte olmuştur.⁵¹⁰ Nitekim Moskova'nın GKRY ile yakınlaşma metnine imza atmasındaki temel neden ise SSCB döneminde de olduğu gibi RF'nin "sıcak denizlere inme" politikasından kaynaklanmaktadır. NATO ve AB'nin doğrudan bir aktör olarak yer aldığı Kıbrıs Sorunu ve bölgenin petropolitik önemi dolayısıyla Doğu Akdeniz'de yaşanan çıkar çatışması, RF'nin de bu bölgeye ilgisinin kaymasına neden olmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan çıkar çatışmasına doğrudan bir aktör olarak katılmak isteyen RF, bu konumunu ise GKRY ile yani AKEL lideri Hristofyas ile kurduğu yakınlık vasıtasıyla gerçekleştirmektedir.⁵¹¹ Ortak Metnin imzalanması sonrası adaya dönen Hristofyas, KKTC tarafından kendisine yöneltilen eleştirilere karşılık:

"Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız ve AB üyesi bir ülke olduğunu, ancak adanın kuzeyinin işgal altında olması nedeniyle egemenliğin tüm ülkede uygulanmadığını çözüm müzakereleri kapsamında Talat'a net bir şekilde belirttim. Bu sebeple Türkiye ve diğer ülkeler, Kıbrıs Sorununun onların menfaatleri dâhilinde çözüleceğini düşünüyorlarsa, yanılıyorlar."⁵¹²

şeklindeki açıklaması ile çözüm sürecinde Rum tarafının taviz vermeyeceğini bir kez daha göstermiştir. Bu sebeptir ki KKTC ile çözüme yanaşmayan GKRY, çözüm süreci kapsamında önce İngiltere ile ve daha sonra RF ile yakınlaşma metinlerine imza atarak ada üzerindeki meşruiyetini uluslararası camiaya kabul ettirmeye çalışmıştır.⁵¹³ Çözüm sürecinin yavaş ilerlemesindeki bir diğer etken ise Türk hava ve deniz limanlarının GKRY'ye açılmasını içeren, Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması'nın genişletilmesi yönünde 2005 yılında imzalamış olduğu Ek Protokol'ün, 2009 yılında gerçekleştirilecek olan AB zirvesinde yeniden gündeme gelecek olmasıdır. Bu nedenle Rum lider Hristofyas, Kıbrıs müzakerelerinin seyrini yavaşlatan bir tutum sergilemiş ve Aralık 2009 AB Zirvesi'nde alınacak kararlar çerçevesinde hareket etmek istemiştir.⁵¹⁴

Birinci tur görüşmeler 6 Ağustos 2009 tarihinde sonlanmış ve ilk tur müzakerelerin tartışma konuları olan "Yönetim ve Yetki Paylaşımı", "AB ile İlişkiler" ve "Ekonomik Konular ve Ekonomik Birleşme" başlıklarında kısmi yakınlaşma sağlanmıştır. Uzlaşya

⁵¹⁰ <https://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=171&lang=tr> (erişim tarihi: 18.05.2020).

⁵¹¹ <https://turksam.org/cozulme-sarmalinda-milli-dava-kibris> (erişim tarihi: 18.05.2020).

⁵¹² <https://www.iha.com.tr/haber-hristofyas-rusya-tam-destegini-belirtti-43423/> (erişim tarihi: 18.05.2020).

⁵¹³ <https://www.iha.com.tr/haber-hristofyas-rusya-tam-destegini-belirtti-43423/> (erişim tarihi: 18.05.2020).

⁵¹⁴ Özersay, 2017: 679-680.

varılan bölümlere yönelik “Yakınlaşma Metinleri” hazırlanmakla birlikte, bu üç başlığın alt bölümlerinde derin görüş ayrılıkları yaşanan konular da olmuştur.⁵¹⁵ “Yönetim ve Yetki Paylaşımı” başlığı altında ele alınan konular “yasama, yürütme ve yargıya” yönelik olmuştur. Müzakerelerde Rum lider Hristofyas, ortak devletin yasama, yürütme ve yargıya yönelik yetkilerinde GKRY’nin ağırlığı olması gerektiğini savunurken; KKTC Cumhurbaşkanı Talat, ortak devletin yetkileri konusunda siyasi eşitlik ilkesinin gözetilmesi gerektiğini savunmuştur. Talat ayrıca ortak devletin yürütme yetkisinin “başkanlık konseyi” temelinde sürdürülmesi gerektiğini ve kurucu devletlere siyasi eşitliği gözetecek şekilde daha geniş yetkiler tanınması gerektiğini savunmuştur. Rum lider Hristofyas ise müzakerelerde siyasi eşitlik ilkesini göz ardı eden bir tavır sergileyerek, ortak devlette yürütmenin ne şekilde olacağı konusunda Talat’ın başkanlık konseyi tezine karşılık “dönüşümlü başkanlık” tezini ortaya koymuştur. Birinci tur müzakerelerde Rum lider Hristofyas’ın ısrarla üzerinde durduğu bir diğer konu ise yargıya yönelik düzenlemeler noktasında olmuştur. Hristofyas, ortak devlette ortaya çıkacak bir anlaşmazlık durumunda başvuru merceği olan yargı mekanizmasında, yabancı üyelerin yani Türkiye ve Yunanistan vatandaşı üyelerin yer almasını istemediğini, Kıbrıslılık bilincini bir kez daha vurgulayarak dile getirmiştir.⁵¹⁶ Dolayısıyla birinci tur görüşmeler sonlandığında taraflar “AB ile İlişkiler”, “Ekonomi” ve “Yönetim ve Yetki Paylaşımı” başlığının alt bölümleri olan “yargı” ve “yasama” başlıklarında önemli yakınlaşma sağlamıştır. Ancak federal devletin yürütme yetkisinin ne şekilde olacağı ve kurucu devletlere tanınacak yetkiler konusunda ayrılığa düşülmüştür. Alt başlık olan “yürütme” konusunda yaşanan ayrılık ise Yönetim ve Yetki Paylaşımı başlığının ikinci tur görüşmelerde yeniden gündeme getirilmesi zorunluluğunu oluşturmuştur.⁵¹⁷

Kısa bir aranın ardından Kıbrıs müzakerelerinin ikinci aşamasına geçilmiş ve ikinci aşama görüşmelerde müzakereler öncesi KKTC Cumhurbaşkanı Talat’ın da belirttiği gibi en çok görüş ayrılığı yaşanan konular olan “Mülkiyet” ve “Garantiler” başlıkları ve birinci tur görüşmelerde yaşanan uzlaşmazlık nedeniyle “yürütme” konusu ele alınmıştır. “Harita” konusu ikinci aşama görüşmelerde de gündeme gelmezken, mülkiyet konusunda iki liderin savunduğu tezler önemli derecede farklılık göstermiştir.⁵¹⁸ KKTC Cumhurbaşkanı Talat, müzakerelerde mülkiyet düzenlemelerinin Annan Planı’nda da olduğu gibi her iki kesim tarafından oluşturulan bir mülkiyet komisyonu vasıtasıyla çözülmesi, çözümün “Tazminat, İade ve Takas” yöntemiyle belirlenmesi ve aynı zamanda bulunacak olan çözümün iki

⁵¹⁵ Tuncer, 2012: 194-196; Gürkan, 2017: 110-111.

⁵¹⁶ Sandıklı, 2010: 14-15; Kızılyürek, 2009: 108-110; “Kıbrıs Sorununda 2009 Yılı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19.12.2009.

⁵¹⁷ Gürkan, 2017: 110-111.

⁵¹⁸ Gürkan, 2017: 120.

kesimliliğe zarar vermeyecek şekilde uygulanması gerektiği görüşünü savunmuştur. Rum lider Hristofyas ise 1975'te gerçekleştirilen nüfus mübadelesi dolayısıyla çok sayıda Rum'un yerlerinden edildiğini ve mağdur durumuna düştüğünü, bu sebeple taşınmaz mallara yönelik söz sahibinin eski sahip olduğunu savunmuştur. İkinci tur müzakerelerde liderler arasında yaşanan bu uzlaşmazlık mülkiyete yönelik ortak metin çalışması yapma imkânını ortadan kaldırmıştır. Ancak devam eden süreçte liderler, ortak bir noktada buluşup taşınmaz malların kategorileştirilmesine yönelik ortak çalışmalarda bulunmuşlardır. Nitekim malların kategorileştirilmesi noktasında ortak çalışma yürütülmesi, müzakerelerde mülkiyet başlığının tamamen kapatılması konusunda yardımcı olamamış ve liderler ikinci tur müzakerelerin başında belirttiği gibi mülkiyet konusundaki tutumlarını sürdürmüşlerdir.⁵¹⁹

İkinci tur müzakerelerde ele alınan bir diğer konu ise “Garantiler ve Güvenlik” başlığı olmuştur. Bu başlık altında uzlaşıya varılmasının son derece güç olduğu, liderlerin henüz müzakerelerin başında yani 3 Eylül 2008'de yaptıkları açılış konuşmalarında kendini göstermiştir. Rum tarafı yeni çözüm sürecini “Kıbrıslı bir çözüm” olarak nitelendirirken esasında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye ada üzerinde garantörlük hakkı tanıyan Garanti ve İttifak Antlaşmalarının geçerliliğini yitirmesi gerektiği düşüncesini savunmuştur. Çözümün adadaki iki kesim arasında sağlanmasını savunan Rum tarafı, sorunun temel sebebini ise Türkiye'nin ada üzerindeki varlığında görmüştür. Bu sebeple Rum tarafı müzakerelerde, Türkiye'ye ada üzerinde garantörlük hakkı tanıyan 1960 Antlaşmalarının yeni çözüm dâhilinde geçerliliğini yitirmesi konusunda ısrarcı olmuştur. KKTC ise müzakerelerde Garanti ve İttifak Antlaşmalarının Türk tarafı açısından “kırmızı çizgi” olduğunu, bu sebeple 1960 Antlaşmalarının feshedilmesi gibi bir durumun tartışmaya açık olmadığını belirtmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Talat, aynı zamanda bu başlığın 1960 Antlaşmalarına taraf olan ülkelerle çoklu bir görüşme vasıtasıyla ele alınabileceğini dile getirmiştir.⁵²⁰

Yoğunlaştırılmış müzakereler aşamasına geçilmeden önce ikinci tur görüşmelerde ele alınan son konu ise ilk tur çözüm müzakerelerinde liderlerin ciddi görüş ayrılığı yaşadığı Yönetim ve Yetki Paylaşımı başlığının alt başlığı olan “yönetim” başlığı olmuştur. İlk tur görüşmelerde liderlerin yönetim başlığı altında yaşadıkları ayrılık, ikinci tur görüşmelerde KKTC Cumhurbaşkanı Talat'ın, Rum tarafına “Yönetim ve Yetki Paylaşımı” adlı paket önerisini sunmasıyla sonuçlanmıştır.⁵²¹ 4 Ocak 2010 tarihinde sunulan paket önerinin içeriği ağırlıklı olarak yönetim başlığı çerçevesinde yaşanan ayrılığı çözmeye yönelik olmuştur. KKTC Cumhurbaşkanı Talat, paket önerisinde ilk tur görüşmelerde yönetim başlığı

⁵¹⁹ Kızılyürek, 2009: 111-113; Gürkan, 2017: 120; Sandıklı, 2010: 15-16.

⁵²⁰ Kızılyürek, 2009: 115-116; “İşte Talat'ın Tam Konuşma Metni”, *Kıbrıs Postası*, 01.04.2010.

⁵²¹ Tuncer, 2012: 96.

çerçevesinde ileri sürdüğü İsviçre modeline benzer “başkanlık konseyi” tezinden vazgeçerek, Rum lider Hristofyas’ın ileri sürdüğü “dönüşümlü başkanlık” tezine yakınlaşmıştır. Ancak paket öneri ortak devletin cumhurbaşkanı ve cumhurbaşkanı yardımcısının seçimine yönelik Hristofyas’ın ilk tur görüşmelerde ileri sürdüğü tez ile farklılık göstermiştir. Rum lider Hristofyas, cumhurbaşkanı ve yardımcısının tek bir listeden, çoğunluklu oy yöntemiyle ve doğrudan Kıbrıs halkı tarafından seçilmesi görüşünü savunmuştur.⁵²² Hristofyas aynı zamanda birinci tur görüşmelerde yönetim başlığına yönelik görüşlerine bir yenisini daha ekleyerek doğrudan Kıbrıs halkı tarafından seçilecek olan cumhurbaşkanı ve yardımcısının belirlenmesi noktasında Türk tarafına “çapraz oy yöntemi” önerisini sunmuştur. Hristofyas’ın öne sürdüğü çapraz oy yöntemi; cumhurbaşkanı ve yardımcısının seçilmesi noktasında Rum halkına, Türk adayın seçilmesinde söz hakkı tanımakta ve aynı şekilde Türk halkına, Rum adayın seçilmesinde söz hakkı tanıyan bir düzenlemeyi içermektedir. Adayların belirlenmesinde diğer halka söz hakkı tanıyan bu düzenleme için belirlenen oy oranı ise yüzde 10 olarak belirtilmiştir. Yani seçimlerde her iki tarafın da adayının belirlenmesi noktasında diğer halkın verdiği yüzde 10’luk oy etkili olacaktır. Ancak Hristofyas’ın bu önerisine Türk tarafı sıcak bakmamıştır.⁵²³ Talat’ın öneri paketinde ise ortak devletin cumhurbaşkanı ve yardımcısının belirlenmesine yönelik iki yeni öneri getirilmiştir. Bu önerilerden birincisi; cumhurbaşkanı ve yardımcısının senato tarafından belirlenmesini ve üç tur seçim gerçekleştirilmesini içermekte, ikincisi ise; bir aday KKTC’den ve bir aday GKRY’den olacak şekilde, ortak bir oy pusulası yönteminin uygulanmasını içermektedir. Ancak KKTC’nin paket önerisi müzakerelerde tartışmaya açılmadan Rum tarafınca reddedilmiştir. Çözüm müzakerelerinin halka ve basına kapalı olarak gerçekleştirilmesi esasında Türk tarafının öneri paketinin içeriğinin ve görüşmelerde yürütme başlığına yönelik tartışmaların ne şekilde ilerlediği konusunun tam anlamıyla aydınlatılması konusunda bir engel teşkil etmiştir. Ancak aynı dönemde Talat’ın Rum tarafına sunduğu çözüm paketi önerisi, hem KKTC’deki iktidarı oluşturan UBP tarafından, hem de ana muhalefet partisi olan DP tarafından ciddi eleştiriler almıştır. Diğer taraftan Talat’ın, Rum tarafının çapraz oy yöntemine yönelik net bir açıklamada bulunmaması da eleştirilere neden olmuştur.⁵²⁴

Çözüm müzakerelerinin yavaş ilerlemesi, müzakerelerin başında belirlenen altı ana başlığa yönelik taraflar arasında net bir uzlaşya varılamaması ve tarafların müzakerelerin başında tüm konularda uzlaş sağlanmadan hiçbir başlıkta anlaşmaya varılamayacağını belirtmesi gibi nedenler, Türk tarafının çözüm sürecini hızlandırmak için ileri sürdüğü

⁵²² “Kıbrıs Sorununda 2009 Yılı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19.12.2009.

⁵²³ Örmeci, 2014: 378.

⁵²⁴ “Kıbrıs Sorununda 2009 Yılı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19.12.2009.

yoğunlaştırılmış görüşmeler sürecini başlatmıştır. Yoğunlaştırılmış müzakereler 11-13 ve 25-27 Ocak 2010 tarihleri arasında ve ilk iki tur görüşmelerde üzerinde en fazla uzlaşa sağlanan üç başlık etrafında şekillenmiştir. Bu üç başlığı “AB ile İlişkiler”, “Ekonomi” ve “Yönetim ve Yetki Paylaşımı” oluşturmakla birlikte, görüşmelerde KKTC’nin 4 Ocak 2010 tarihinde sunduğu ancak Rum tarafınca reddedilen, yönetime yönelik düzenlemeler içeren öneri paketi gündeme gelmiştir. Liderler yoğunlaştırılmış müzakereler aşamasında belirtilen bu üç başlığın tüm alt başlıklarında uzlaşmaya varılması yönünde görüşmelerde bulunmuş ve hatta süreç devam ederken BMGS Ban Ki-Moon Kıbrıs Adası’na gelerek liderler ile yüz yüze görüşmelerde bulunmuş ancak Rum tarafının uzlaşmaya yaklaşmaması dolayısıyla yoğun görüşme sürecinde de Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik bir anlaşma sağlanamamıştır. Aynı dönemde KKTC’de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yaklaşması ve yoğun bir seçim kampanyası döneminin yaşanması, iki lider arasındaki çözüm müzakerelerini sonlandıran etken olmuştur. Hristofyas’ın çözüm müzakerelerine yönelik ortak bir açıklama yapmaktan uzak durması ve sürece yönelik halkın yeteri kadar bilgilendirilmemesi, KKTC’de yaşanan seçim sürecinde Talat’ın eleştirilmesine neden olmuştur.⁵²⁵ Rum lider Hristofyas’ın, Türk tarafı ile uzlaşmaya yaklaşmaması ise bazı iç sorunlara dayandırılabilir. Nitekim Hristofyas’ın partisi AKEL’in koalisyon ortakları olan DIKO ve EDEK’in, Hristofyas’ı çözüm müzakerelerinde Türk tarafına taviz vermekle suçlamaya başlamaları ve ardından 9 Şubat 2010’da yani yoğunlaştırılmış görüşmeler aşaması devam ederken, EDEK’in koalisyondan çekildiğini açıklaması gibi nedenler Hristofyas’ın müzakerelerde sergilediği uzlaşmaz tavrı açıklar nitelikte olmuştur.⁵²⁶

4.2. Derviş Eroğlu Dönemi: Sorun Üzerine Yürütülen Müzakereler

KKTC Cumhurbaşkanı Talat ve Rum lider Hristofyas arasındaki doğrudan görüşmeler 30 Mart 2010’da sonlanmış ve KKTC’de 18 Nisan 2010 tarihinde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimleri dolayısıyla, Kıbrıs müzakereleri açısından yeni bir dönem başlamıştır. Nitekim 18 Nisan seçimlerinde, Annan Planı referandumu döneminde planın kabul edilmemesinden yana olan, birleşik Kıbrıs’a ve Kıbrıslılık kimliğine karşı çıkan UBP lideri Derviş Eroğlu, ilk tur seçimlerde oy çoğunluğunu saylayarak KKTC’nin yeni cumhurbaşkanı seçilmiştir. Annan Planı’nın gündemde olduğu dönemde Derviş Eroğlu’nun adanın yeniden birleştirilmesine ve federasyona karşı çıkan bir tutum sergilemesi, birçok kesim tarafından çözüm müzakerelerinin sonlanacağı şeklinde yorumlanmıştır. Ancak Derviş

⁵²⁵ <http://www.mfa.gov.tr/kibrista-3-eylul-2008-tarihinde-baslayan-bm-kapsamli-muzakere-sureci-baglamindaki-son-gelismeler.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.05.2020); Özersay, 2017: 680-681.

⁵²⁶ Özersay, 2017: 681; Örnek ve Ververi, 2016: 235-237.

Eroğlu'nun seçim öncesi söylemlerinde çözüm müzakerelerine devam edeceğini belirtmesi, Mehmet Ali Talat döneminde Rum tarafı ile sürdürülen çözüm müzakerelerinde uzlaşa sağlanamaması, çözüm sürecinin uzaması ve bunlara ek olarak Talat döneminde müzakerelerde ele alınan konulara yönelik halkın yeteri kadar bilgilendirilmemesi, 18 Nisan seçimlerinde Derviş Eroğlu'nu federasyon taraftarı Talat karşısında galibiyete götüren etkenler olmuştur.⁵²⁷ Derviş Eroğlu göreve başlamasıyla birlikte BMGS'ye bir iyi niyet mektubu göndererek, seçim öncesi söylemlerinde de yer verdiği gibi Talat ve Hristofyas arasında 3 Eylül 2008'de başlayan ve 30 Mart 2010 tarihinde sonlanan Kıbrıs müzakerelerine devam edilmesi yönündeki istekliliğini belirtmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu 23 Nisan 2010 tarihli iyi niyet mektubunda, Annan Planı'nın içeriğinin Türkler açısından birçok taviz barındırmasına rağmen planın Türk halkı tarafından onaylandığını, Rum tarafının müzakerelerde ve referandum sürecinde olumsuz tavır takınmasına rağmen AB üyeliği ile ödüllendirildiğini, tüm bu yaşananlar karşısında referandum sonrası süreçte uluslararası camia tarafından KKTC'ye uygulanan ambargo ve izolasyonların kaldırılması noktasında verilen sözlerin tutulmadığına dikkat çekmiştir. Bu kapsamda Eroğlu BMGS Ban Ki-moon'a gönderdiği mektubunda, çözüm müzakerelerinin daha sağlıklı bir zeminde ilerlemesi noktasında KKTC'ye uygulanan ambargo ve izolasyonların kaldırılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Eroğlu mektubunda ayrıca 18 Nisan seçimleri sonrası başlayacak olan yeni çözüm sürecinin ve ardından Kıbrıs Sorununa yönelik bulunacak olan yeni çözümün çerçevesini; Kıbrıs'ta var olan iki devletin eşit pozisyonda temsil edilmesi, iki bölgelilik esasının korunmasını içeren yeni bir ortaklık kurulması ve 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının geçerliliğini koruması şeklinde belirtmiştir. Bunlara ek olarak Derviş Eroğlu mektubunun son kısmında ise Kıbrıs Sorununa yönelik bulunacak olan çözümün sürdürülebilir temelde inşa edilmesi gerektiği ve çözüm sürecinin ucu açık bir zeminde değil de bir takvim sınırlamasına tabi tutulması gerektiğini bu kapsamda çözüme yönelik sürecin belirsizliğinin ortadan kaldırılması noktasında son derece elzem olduğunu belirtmiştir.⁵²⁸

KKTC'nin yeni Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu'nun müzakerelere devam edilmesi yönündeki istekliliğini belirtmesi sonrası Rum tarafı ile yeni dönemdeki ilk görüşme 26 Mayıs 2010 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Mayıs 2010'da başlayan ve Ekim 2010'a kadar geçen süreçte müzakereler mülkiyet başlığı çerçevesinde ilerlemiştir. Eroğlu-Hristofyas görüşmelerinin, Kıbrıs müzakerelerinin en tartışmalı konusu olan mülkiyet düzenlemeleri çerçevesinde başlaması çözüm sürecinin kısa sürede sonuca bağlanamayacağını göstergesi

⁵²⁷ Özersay, 2017: 681; https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100419_cyprus_election (erişim tarihi: 01.08.2020).

⁵²⁸ "Eroğlu'ndan Ban'a: Müzakerelere Kaldığı Yerden Devama Hazırım", *Kıbrıs Postası*, 24.04.2010.

niteliğinde olmuştur. Nitekim bu yeni çözüm sürecinde Talat-Hristofyas görüşmelerinde de olduğu gibi tarafların mülkiyet düzenlemelerine yönelik ileri sürdüğü tezler birçok bakımdan farklılık içermiştir.⁵²⁹ Yeni dönem Kıbrıs müzakerelerinde ele alınan mülkiyet düzenlemeleri başlığı noktasında ilk görüşülen konu taşınmaz mallara ilişkin olmuştur. Bu kapsamda gerçekleştirilen görüşmelerde KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu mülkiyet başlığı altında ele alınan taşınmaz mallara ilişkin “tazminat, takas ve bazı kurallar ve bir sınır belirlenmesi şartıyla iade” tezlerini ileri sürmüştür. Bu noktada bahse konu olan taşınmazlar 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrası gerçekleştirilen nüfus mübadelesi dolayısıyla, 1974 öncesi bulundukları yerlerden ayrılmak zorunda kalan kişilerin konut ve iş yerlerinden oluşmaktadır. Türk tarafının mülkiyete yönelik ileri sürdüğü tez, 1974 sonrası oluşan iki kesimli yapının korunmasına ve devamlılığına yönelik belirlenmiştir. Görüşmelerde KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu’nun mülkiyet başlığına yönelik öne sürdüğü düzenlemeye karşılık Rum tarafı ise taşınmaz malların 1974 öncesi mal sahiplerine “iade” edilmesi tezini ileri sürmüştür. Rum tarafının taşınmaz malların iadesine yönelik ileri sürdüğü tez Türk tarafının müzakere sürecinde özellikle vurguladığı iki kesimlilik ilkesine aykırı bir durum teşkil etmektedir. Bu durum 1974 öncesi adanın kuzeyinde yaşayan ve 1974 sonrası adanın güneyine yerleşmek zorunda kalan kişilerin KKTC’deki eski taşınmaz mallarına yeniden sahip olması anlamına gelmektedir. Taşınmaz malların eski mal sahiplerine iade edilmesi ise iki kesimli yapıyı bozacağı için Kıbrıs Sorununu 1974 öncesine götürebilecek bir etkidir.⁵³⁰

Kıbrıs müzakerelerinin en çözüme uzak ve karmaşık bölümünü mülkiyet başlığı oluşturduğu için tarafların tezlerini daha ayrıntılı bir çerçevede ele almak son derece elzemdir. Bu açıdan Türk tarafının taşınmaz mallara yönelik ileri sürdüğü tazminat, takas ve iade tezinin sınırlarını belirtmekte fayda vardır. Türk tarafı bu tezi alt başlıklar ve içeriklerinin belirtilmesi şeklinde kategorilere ayırmıştır. Buna göre 1974 sonrası yerlerinden ayrılmak zorunda kalan kişilerin, ayrıldıkları yerdeki taşınmaz mallarının tapularını ilgili merciiye vermesi karşılığında o taşınmaz mala ilişkin tazminat başvurusunda bulunabileceği belirtilmiştir. Ayrıca taşınmaz malların mevcut kullanıcıları, o taşınmaza yönelik yatırımda bulunmuşlarsa, malın yatırım öncesi tutarını karşılamak kaydıyla taşınmazın kendisine verilmesi talep edebilmektedir. Taşınmaz mallar kapsamında yer alan konutların, mevcut kullanıcıları o konutta şuan oturuyorsa eski mal sahibi bu taşınmazı karşılığında tazminat başvurusunda bulunabilmektedir. Konutlar dışında taşınmaz mallara yönelik tazminat yolunu açan bir diğer husus ise şuan kamu kuruluşları veya askeriye tarafından kullanılan

⁵²⁹ Özersay, 2017: 683.

⁵³⁰ Özersay, 2017: 683; <https://www.haber7.com/dunya/haber/562773-kibrista-muzakere-basliklari-basina-sizdi> (erişim tarihi: 01.08.2020).

taşınmazların, tazminat ödenmesi şartıyla kamulaştırılabilir olduğunun belirtilmesi olmuştur. Bu taşınmazlara yönelik tazminat ödeyecek olan taraf ise o taşınmazı kullanan kurucu devlet olarak belirtilmiştir. Türk tarafının taşınmaz mallara yönelik düzenlemeler noktasında ileri sürdüğü bir diğer seçenek ise “takas” yöntemidir. Hangi koşullarda takasa başvurulabileceği noktası ise; 1974 öncesi taşınmaz bir mala sahip olan kişinin, 1974 sonrası yer değiştirmeye bağlı olarak elde ettiği yeni ve mevcut kullanımda bulunduğu mala yönelik, eski malının tapusunu vermek kaydıyla, mevcut kullandığı taşınmazının tapusuna sahip olabileceği şeklinde belirtilmiştir. Türk tarafı mülkiyete yönelik düzenlemeler noktasında belirli koşullara ve sınırlara tabi tuttuğu “iade” yöntemine ise sıcak bakmamaktadır. Kıbrıs Adası’nda var olan iki kesimli yapının zarar görmemesi için iade yönteminin uygulanması noktasında, kurucu devletin nüfusu doğrultusunda bir sınır belirlenmesi gerektiği üzerinde durmuştur.⁵³¹ Bu nüfus sınırının aşılması ve eski sahibin taşınmaz mal üzerinde hak sahibi olduğu durumlarda ise eski sahibe taşınmazının alternatifini sağlayacak bir mülk edinme hakkı sağlayan “alternatif mülkler” yöntemini ileri sürmüştür. Ancak Türk tarafı görüşmelerde iadeye yönelik bahsi geçen bu nüfus sınırının ne olduğunu tam olarak belirtmemekle birlikte, taşınmaz malların iadesinin şuan için ertelenmesini öngörmüştür. Bunlara ek olarak Türk tarafı taşınmaz mallara yönelik tazminat, takas, iade ve iade kapsamında alternatif mülkler yöntemlerinin belirlenmesi noktasında yetkili olacak müstakil bir “Mal Komisyonu” kurulmasını önermiştir. Mal Komisyonunun ise hem KKTC’den hem de Rum tarafından eşit sayıda üye bulunacak şekilde oluşturulmasını öngörmüştür.⁵³²

4.2.1. Eroğlu – Hristofyas Görüşmelerinde Müzakere Süreci

26 Mayıs 2010’da başlayan Eroğlu-Hristofyas müzakerelerinde Rum tarafının mülkiyet başlığına yönelik ileri sürdüğü tez, Türk tarafının iki kesimlilik ilkesine zarar vereceği için sıcak bakmadığı “iade” yöntemine dayanmaktadır. Rum tarafına göre taşınmaz mallara yönelik karar hakkı 1974 sonrası mülklerinden olmuş kişilere verilmelidir. Yani Hristofyas müzakerelerde mülkiyet düzenlemeleri noktasında eski sahibe söz hakkı verilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu durum ise eski mülk sahiplerine KKTC’de bulunan taşınmazlarına geri dönme hakkını vermektedir. Geri dönüşlerin ise müzakereler sonucunda Kıbrıs Sorununa bulunacak olan çözüm ertesinde başlanması öngörülmüştür. Bunlara ek olarak Rum tarafının mülkiyet başlığına yönelik tezinde çözüm sonrası eski mülklerine dönmek isteyen kişiler için de bir düzenleme getirilmiştir. Bu düzenleme 1974 sonrası

⁵³¹ <https://www.haber7.com/dunya/haber/562773-kibrista-muzakere-basliklari-basina-sizdi> (erişim tarihi: 01.08.2020).

⁵³² Avrupa Raporu (09.12.2010). *Kıbrıs: Mülkiyet Çıkmazını Aşmak Kriz Grubu Avrupa Raporu (Rapor No:210)*. 15.

kaybedilen taşınmaz malların sahiplerinin çözüm ertesinde talep etmeleri durumunda 3 ila 5 yıl içinde eski mülklerine geri dönebileceklerini belirtmektedir.⁵³³

Mülkiyet başlığının ele alınmasıyla başlayan Eroğlu-Hristofyas görüşmeleri 2010 Temmuz ayına kadar yukarıda belirtilen tezler çerçevesinde sürmüştür. Tarafların mülkiyete yönelik ileri sürdüğü tezlerin birçok açıdan farklılık içermesi uzlaşa sağlanması konusunda ilerleme kaydedilemediğinin göstergesi niteliğinde olmuştur. Görüşmeler Temmuz ayı içerisinde de devam etmiştir. Hristofyas müzakerelerde iade tezine ek olarak, mülkiyet konusuna Türkiye’den Kıbrıs Adası’na gelen yerleşimciler ve toprak düzenlemeleri konularını ekleyen yeni öneriler getirmiş ve belirtilen konuların mülkiyet başlığı altında görüşülmesini istemiştir. Hristofyas’ın Türkiye’den gelen yerleşimcilere yönelik önerisi, 50 bin yerleşimcinin adada kalmasını ve geriye kalan yerleşimcilerin ise Kıbrıs Sorununa bulunacak çözüm ertesinde Türkiye’ye dönmelerini içermektedir. Hristofyas’ın önerisi ayrıca geri dönüşleri kolaylaştırmak adına bir “Kesin Dönüş Komisyonu”nun kurulmasını ve Türkiye’ye geri dönen yerleşimcilere (miktarı belirtilmemekle birlikte) bir miktar para verilmesini içermektedir. Hristofyas’ın mülkiyet başlığı ile birlikte müzakere etmek istediği bir diğer konu ise toprak düzenlemeleridir. Rum tarafının toprak düzenlemelerine yönelik ileri sürdüğü görüş müzakerelerin tamamlanması sonrası Türk idaresinden Rum tarafına geçecek olan topraklara 100 bin Rum vatandaşının geri dönmesini ve mülkiyet düzenlemeleri sonrası iade talebinde bulunan 60 bin Rum vatandaşının ise KKTC topraklarına geri dönmesini içermektedir.⁵³⁴

Görüşmelerde Hristofyas’ın mülkiyet konusunda ileri sürdüğü iade tezi ve bazı başlıkların birleştirilmesine yönelik ileri sürdüğü görüş KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu tarafından reddedilmiştir. Türk tarafı müzakerelerde toprak ve harita düzenlemelerinin en son aşamada görüşülmesi gerektiğini savunurken, iade tezini ise yeni sorunları beraberinde getireceği gerekçesiyle reddetmiştir. Ayrıca Eroğlu görüşmelerde yeni müzakere sürecinin ucu açık bir zaman dilimine bırakılmasına da karşı çıkmıştır. Hristofyas ise Türk tarafının mülkiyet düzenlemeleri noktasında daha çok üzerinde durduğu takas ve tazminat yöntemleri reddetmiştir. Ayrıca Eroğlu’nun üzerinde durduğu müzakere sürecinin ne şekilde devam edeceği ve ne zaman sonlanacağına yönelik bir takvim belirlenmesi düşüncesine de karşı çıkmıştır. Görüşme sürecinde taraflar arasında yaşanan bu fikir ayrılıkları ise çözüm müzakerelerine bir süre ara verilmesiyle sonuçlanmıştır.⁵³⁵ Ardından GKRY’nin 2012 yılında

⁵³³ <https://www.haber7.com/dunya/haber/562773-kibrista-muzakere-basliklari-basina-sizdi> (erişim tarihi: 01.08.2020).

⁵³⁴ Özersay, 2017: 683-684; <https://www.haber7.com/dunya/haber/562773-kibrista-muzakere-basliklari-basina-sizdi> (erişim tarihi: 01.08.2020).

⁵³⁵ Özersay, 2017: 684.

AB Dönem Başkanlığı'nı üstlenecek olmasının kesinleşmesiyle birlikte Rum lider Hristofyas Kıbrıs Sorunu bağlamında yönünü Türkiye'ye çevirmiştir. Türkiye'nin AB üyelik sürecinde olması ve 2006 yılı AB Zirvesi'nde hava ve deniz limanlarını GKRY'ye açmayı kabul etmemesi sebebiyle Türkiye'nin AB ile üyelik müzakerelerinden 8 başlığın askıya alınması gibi sebepler Rum lider Hristofyas'ın yönünü Türkiye'ye çevirmesindeki başlıca etkenler olmuştur. Türkiye'nin AB ile olan üyelik sürecini Kıbrıs Sorunu ile bağdaştırmak isteyen Rum lider Hristofyas, önce Türkiye Hükûmeti'ne görüşme çağrısında bulunmuş ancak görüşme çağrısının reddedilmesi üzerine Türkiye'ye üç maddeden oluşan bir öneri paketi sunmuştur.⁵³⁶ Hristofyas'ın üç maddeden oluşan öneri paketinin ilk maddesi; Rum liderin çözüm müzakerelerinde de dile getirdiği Türkiye'den adaya gelen yerleşimciler ile toprak düzenlemeleri konularının mülkiyet başlığı altında müzakere edilmesi önerisini içermiştir. İkinci maddesi; 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası yerleşime ve sivil halka kapalı olan Maraş bölgesinin Rum yönetimine geri verilmesi ve Türkiye'nin Gümrük Birliği Antlaşması'nın getirdiği yükümlülükleri yerine getirmesi karşılığında, Mağusa Limanı'nın Kıbrıslı Türkler açısından yeniden ticarete açılmasını ve Türkiye'nin AB ile müzakere sürecinde askıya alınan 8 müzakere başlığına yönelik GKRY'nin vetosunu kaldırmasını içermektedir. Hristofyas'ın Türkiye'ye sunduğu öneri paketinin üçüncü maddesi ise Kıbrıs müzakerelerinin son aşamasına geçildiğinde, BM gözetiminde garantör ülkelerin de dâhil olduğu çok taraflı bir konferans düzenlenmesini içermektedir.⁵³⁷ Ancak Türkiye Hükûmeti bu öneri paketini reddetmiştir. Ayrıca Türkiye Hükûmeti, Türk tarafının Annan Planı'na ve çözüm sürecine olumlu oy kullanmasına rağmen 2004 Annan Planı Referandumu sonrası GKRY'nin AB üyeliği ile ödüllendirilmesine ve Türkiye'nin tanımadığı bir devlet olmasına rağmen AB Dönem Başkanlığı'na getirilmesine şiddetle karşı çıktığını belirtmiştir. Çözüm müzakereleri devam ederken ve mevcut sorun için henüz bir çözüm yolu bulunamamışken AB'nin GRKY nezdinde inisiyatif kullanmasına karşı çıkan Türkiye Hükûmeti, AB ile ilişkilerin ve üyelik sürecinin donma noktasına geldiğini sert bir şekilde dile getirmiştir.⁵³⁸

4.2.2. Eroğlu – Hristofyas New York Görüşmesi

Türkiye ile AB arasında yaşanan gerginlik ve Kıbrıs müzakerelerinde yaşanan durağan dönem, BMGS Ban Ki-Moon'un Eroğlu ve Hristofyas'ı Kasım 2010'da New York'ta gerçekleştirilmek üzere müzakere masasına çağırması ile devam etmiştir. BMGS Ban Ki-

⁵³⁶ Özer, 2010: 571-572; Özgöker, 2010: 591-592; Özersay, 2017: 686-687.

⁵³⁷ <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/07/16/hristofyastan.oneriler.paketi/583770.0/index.html> (erişim tarihi: 08.09.2020); "Hristofyas'ın AI-Ver Önerisi: Maraş ve Limanlara Karşılık, Mağusa ve Vetolu Başlıklar", *Kıbrıs Postası*, 17.06.2012.

⁵³⁸ "AB Bedel Ödeyecek", *Milliyet Gazetesi*, 21.07.2011.

Moon'un da katılımıyla başlayan New York'taki Kıbrıs müzakerelerinde taraflar mülkiyet konusunda ileri sürdükleri tezlerde ısrarcı olurken, KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu'nun müzakereleri bir takvimle bağdaştıran önerisi, görüşmelerin en önemli noktasını oluşturmuştur. Eroğlu'nun önerisi çözüm müzakerelerinin ucu açık bir sürece bırakılmasının ve sürecin uzamasının önüne geçmek üzere bir nevi "yol haritası" niteliği taşımaktadır. Bu önerisinde Eroğlu, görüşmelerin yoğunlaştırılması gerektiğini, en geç Ocak 2011 sonuna kadar nihai çözüme ulaşılması ve bulunacak olan çözümün Kıbrıs Adası'ndaki her iki halk içinde onaylanabilir olması gerektiği üzerinde durmuştur. New York görüşmesinde Rum lider Hristofyas ise çözüm sürecinin bir takvimle sınırlandırılmasına karşı çıkmıştır.⁵³⁹ 18 Kasım görüşmesinde taraflar arasında mülkiyet konusuna yönelik önemli bir ilerleme kaydedilememesine rağmen, tarafların üzerinde mutabık oldukları tek konu Ocak 2011'de yeniden üçlü bir görüşme için bir araya gelmeyi kabul etmeleri olmuştur. Ayrıca taraflar Ocak ayında gerçekleştirilecek üçlü görüşmeye kadar özellikle mülkiyet başlığı çerçevesinde yaşanan anlaşmazlıklara yönelik çalışmalarda bulunmayı taahhüt etmiştir. New York görüşmesi sonrası BMGS'nin Kıbrıs müzakereleri hakkında "Kıbrıs halkı ve uluslararası toplum, sonsuz görüşmeler değil, bir çözüm arzusundadır." şeklinde açıklama yapması ve ardından müzakere sürecine yönelik hazırladığı raporda, sürecin uzamasının fayda sağlamayacağını özellikle de GKRY'de yaklaşan seçimlerin, süreci daha da olumsuz bir noktaya getireceğini belirtmesi BMGS'nin Türk tarafının önerisini desteklediğini kanıtlar nitelikte olmuştur. Nitekim BMGS Ban Ki-Moon müzakerelere sürecinin bir takvim ile sınırlandırılması düşüncesini desteklemekle birlikte, GKRY'deki seçimler öncesi Kıbrıs Sorunu kapsamında tarafların bir çözüm üzerinde anlaşma sağlamasının önemli olduğunun da altını çizmiştir.⁵⁴⁰ BMGS'nin Türk tarafının müzakerelerin takvimle sınırlandırılması önerisine sıcak bakması, çözüm sürecinin sonsuza değin sürmeyeceğine yönelik açıklamalarda bulunması ve Ocak 2011'de yeniden üçlü bir müzakere için bir araya gelineceğini belirtmesi Rum tarafınca endişeyle karşılanmıştır. BMGS'nin açıklamaları ve Ocak ayında gerçekleştirilecek olan görüşme Rum basınında "Ültime. İki Ayınız Var", "Ban Ki-Moon, taraflara özlü ilerleme için iki ayları olduğunu belirtti." şeklinde yer alırken,

⁵³⁹ Özersay, 2017: 684; "2010'da da Çözüm Gerçekleşmedi, Anlaşma Başka Bir Yıla Kaldı...", *Kıbrıs Postası*, 27.12.2010.

⁵⁴⁰ "2010'da da Çözüm Gerçekleşmedi, Anlaşma Başka Bir Yıla Kaldı...", *Kıbrıs Postası*, 27.12.2010; [https://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/28-kibrista_cozume_yakin_miyiz__aralik_2010_\(1\).pdf](https://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/28-kibrista_cozume_yakin_miyiz__aralik_2010_(1).pdf) (erişim tarihi: 08.09.2020).

görüşmenin seyrinde bir değişiklik olmamış ve üçlü görüşmelerin ikincisi 26 Ocak 2011’de Cenevre’de gerçekleştirilmiştir.⁵⁴¹

Cenevre görüşmesinde uzlaşmazlık yaşanan müzakere başlıkları noktasında taraflar arasında yakınlaşma sağlanamamış ancak yeni bir dizi üçlü görüşmenin yapılması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu üçlü görüşmelerin ilki 7 Temmuz 2011’de gerçekleştirilmiştir. 6 müzakere başlığının ele alındığı 7 Temmuz görüşmesi, Eroğlu-Hristofyas arasında gerçekleştirilen en olumlu müzakere olarak değerlendirilirken, görüşmenin en dikkat çeken noktası ise Türk tarafının ileri sürdüğü öneri olmuştur. Eroğlu’nun önerisi, üzerinde en fazla anlaşmazlık yaşanan mülkiyet başlığına, Rum tarafının talebi doğrultusunda toprak düzenlemeleri konusunun eklenmesini içermektedir. Yani Eroğlu’nun önerisi, mülkiyet başlığına toprak düzenlemelerinin eklenmesi ve iki konunun birlikte müzakere edilmesini içermektedir. Ancak Türk tarafı bu noktada harita ve taşınmaz malların iadesine yönelik belirlenecek tavan sınırı konularının dâhil edilmeyeceğini, belirtilen bu konuların tüm noktalarda uzlaş sağlandıktan sonra ele alınacağını altını çizmiştir. Türk tarafının önerisi BMGS tarafından da yapıcı olarak değerlendirilmiştir. Üçlü görüşmelerin halka ve basına kapalı olarak gerçekleştirilmesi ve görüşmelerin içeriğine yönelik tarafların resmi açıklamalarda bulunmaması, sürecin içeriği konusunda net bilgiler elde edilmesi imkânını ortadan kaldırmaktadır. Ancak 7 Temmuz görüşmesinin dikkat çeken noktaları; çözüm müzakereleri noktasında yoğunlaştırılmış görüşmeler aşamasına geçildiğinin belirtilmesi ve çözüm sürecinde bundan sonra BM’nin daha fazla yer alacağını belirtilmesi yani Türk tarafının önerdiği ancak Rum tarafının reddettiği hakemlik kurumunun etkinleşebileceğinin belirtilmesi olmuştur. Ayrıca 7 Temmuz görüşmesinde taraflar, yoğunlaştırılmış görüşmeler çerçevesinde 30-31 Ekim 2011 ve 23-24 Ocak 2012 tarihlerinde New York’ta yeniden üçlü müzakereler için bir araya gelme konusunda anlaşmışlardır. Son üçlü görüşmenin tarihine yönelik bir değerlendirme yapıldığında görüşmenin, GKRY’nin AB Dönem Başkanlığı’nı üstlenmesi öncesi gerçekleştirilmesinin planlandığı dikkat çekmektedir. Bir başka değerlendirme noktası ise müzakere sürecinin 2012 yılına kadar tamamlanması öngörülmüş yani Türk tarafının da talep ettiği gibi çözüm süreci bir nevi zaman sınırlamasına tabi tutulmuştur. 7 Temmuz görüşmesi sonrası taraflar iki kez üçlü görüşmeler için New York’ta bir araya gelmiş ancak 6 müzakere başlığından üçüne yönelik uzlaş sağlanamaması dolayısıyla olumsuz sonuçlanmıştır. Sürecin olumsuz sonuçlanmasındaki en büyük etken ise Hristofyas liderliğindeki Rum yönetiminin 1 Temmuz 2012’de AB Dönem Başkanlığı’nı üstlenecek olması olmuştur. Nitekim Rum tarafı bu konumdan yaralanarak Türkiye’nin AB

⁵⁴¹ [https://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/28-kibrista_cozume_yakin_miyiz__aralik_2010_\(1\).pdf](https://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/28-kibrista_cozume_yakin_miyiz__aralik_2010_(1).pdf) (erişim tarihi: 08.09.2020).

üyeliği sürecinde Kıbrıs Sorununu öne sürecektir ve bu nedenle çözüm müzakerelerinde uzlaşmaz bir tavır takınmıştır.⁵⁴²

Eroğlu ve Hristofyas arasındaki müzakere süreci 23-24 Ocak 2012 tarihlerinde gerçekleştirilen üçlü görüşmeyle sona ermiştir. Nitekim GKRY’de 17 Şubat 2013 tarihinde ikinci turu gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinin galibi “Demokratik Seferberlik Partisi (DİSİ)” adayı Nikos Anastasiadis olmuştur. Böylelikle Kıbrıs Sorunu bağlamında çözüm müzakerelerine Eroğlu-Anastasiadis dönemiyle devam edilmiştir. Ancak Rum lider Anastasiadis çözüm müzakerelerine kaldığı yerden bir an önce başlanması konusunda isteksiz davranmıştır. Anastasiadis’in bu tutumu dolayısıyla çözüm müzakerelerine bir dönem ara verilmiştir.⁵⁴³

Anastasiadis seçim kampanyalarını sürdürdüğü dönemde Kıbrıs Sorununun çözümüne ve müzakere sürecinin geleceğine yönelik açıklamalarda bulunmaktan kaçınmıştır. Anastasiadis’in başkanlık seçimlerinde galibiyet kazanması, Türk basınında müzakereler açısından olumlu bir dönem olarak değerlendirilmiştir. Bunun en temel sebebini ise 2004 yılında gerçekleştirilen Annan Planı referandumunda plana olumlu oy kullanması oluşturmaktadır. Her ne kadar Anastasiadis, seçim öncesi net açıklamalarda bulunmaktan kaçınsa da başkanlık görevini üstlenmesiyle birlikte, çözüm sürecine yönelik açıklamalarda bulunmaya başlamıştır. Bu noktada Anastasiadis’in 28 Şubat konuşması, çözüm sürecine yönelik Rum liderin görüşlerini açıklar nitelikte olmuştur. Anastasiadis’in konuşmasının öncelikleri Kıbrıs Sorunu ve GKRY’de yaşanan ekonomik kriz oluşturmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs Adası’nda yaşanan sorundan ve müzakere sürecinden bahsederken “milli dava” kavramına vurgu yapmış ve hem Kıbrıs Sorununun hem de Rum tarafında yaşanan ekonomik krizin çözümüne yönelik AB seçeneğini ön plana çıkarmıştır. Konuşmasında Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik garantör ülke Türkiye’ye de yer veren Anastasiadis, sorunun çözümü noktasında Türkiye’nin AB ile olan üyelik sürecini de dâhil ederek üyesi bulunduğu AB konumunu kullanmak istemiştir. Rum lider konuşmasında ayrıca Türkiye’nin adanın kuzeyindeki varlığına yönelik “işgal gücü” kavramını kullanmıştır. Rum lider konuşmasında çözüm müzakerelerine ne zaman başlanacağı konusunda fikir belirtmezken, müzakere sürecinin liderler düzeyinden çıkartılarak, temsilciler düzeyinde sürdürülmesi fikrini ileri sürmüştür. Eroğlu-Hristofyas müzakerelerine yönelik açıklamalarda da bulunan yeni Rum lider, Kıbrıs Sorununun çözümü noktasında benimsenen “iki kesimli ve iki toplumlu

⁵⁴² <http://www.tuicakademi.org/cenevre-zirvesinin-ardindan-kibris/> (erişim tarihi: 09.09.2020); <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/> (erişim tarihi: 11.04.2020).

⁵⁴³ “Güney Kıbrıs’ta Oy Verme Başladı”, *TRT Haber*, 24.02.2013; <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/> (erişim tarihi: 11.04.2020).

federasyon” amacını “ıstırap veren bir uzlaş” şeklinde tanımlamıştır. Anastasiadis’in bu tanımlaması, yeni dönem çözüm müzakerelerinde tarafların Hristofya-Eroğlu döneminde de olduğu gibi ayrılık yaşayacağını göstergesi niteliğinde olmuştur. Anastasiadis’i KKTC Cumhurbaşkanı Eroğlu ile çözüm müzakerelerinde ayrılığa düşürecek bir diğer nokta ise mülkiyet düzenlemeleri kapsamında, Türk tarafının özellikle üzerinde durduğu iki kesimliliğin korunması tezine aykırılık içeren iade tezine öncelik verileceğini belirtmesi olmuştur. Anastasiadis’in konuşmasının en önemli detayı ise KKTC halkına yönelik seslenişte bulunması ve bu seslenişini “yurttaşlarım” şeklinde tamamlaması olmuştur. Bu davranış Rum tarafının yeni süreçte de adanın tamamı üzerinde hâkimiyet iddiasında bulunacağını göstergesi olarak yorumlanmıştır.⁵⁴⁴

4.2.3. Eroğlu – Anastasiadis Görüşmeleri

Eroğlu-Anastasiadis dönemi Kıbrıs görüşmeleri 11 Şubat 2014’te başlamıştır. 28 Şubat 2013’ten, 11 Şubat 2014’e kadar geçen bir yıllık süreçte Rum lider Anastasiadis, müzakerelerin başlaması noktasında birçok ön şart ileri sürmüştür. Bu şartların başında Kıbrıs Sorunun önemli konularından bir olan Kapalı Maraş meselesi de bulunmaktadır. 1974’te gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası sivil halka ve yerleşime kapalı olan Maraş bölgesinin Rumlara geri verilmesi şartıyla müzakere masasına oturacağını belirten Rum lider, bu şartı yerine getirilmeyince garantör ülke Türkiye ile müzakere sürecinin başlatılması şartını ileri sürmüştür. Ardından Kıbrıs müzakerelerinin liderler düzeyinde gerçekleştirilmesine karşı çıkan söylemlerde bulunmuş ancak bu görüşü de kabul edilmeyince liderler düzeyinde bir ortak açıklama yapılması şartıyla müzakerelere başlanabileceğini belirtmiştir. Nitekim Kıbrıs’taki çözüm müzakereleri her iki tarafın da bir ortak açıklama yapılması konusunda uzlaşması sonrası 11 Şubat 2014 tarihinde yeniden başlamıştır.⁵⁴⁵ Taraflar yeni dönem müzakerelerinde uyuşmazlığa sebep olan başlıklara yönelik tüm önerilerini içeren çalışma metinlerini karşılıklı olarak sunmuş ve müzakerelerin önemli bir aşamasını tamamlayarak anlaşma konusunda son aşama olarak belirtilen döneme girmişlerdir. Bu yeni sürece yönelik 17 Eylül 2014 görüşmesi sonrası açıklamalarda bulunan KKTC Cumhurbaşkanı Eroğlu, çözüm müzakerelerinin önemli bir aşamasının tamamlandığını, müzakere sürecinde “al-ver”, “yapıcı-sonuç alıcı” bölüme geçildiğini belirtmiştir. Eroğlu bu açıklamasında önce çözüm sürecinde uyuşmazlık yaşanan konuların sonuca bağlanacağını, sonra karşılıklı al-ver sürecine geçileceğini ve son aşama olarak ta ortaya çıkan çözüm planının adanın her iki tarafında da

⁵⁴⁴<https://avim.org.tr/Blog/GKRY-NIN-YENI-LIDERI-NIKOS-ANASTASIADIS-VE-KIBRIS-SORUNU> (erişim tarihi:09.09.2020); “Kıbrıs’ta Rumlar AB’yi, AB Rumlari Kullanıyor”, *Yeniçağ Gazetesi*, 28.03.2018.

⁵⁴⁵ <https://www.dunyabulteni.net/roportaj/dr-dervis-eroglu-kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti-iii-cumhurbaskani-h425484.html> (erişim tarihi: 18.09.2020).

halk oylamasına sunulacağını belirtmiştir. Rum lider Anastasiadis ise 17 Eylül görüşmesini ve taraflar arasında alınan kararları “yapıcı” olarak değerlendirmiştir. Ardından taraflar arasındaki çözüm süreci dönemin BM Kıbrıs Özel Danışmanı Espen Barth Eide’nin gözetiminde mekik diplomasisi şeklinde sürmüştür.⁵⁴⁶ Ancak “al-ver” süreci olarak nitelendirilen bu yeni aşama 2003 yılından beri gündemde olan ve Kıbrıs uyuşmazlığına yeni bir anlaşmazlık konusu ekleyen Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda yaşanan gelişmeler nedeniyle ve ardından Rum lider Anastasiadis’in bu konuyu ileri sürerek müzakere masasından çekilmesiyle son bulmuştur.⁵⁴⁷

4.3. Mustafa Akıncı Dönemi: Sorun Üzerine Yürütülen Müzakereler

Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmeler, Kıbrıs müzakerelerinde geline aşamayı olumsuz etkilemiştir. Rum liderin müzakere sürecinden ayrılmasıyla son bulan görüşmeler, KKTC’nin 2015 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerine gitmesi nedeniyle altı aylık bir dönem için askıya alınmıştır. KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu’nun görev süresinin bitmesiyle birlikte Türk tarafında başlayan yeni seçim sürecinde yedi aday yer almıştır. Seçim kampanyaları sürecinde yedi aday arasında en çok ön plana çıkan isimler ise seçimlere bağımsız aday olarak katılan Derviş Eroğlu ve Mustafa Akıncı olmuştur. Bu iki aday sağ ve sol görüşlü isimler olarak belirtilmiş ve seçim kampanyalarının sürdüğü bir dönemde Kıbrıs meselesine yönelik yaptıkları açıklamalar nezdinde de birbirlerinden ayrılmışlardır. Annan Planı referandumu sürecinde planın kabul edilmesi yönünde görüş bildiren bağımsız aday Mustafa Akıncı, seçim kampanyalarında ise “değişim ve Kıbrıs Sorununda çözüm” söylemini kullanmıştır. Ek olarak yaptığı seçim konuşmalarında Türkiye ile KKTC arasında kullanılan “anavatan-yavruvatan” söyleminin değişmesi gerektiğine vurgu yapmış ve bu söylemin yerine “iki kardeş ülke” tanımlamasını kullanmıştır. İlk turu 19 Nisan 2015’te ve ikinci turu 26 Nisan 2015’te tamamlanan KKTC Cumhurbaşkanlığı seçimlerini, Derviş Eroğlu karşısında oy çokluğunu sağlayan bağımsız aday Mustafa Akıncı kazanmıştır. Mustafa Akıncı’nın galibiyeti sonrası açıklamalarda bulunan Rum lider Anastasiadis, seçim sonucunu Kıbrıs müzakereleri açısından umut verici bulduğunu ve bir an önce Akıncı ile görüşmelere başlanması noktasında sabırsızlandığını dile getirmiştir.⁵⁴⁸

KKTC’nin yeni Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı göreve başlamasıyla birlikte, Kıbrıs müzakereleri ve müzakerelerin seyri hakkında önemli açıklamalarda bulunmuştur. Uzun bir

⁵⁴⁶ “Eroğlu ile Anastasiadis Görüştü”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 17.09.2014.

⁵⁴⁷ Ekinci, 2017: 1-2.

⁵⁴⁸ “KKTC’de Yeni Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı Oldu”, *Hürriyet Gazetesi*, 26.04.2015; https://www.ntv.com.tr/dunya/kktcde-halk-cumhurbaskanini-secti,0c1sQ_MNgU699nbnVM4P2g (erişim tarihi: 03.10.2020).

tarihi geçmiş olan Kıbrıs Sorununun, ada üzerinde barışın ve güvenliğin sağlanması noktasında önemli bir engel olduğunu belirten Mustafa Akıncı, sorunun çözümü noktasında müzakerelere devam edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çözüm müzakerelerinin ise Eroğlu-Anastasiadis arasında varılan “Ortak Açıklama” çerçevesinde ve “iki kesimli, iki toplumlu federal bir yapı” kurulması temelinde sürdürülmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Konuşmasında Rum yönetimi ile müzakerelere en kısa sürede başlanacağını belirten Mustafa Akıncı, bu müzakerelere ek olarak “güven artırıcı önlemler” başlığı altında, KKTC ve GKRY halklarının gündelik hayatını kolaylaştırmayı sağlayacak teknik çalışmalar yürütüleceğini de belirtmiştir. Akıncı ayrıca KKTC’ye uygulanan ambargo ve izolasyonların hem Türk tarafı açısından hem de Kıbrıs müzakereleri açısından büyük bir engel olduğunu dile getirmiş, bu kapsamda Türk tarafının ticaret ve turizm faaliyetlerini canlandırmak adına, Mağusa Limanı ve Ercan Havaalanının yeniden kullanılabilmesi noktasına vurgu yapmıştır. KKTC’nin yeni Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı konuşmasını, Kıbrıs Sorununa yeni bir sacayağı olarak 2003 yılında eklenen ve hem taraflar arasında hem de garantör ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan arasında önemli bir tartışma konusuna neden olan Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmelere değinerek sonlandırmıştır.⁵⁴⁹ Bu kapsamda Doğu Akdeniz’de bulunan zengin hidrokarbon yataklarının iki taraf arasında tartışma konusuna dönmesi yerine, çözüm müzakereleri açısından birleştirici bir unsur olarak değerlendirilebileceğine vurgu yapmıştır.⁵⁵⁰

4.3.1. Akıncı Döneminde Ön Plana Çıkan Doğu Akdeniz Petrol ve Doğalgaz Paylaşımı Mücadelesi

KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı ve Rum Lider Anastasiadis arasındaki Kıbrıs müzakerelerine geçmeden önce, hem Kıbrıs’taki taraflar hem garantör ülkeler hem de uluslararası aktörlerin odak noktası haline gelen Doğu Akdeniz’deki zengin hidrokarbon yatakları ve bu zenginliğin ortaya çıkardığı yeni tartışma konularına değinmekte fayda vardır. 2003 yılında Doğu Akdeniz havzasında büyük miktarlarda petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunması, soruna petropolitik bir sorun daha eklenmesine neden olmuştur. Enerji rezervlerinin varlığı, Doğu Akdeniz’e kıyısı olan “Türkiye, KKTC, Yunanistan, GKRY, Lübnan, Suriye, Mısır, Filistin, İsrail ve Ürdün” gibi devletlerin bölgeye olan ilgisini artırmıştır.⁵⁵¹ Doğu Akdeniz bölgesindeki rezervlerin varlığının tartışma konusu olması ise GKRY’nin 2003 yılında Mısır ile ve ardından 2007’de Lübnan ile bölgedeki rezervlerin tespiti ve çıkarılması konusunda antlaşmalar imzalaması ile başlamıştır. GKRY’nin tüm

⁵⁴⁹ <https://pio.mfa.gov.ct.tr/mustafa-akinci-kkctn-4-cumhurbaskani/> (erişim tarihi 06.10.2020).

⁵⁵⁰ <https://tr.sputniknews.com/politika/201505061015350184/> (erişim tarihi: 05.10.2020).

⁵⁵¹ Orhun, 2017: 40-41.

Kıbrıs Adası'nı temsil ettiği iddiasında bulunması ve Rum yönetiminin Mısır ve Lübnan ile yaptığı anlaşmaların, 2004 yılında dâhil olduğu AB tarafından da desteklenmesi, hem KKTC açısından hem de Türkiye açısından sorun teşkil etmiştir. Bu gelişmeleri takip eden süreçte, GKRY'nin tüm adayı temsilen deniz yetki alanlarını 13 parsel ayırıp, bu parselleri uluslararası firmalarla ortak hareket etmek ve arama izni vermek adına ihaleye açması, Doğu Akdeniz bölgesindeki tartışmaların bir diğer nedenini oluşturmuştur. GKRY'nin belirttiği ve uluslararası ihaleye sunduğu 13 parselin hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin yetki alanını içermesi ise sorunun asıl sebebinin oluşturmaktadır. Nitekim AB, GKRY'nin Kıbrıs Adası'nın güneyini parsellere bölmeye ve bu parselleri uluslararası şirketler nezdinde ihaleye açmasına da destek vermiştir. Türkiye ve KKTC tarafından tanınmamasına rağmen ve Kıbrıs Sorununun çözüme kavuşmadığı bir dönemde GKRY'nin, KKTC'yi bölgeden dışlayacak şekilde tek taraflı olarak sürdürdüğü girişimler, uluslararası hukuka aykırılık içermektedir. Nitekim GKRY'nin, Türkiye ve KKTC'nin deniz yetki alanını ihlal edecek şekilde davranması ve tek taraflı olarak ülkeler ve uluslararası firmalar ile antlaşmalar yapmasını hem KKTC Hükûmeti hem de Türkiye Hükûmeti hukuk dışı olarak değerlendirmiştir.⁵⁵²

4.3.1.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Mısır, Lübnan ve İsrail ile Yaptığı Antlaşmalar

GKRY; önce Mısır Hükûmeti daha sonra da Lübnan Hükûmeti ile yaptığı antlaşmaları 2010 yılında İsrail Hükûmeti ile yaptığı antlaşma ile sürdürmüştür. GKRY'nin bu davranışının temel sebebinin ekonomik çıkarlar oluşturmaktadır. Çünkü 2008 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Krizi GKRY'yi zor durumda bırakmıştır. İçinde bulunduğu zor durumdan çıkmak için çözümler arayan GKRY, Doğu Akdeniz bölgesinde zengin hidrokarbon yataklarının varlığının ortaya çıkmasıyla birlikte, dış politikasını bu çerçevede çizmiş ve uluslararası hukuka aykırı girişimlerde bulunmuştur. GKRY ile İsrail arasında imzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Antlaşması (MEB) nin ise hem GKRY açısından hem de İsrail açısından büyük bir önemi vardır. GKRY bir yandan ekonomisini düzeltmek için çabalarken diğer taraftan Türkiye ile İsrail arasında 2009 yılında yaşanan Mavi Marmara Krizi'nin iki ülke arasında ortaya çıkardığı gerginlikten yararlanmaya çalışmıştır. İsrail ise hem Türkiye ile yaşanan gerginlik nedeniyle hem de Doğu Akdeniz'de yaşanan egemenlik mücadelesinde yer alabilmek adına GKRY ile ortak hareket etme yoluna gitmiştir.⁵⁵³ GKRY'nin bölgede KKTC'yi yok sayarak ve hem KKTC'nin hem de Türkiye'nin yetki alanlarını kapsayacak şekilde faaliyetler yürütmesi, Türk tarafı açısından bir tehdit unsuru olarak sayılmıştır. GKRY'nin Doğu Akdeniz bölgesindeki zengin petrol ve doğalgaz rezervinin sağlayacağı

⁵⁵² Ak, 2013: 335-336; Taşcıoğlu, 2018: 5699-5700; Örnek ve Mızrak, 2016: 15-19.

⁵⁵³ Örnek ve Mızrak, 2016: 15; Orhun, 2017: 45.

ekonomik refahtan tek başına faydalanmak istemesi, Türkiye'nin konuyu güvenlikleştirmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Abdullah Muhsin Yıldız, “Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirmesi” adlı makalesinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i güvenlikleştirmesinin nedenini GKRY'nin bölgedeki faaliyetlerinin yanı sıra, egemenlik mücadelesi olarak açıklamıştır. Türkiye'nin bölgeyi güvenlikleştirmesindeki diğer bir etken ise dış politikasında 2009 yılında İsrail ile yaşanan gerginlik ve İsrail'in Rum yönetimi ile uluslararası hukuka aykırı antlaşma yoluna gitmesi oluşturmaktadır. Güvenlikleştirmenin temel kriterleri arasında liderlerin söylemleri de yer almaktadır. Nitekim Türkiye Hükûmeti 2009-2014 yıllarını kapsayan süreçte Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlik ve güç mücadelesi kapsamında söylem bazında bölgeyi güvenlikleştirmiştir. Böylelikle Türkiye hem garantör ülkesi olan KKTC'nin haklarını hem de kendi deniz yetki alanlarını korumaya ve tehdit unsurlarını uzaklaştırmaya çalışmıştır.⁵⁵⁴ GKRY'nin girişimleri karşısında Türkiye ve KKTC, 2011 yılında kıta sahanlığına yönelik ortak hareket etme antlaşmasına imza atmış ve ardından Kıbrıs çevresinde sismik arama faaliyetleri başlatılmıştır. Aynı yıl GKRY'nin 2007 yılında ihaleye açtığı ve KKTC'nin deniz yetki alanında yer alan 12 numaralı parselde, ABD menşeli Noble Enerji firması sondaj çalışmalarına başlamıştır.⁵⁵⁵ GKRY'nin girişimleri ile Noble Enerji şirketinin Doğu Akdeniz bölgesinde sondaj çalışmalarına başlamasına KKTC Hükûmeti tepki göstermiş ancak çalışmalar durdurulmamıştır. Ardından Türkiye ve KKTC aralarında imzaladıkları antlaşma çerçevesinde “Koca Piri Reis” adı verilen sondaj gemisi ile ABD menşeli firmanın çalışmalarda bulunduğu bölgede sondaj faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye ve KKTC'nin bu girişimi 2014 yılında “Barbaros Hayrettin Paşa” adlı araştırma gemisi ile devam etmiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan bu gelişmeler ise 2014 yılında Eroğlu ve Anastasiadis arasında süren Kıbrıs görüşmelerini sonlandıran etken olmuştur.⁵⁵⁶

4.3.2. Akıncı-Anastasiadis Görüşmeleri

Türkiye ve KKTC'nin ortak başlattığı sondaj çalışmaları sırasında Barbaros Hayrettin Paşa gemisinin Türk savaş gemileri tarafından korunması, bölgede taraflar arasındaki gerginliği artırırken; Kıbrıs müzakerelerinin sonlanmasına da neden olmuştur. Ardından BM Kıbrıs Özel Danışmanı Eide'nin arabuluculuğu ile bölgedeki gerginlik azaltılmış ve Kıbrıs müzakerelerine yeniden başlanabilmesi için KKTC'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlerin tamamlanması beklenmiştir.⁵⁵⁷ Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlik nedeniyle Türk tarafı

⁵⁵⁴ Yıldız, 2015: 1-6, 12-21.

⁵⁵⁵ Ak, 2013: 336; Taşcıoğlu, 2018: 5700.

⁵⁵⁶ Örnek ve Mızrak, 2016: 21-23.

⁵⁵⁷ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/anastasiadis-ve-akincidan-kibris-sorununa-iyimser-mesajlar> (erişim tarihi: 05.10.2020).

bölgeyi güvenlikleştirmiş ve gerek söylem bazında gerekse askeri önlemler bazında girişimlerde bulunulmuştur. Ancak müzakerelerin KKTC'nin Cumhurbaşkanlığı değişikliği sonrası yeniden başlaması, taraflar arasındaki gerginliği azaltıcı bir etken olmuştur. Bu durum ise tehdit unsurlarının ortadan kalkması ve ardından Kıbrıs'ın ve çevresinin güvenlik dışlaştırıldığına bir örnek olarak değerlendirilebilir. Mustafa Akıncı'nın göreve başlaması ertesinde Rum tarafı ile görüşmeler Mayıs 2015'te başlamıştır. Yeni dönem görüşmelerinin ilk aşaması "Tarama Süreci" olarak belirtilmiş ve iki lider 11 Mayıs 2015, 15 Mayıs 2015, 28 Mayıs 2015 ve 17 Haziran 2015 tarihlerinde olmak üzere toplam dört kez bir araya gelmiştir. Görüşmelerde iki lider; Kıbrıs Adası'nda güvenlik zafiyetine neden olan mayınlı alanların temizlenmesi, kayıp kişiler konusunda ortak hareket edilmesi, Lefke-Aplıç ve Derinya sınırlarının karşılıklı geçişler için açılması ve tarafların telekomünikasyon alanında yaşadığı sorunların çözüme kavuşturulması gibi konularda anlaşma sağlamıştır. Nitekim Tarama Süreci olarak belirtilen görüşmelerde teknik komiteler düzeyinde çalışmalara ağırlık verilmesi noktasında fikir birliğine varılmıştır. Bunlara ek olarak KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı, GKRY vatandaşlarının KKTC'ye geçişlerinde doldurmakla zorunlu oldukları vize kâğıdı uygulamasının bir iyi niyet göstergesi olarak kaldırıldığını belirtmiştir. Tarama sürecinin bitmesi üzerine taraflar arasındaki görüşme sürecinin ikinci aşamasına 29 Haziran 2015'te başlamıştır.⁵⁵⁸

Taraflar arasındaki kapsamlı müzakereler 29 Haziran 2015 tarihli görüşme ile başlamış ve görüşmede Kıbrıs müzakerelerinin önemli başlıklarından olan mülkiyet, yönetim ve yetki paylaşımı ve toprak düzenlemeleri konuları ele alınmıştır. Özlü konularda anlaşma sağlanması sonrası mülkiyetin yüzdelikler kısmının ve haritalar konusunun görüşülmesi ise KKTC'nin temel şartını oluşturmuştur. Görüşmede taraflar müzakereler için Temmuz ayında yeniden bir araya gelme konusunda anlaşmıştır. 29 Haziran görüşmesi sonrası açıklamalarda bulunan KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı, Rum tarafı ile görüşmelerin olumlu bir atmosferde ilerlediğini ve uzlaşmazlık yaşanan konulara yönelik Rum tarafı ile karşılıklı görüş alışverişinde bulunulduğunu belirtmiştir. Akıncı ayrıca müzakere sürecinin iki kesimli bir federasyon temelinde ilerlediğine vurgu yapmıştır.⁵⁵⁹ 29 Haziran görüşmesi sonrası liderler Temmuz ayında iki kez bir araya gelmiş ve 29 Haziran görüşmesinde ele alınan konulara ek olarak AB ile olan ilişkiler başlığını da müzakere etmişlerdir. İki lider arasındaki müzakere süreci birçok uluslararası basın tarafından olumlu olarak değerlendirilmiştir. Bunlara ek olarak Kıbrıs Barış Harekatı'nın 41. Yıl Dönümü kutlamalarında KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı'nın "biz adına 'Barış Harekatı' desek de bu bir savaştı" şeklindeki açıklamaları Türk

⁵⁵⁸ <https://kktcb.org/upload/files/docs/baskanlik/100.pdf> (erişim tarihi: 01.11.2020).

⁵⁵⁹ "Akıncı: 'İlk Kez Temel Konulara Girdik'", *Yenidüzen Gazetesi*, 30.06.2020.

tarafından tepki alırken, Rum lider Anastasiadis tarafından olumlu karşılanmıştır. Temmuz 2015 sonunda müzakereler teknik komiteler düzeyinde sürmüş ve Rum tarafı ile sürdürülen müzakerelere yönelik bilgilendirmelerde bulunan Akıncı, Kıbrıs Sorununa yönelik nihai çözüme aylar içinde ulaşılabileceğini belirtmiştir. Ardından liderler düzeyindeki görüşmeler Eylül ayında yeniden başlamış ve Kasım ayının sonuna kadar yoğunlaştırılmış görüşmeler şeklinde devam etmiştir. Görüşme sürecini KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı “yıllardır sağlanamayan ilerleme sağlandı” şeklinde değerlendirmiş ancak Rum tarafında yaklaşan milletvekili seçimlerine kadar çözüm kapsamında önemli bir aşamaya gelinemezse çözüm müzakerelerinin uzayacağını dile getirmiştir.⁵⁶⁰

Rum tarafındaki milletvekilliği seçimleri 2016 yılının sonunda yapılacaktır. Bu kapsamda KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı’nın isteği, 2016 yılı sonuna kadar müzakerelerde özlü konular noktasında önemli bir uzlaşmaya varmak olmuştur. Akıncı’nın bu talebi doğrultusunda Kıbrıs müzakerelerine ilk turu 7-11 Kasım 2016 tarihlerinde ve ikinci turu 20-21 Kasım 2016’da tarihleri arasında olmak üzere İsviçre’de devam edilmiştir. BMGS Ban Ki-Moon’un arabulucu olarak yer aldığı görüşmelerin, İsviçre’nin Mont Pelerin kasabasında gerçekleştirilmesi bu görüşme sürecinin “Mont Pelerin Görüşmeleri” şeklinde anılmasına da neden olmuştur.⁵⁶¹ İsviçre görüşmelerinin ilk turu Kıbrıs Sorununun çözümü noktasında belirlenen altı müzakere başlığından “Yönetim ve Yetki Paylaşımı, Mülkiyet, Avrupa Birliği ve Ekonomi” başlıkları çerçevesinde sürmüştür. İkinci turu ise ağırlıklı olarak harita konusu hariç “Toprak Düzenlemeleri” başlığı çerçevesinde sürmüştür. İsviçre görüşmelerinin başında BMGS, Mustafa Akıncı’nın talebi doğrultusunda yukarıda belirtilen bu başlıkların tümünde anlaşma sağlanması durumunda, toprak düzenlemelerinin harita boyutu ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’ye Kıbrıs Adası üzerinde garantörlük sağlayan Güvenlik ve Garantiler başlığının garantör ülkelerin de dâhil olduğu beşli bir görüşmede ele alınacağını belirtmiştir.⁵⁶² Ancak İsviçre görüşmeleri Rum lider Anastasiadis’in uzlaşmaz tutumu nedeniyle olumsuz bir zemine taşınmıştır. Görüşmelerde taraflar arasında yaşanan ilk ayrılık, Kıbrıs Sorununa çözüm bulunması ertesinde kurulacak olan iki toplumlu, iki kesimli federasyonun yönetimi noktasında Türk tarafının “dönüşümlü başkanlık” tezini ileri sürmesi ve Rum tarafının bu teze karşı çıkmasıyla başlamıştır. Taraflar arasındaki diğer bir anlaşmazlık ise toprak düzenlemeleri başlığı altında yaşanmıştır. Toprak düzenlemeleri

⁵⁶⁰ “Müzakereler Uzun Aranın Ardından Pozitif Atmosferde Yeniden Başladı”, *Kıbrıs Postası*, 27.12.2015; <https://mfa.gov.ct.tr/cumhurbaskani-akinci-100-gununu-degerlendirdi/> (erişim tarihi: 02.11.2020).

⁵⁶¹ <https://www.dunyabulteni.net/roportaj/dr-dervis-eroglu-kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti-iii-cumhurbaskani-h425484.html> (erişim tarihi: 18.09.2020).

⁵⁶² “Mont Pelerin Görüşmeleri 11:50’de Başlayacak”, *Kıbrıs Gazetesi*, 06.11.2016; “Mont Pelerin Zirvesi Başladı”, *Yenidüzen Gazetesi*, 07.11.2016.

çerçevesinde yaşanan anlaşmazlık, Rum lider Anastasiadis'in Kıbrıs Sorununa bulunacak çözüm ertesinde 90 bin Rum'un 1974 öncesi yaşadıkları bölgelere dönmelerini ileri sürmesine karşılık Türk tarafının bu sayıyı 70 bin olarak müzakere etmek istemesi ile başlamıştır. Ancak Rum tarafı, Türk tarafının ileri sürdüğü bu sayıyı müzakere etmeyeceğini belirtmiştir. Ardından garantör ülkelerin de katılımıyla gerçekleştirilmesi planlanan beşli görüşme için Yunanistan ve Rum tarafının bazı kriterler ileri sürmesi, Mont Pelerin görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasındaki etkenleri oluşturmuştur. Yunanistan ve Rum lider Anastasiadis, beşli bir görüşmenin ancak Türk tarafının 1960'da imzalanan Garanti ve İttifak Antlaşmalarından vazgeçmesi ve adanın kuzeyinin askersizleştirilmesi şartıyla gerçekleşebileceğini belirtmişlerdir. Bu durum ise taraflar arasındaki gerginliği artırmış ve uzlaşya varılamayacağını anlaşılmaya üzerine İsviçre görüşmelerine son verilmiştir.⁵⁶³

KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı ve Rum lider Anastasiadis'in 2004 yılında gündeme gelen Annan Planı'na olumlu oy vermeleri, ikili arasında 2015 yılında başlayan Kıbrıs müzakerelerinin ılımlı bir atmosferde geçeceği ve çözüme ulaşılabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak iki liderin Mont Pelerin görüşmelerinde ileri sürdüğü tezlerin ayrılık içermesi ve görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması, bu ılımlı atmosferi bozmuştur. Mont Pelerin görüşmesi sonrası BM Kıbrıs Özel Danışmanı Eide'nin girişimleri sonucu, iki lider 1 Aralık 2016 tarihinde yeniden bir araya gelerek, Kıbrıs müzakerelerine devam edilmesi ve Mont Pelerin görüşmesinde taraflar arasında tartışmaya neden olan garantör ülkelerin de dâhil olduğu bir konferans yapılması konusunda uzlaşya varmışlardır. Bu çerçevede görüşme sürecine yönelik bir takvim belirlenmiştir. Bu takvime göre iki liderin 9-11 Ocak 2017 tarihlerinde İsviçre'de bir görüşme gerçekleştirmesi ve bu görüşmelerde Kıbrıs müzakerelerinin altı ana başlığından, güvenlik ve garantiler başlığı hariç diğer konularda uzlaşya sağlanması planlanmıştır. Üç gün sürecek olan bu görüşmelerde toprak düzenlemeleri başlığının alt başlıklarını oluşturan harita ve yüzdelikler konularının da görüşülüp çözüme kavuşturulması hedeflenmiştir. Beş başlığa yönelik uzlaşya sağlanması sonrası güvenlik ve garantiler başlığında yaşanan uzlaşmazlığı çözmek adına, garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin de katılımıyla bir konferans daha gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Takvime göre garantör ülkelerin de katılım sağlayacağı konferansın 12 Ocak 2017'de gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.⁵⁶⁴ Belirlenen bu takvime göre ayrıca garanti ve güvenlik başlığına yönelik uzlaşmazlıklar noktasında çözüm sağlanır ise yani 12 Ocak tarihli Cenevre

⁵⁶³ <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/guncel-gelismeler/> (erişim tarihi: 03.11.2020); "Mont Pelerin'den Hayal Kırıklığı Çıktı", *Milliyet Gazetesi*, 23.11.2016.

⁵⁶⁴ "Kıbrıs'ta Çözüm Umutları 2017'ye Kaldı", *Kıbrıs Gazetesi*, 26.12.2016; "Kıbrıs Müzakereleri: Ara Bölgede Liderler Buluşması", *Hürriyet Gazetesi*, 13.12.2016.

görüşmeleri uzlaşıyla sonlanır ise aynı yıl içinde, ortaya çıkan yeni çözüm planının Annan Planı'nda da olduğu gibi adanın her iki tarafında da halk oylamasına sunulması planlanmıştır. 1 Aralık 2016 liderler görüşmesi sonrası yaşanan bir diğer önemli gelişme, BM Genel Sekreterliği görevinin Ban Ki-Moon'dan, António Guterres'e geçmesi olmuştur. BMGS Guterres göreve başlaması sonrası, ayrıntıları ve görüşme tarihleri önceden belirlenen Cenevre görüşmelerine yönelik yaptığı açıklamasında bu süreci “tarihi bir fırsat” olarak değerlendirmiştir.⁵⁶⁵

9 Ocak 2017'de başlayacak olan Cenevre görüşmeleri ve ardından gerçekleştirilecek olan beşli konferans, BM tarafından Kıbrıs Sorununa çözüm bulunması noktasında önemli bir fırsat olarak değerlendirilirken; KKTC ve Türkiye açısından ise sorunun çözümü noktasında “son fırsat” olarak belirtilmiştir. Ancak Cenevre görüşmeleri öncesi Rum basınına açıklamalarda bulunan Rum lider Anastasiadis, Türk tarafının son fırsat olarak nitelendirdiği görüşme sürecinde sorunun çözümü noktasında uzlaş sağlanamayabileceğini, görüşmelerin çözüm için son fırsat olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğunu ve Cenevre'de uzlaş sağlanamasa bile çözüm için görüşmelere devam edilebileceğini belirtmiştir. Anastasiadis'in Rum basınına verdiği röportajın diğer bir önemli noktasını ise 9-11 Ocak görüşmeleri sonrası garantör ülkelerin de dâhil olacağı beşli konferansa yönelik söylemleri oluşturmuştur. Rum lider Anastasiadis bir taraftan 12 Ocak 2017 tarihinde gerçekleştirilecek olan konferansın esasında dört taraflı bir konferans olduğunu dile getirirken, diğer taraftan konferansa AB ve Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri olan ABD, Çin, Fransa ve RF'nin de katılımını sağlamaya çalışmıştır. Anastasiadis'in AB'yi sürece dâhil etmeye çalışmasındaki asıl amaç, Kıbrıs Sorununu uluslararası bir sorun haline getirmek ve Rum tarafının 2004 yılında dâhil olduğu AB üyeliğini hem Türkiye'ye hem de KKTC'ye karşı bir hamle olarak kullanmak olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Anastasiadis'in açıklamaları Rum tarafının Kıbrıs Sorununa çözüm bulunması konusunda isteksiz olduğunu da kanıtlar niteliktedir. Rum liderin Cenevre görüşmeleri öncesi verdiği röportajında 12 Ocak görüşmelerini dört taraflı bir konferans olarak belirtmesi esasında Rum tarafının Kıbrıs Adası'nın tek temsilcisi olarak GKRY'yi görmelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Rum lider 12 Ocak görüşmesinin GKRY ve garantör üç ülkenin katılımıyla dörtlü bir görüşme şeklinde gerçekleşeceğini belirterek, KKTC'yi bölgeden dışlayan bir tutum sergilemiştir. Ancak KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'nın Cenevre Konferansı öncesi yaptığı açıklamalarında görüşmelerin 1 Aralık 2016'da planlanan program temelinde yapılacağını belirtmesi ve beşli bir konferans gerçekleşeceğine

⁵⁶⁵ <https://businessht.bloomberght.com/guncel/haber/1346185-kibris-muzakereleri-hakkinda-bilmeniz-gerekenler> (erişim tarihi: 05.11.2020).

yönelik vurguda bulunması, Türk tarafının bölgeden dışlanmayı kabul etmediğinin göstergesi niteliğinde olmuştur.⁵⁶⁶

Cenevre görüşmeleri, 1 Aralık 2016 müzakerelerinde belirlenen takvim çerçevesinde 9 Ocak 2017’de iki lider arasında başlamıştır. 11 Ocak 2017 tarihine kadar süren görüşmelerde Kıbrıs Adası’nda federal bir yapı kurulması hedeflenmiştir. Ayrıca altı başlığın tümünde anlaşma sağlanamadan çözüm için uzlaşamayacağı net bir şekilde belirtilmiştir. Bu altı ana başlıktan garanti ve güvenlikler başlığı hariç, toprağın yüzdelikleri ve haritalar konusunda liderler ilk kez kendi öneri haritalarını sunmuşlardır. Cenevre sürecinin tarihi bir fırsat olarak değerlendirilmesindeki asıl neden, şimdiye kadar süren Kıbrıs müzakerelerinde haritalar konusunun hiç müzakere edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim KKTC, müzakere sürecinde harita ve yüzdelikler başlıklarının en son aşamada ele alınmasını savunmuş ve haritalar konusu ilk kez Cenevre görüşmelerinde müzakere masasına gelmiştir. Mustafa Akıncı’nın müzakerelerde Rum tarafı ile karşılıklı haritalar sunmasına ise KKTC Hükûmetinden tepki gelmiştir. Haritalar konusunun tüm konularda anlaşma sağlanmasından sonra ele alınmasını savunan KKTC Hükûmeti, Akıncı’nın Cenevre görüşmelerinde sunduğu haritadan habersiz olduklarını da belirtmişlerdir. Cenevre görüşmelerinin basına ve halka kapalı olarak sürdürülmesi, tarafların karşılıklı olarak ileri sürdükleri harita önerileri hakkında yeterli bilgiye ulaşılması imkânını ortadan kaldırmıştır. Ancak görüşmeler devam ederken Rum basınında haritalar konusunda yer alan haberlerde, KKTC’ye bırakılacak olan toprağın yüzdesel olarak 28,2 olarak belirtilmesi; KKTC Hükûmeti’nin, Cumhurbaşkanı Akıncı’ya yönelik eleştirilerini destekler nitelikte olmuştur. Ayrıca Rum basında yer alan haberlerde Anastasiadis’in harita önerisinin, Kapalı Maraş bölgesinin GKRY’ye bırakılmasını ve KKTC’nin en uç noktasını ve Türkiye ile en yakın bölgesini oluşturan Karpaz bölgesine özerklik tanınmasını içerdiği de belirtilmiştir.⁵⁶⁷

Görüşmelerde iki liderin ele aldığı ve daha önceki müzakerelerde tam uzlaşa sağlanamayan diğer başlıklar “yönetim ve güç paylaşımı, mülkiyet ve AB ile ilişkiler” başlıklarıdır. Yönetim ve güç paylaşımı başlığı altında KKTC’nin ileri sürdüğü “dönüşümlü başkanlık” tezi çerçevesinde uzlaşa sağlanmış ancak başkanın seçilmesi noktasında Rum tarafının her iki tarafta da tek bir oy pusulası olması şartını ileri sürmesi ve oranlarda yaşanan ayrılık müzakerelerde bu başlıkta tam uzlaşa sağlanmasını engelleyen etkenler olmuştur. Cenevre görüşmelerinde iki liderin uzlaşmazlığa düştüğü diğer bir konu ise Türk tarafının

⁵⁶⁶ “Rum Liderden Çarpıcı Açıklamalar: 'CENEVRE SON DEĞİL'”, *Milliyet Gazetesi*, 02.01.2017; “Kıbrıs Sorunu 2016 Sonunda Bitecekti Ama Bitmedi-Bitmez”, *Yeniçağ Gazetesi*, 04.01.2017.

⁵⁶⁷ “2017’de Çözüme Çok Yaklaşıldı, Müzakereler Sonuçsuz Kaldı”, *Yenidüzen Gazetesi*, 25.12.2017; “Annan Planı’ndan Farkı Ne?”, *Haber Kıbrıs*, 12.01.2017; “Ben Ne Gördüm?”, *Kıbrıs Postası*, 16.01.2017; “İşte 8 Maddelik Rum Haritası”, *Afrika Gazetesi*, 12.01.2017.

kırmızıçizgi olarak belirttiği iki devletin siyasi eşitliği temelinde bir çözüm olmalı tezine karşılık, Rum tarafının bu tezi yok sayacak şekilde öneriler sunması olmuştur. Cenevre görüşmelerinde iki lider her ne kadar birçok konuda uzlaşmazlığa düşmüş olsa da, 1 Aralık'ta planlandığı gibi bir sonraki aşama olan beşli görüşmeler aşamasına 12 Ocak 2017 tarihi itibarıyla geçilmiştir.⁵⁶⁸

12 Ocak tarihli Kıbrıs konferansı KKTC, GKRY, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımıyla başlamıştır. Konferansa BM ve AB'de katılım sağlamıştır. Ancak tarihi konferans öncesi önemli bir gelişme yaşanmış ve Rum lider Anastasiadis konferansa tüm Kıbrıs Adası'nın cumhurbaşkanı sıfatıyla katılacağını belirtmiştir. Dolayısıyla Rum lider konferansta Türk tarafının KKTC olarak belirtilmesine ve KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'nın temsil tabelasında KKTC yazmasına karşı çıkmıştır. Bu gelişme her ne kadar basına yansımaya da, 12 Ocak görüşmelerinde temsil tabelalarında ülke isimlerinin yer almaması dikkat çekmiştir. Çok taraflı konferanslarda usul bazında her ülkenin temsilcisinin yer aldığı masanın önüne, o ülkenin isminin yazdığı bir tabela konulması önemlidir. Ancak 12 Ocak görüşmelerinde bu durum Anastasiadis'in talebi doğrultusunda BM tarafından değiştirilmiş ve Mustafa Akıncı'nın oturduğu masada KKTC yazması gerekirken, “Ekselânsları Bay AKINCI” tabelası yer almıştır. Benzer şekilde Anastasiadis ve garantör ülkelerin temsilcilerinin yer aldığı masalarda da ülke isimleri yerine temsilcilerin isimlerine yer verilmiştir. Rum liderin bu tutumu, Kıbrıs müzakerelerinde eşit statüde iki devletli bir çözüm için çaba harcamayacağının göstergesi niteliğinde olmuştur. Ayrıca BM'nin Rum liderin talebi doğrultusunda hareket etmesi, beşli görüşmelerde uzlaşmaya varılamayacağının da göstergesi niteliğinde olmuştur.⁵⁶⁹ Bu gelişmeler altında başlayan Kıbrıs Konferansı'nda taraflar; Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'a ada üzerinde garantörlük hakkı tanıyan 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarına yönelik düşüncelerini belirtmişlerdir. Rum tarafı konferansta Kıbrıs Sorununun temel sebebini Türkiye'nin adadaki askeri varlığına bağlamış ve sorunun çözüme kavuşması için mutlaka adanın askerden arındırılması gerektiği düşüncesini savunmuştur. Adada güvenliğin sağlanması noktasında ise çok taraflı bir “Polis Gücü” kurulması tezini ileri sürmüştür. Ayrıca Rum lider konferansta, 2004 yılında halk oylamasına sunulan Annan Planı'nın Rum tarafınca kabul görmemesinin sebebini de planın Garanti ve İttifak Antlaşmalarının devam etmesini içermesi olarak belirtmiştir. Konferansta Rum tarafının tezlerinin aksine Türk tarafı, Türkiye'nin adadaki varlığının önemli olduğunu ve Garanti ve İttifak Antlaşmalarının devamlılığını sağlamayan bir çözüm planının kabul

⁵⁶⁸ “2017’de Çözüme Çok Yaklaşıldı, Müzakereler Sonuçsuz Kaldı”, *Yenidüzen Gazetesi*, 25.12.2017; “Annan Planı’ndan Farkı Ne?”, *Haber Kıbrıs*, 12.01.2017.

⁵⁶⁹ <https://turksam.org/cenevre-ekselanslar-kibris-konferansi> (erişim tarihi: 18.11.2020).

edilmeyeceğini belirtmiştir. Ardından konferans henüz tarafların açılış konuşmalarını tamamlaması ertesinde Yunanistan'ın toplantıya ara verilmesini istemesi üzerine kesintiye uğramıştır. Her ne kadar konferansa ara verilse de taraflar arasında önemli derecede uzlaşmazlık yaşanan konularda teknik çalışmalar düzeyinde görüşmeler sürmüştür.⁵⁷⁰

Cenevre'de görüşmelerin kesintiye uğramasının ertesinde açıklamalarda bulunan dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan, görüşmeleri çıkmaza sokan tarafın yine Rum-Yunan ikilisi olduğuna vurgu yapmış ve Türkiye'nin ada üzerinde garantörlüğünü sağlayan 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının yok sayıldığı hiçbir çözüm planına onay vermeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca Erdoğan, tarafların henüz üzerinde uzlaşa sağlayamadığı Yönetim ve Güç Paylaşımı başlığının alt başlığında ele alınan dönüşümlü başkanlık tezine yönelik, Rum tarafının ileri sürdüğü dörde bir oranına da karşı çıkmıştır. Eğer yeni bir ortaklık kurulacak ise başkanlık paylaşımının ikiye bir oranında olması gerektiğini savunmuş ve çözümün adada eşit iki devlet olması şartıyla sağlanabileceği vurgusunu yapmıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamalarında dikkat çeken bir diğer nokta ise sivil halka ve yerleşime kapalı olan Maraş ve Erenköy bölgelerine yönelik olmuştur. Nitekim Erdoğan konuşmasını:

“Eğer, Rumlar Maraş'ı tamamen halkın istifadesine sunmak istiyorsa, bizim onlara bir teklifimiz var. Erenköy'le Güzelyurt arası birleştirilmek suretiyle burası Kuzey Kıbrıs Türk Yönetimi'ne bırakılır. Aynı şekilde açık Maraş, kapalı Maraş, o bölge de tamamıyla Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ne bırakılır. ‘Yok Karpaz’ın belli bir bölümü bize bırakılsın, şurada şöyle bir yer var, orası bize bırakılsın, böyle bir şey söz konusu olamaz’ Bunu da zaten temsilci arkadaşlarımız Cenevre’de açık ve net söylediler.”⁵⁷¹

şeklindeki sözleriyle sonlandırmıştır. Her ne kadar Cenevre görüşmelerinde tarafların ileri sürdüğü tezler noktasında net bir bilgiye ulaşılmasa da, görüşmeler sürerken Rum basınına yansıyan harita, yüzdelikler, Maraş ve Karpaz bölgesine yönelik haberler ve Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamalarının Rum basınındaki haberlerle uyuşması görüşmelerin içeriği hakkındaki bilgilerin teyit edilmesi noktasında önemli olmuştur.⁵⁷²

Cenevre'deki beşli konferansa ara verilmesi sonrası taraflar arasında teknik çalışmalar düzeyinde temaslar sürmüştür. Akıncı ve Anastasiadis'in yeniden bir araya gelmesi ise 16 Şubat 2017 tarihi itibarıyla gerçekleşmiştir. Cenevre'deki görüşmelere ara verilmesi sonrası

⁵⁷⁰ <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/guncel-gelistmeler/> (erişim tarihi: 03.11.2020); <https://turksam.org/cenevre-ekselanslar-kibris-konferansi> (erişim tarihi: 18.11.2020); “Tarihi Kavşak”, *Star Kıbrıs Gazetesi*, 16.04.2018.

⁵⁷¹ “Erdoğan Kıbrıs'ta Son Sözü Söyledi”, *Milliyet Gazetesi*, 13.01.2017; “Biz İlanihaye Oradayız”, *Hürriyet Gazetesi*, 13.01.2017.

⁵⁷² “Erdoğan Kıbrıs'ta Son Sözü Söyledi”, *Milliyet Gazetesi*, 13.01.2017; “Biz İlanihaye Oradayız”, *Hürriyet Gazetesi*, 13.01.2017.

tarafların ortak bir kararla yeniden bir araya gelmeyi kabul etmesi zaman alırken, 16 Şubat görüşmesi öncesi yaşanan önemli bir gelişme ise çözüm sürecini olumsuz etkilemiştir. Rum tarafının 1950 yılında gayri resmi olarak gerçekleştirdiği enosis plebisitine yönelik 2017 yılında aldığı karar, taraflar arasındaki çözüm sürecini olumsuz etkileyen önemli bir etken olmuştur. Rum meclisinin aldığı karar genel hatlarıyla, 1949 yılında Kıbrıs Adası'nda önce AKEL öncülüğünde başlatılan daha sonra da Rum Ortodoks Kilisesi tarafından sürdürülen adanın Yunanistan ile bağlanmasını içeren bir halk oylamasını içermektedir. Nitekim 15 Ocak 1950'de tamamlanan bu halk oylaması sadece Rumlar arasında gerçekleştirilmiş ve adanın İngiliz hâkimiyetinden kurtarılıp, Yunanistan ile bütünleştirilmesi hedeflenmiştir. Yüzde 96 evet ile sonuçlanan bu plebisit, Rumların tarihi emellerini oluşturan enosis hayaline yönelik atılmış bir adımdır. Çözüm müzakerelerinin sürdüğü ve sürecin uzun bir süredir ulaşılamayan beşli konferanslar düzeyine taşındığı bir dönemde, Rumların bu plebisiti gündeme taşıması ve Rum meclisinin plebisitin sonuçlandığı gün olan 15 Ocak tarihini okullarda kutlanacak ve anılacak bir gün olarak ilan etmesi, Rumların enosis hayalinden vazgeçmediğinin göstergesi niteliğinde olmuştur.⁵⁷³ Rum meclisinin aldığı bu karar, 16 Şubat tarihli liderler görüşmesinin de ana konusunu oluşturmuştur. KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı, 16 Şubat görüşmesinde Rum meclisinin aldığı kararı kınarken, kararın geri çekilmesini istemiştir. Ayrıca Rum tarafının aldığı bu karara Türkiye ve KKTC'deki hükûmetten de sert tepkiler gelmiştir. Akıncı'nın gayri resmi enosis plebisitine yönelik verdiği tepkinin ardından açıklamalarda bulunan Rum lider Anastasiadis, Türk tarafının da Kıbrıs Barış Harekâtının ve KKTC'nin kuruluş yıl dönümlerini kutladığını ileri sürerek, Rum meclisinin aldığı bu kararı desteklediğini dile getirmiştir. Rum meclisinin kararı çerçevesinde olumsuz bir atmosferde başlayan 16 Şubat görüşmeleri taraflar arasındaki tartışmaların şiddetinin artması ve ardından Rum liderin müzakere masasından kalkıp gitmesi üzerine sonlanmıştır. Yaşanan bu gelişme sonrası Anastasiadis'in müzakere masasından kalkıp gitmesini değerlendiren KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı, Türk tarafının çözüm müzakerelerine devam etmek istediğini ancak Rum liderin davranışının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Anastasiadis ise 16 Şubat görüşmesinde yaşanan olumsuz atmosferin ve görüşmelerin sonlanmasının sorumlusunu Mustafa Akıncı olarak göstermiştir.⁵⁷⁴

4.3.3. Crans Montana Görüşmeleri

⁵⁷³ <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/guncel-gelistmeler/> (erişim tarihi: 03.11.2020); "Rum Temsilciler Meclisi Enosis Kararı Alırken", *Halkın Sesi Gazetesi*, 15.02.2017; "1950 Plebisiti, 2017'de Politikada Şizofreni", *Kıbrıs Gazetesi*, 15.02.2017.

⁵⁷⁴ "Kapıyı Çarptı Masadan Ayrıldı: Enosis Krizi", *Hürriyet Gazetesi*, 17.02.2017.

Enosis plebisiti kararı dolayısıyla müzakere sürecinde yaşanan kriz, BMGS'nin Kıbrıs temsilcisi Eide'nin taraflar arasında sürdürdüğü görüşmeler ve Rum meclisinin kararı geri çekmesiyle sonlanmıştır. Ardından 2016 yılında göreve başlayan BMGS Guterres, hem KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı ile hem de Rum lider ile ayrı ayrı görüşmeler yapmış ve çözüm sürecine yönelik tarafların tutumlarını değerlendirmiştir. Eide ve BMGS'nin çabaları sonucu müzakerelere devam edilmesi kararı alınmıştır. Bu doğrultuda 12 Ocak 2017'de garantör ülkelerin de katılım sağladığı ancak Yunanistan'ın müzakere masasında çekilmesiyle ara verilmek zorunda kalınan Kıbrıs Konferansı, 28 Haziran 2017 tarihinde yeniden başlama kararı alınmıştır. İsviçre'de başlayan yeni görüşme süreci toplam on gün sürmekle birlikte, literatüre “Crans Montana Görüşmeleri” olarak geçmiştir.⁵⁷⁵ Crans Montana'da başlayan Kıbrıs Konferansı, genel itibarıyla garantör ülkeleri de ilgilendiren “Güvenlik ve Garantiler” başlığı çerçevesinde sürmüştür. Görüşmelerin ilk aşamasında BMGS Guterres, konferansa katılmamış ve taraflara Kıbrıs Sorununun çözümü noktasında kendi tezlerini içeren öneriler sunma fırsatı tanınmıştır. Her ne kadar tarafların Crans Montana'da sundukları önerilerin içeriği hakkında net bilgilere ulaşılamasa da genel hatlarıyla Rum-Yunan ikilisinin önerisi, adanın askerden arındırılması yani Türk askerinin adadan çekilmesi ve Garanti Antlaşmalarının geçerliliğine son verilmesini içermiştir. Rum tarafının Garanti Antlaşmalarının feshine yönelik ileri sürdüğü bu teze, bir diğer garantör ülke olan İngiltere de destek vermiştir. Ancak KKTC ve Türkiye, Garanti Antlaşmalarının geçerliliğini sonlandıran bir antlaşmaya imza atmayacaklarını belirtmişlerdir.⁵⁷⁶ Tarafların önerilerini sunması ertesinde BMGS Guterres daha sonra “Guterres Belgesi” şeklinde basına yansıyacak olan altı maddelik bir öneri paketini tarafların onayına sunmuştur. BMGS'nin öneri paketinin ilk maddesi, taraflar arasında önemli bir uzlaşmazlık konusunu oluşturan ve garantör ülkeleri çözüm müzakerelerine dâhil eden Garanti Antlaşmalarının, kalıcı bir çözüm için engelleyici bir etken olduğuna vurgu yapmakta ve adadaki güvenliğin sağlanması noktasında yeni düzenlemeler getirilmesi gerektiğini içermektedir. Belgenin ikinci maddesi taraflar arasında uzlaşmazlık yaşanan bir diğer önemli konu olan, adadaki yabancı askerlerin varlığına yöneliktir ve sorunun çözümü ertesinde tarafların adadaki askeri varlıklarını aşamalı olarak azaltmasını içermektedir. Ancak bu konunun daha sonra yeniden müzakere edilmesi önerilmiştir. Guterres belgesinin üçüncü maddesi mülkiyet düzenlemelerine yönelik olmakla

⁵⁷⁵ <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/guncel-gelismeler/> (erişim tarihi: 03.11.2020); “Mekik Diplomasisine Devam”, *Yenidüzen Gazetesi*, 19.05.2017; “2017’de Çözüme Çok Yaklaşıldı, Müzakereler Sonuçsuz Kaldı”, *Yenidüzen Gazetesi*, 25.12.2017.

⁵⁷⁶ <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/guncel-gelismeler/> (erişim tarihi: 03.11.2020); <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40426496> (erişim tarihi: 03.11.2020).

birlikte, bu başlığa yönelik iki kriter çerçevesinde öneri getirmiştir. Bu kriterlerden birincisi düzenlemelere dâhil edilen bölgelerdeki taşınmaz mallara yönelik mülkiyet hakkının eski sahibe verilmesini, ikincisi ise düzenlemeler dışında kalan bölgelerdeki taşınmaz mallar noktasında ise yeni sahibe öncelik verilmesini içermektedir. BMGS'nin belgesinin dördüncü maddesi toprak düzenlemeleri ve haritalar konusunu içermektedir. Ancak belgede haritalar konusunda net bir oran belirtilmemiştir. Belgenin son maddesi ise Türk tarafının müzakerelerde Yönetim ve Güç Paylaşımı başlığı çerçevesinde ileri sürdüğü dönüşümlü başkanlık tezini içermektedir. Nitekim belgede dönüşümlü başkanlığın oranı da Türk tarafının isteklerini karşılar şekilde yani ikiye bir oranında olacak şekilde belirtilmiştir. Ayrıca belgeyle birlikte taraflara belgenin kabul edilmesi sonrası sürecin ne şekilde işleyeceğine yönelik ek bir belge daha sunulmuştur. Bu ek belgede sorunun çözümü noktasında denetleyici aktörün BM olacağı ve tarafsız bir komisyon kurulması önerisi de getirilmiştir. Guterres belgesine yönelik bir değerlendirme yapılacak olursa, belge her iki taraf içinde önemli derece tavizler içermektedir. Nitekim belgenin ilk maddesini oluşturan garantörlüğe yönelik hükümler, Türk tarafının vermesi gereken önemli bir tavizi içermektedir. Ancak belgede garantörlüğün her iki tarafı da güvenceye alacak şekilde yeniden düzeltilmesi belirtilmiştir.⁵⁷⁷

Türk tarafının taviz vermek zorunda kalacağı bir başka düzenleme ise belgedeki ikinci maddede belirtilmiştir. Belge, Kıbrıs Sorununa çözüm bulunması ertesinde adadaki yabancı askerlerin sayısının azaltılmasını içermektedir. Ancak belgede bu düzenlemenin Rum tarafının istediği gibi “sıfır asker” söylemini kapsayıp kapsamadığına yönelik kesin bir hüküm belirtilmemiştir. Guterres belgesine göre Rum tarafının vermesi gereken tavizler ise dönüşümlü başkanlığın oranı ve mülkiyet düzenlemeleri başlıklarına yönelik olmuştur. Nitekim Rum tarafı 9 Ocak 2017’de başlayan Cenevre görüşmelerinde Türk tarafının ileri sürdüğü dönüşümlü başkanlık tezini kabul etmiş ancak adanın yönetilmesi konusunda dört dönem Rum cumhurbaşkanlığına karşılık bir dönem Türk cumhurbaşkanlığı tezini ileri sürmüştür. Ancak Guterres belgesinde bu oran Türk tarafının isteğini karşılar nitelikte bire iki olarak belirtmiştir. Belgenin kabul edilmesi durumunda Rum tarafının taviz verecek olduğu bir diğer konu ise mülkiyete yöneliktir. Nitekim Rum tarafı müzakerelerde mülkiyet düzenlemeleri noktasında ele alınan taşınmaz mallara yönelik ilk önceliğin eski sahibe verilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak belgede bu durum Rum tarafının isteklerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Sonuç itibarıyla Crans Montana görüşmelerinin ana konusunu oluşturan Guterres belgesi, KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı ve Türkiye’yi temsilen toplantıya katılan dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu tarafından kabul edilmiş ancak Rum lider

⁵⁷⁷ <http://ankaenstitusu.com/crans-montana-ve-kibris-gercegi/> (erişim tarihi: 01.12.2020); “Guterres Belgesi Sonumuzu Getirir”, Yeniçağ Gazetesi, 02.05.2018.

Anastasiadis'in ve Yunanistan'ın reddetmesi üzerine geçersiz kalmıştır. Rum lider Anastasiadis ayrıca belgeye yönelik görüşlerini belirten bir mektubu, BMGS Guterres'e iletmiş ve mektubunda belgenin sadece ilk iki maddesinin geçerli sayılacağı bir zeminde müzakere edilmesini istemiştir. Belgenin ilk iki maddesinin sadece Türk tarafının vereceği tavizleri içermesi ise Rum tarafının müzakerelerde sürdürdüğü uzlaşmaz tavrın göstergesi niteliğinde olmuştur. Nitekim Rum tarafı müzakerelerin başında da olduğu gibi Garanti Antlaşmalarının feshedilmesi, KKTC'deki Türkiye askerinin adadan çekilmesi ve dönüşümlü başkanlığın dörde bir oranında olması yönündeki ısrarlarını sürdürmüştür. Sonuç itibariyle Türk tarafının son fırsat olarak nitelendirdiği Crans Montana süreci de uzlaşıya varılmadan sona ermiştir.⁵⁷⁸

Garantör ülkelerin dışişleri bakanları seviyesinde katılım sağladığı Crans Montana görüşmeleri sonrası açıklamalarda bulunan dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, on gün süren son müzakere sürecinde Türkiye'nin ve KKTC'nin soruna kalıcı bir çözüm bulunması noktasında elinden geleni yaptığını ancak Rum tarafının uzlaşmaz tavrı nedeniyle sürecin sonuçsuz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca BM nezdinde sürdürülen çözüm müzakereleri noktasında artık bu sürecin geçerliliğini kaybettiğini ve uzun bir süredir aynı sonuçla noktalanın sürecin artık çözüm için faydalı olamayacağını belirtmiştir. Çavuşoğlu açıklamasında, Crans Montana sürecinde müzakere masasına gelen Guterres belgesine yönelik ise belgenin Rum tarafınca basına yanlış şekilde aktarıldığını belirtmiş ve hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin Garanti Antlaşmalarının yok sayıldığı bir çözümü kabul etmediğini müzakere sürecinde de taraflara açık bir şekilde iletildiğine vurgu yapmıştır. Çavuşoğlu konuşmasını 7 Haziran'da son bulan Kıbrıs Konferansının Türk tarafı açısından "son konferans" olduğunu belirterek sonlandırmıştır.⁵⁷⁹

Tarihi Kıbrıs Konferansı sonrası açıklamalarda bulunan KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı ise Crans Montana görüşmelerinde çözüm noktasında önemli bir aşamaya gelindiğini ancak bu şansın kaybedildiğini belirtmiştir. Görüşmelerde Rum tarafının sorunun çözümü noktasında isteksiz davrandığını belirten Akıncı ayrıca Rum tarafının iki kesimli ve iki tarafın eşit şekilde temsil edildiği bir ortaklık kurulması noktasında da isteksiz olduğunu vurgulamıştır. Akıncı açıklamasında Crans Montana görüşmelerinde ele alınan başlıklara yönelik bilgilendirmelerde de bulunmuş ve Rum tarafı ile uzlaşmazlık yaşanan konuların Garanti Antlaşmaları, adadaki Türkiye askerinin varlığı ve Yönetim ve Güç Paylaşımı başlığı çerçevesinde yaşandığını belirtmiştir. Ayrıca Akıncı görüşmelerde Rum tarafının, Türk tarafına bir öneri sunduğunu da

⁵⁷⁸ <http://ankaenstitusu.com/crans-montana-ve-kibris-gercegi/> (erişim tarihi: 01.12.2020); "Guterres Belgesi Sonumuzu Getirir", *Yeniçağ Gazetesi*, 02.05.2018.

⁵⁷⁹ "Kıbrıs Görüşmeleri Sonuçsuz Kaldı", *Hürriyet Gazetesi*, 07.07.2017.

belirtmiştir. Bu öneri; Türk tarafı, Türkiye'nin garantörlüğünün kaldırılmasını ve adanın askerden arındırılmasını kabul eder ise kendilerinin de dönüşümlü başkanlığı ve ikiye bir oranını kabul edeceklerini belirtmeleri şeklinde olmuştur. Akıncı konuşmasını Rum tarafı ile yakın bir zamanda yeniden müzakerelere başlanamayacağını, çözüm müzakerelerine devam edilse bile bu sürecin bir takvim sınırlandırmasına tabi tutulmadan ve eski yöntemler nezdinde sürdürülemeyeceğini belirterek sonlandırmıştır.⁵⁸⁰

Crans Montana görüşmelerinin sona ermesiyle birlikte taraflar arasındaki müzakere süreci de sona ermiştir. BMGS, konferans sonrası yaptığı açıklamalarında yeniden bir müzakere sürecine başlanamayacağını belirtirken, GKRY ise 2018 yılında gerçekleştirilecek olan başkanlık seçimleri dolayısıyla kritik bir döneme girmiştir. Nitekim 28 Ocak 2018 tarihinde başlayan GKRY seçimlerinin ikinci turu, 4 Şubat 2018 tarihi itibarıyla sonlanmış ve Nikos Anastasiadis, rakibi Stavros Malas'a karşı oy çokluğunu sağlayarak yeniden başkan seçilmiştir.⁵⁸¹ Adanın güneyinde seçim süreci sona ererken, KKTC'de ise Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'nın Crans Montana sürecinde masaya gelen Guterres belgesine yönelik açıklamaları, hem KKTC'de hem de Türkiye'de tartışmalara neden olmuştur. Mustafa Akıncı Kıbrıs Sorununa yönelik yaptığı konuşmasında, Rum tarafı ile çözüm müzakerelerine devam edilebileceğini ancak bunun her iki tarafında yapıcı yaklaşması ile mümkün olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Akıncı, Crans Montana görüşmelerinin ana konusunu oluşturan Guterres belgesinin çözüm sürecinde taslak bir metin olarak kabul edilebileceğini, eğer Rum tarafı da kabul ederse bu belge çerçevesinde müzakerelerin sürdürülebileceğini ve belgede belirtilmeyen uzlaşmazlık noktalarının ise diplomasi yöntemi ile çözülebileceğini belirtmiştir. Akıncı'nın Guterres belgesine yönelik bu yaklaşımına, KKTC'deki Hükûmet karşı çıkmış ve Akıncı'nın bu düşüncesinden haberdar olmadıklarını belirtmekle birlikte belgenin maddelerinin Türk tarafı açısından tehlikeli olduğu yorumunu getirmişlerdir. Nitekim Guterres belgesinin maddeleri de konferans sonrası önemli ölçüde tartışma yaratan bir konu haline dönüşmüştür.⁵⁸² Guterres belgesi çözüm müzakerelerinde çerçeve antlaşma olsun söyleminde bulunan Akıncı'ya, Türkiye'den de tepkiler gelmiştir. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Sözcüsü, Akıncı'nın söylemine yönelik yaptığı değerlendirmesinde çözüm sürecinin çıkmaza girdiğini ve bu çıkmazın sebebinin de Rum tarafının tutumu dolayısıyla yaşandığını dolayısıyla Rum tarafı tutumunu değiştirmedeği sürece Türkiye'nin bu oyunu daha fazla

⁵⁸⁰ "2017'de Çözüme Çok Yaklaşıldı, Müzakereler Sonuçsuz Kaldı", *Yenidüzen Gazetesi*, 25.12.2017.

⁵⁸¹ "BM Kıbrıs Sorununu Buza Yatırdı", *Yenidüzen Gazetesi*, 24.09.2017; <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-kibrista-secimin-galibi-anastasiadis/1054259> (erişim tarihi: 28.11.2020).

⁵⁸² <https://add.org.tr/guterres-belgesi-kibris-sorunun-cozumunde-stratejik-cerceve-olabilir-mi-tartismasi/> (erişim tarihi: 28.11.2020); "Akıncı: "Guterres Çerçevesi, Stratejik Bir Paket Anlaşması Olsun", *Gündem Kıbrıs Gazetesi*, 30.04.2018.

sürdürmek istemediğini belirtmiştir. Bu durum ise Akıncı'nın müzakereler yeniden başlasın şeklindeki düşüncesine Türkiye'nin destek vermediğinin göstergesi niteliğinde olmuştur.⁵⁸³ Akıncı'nın bu teklifine karşı Rum lider Anastasiadis, net bir cevap vermemekle birlikte Crans Montana görüşmelerinde iki tane belgenin masaya geldiği iddiasında bulunmuştur. Ancak bu durum BMGS'nin konferansa yönelik sunduğu raporla çelişmektedir. Anastasiadis'in konferansta iki tane belge vardı şeklindeki söyleminden esasında Rum liderin Crans Montana'da Guterres belgesinin ilk iki maddesinin müzakere edilmesine yönelik BMGS'ne ilettiği mektuptan bahsettiği anlaşılmaktadır. Anastasiadis'in bu açıklaması ise Mustafa Akıncı'nın teklif ettiği öneriyi kabul etmediğinin ve Rum tarafının çözüm noktasında uzlaşmaz tavrını değiştirmeyeceğinin göstergesi olmuştur.⁵⁸⁴

Guterres belgesine yönelik tartışmalar hem KKTC'de hem de GKRY'de sürerken; Doğu Akdeniz bölgesinde güç mücadelesi kapsamında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Doğu Akdeniz aynı zamanda birçok krizin yaşandığı bir bölgeyi oluşturmaktadır. Gerek İsrail ile Filistin ekseninde yaşanan uyuşmazlık, gerek Suriye'de 2010 yılında Arap Baharı ile başlayan iç savaş, gerek Doğu Akdeniz'e doğrudan kıyısı olan Lübnan'ın içinde bulunduğu kriz dönemi ve Libya'nın yaşadığı iç savaş bölgeyi daha karmaşık bir sürece sürüklemiştir. Bu karışıklığa Doğu Akdeniz bölgesinin petropolitik önemi de eklenince bölge, hem bölgesel aktörlerin hem de uluslararası aktörlerin doğrudan güç mücadelesi alanına dönüşmüştür.⁵⁸⁵

4.3.4. Crans Montana Görüşmeleri Sonrası Rum Kesiminin Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri

Bölgedeki karışlıktan ve Türkiye'nin sınır komşularında yaşanan gerginliğin Türkiye'yi de etkilemesinden faydalanmak isteyen GKRY, Crans Montana görüşmeleri sonrası Doğu Akdeniz bölgesinde daha aktif bir politika izleme siyasetine başlamıştır. Bu doğrultuda GKRY ilk olarak tek taraflı ve hukuka aykırı olarak belirlediği ve uluslararası ihalelere açtığı on üç parselden altıncısı için İtalya menşeli Eni firması ile anlaşma yapmış ve bu bölgede Eni firmasının sondaja başlayacağını açıklamıştır. GKRY'nin tek taraflı olarak belirlediği bu parsellerin, Türkiye'nin deniz yetki alanını içermesi ise Türkiye'nin deniz yetki alanlarının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Nitekim bu durum da bölgedeki krizin asıl nedenini oluşturmuştur. Ayrıca GKRY, bölgeden çıkarılacak olan doğalgaz rezervinin Türkiye'yi ve KKTC'yi dışlayacak şekilde önce Yunanistan'a ve oradan da İtalya'ya taşınması konusunda İsrail ile birlikte çalışmalar yürütmektedir. GKRY ile yapılan antlaşma

⁵⁸³ <https://www.ntv.com.tr/dunya/guterres-belgesi-tartismasina-ankaradan-ilk-yorum,ywj5weYeyUCAOTOPNs5xRw> (erişim tarihi: 29.11.2020).

⁵⁸⁴ “Anastasiadis, Çerçevenin Dışında Kaldı”, *Kıbrıs Gazetesi*, 03.05.2018.

⁵⁸⁵ <https://www.setav.org/dogu-akdeniz-sorununun-nedenleri-ve-turkiyenin-politikasi/> (erişim tarihi: 01.12.2020).

sonucu Eni firmasına ait sondaj gemisi, sondaj çalışmalarına Ocak 2018’de altıncı parselde başlamış ve ardından Türkiye’nin deniz yetki alanını içeren bölgeye, arama çalışmaları için geldiği sırada Türkiye tarafından engellenmiştir. Bu durum ise Doğu Akdeniz’de enerji politikaları bağlamında önemli bir krizin yaşanmasına daha neden olmuştur. Türkiye’nin İtalyan Eni firmasına ait gemiyi savaş gemileri ile durdurması ve Navtex ilan edip bölgede tatbikatlara başlayacağını açıklaması, Türkiye’nin Doğu Akdeniz bölgesini ve enerji konusunu güvenlikleştirmesine bir örnek olarak değerlendirilebilir. Nitekim Anastasiadis’in 2017 yılında İtalyan menşeli Eni firmasının Doğu Akdeniz’de faaliyetlere başlayacağını açıklaması üzerine Türkiye, bu durumun gerçekleşmesi durumunda askeri seçeneklere başvurulabileceğini açıklayarak, söylem bazında güvenlikleştirmenin ilk kriterini gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin bölgeyi güvenlikleştirmesinin ikinci adımı ise Eni firmasına ait sondaj gemisinin, 9 Şubat 2018 tarihinde savaş gemileri ile durdurulması ve bölgede askeri seçeneklerin de kullanıldığı tatbikatlara başlanması ile tamamlanmıştır.⁵⁸⁶ Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan gerginlik ve Türkiye’nin bölgedeki tatbikatları sürerken, Rum lider Anastasiadis ise Kıbrıs Sorunu çerçevesinde sürdürülen çözüm müzakerelerinin yeniden başlaması için Türkiye’nin bölgedeki faaliyetlerine son vermesi şartını ileri sürmüş ve Türkiye’nin uluslararası hukuka aykırı davrandığını belirterek, yaşanan krizi AB boyutuna taşımaya çalışmıştır.⁵⁸⁷

2018 yılı, Doğu Akdeniz’de bulunan enerji rezervleri kapsamında yaşanan askeri hareketlilik ile başlamış ve yılsonuna kadar bölgedeki gerginlik gerek Türk-Yunan çerçevesinde gerekse bölge dışı aktörlerin dâhil olmasıyla sürmüştür. GKRY’nin uluslararası aktörlerle, uluslararası hukuka aykırı olarak sürdürdüğü ihale çalışmaları, 2018 yılının ikinci yarısında ABD menşeli Noble Enerji ve Exxon Mobil şirketleri ile yaptığı anlaşma çerçevesinde sürmüştür. Yapılan antlaşma sonucu ABD menşeli Exxon Mobil şirketinin, Doğu Akdeniz bölgesinde sondaj çalışmalarına başlaması üzerine, Türkiye’de Doğu Akdeniz’de KKTC ile yaptığı anlaşma sonucunda kendi deniz yetki alanları kapsamında sondaj faaliyetlerine başlayacağını açıklamıştır. Türkiye bu hamlesini “Fatih” isimli sondaj gemisini, savaş gemilerinin koruması eşliğinde Doğu Akdeniz’e göndererek sürdürmüştür. Ardından Türkiye “Yavuz” ve “Barbaros Hayrettin Paşa” isimli sondaj ve sismik araştırma gemileri ile bölgedeki sismik çalışmalara başlamıştır. Türkiye’nin bu hamlesine hem GKRY-Yunanistan cephesinden hem de AB ve ABD gibi uluslararası aktörlerden tepki gelmiştir. Bu kapsamda ABD, Türkiye’ye bölgedeki faaliyetlerine son vermesi gerektiği uyarısında

⁵⁸⁶ Yılmaz, 2018: 3-4; “Türkiye'nin Hamlesi Panik Yarattı... 'İtibarımız sarsılabilir' Dediler”, *Hürriyet Gazetesi*, 21.02.2018.

⁵⁸⁷ “Akdeniz’deki Krizde Yeni Gelişme!”, *Sözcü Gazetesi*, 24.02.2018.

bulunmuştur. GKRY'nin İsrail ile birlikte faaliyete geçirmek istediği boru hattı projesine destek veren AB ise Türkiye'nin bölgedeki faaliyetleri ile Kıbrıs'ın egemenlik haklarını ihlal ettiğini ve uluslararası hukuka aykırı davrandığı açıklamalarında bulunmuş ve gerekirse Türkiye'ye karşı yaptırım kararı alınabileceğini belirtmiştir.⁵⁸⁸

Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan kriz devam ederken, 2019 yılında BM, taraflar arasında Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik müzakereleri yeniden başlatmak ve Crans Montana'da son bulan görüşmelerden sonra çözüme yönelik umutları yeniden canlandırmak adına girişimlerini sürdürmüştür. Bu girişimler BMGS'nin geçici bir süre için atadığı Kıbrıs Özel Danışmanı Jane Holl Lute tarafından sürdürülmüştür. Lute, bu kapsamda her iki tarafla da farklı zamanlarda görüşmeler gerçekleştirmiş ve ardından tarafları 26 Şubat 2019 tarihinde bir araya getirmiştir. 26 Şubat tarihli görüşmelerde taraflar, Crans Montana'da sonlanan müzakereleri değerlendirmiş ve yeni sürecin ne şekilde ve hangi şartlar temelinde ilerleyeceğine yönelik görüş alış verişinde bulunmuşlardır. Ancak çözümün şartları konusunda taraflar arasındaki görüş farklılıkları dolayısıyla net bir yol haritası oluşturulamamıştır. Nitekim 26 Şubat tarihli görüşmelerde liderler mayınlı bölgelerin temizlenmesi, sanat eserlerine yönelik gelişmeler ve elektrik tedariki gibi konularda teknik düzeyde ortak çalışmaların gerçekleştirilmesi konusunda fikir birliğine varmışlardır.⁵⁸⁹ Çözüm müzakerelerine yönelik bu gelişmeler yaşanırken, Doğu Akdeniz bölgesinde de önemli gelişmeler yaşanmaya devam etmiştir. Bu kapsamdaki en önemli gelişme, Türkiye'nin 27 Şubat- 8 Mart 2019 tarihleri arasında "Mavi Vatan 2019" adını verdiği tatbikatı gerçekleştirmesi olmuştur. Tatbikat Türkiye'yi çevreleyen Akdeniz, Ege Denizi ve Karadeniz'de aynı anda başlamış ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en geniş kapsamlı tatbikatı olarak belirtilmiştir. Çok sayıda savaş gemisi, helikopter, F16 ve denizaltının katılımıyla gerçekleştirilen tatbikatta, Türkiye'nin "Mavi Vatan'da Güçlüyüz, Anavatan'da Güvendeyiz" sloganını kullanması ise dikkat çekmiştir.⁵⁹⁰

26 Şubat görüşmesi sonrası KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı, hem Doğu Akdeniz bölgesinde enerji güvenliği bağlamında yaşanan krizi sonlandırmak hem de Kıbrıs Sorununa 2003 sonrası eklenen enerji uyuşmazlığının çözüm müzakereleri açısından birleştirici bir unsur olabileceği tezini ileri sürerek, Rum tarafına enerji konusunda bir öneri sunmuştur. Akıncı'nın 13 Temmuz'da Rum tarafına sunduğu bu öneri, Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan enerji rezervlerinin çıkarılması, işlenmesi ve pazarlanması konusunda KKTC ve GKRY'nin

⁵⁸⁸ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246> (erişim tarihi: 02.12.2020).

⁵⁸⁹ <https://haberkibris.com/kibris-sorunu-2019da-yine-cozumsuz-kaldi-2019-12-28.html> (erişim tarihi: 09.12.2020).

⁵⁹⁰ https://savunmasanayiidergilik.com/public/images/uploads/Pdf/TARGET-2_1.pdf (erişim tarihi: 11.12.2020).

ortak hareket edebilmesini sağlamak amacıyla bir komite kurulmasını içermektedir. Akıncı önerisinde, Rum tarafının öneriyi kabul etmesi durumunda kurulacak olan komitenin hangi şartları içereceği konusunda da detaylar vermiştir. Bu detaylarda komitenin hem GKRY'den hem de KKTC'den aynı sayıda katılımcının bulunması şartının sağlanması ile kurulacağı ve komitenin sürdüreceği faaliyetlerin ne olacağı konusuna değinilmiştir. Akıncı ayrıca ortak katılım ile kurulacak olan komitenin, Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik taraflar arasında müzakereleri başlatma konusunda önemli girişimleri bulunan BM'nin denetiminde olmasını önermiştir. Buna ek olarak GKRY'nin müzakere sürecinde sürekli olarak görüşmelere AB'yi dâhil etmek istemesine karşılık ise AB'nin de gözlemci sıfatıyla komite toplantılarına katılabileceği belirtilmiştir. Akıncı'nın enerji konusunda Rum tarafına sunduğu öneri, Türkiye'den de destek görmüş ancak Rum lider Anastasiadis'in kabul etmediğini belirtmesi üzerine hayata geçirilememiştir. Ardından 2019 yılının son liderler görüşmesi Özel Danışman olarak görevlendirilen Lute'nin girişimleri sonucu 25 Kasım 2019 tarihinde Almanya'da gerçekleştirilmiştir. BMGS ve iki lideri bir araya getiren konferans, birçok kaynakta “gayri remi toplantı” olarak belirtilmiştir. Görüşmede liderler, Crans Montana'da olumsuz bir atmosferde sonlanan müzakerelerin yeniden, aynı temelde ve doğrultuda sürdürülmesi konusunda fikir birliğine varmışlardır. Çözüm müzakerelerine devam etme kararı alan liderler ayrıca garantör ülkelerin de katılım sağlayacağı bir konferans konusunda anlaşmış ancak konferansın ne zaman yapılacağı konusunda net bir tarih belirtilmemiştir. Liderler arasında gerçekleştirilen toplantının içeriğine yönelik net bir bilgiye ulaşılamasa da hem Akıncı'nın hem de BMGS Guterres'in görüşmeler sonrası yaptıkları açıklamalarda toplantının olumlu geçtiğini belirtmeleri dikkat çekici olmuştur. Konferans, BMGS'nin garantör ülkelerin de dâhil olacağı konferansın gerçekleşmesi konusunda, 2020 yılında KKTC'de gerçekleştirilecek olan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin tamamlanmasının bekleneceğini belirtmesiyle son bulmuştur.⁵⁹¹

4.4. Kuzey Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Ersin Tatar Dönemi

2020 yılı gerek Covid-19 salgının başlaması gerekse Doğu Akdeniz bölgesindeki gerginliğin, Türkiye ile Yunanistan arasında zaman zaman sıcak bir çatışma alanına dönüşebileceği ihtimalini ortaya çıkarması bakımından son derece önemli olmuştur. Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan gerginlik nedeniyle taraflar, karşılıklı olarak Navtex ilanlarında bulunmakta ve bölgedeki tatbikatlarını sürdürmektedir. Ayrıca tüm dünyayı etkisi altına alan ve yüz yılda bir yaşanan böylesi bir salgın hastalık karşısında tüm dünya ülkeleri hem iç

⁵⁹¹<https://haberkibris.com/kibris-sorunu-2019da-yine-cozumsuz-kaldi-2019-12-28.html> (erişim tarihi: 09.12.2020).

politikalarını hem de dış politikalarını daha çok sağlık alanına yöneltmiştir. Tüm dünyada yaşanan sağlık krizi, dünya düzeninin yeniden şekillenmesi gibi önemli bir argümanı da ortaya çıkarmıştır. Nitekim Covid-19 salgını, KKTC’de gerçekleştirilecek olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin takviminde de değişikliğe neden olmuştur. Bu çerçevede Mustafa Akıncı’nın görev süresi uzatılmış ancak Nisan ayından itibaren KKTC önemli bir seçim kampanyası sürecine girmiştir. Seçimlere katılacak adayların kesinleşmesi sonrası on bir aday arasından en çok ön plana çıkan isimler ise Mayıs 2019’dan itibaren KKTC’de Başbakanlık görevini yürüten Ersin Tatar ve seçimlere bağımsız aday olarak katılacağını açıklayan Mustafa Akıncı olmuştur.⁵⁹² Nitekim bu iki adayın seçim kampanyaları döneminde hangi konular üzerinde yoğunlaştıklarını ve Kıbrıs müzakerelerine yönelik tutumlarını değerlendirmekte fayda vardır.

2015 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, KKTC ile Türkiye arasında kullanılan “anavatan-yavruvatan” söyleminin değiştirilmesi yönünde bir çıkış yapan Mustafa Akıncı, cumhurbaşkanlığı görev süresi boyunca Türkiye’ye yönelik sergilediği tutumu değiştirmemiş ve son dönemde “Türkiye’ye bağlanmak korkunç bir düşüncedir” şeklindeki açıklamaları nedeniyle hem Türkiye’den hem de KKTC’deki Hükûmetten tepki almıştır. 2020 seçimlerinin diğer ön plana çıkan ismi olan UDP adayı Ersin Tatar’ın ise Akıncı’ya kıyasla, Türkiye Hükûmeti ile olan yakın ilişkileri seçim kampanyaları döneminde iki ismi birbirinden ayıran önemli bir etken olmuştur. Nitekim bu açıdan bir değerlendirme yapıldığında, 2020 seçimlerinde galip gelen tarafın garantör ülke Türkiye ile KKTC arasındaki ilişkiler bakımından da belirleyici olacağı söylenebilir.⁵⁹³ Adayların seçim kampanyaları döneminde ön planda tuttuğu konular, uzun bir süredir devam eden ve sonuç alınamayan Kıbrıs müzakereleri, 1974’ten beri sivil halka ve yerleşime kapalı olan Maraş bölgesinin akıbeti ve son dönemde önemli gelişmelerin yaşandığı Doğu Akdeniz bölgesine yönelik olmuştur. Adayların Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji rezervlerine yönelik öne sürdüğü görüşler, genel itibarıyla benzerlik içermiştir. Nitekim seçimlere katılan on bir adayın tümü bölgedeki rezervlerin çıkarılması ve paylaşılması konusunda KKTC ve GKRY’nin eşit şekilde yararlanabilmesi düşüncesini savunmuştur. Akıncı ve Tatarı ayrılığa düşüren konular ise yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye ile ilişkiler, Kapalı Maraş’ın akıbeti ve çözüm müzakerelerine yönelik olmuştur. Mustafa Akıncı, Rum tarafı ile 25 Kasım 2019’da gerçekleştirilen konferansta da teyit edildiği gibi çözüm müzakerelerinin federasyon temelinde sürdürülmesi görüşünü savunmuştur. Tatar ise uzun bir süredir federasyon temelinde süren müzakerelerin çözüm için faydalı olmadığını belirtmiş dolayısıyla Rum

⁵⁹² Ekinci, 2020: 1; Boyraz ve Özdemir, 2020: 7-8.

⁵⁹³ Boyraz ve Özdemir, 2020: 13-15.

tarafının uzlaşmaz tavrını sürdürdüğü sürece müzakerelere başlanmaması gerektiğini, çözüm müzakerelerine başlansa bile eski yöntemlerle bu sürecin devam etmemesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Tatar ayrıca seçim kampanyaları döneminde, çözüm kapsamında KKTC'nin devlet olarak tanınmasının ve haksız şekilde 1974'ten beri Türk tarafına uygulanan ambargo ve izolasyonların kaldırılmasının önemine vurgu yapmıştır. İki ismi seçim sürecinde birbirinden ayıran bir diğer yaklaşım ise Maraş'ın akıbeti konusunda yaşanmıştır. Her ne kadar hem Ersin Tatar hem de Mustafa Akıncı, Maraş'ın açılması konusunda aynı fikirde olsalar da; Ersin Tatar'ın seçimlere kısa bir zaman kala dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başkanı Erdoğan ile gerçekleştirdiği toplantı sonrası, Maraş'ın sahil bölgelerinin açılacağını açıklaması seçim döneminin en dikkat çekici olayı olmuştur. KKTC Başbakanı Tatar'ın KKTC Hükûmetine haber vermeden, Türkiye ile böyle bir konuda karar alması hükûmetin tepkisine neden olmuştur.⁵⁹⁴ Maraş'ın açılmasına yönelik en sert tepki ise Mustafa Akıncı'dan gelmiştir. KKTC'deki seçimlere Türkiye'nin müdahale ettiğini belirten Akıncı, Maraş'ın açılması konusunu da seçim sonuçlarını değiştirmeye yönelik bir hamle olarak değerlendirmiştir. Akıncı ayrıca Tatar ve Türkiye'nin aldığı kararın, demokrasiye kara bir leke olarak yansıdığını belirtmiş ve Tatar'ı Türkiye'nin sürdürdüğü oyunda figüranlık yapmakla suçlamıştır.⁵⁹⁵ Maraş'ın sahil bölgelerinin açılmasına Yunanistan ve GKRY'den de eş zamanlı olarak tepkiler gelmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki müdahalelerini, uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendiren Rum tarafı, Maraş'a yönelik yaşanan gelişmeleri AB gündemine taşıyacaklarını belirtmişlerdir.⁵⁹⁶ Bu gelişmeler çerçevesinde KKTC halkı önce 11 Ekim 2020 tarihinde ve ardından ikinci tur seçimler için 18 Ekim 2020'de sandık başına gitmiş ve oy çokluğunu sağlayan Ersin Tatar KKTC'nin yeni cumhurbaşkanı olmuştur.⁵⁹⁷

Ersin Tatar döneminde, Türkiye ile KKTC arasındaki ilişkilerin Akıncı dönemine kıyasla daha da yakınlaşacağı yorumu yapılabilir. Çözüm müzakereleri kapsamında Tatar'ın Akıncı'dan farklı olarak iki ayrı devletli bir çözüm görüşünde olması, Tatar döneminde müzakerelerin seyrinin ne şekilde olacağı veya müzakerelerin taraflar arasında yeniden başlayıp başlamayacağı konusuna yönelik merakları artırmıştır. Çözüm müzakerelerine devam edilse bile Tatar döneminde, Türk tarafının müzakerelerde KKTC'nin tanınmasına yönelik daha aktif bir politika izleyeceği ve siyasi eşitliğin olmayacağı bir çözümü kabul etmeyeceği değerlendirmesinde bulunulabilir. Nitekim Tatar hem seçim kampanyaları

⁵⁹⁴ Boyraz ve Özdemir, 2020: 11-18.

⁵⁹⁵ "KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'dan Skandal 'Maraş' sözleri: Demokrasinin Yüz Karası Bir Karar...", *Sabah Gazetesi*, 08.10.2020.

⁵⁹⁶ "Maraş 46 Yıl Sonra Açıldı, Atina'dan Tepki Gecikmedi", *Gazete Duvar*, 08.10.2020.

⁵⁹⁷ Ekinci, 2020: 1.

döneminde hem de seçim sonrası söylemelerinde siyasi eşitliğin ve eşit temsilin çözüm için temel şart olduğunu belirtmiştir. Tatar dönemine yönelik bir diğer önemli unsur ise KKTC'nin çözüm müzakerelerinde Garanti ve İttifak Antlaşmalarına yönelik daha net bir tutum sergileyeceği ve Türkiye'nin ada üzerindeki garantörlüğüne yönelik taviz vermeyeceği değerlendirmesinde bulunulabilir. Son dönemde Doğu Akdeniz bölgesinde enerji güvenliği çerçevesinde yaşanan krizin ise bir süre daha dünya gündemini meşgul edeceği söylenebilir.⁵⁹⁸

⁵⁹⁸ Ekinci, 2020: 4-5.

SONUÇ

Uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Kıbrıs uyuşmazlığı, bu uzun süreç içerisinde çözümsüzlük bağlamında uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür. Kıbrıs'ı bir sorun haline getiren belki de en önemli sebeplerinden biri adanın sahip olduğu coğrafi konumdur. Nitekim Kıbrıs Adası tarihin her döneminde coğrafi konumu dolayısıyla diğer devletler tarafından önemli bir çekim merkezi olarak görülmüştür. Adanın Doğu Akdeniz bölgesinde yer alması, Ortadoğu coğrafyasına yakın olması, birçok deniz yolunun kesişim noktasında bulunması ve son dönemde Doğu Akdeniz bölgesinde tespit edilen büyük miktarlardaki enerji rezervlerinin merkezinde olması gibi etkenler her ne kadar Kıbrıs Adası'nın coğrafi konumunun vazgeçilmezliğini ortaya çıkarsa da, Kıbrıs üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen imparatorlukların ve devletlerin çeşitli politikaları Kıbrıs'ta içerisinden çıkılamaz bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Kıbrıs Adası'nda taraflar arasında yaşanan çözümsüzlüğün kronikleşmesinin ise birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden en önemlisi ada nüfusunun farklı etnik kimliklerden oluşmasıdır. Birbirlerinden din, dil, ırk ve kültürel olarak farklılıklar barındıran Türk ve Rum nüfusunun adadaki varlığı, bu iki grup arasında kategorileşmenin önemli ölçüde belirginleşmesine neden olmuş ve bu kategorileştirme de adadaki iki etnik grup arasındaki sorunları beraberinde getirmiştir. Kıbrıs Sorunu özü itibarıyla her iki etnik grubun da ötekini kendisinin varlığına bir tehdit olarak algılamasından kaynaklanmaktadır. Her iki grubun da coğrafi olarak adaya yönelik derin bir bağlılıklarının bulunması ise birbirlerini “biz” ve “öteki” olarak kategorileştirmesine neden olmaktadır. Bu durum da her iki tarafında kendi toplumsal benliklerini koruma içgüdüsünü ortaya çıkarmakta ve taraflar arasındaki sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Kıbrıs Adası tarih boyunca birçok farklı yönetimin hâkimiyeti altına girmiş ancak taraflar arasında ortak bir kolektif kimlik inşası oluşmamıştır. Çünkü kolektif kimliğin inşası sürecinde ortak bir çıkara ve ortak bir faydaya ihtiyaç vardır. Nitekim Kıbrıs Adası'nda Türk ve Rum nüfusu arasında hiçbir zaman ortak bir çıkar oluşmamıştır. Kıbrıs Adası'ndaki Türkler etnik kimlikleri dolayısıyla yani din, dil, ırk ve kültürel olarak Türkiye ile yakınlık kurarken; Rumlar ise aynı yakınlığı Yunanistan ile kurmaktadır. Bu durum ise Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs Sorununa doğrudan taraf yapmaktadır. Kıbrıs Adası gerek Türkiye ve Yunanistan'ın politikalarının gerekse soruna arabulucu olarak taraf olmak isteyen ABD, BM ve AB gibi uluslararası aktörlerin politikalarının kesiştiği bir oyun sahnesi niteliğindedir. Nitekim Kıbrıs Sorunu sadece GKRY ve KKTC arasında yaşanan bir problem değildir. Bu açıdan hem bölgesel hem de uluslararası aktörlerin Kıbrıs Adası'na yönelik ilgileri, adada taraflar arasında var olan

soruna çok boyutlu bir eksen kazandırmıştır. Nitekim çalışmada Kıbrıs Sorunu, KKTC'nin kurulması öncesi ve KKTC'nin kurulması sonrası yaşanan gelişmeler ve müzakere süreçleri olmak üzere iki dönem kapsamında değerlendirilmiştir.

Osmanlı hâkimiyeti döneminde Kıbrıs Adası'nda Türk ve Rum nüfusu arasında önemli bir sorun yaşanmazken, taraflar arasındaki ilk anlaşmazlık adanın İngiliz hâkimiyetine geçmesi ile başlamıştır. Rum tarafı Kıbrıs Adası'nın soydaşları olarak gördüğü Yunanistan'a bağlanmasını yani enosisi istemektedir. 307 yıl süren Osmanlı hâkimiyetinin ertesinde Kıbrıs Adası'nda İngiliz egemenliğinin başlaması, Rumları enosis yolunda cesaretlendirmiştir. İngiltere ise İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Kıbrıs'ta özerk bir yönetim kurulması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda İngiltere yönetimi Kıbrıs Adası'nın içişlerinde bağımsız ama dışişlerinde İngiltere'ye bağlı olması temeline dayanan bir dizi plan hazırlamıştır. Bu planlardan birincisi İngiltere yönetiminin 1947 yılında Kıbrıs Valisi olarak atadığı Lord Winster'in adıyla anılmaktadır. Nitekim Lord Winster, Kıbrıs Adası'nda özerk bir yönetim tarzının kurulması yönünde çalışmalarını sürdürmüş ve bu kapsamda adada 12 Kıbrıslı Rum ve 7 Kıbrıslı Türk üyeden oluşan bir danışma meclisinin oluşturulması önerisini getirmiştir. Winster'in çalışmaları sonucu adada danışma meclisi kurulmuş ancak mecliste enosis fikrinin tartışmasına yasak getirilmiştir. Bu durum ise adadaki Rumları rahatsız etmiş ve Rumların özerklik fikrine karşı olumsuz bir tavır takınmalarına neden olmuştur. Rum tarafı, İngiltere yönetimin bu tavrına karşılık 1955 yılında, adanın Yunanistan'a bağlanmasını içeren gayri resmi bir plebisit gerçekleştirmiş ancak bu plebisit İngiltere yönetimi tarafından geçersiz sayılmıştır. Rumların enosis hayali yolunda attıkları bu adımlara karşılık Türk tarafı ise Kıbrıs Adası'nın Türkiye ile Yunanistan arasında coğrafi olarak Taksim edilmesi tezini savunmuştur. Bu durum ise adadaki iki etnik nüfusu ayrılığa düşüren ilk etken olmuştur. Ardından Rum tarafının enosis hayaline ulaşmak için ada üzerindeki Türklere yönelik şiddet eylemlerine başlaması ise taraflar arasında sorunu başlatan etken olmuştur. Türk tarafının kendisini korumak adına Rumlara cevap vermesi üzerine, adada taraflar arasında çatışmalar başlamıştır. Ayrıca Rum tarafının tek taraflı ve gayri remi olarak gerçekleştirdiği enosis plebisitini, BM'ye iletmesi adada taraflar arasında yaşanan sorunun uluslararası bir sorun haline gelmesine neden olmuştur.

Adanın İngiliz hâkimiyeti altında olduğu bir dönemde, Rumların Türklere yönelik şiddet eylemlerinde bulunması ve ardından bu durumun taraflar arasında çatışmalara dönüşmesinden İngiltere yönetimi rahatsız olmuş ve soruna çözüm bulmak amacıyla Türkiye ve Yunanistan'ı 1955 yılında Londra'da bir araya getirmiştir. Londra Konferansı Kıbrıs Adası'nda yaşanan sorun kapsamında gerçekleştirilen ilk toplantı olması bakımından da

önemlidir. Konferansta Yunanistan, Rumların enosis isteğini destekleyen bir tutum sergilerken, Türkiye ise adanın İngiltere hâkimiyeti altında kalmasına devam etmesini ancak bu durum bozulacak ise hâkimiyetin kendisine geçmesi fikrini ileri sürmüştür. İngiltere yönetimi ise konferans öncesi tavrını sürdürerek adada özerk bir yönetim kurulması fikrini daha sonra Macmillan Planı olarak anılacak bir plan dâhilinde sunmuştur. Ancak Macmillan Planı, hem Türkiye hem de Yunanistan tarafından reddedilmiştir. Türkiye'nin planı reddetmesinin temel sebebi, planın Rum tarafını destekler nitelikte olmasından kaynaklanmıştır. Yunanistan'ın planı reddetmesinin temel sebebi ise adaya verilecek özerkliğin enosis'e engel olabileceği endişesinden kaynaklanmıştır. Nitekim konferans, adada taraflar arasında yaşanan soruna çözüm bulma konusunda yetersiz kalmıştır.

Londra Konferansı sonrası İngiltere yönetimi, özerklik yönündeki tezini, Rum tarafına kabul ettirmek için çalışmalarını sürdürmüştür. Bu kapsamda Rum lider Makarios ile Kıbrıs Sömürge Valisi Sir John Harding arasında görüşmeler sürmüş ve Harding görüşmelerde kendi adını taşıyan planı sunmuştur. Ancak Rum liderin özerklik temelinde, Rum tarafına daha fazla yetki tanınmasını ve iç güvenliğin sağlanması konusunda vali yerine Kıbrıslı Rum bir bakanın görevlendirilmesini talep etmesi, İngiliz yönetiminin girişimlerini başarısızlıkla sonuçlandırmıştır. İngiliz yönetimi, Rum liderin bu isteklerini adadaki çatışmaları daha da artıracakı nedeniyle reddetmiştir. Harding'in girişimleri sonuç vermeyince İngiltere, Türkiye ile bir orta yol bulunması konusunda girişimlerde bulunmuş ancak Türkiye'nin görüşmelerde adadaki Türk tarafının isteklerini karşılar nitelikte taksim tezini ileri sürmesi ve İngiltere yönetiminin tezin ada için uygulanabilir olmadığını belirtmesi üzerine görüşmeler son bulmuştur. İngiltere, adada özerk bir yönetim kurulması yönündeki girişimlerini 1956 yılında Radcliffe Planı, 1957 yılında ABD'nin Kıbrıs Sorununa dâhil olması ve İngiltere ile ABD'nin ortak kararla taraflara sunduğu Spaak Planı, Foot Planı ve İkinci Macmillan Planı ile sürmüştür. Radcliffe Planı'na Türkiye Hükûmeti ve Kıbrıslı Türkler önce adadaki Rum saldırılarının sonlandırılmasını isteyerek mesafeli yaklaşırken; Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar ise planın içeriğinin self-determinasyon ve enosis'e engel olacağını gerekçe göstererek planı reddetmişlerdir. ABD'nin 1957 yılında soruna dâhil olması sonrası gündeme gelen Spaak Planı, NATO genel sekreteri tarafından Türkiye Hükûmetine sunulmuş ancak Türkiye Hükûmeti Kıbrıs Sorunu açısından en mantıklı çözümün taksim olduğunu belirterek planı reddetmiştir. Rum tarafı ise NATO'nun Kıbrıs Sorunu bağlamında ara bulucu olarak soruna dâhil olmasına karşı çıkmıştır. Ardından taraflara sunulan Foot Planı ve İkinci Macmillan Planları da İngiliz yönetiminin adada özerklik kurulması yönündeki istekleri noktasında

başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Rum tarafının enosis tezinde, Türk tarafının ise taksim tezinde ısrarcı olması İngiltere yönetiminin özerklik yönünde öne sürdüğü planları geçersiz kılmıştır.

16 Ağustos 1960 tarihinde, iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve taraflar arasında imzalan Garanti Antlaşması ile de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devletleri Türkiye, Yunanistan ve İngiltere olarak belirlenmiştir. Ayrıca kurucu antlaşma ile enosis ve taksim tezleri yasaklanmıştır. Ancak Ortaklık Cumhuriyeti üç yıl hayatta kalabilmiş ve 1963'te Kıbrıslı Rumlar, Akritas Planı çerçevesinde Kıbrıslı Türklere yönelik kanlı şiddet eylemlerine başlamıştır. Türkiye ise Kıbrıslı Türklere yönelik yapılan saldırılara sessiz kalmayarak, adaya müdahale yönündeki söylemlerini İngiltere'ye ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne bildirmiştir. Ancak Türkiye Hükûmeti, İngiltere ve ABD'den istediği desteği alamamış ve ardından 5 Haziran 1964 tarihinde ABD'den gelen Johnson Mektubu ile Türkiye'nin adaya müdahalesi engellenmiştir.

28 Aralık 1967 tarihinde Kıbrıslı Türkler tarafından "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi" ilan edilmiştir. 1968 yılında ise adadaki taraflar arasında uzun yıllar sürecek olan çözüm müzakerelerine başlanmış ancak adadaki sorunu çözüme kavuşturacak somut bir gelişme yaşanmamıştır. Aksine Rum tarafının adadaki Türklere yönelik saldırılarının sonlanmaması ve 1974 yılında Albaylar Cuntasının enosisin gerçekleştiğini açıklaması, garantör ülke olan Türkiye'nin adaya 1974 yılında Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmesi ile sonuçlanmıştır. Nitekim harekât sonrası adada gerçekleştirilen nüfus mübadelesi ile ada fiziki olarak ikiye ayrılmış ancak bu durum da sorunun çözülmesini sağlamamıştır.

Adanın ikiye ayrılması taraflar arasındaki çatışmaları sona erdirmiştir ancak sorun Türk tarafı açısından GKRY'nin uluslararası aktörler tarafından devlet olarak tanınmasına rağmen KKTC'nin tanınmaması dolayısıyla devam etmektedir. Ayrıca KKTC'nin haksız izolasyonlar nedeniyle uluslararası düzenden tecrit edilmesi ise başka bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Rum tarafı açısından ise sorunun asıl nedeni, Garanti Antlaşmalarının geçerliliğini korumasından ve Türkiye'nin adadaki askeri varlığından kaynaklanmaktadır. Kıbrıs Sorunu çerçevesinde her ne kadar taraflar arasındaki müzakereler 1968 yılından beri yeni bir ortaklık kurulması hedefiyle devam etse de Rum tarafının uzlaşmaz tutumu ve adadaki Türkleri azınlık statüsüne düşürme yönündeki tezleri nedeniyle, müzakerelerden de sonuç alınamamaktadır.

2004 yılında gündeme gelen Annan Planı, çözüm müzakereleri açısından bir kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir. Nitekim ilk defa bir plan müzakere sürecinden geçerek halk oylamasına sunulmuştur. Plan, Kıbrıslı Türkler açısından birçok taviz barındırmasına rağmen yüksek bir oy oranı ile kabul edilmiş ancak Rum tarafının planı reddetmesi ile sonuçsuz

kalmıştır. Her ne kadar plan Rumlar tarafından reddedilse de ödüllendirilen taraf Rum tarafı olmuş ve GKRY 2004 yılında AB'ne üye olarak kabul edilmiştir. KKTC'nin devlet olarak tanınmaması, bu nedenle GKRY'nin AB üyeliğinin tüm adayı temsilen gerçekleştirilmesi ve garantör ülke Türkiye'nin uzun bir süredir AB üyeliği yolunda girişimlerini sürdürmesi sorunu Türk tarafı açısından daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Nitekim Türkiye'nin AB üyelik sürecinde sürekli olarak karşısına bir engel olarak Kıbrıs Sorunu çıkarılmakta ve bir nevi Türkiye'ye AB'ye üye olmak istiyorsan Kıbrıs'ta taviz vermelisin denilmektedir.

Annan Planı sonrası hem Mehmet Ali Talat döneminde hem Derviş Eroğlu döneminde hem de Mustafa Akıncı döneminde Kıbrıs Sorununa federasyon temelinde bir çözüm bulunması noktasında müzakereler sürmüştür. Federasyon temelinde sürdürülen çözüm müzakereleri kapsamında Türk tarafının kırmızıçizgileri uzlaşısı sonrası kurulacak olan ortaklığın adadaki iki devletin eşit egemenliğinde ve yönetiminde gerçekleştirilmesi, siyasi eşitlik ilkesinin korunması ve Garanti ve İttifak Antlaşmalarının geçerliliğini koruması şeklinde olmuştur. Rum tarafının çözüm müzakerelerinde ileri sürdüğü görüşler ise Garanti Antlaşmalarının geçerliliğinin kaldırılması, Türkiye'nin adadaki askeri varlığının sona erdirilmesi, mülkiyet ve toprak düzenlemeleri noktasında çok sayıda Rum vatandaşının adanın kuzeyine dönmesini sağlama şeklinde olmuştur. Bunlara ek olarak Rum tarafı müzakereler boyunca sürekli olarak uzlaşmaz bir tavır sergilemiş ve müzakerelerin sonuçsuz kalmasının sorumlusu olarak ta Türk tarafını suçlamıştır. Nitekim federasyon temelinde yeni bir ortaklık kurulması noktasında müzakereler sürerken, Türk tarafı KKTC'nin tanınması konusunda uluslararası baskısını sürdürememiştir. Türk tarafı ne zaman KKTC'nin tanınması konusunu gündeme getirecek olsa çözüm müzakereleri uluslararası aktörler tarafından önüne bir engel olarak sunulmuş ve yeni bir ortaklık için görüşmeler sürerken Türk tarafının KKTC'yi tanıyın şeklinde bir istekte bulunmasına müzakerelerin seyrini olumsuz etkileyeceği düşüncesiyle engel olunmuştur.

2003 yılında Doğu Akdeniz bölgesinde önemli miktarlarda petrol ve doğalgaz rezervlerinin varlığının tespit edilmesi ise Kıbrıs Sorununa petropolitik bir sorunun daha eklenmesine ve buna ek olarak çözüm müzakerelerine yeni bir sacayağının eklenmesine neden olmuştur. Rum tarafı adanın tek sahibi olma iddiasıyla bölgedeki rezervlerden ve rezervlerin getireceği zenginlikten tek başına yararlanmak istemektedir. Bu amaç doğrultusunda Rum tarafı Doğu Akdeniz'i 13 parsel ayırmış ve bu parselleri ortak sondaj çalışmaları yürütmek maksadıyla uluslararası şirketler nezdinde ihalelere açmıştır. Nitekim GKRY, 2003 yılında Mısır ile 2007'de Lübnan ile ve 2010 yılında ise İsrail Hükûmeti ile bölgedeki rezervlerin tespiti ve çıkarılması konusunda antlaşmalar imzalamıştır. Ardından

GKRY'nin 2018 yılında İtalyan menşeli Eni Firması, ABD menşeli Noble Enerji ve Exxon Mobil şirketlerine ve son olarak Fransız Total şirketine Doğu Akdeniz bölgesinde sondaj izni vermesi, Rum tarafının uluslararası hukuka aykırı davranmaya devam ettiğinin göstergesi niteliğindedir.

GKRY'nin bölgede KKTC'yi yok sayarak ve hem KKTC'nin hem de Türkiye'nin yetki alanlarını kapsayacak şekilde faaliyetler yürütmesi, Türk tarafı açısından bir tehdit unsuru olarak sayılmıştır. GKRY'nin Doğu Akdeniz bölgesindeki zengin petrol ve doğalgaz rezervinin sağlayacağı ekonomik refahtan tek başına faydalanmak istemesi ve bu kapsamda Türkiye'nin son dönemde problemlili olduğu ülkeler ile antlaşmalar imzalaması, Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesini güvenlikleştirmesine neden olmuştur. Güvenlikleştirmenin temel kriterleri arasında liderlerin söylemleri de yer almaktadır. Nitekim Türkiye Hükûmeti Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlik ve güç mücadelesi kapsamında söylem bazında bölgeyi güvenlikleştirmiştir. Böylelikle Türkiye hem garantör ülkesi olan KKTC'nin haklarını hem de kendi deniz yetki alanlarını korumaya ve tehdit unsurlarını uzaklaştırmaya çalışmıştır. . GKRY'nin girişimleri karşısında Türkiye ve KKTC, 2011 yılında kıta sahanlığına yönelik ortak hareket etme antlaşmasına imza atmış ve ardından 2018 yılında Kıbrıs çevresinde sismik arama, sondaj faaliyetlerine başlamıştır. Bu durum ise Doğu Akdeniz bölgesinde gerginliği artıran etken olmuştur.

Enerji rezervinin varlığı Doğu Akdeniz bölgesine olan ilgiyi artırmakla birlikte, bölgeyi gerek bölgesel aktörler gerekse uluslararası aktörler arasında egemenlik mücadelesi alanı haline de getirmiştir. Nitekim bölgede yaşanan gerginlik Kıbrıs Sorunu çerçevesinde sürdürülen çözüm müzakerelerine de yansımıştır. Son dönem çözüm müzakerelerinde Türk tarafının enerji konusundaki görüşleri adanın çevresindeki rezervlerin varlığının taraflar açısından çözüm kapsamında birleştirici bir unsur olabileceği temeline dayanmaktadır. KTTTC bu düşüncesi dâhilinde her ne kadar Rum tarafına ortak fayda için ortak hareket etmeyi sayılayacak bir enerji komisyonu kurulması önerisini getirirse de Rum tarafı Doğu Akdeniz bölgesinde tek başına ve KKTC'yi dışlar şekilde hareket etmeyi sürdürmektedir.

2018 yılında Kıbrıs müzakerelerinin önemli bir aşamaya gelmesi ve çözüm için son fırsat olarak değerlendirilen Crans Montana'daki beşli görüşmelerin, Rum tarafının uzlaşmaz tavrı nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanması, Kıbrıs Sorununa federasyon temelinde bir çözüm bulunması yönündeki umutları ortadan kaldırmıştır. Nitekim hem BMGS hem de Türkiye Hükûmeti artık federasyon tezinin masadan kalktığını dile getirmiştir. Ayrıca Türkiye, Rum tarafının uzlaşmaz tutumunu değiştirmedeği sürece, çözüm müzakerelerine aynı temelde devam etmeyeceğini belirtmiştir.

KKTC'nin kurulması öncesi ve sonrası Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik hazırlanan planlar, raporlar ve müzakere süreçlerinin incelendiği bu çalışmada, GKRY'nin istekleri doğrultusunda nasıl bir çözüm olur? ve KKTC'nin istekleri doğrultusunda nasıl bir çözüm olur? sorularına cevap aranmıştır. Ayrıca çalışmada, Kıbrıs Sorununun ve Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla sürdürülen çözüm müzakerelerinin gerek bölgesel gerek se bölge dışı aktörlerin müdahaleleri dolayısıyla zaman zaman bir oyun sahnesine benzetilmesinden yola çıkarak Rum tarafı ile Türk tarafı arasında müzakereler çerçevesinde süren çekişmenin sıfır toplamı bir modelden, sıfır toplamı olmayan bir modele nasıl dönüştürülebileceği tartışılmıştır. Nitekim çalışmada tarafların sorunun çözümü için ileri sürdükleri tezler incelenmiş ve bu çerçevede her iki tarafın da kârlı olabileceği denge durumuna nasıl ulaşılabilirliği sorusuna cevap aranmıştır.

GKRY'ye açısından çözümün önündeki en büyük engel Türkiye'ye ada üzerinde garantörlük hakkı veren Garanti ve İttifak Antlaşmalarının varlığıdır. Bu açıdan Rum tarafı Garanti ve İttifak Antlaşmalarını içeren hiçbir çözüm planını kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca GKRY'ye göre ada askerden arındırılmalıdır. Yani Türkiye adanın kuzeyindeki askeri varlığını geri çekmelidir. GKRY'ye göre adada Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığı devam etmektedir ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek temsilcisi Rum tarafıdır. Son dönemde Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerji rezervlerine yönelik ise GKRY adanın tek temsilcisi olarak bölgedeki rezervlerin getireceği refahtan tek başına yararlanmak istemektedir. KKTC açısından nasıl çözüm olmalı sorusunun ise önemli bir kırılma noktası vardır. Crans Montana sürecine kadar KKTC, Kıbrıs Sorunun eşit statüde ve eşit egemenlikte, iki devletli bir federasyon temelinde çözülmesi düşüncesinde olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin ada üzerindeki garantörlüğünü ve askeri varlığını kırmızıçizgi olarak belirlemiştir. KKTC'nin tanınması ve izolasyonların kaldırılması KKTC açısından son derece hayatidir. Crans Montana görüşmelerinde Kıbrıs Sorununa federasyon temelinde bir çözüm bulunamayacağını kesinleşmesi üzerine KKTC ve Türkiye aynı yöntemlerle Rum tarafı ile çözüm müzakerelerine devam etmeyeceklerini açıklamışlar ve çözüm müzakereleri bir süreliğine askıya alınmıştır. Nitekim 2020 yılında KKTC'nin cumhurbaşkanlığı değişikliğine gitmesi ve Ersin Tatar'ın federasyon temelinde bir çözüme sıcak bakmaması çözüm müzakerelerinin seyrinin ne şekilde olacağı konusunda merak uyandırmaktadır.

Tarafların nasıl bir çözüm istediklerine yönelik bir değerlendirme yapıldığında her iki tarafın da çözüm konusunda birbirlerine son derece zıt istekleri bulunmaktadır. Rum tarafının isteği doğrultusunda bir çözüm bulunacak olursa KKTC, ada üzerinde azınlık durumuna düşecektir. KKTC kırmızıçizgi olarak belirlediği Türkiye'nin garantörlüğünden ve KKTC'nin

toprak bütünlüğünden taviz vermek zorunda kalacaktır. Aynı zamanda GKRY'nin istekleri doğrultusunda bir çözüm olursa Türkiye, KKTC'den vazgeçmek zorunda kalacaktır. KKTC'nin istekleri doğrultusunda bir çözüm gerçekleşmesi durumunda ise GKRY uzun bir süredir müzakere sürecinde ileri sürdüğü tezlerinden taviz vermek zorunda kalacaktır. Yani GKRY, Türkiye'nin adadaki askeri varlığını ve garantörlüğünü kabul edecek ve KKTC ile eşit statüde bir federasyon altında yaşamayı kabul etmiş sayılacaktır. Nitekim her iki tarafın da isteklerinin gerçekleştiği bir çözüm mümkün değildir. Ortaklık temelinde bir çözüm Kıbrıs Cumhuriyeti ile denenmiş ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu açıdan Kıbrıs Adası için en mantıklı çözüm mevcut durumun sürdürülmesidir. Ancak KKTC'nin tanınması ve uzun yıllardır haksız yere uygulanan izolasyonların kaldırılması hayatidir. Tarafların Doğu Akdeniz bölgesinde işbirliği yoluna gitmesi ise her iki taraf açısından da fayda sağlayacaktır. Çünkü her iki tarafta şuan için bölgede sondaj çalışmaları yürütmektedir. GKRY'nin İsrail ile birlikte bölgedeki rezervleri önce İtalya'ya oradan da Avrupa'ya ulaştırma konusunda bir boru hattı projesi bulunmaktadır. Ancak bu boru hattının KKTC'yi ve Türkiye'yi baypas ederek Avrupa'ya ulaştırılması oldukça maliyetlidir. Bu açıdan bölgedeki enerji rezervleri kapsamında tarafların işbirliğine gitmesi her iki tarafın da kârlı olacağı denge durumuna ulaşma konusunda yardımcı olabilir. Denge durumunun sağlanması ise müzakerelerde kalıcı bir çözüme ulaşılması noktasında son derece elzemdir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, S. (2006). *Kıbrıs Barış Harekâtı (20 Temmuz 1974)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Açıkses, E. ve Kışman, Z. A. (2018). “ABD’nin Kıbrıs Sorununa Dâhil Oluşu”. *Tarih Okulu Dergisi*, 37(2): 812-831.
- Ak, G. (2013). “Kıbrıs Adası Çevresindeki Deniz Dibi Hidrokarbon Zenginliklerinin Adadaki Sorunun Çözümüne Muhtemel Etkileri”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Kıbrıs Özel Sayı(1): 333-338.
- Aksoy, B. (2010). *Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB’nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Aktaş, A. (2009). *1964 ve 1967 Kıbrıs Krizleri Sırasında ABD’nin Kıbrıs Politikaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altan, Ü. (2010). *Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı: KKTC ve Kıbrıs Rum Basınındaki Yansımaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Ankara.
- An, A. (2017). *Kıbrıs: Taksim mi Federalleşme mi?*. Yazılama Yayınevi, İstanbul.
- Arslan Akfırat, S. ve Öner Özkan, B. (2010). “Ulusal/Etnik Kimliklerin Stratejik İnşası: Kuzey Kıbrıs Örneği”. *Bilig*, 7(52): 1-32.
- Bakan, Z. A. (2007). “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları”. *21. Yüzyıl*, 1(3): 35-50.
- Balıkçioğlu, E. (2016). “Kıbrıs Müzakerelerinde ‘Taksim’ Tartışmaları (1956-1959)”. *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 30-61.
- Baran, T. ve Macar, E. (2017). “Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu’nun Toplumsal Güvenlik Yaklaşımı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54): 251-259.
- Bayhan, F. (2003). *Annan Planı Ve Yeni Olaylar Işığında Kıbrıs Gerçeği*. İpek Yayınları, İstanbul.
- Baylis, J. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 69-85.

- Bayraktar, A. Ü. (2015). “Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı Ve Referandumunun KKTC Ve Kıbrıs Rum Basınındaki Stratejik Sunumunun Analizi”. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, ?(8): 13-50.
- Baysal, B. ve Lülecı, Ç. (2011). “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, ?(22): 61-96.
- Bilgin, F. (2015). “Kıbrıs’ın Fethi için Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre)”. *Mukaddime*, 6(1): 79-100.
- Bilgin, M. S. (2016). “1964 Johnson Mektubu Öncesi ve Sonrası Dönemde Kıbrıs’ta Türk-İngiliz İlişkileri”. D, Türker Çelik (Ed.). *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1-12.
- Bostancı, M. (2015). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları”. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57): 317-355.
- Boyras, M. H. ve Özdemir, B. (Ekim-2020). “Koronavirüsün Gölgesinde 2020 KKTC Cumhurbaşkanlığı Seçimi”. *SETA Analiz*, ?(335): 1-21.
- Bozkurt, B. (2005). *İngiltere’nin Kıbrıs Adasını İlhak Süreci*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bölümü, Ankara.
- Bozkurt, İ. (2002). “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”. İ. K., Ülger ve E. Efeğil (Ed.). *AB ve Kıbrıs: Bugünü ve Geleceği*. Gündoğan Yayınları, İstanbul, 33-44.
- Brauch, G. H. (2008). “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 1-47.
- Buluñ, A. Z. (2007). “Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi İle Başlayan Kırılma Noktaları”. *Akademik Bakış*, 1(1): 73-112.
- Bulut, S. (2013). “Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler Ekseninde Sir Winston Churchill’in 1959 Yılı Gayr-ı Resmi Türkiye Ziyareti Üzerine Bir Değerlendirme”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII(26): 223-248.
- Buzan, B. (2008). “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 107-123.
- Cihangir, Ç. K. (2016). “Çağdaş Yunanistan’ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37): 518-539.
- Cottam, M. L., Mastors, E., Preston, T., Dietz, B. (2017). *Siyaset Psikolojisine Giriş*. (Çev. M. Şenol), BB101 Yayınları, Ankara, 2017.

- Cömert, S. (2004). “Kıbrıs Sorunu: Tarihsel Perspektif Ve Annan Planı Eleştirisi”. İ. Kalaycı (Ed.). *Kıbrıs Ve Geleceği*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 341-358.
- Çeçen, A. (2003). *Türk Devletleri*. Yeni Avrasya Yayınları, Ankara.
- Çetin, M. ve Kök, R. (2016). “Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti ile Müttefik Devletler Arasındaki Silah Ticareti (1854-1856)”. *History Studies*, 8(4): 33-56.
- Çilingir, A. (2016). *Kıbrıs “Yes Be Annem” (2002-2016)*. Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.
- Çivi, H. (2004). “Dünden Bugüne Kıbrıs”. İ. Kalaycı (Ed.). *Kıbrıs Ve Geleceği*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 331-340.
- Demir, N. (2005). “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1): 347-367.
- Doğan, N. (2002). “Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu”. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(4): 84-106.
- Doluca, D. (2011). *Kıbrıs Sorununun Çözümüne İlişkin Hazırlanan Annan Planı’nın Ve Referandum Sürecinin Kapsamlı Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Kırıkkale.
- Efegil, E. ve Olcay, A. M. (2004). “Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımları”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 7(1): 113-122.
- Ekinci, M. U. (Ağustos-2017). “Kıbrıs’ta Müzakerelerin Çöküşü”. *SETA Perspektif*, 7(177): 1-6.
- Ekinci, M. U. (Ekim-2020). “2020 KKTC Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Ardından”. *SETA Perspektif*, 7(299): 1-5.
- Emgili, F. (2013). “Kıbrıs’tan Türkiye’ye Yapılan Göçlerin Kıbrıs Türk Basınına Yansımaları (1923-1938)”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 7(39): 111-136.
- Erdoğan, H. (2016). “Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri”. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3(5): 135-161.
- Erdoğan, M. A. (2016). “Yunanistan’ın Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği’ne Gönderdiği 1958 Tarihli İki Rapor: Prof. Alejandro Alvarez ve Prof. Maurice Bourquin’in Raporları”. D. Türker Çelik (Ed.). *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 291-300.
- Erdönmez, C. (2005). “Tarihi Boyutuyla Kıbrıs”, *Kıbrıs Laboratuvarı*. Ş. Kantarcı (drl.). Aktüel Yayınları, İstanbul.

- Erol, H. (2015). “Kıbrıs Müzakereleri ve Rauf Denktaş”. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 8(24): 717-760.
- Erol, H. (2015). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluş Süreci”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(17): 296-313.
- Erol, H. (2017). *Lider Rauf Denktaş ve Kıbrıs*. Deli Dumrul Kitap, Ankara.
- Ertem, H. (2012). “Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, ?(16): 177-237.
- Ertürk, V. (2011). “Akşehir Sancağından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ?(23): 45-58.
- Fırat, M. (2002). “Yunanistan’la İlişkiler”. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: (1919-1980)*. İletişim Yayınları, İstanbul, 178-193, 325-356, 576-614, 716-768.
- Fırat, M. (2015). “Yunanistan’la İlişkiler”. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2: (1980-2001)*. İletişim Yayınları, İstanbul, 102-123, 440-480.
- Gökçe, O. ve Akgün, B. ve Karaçor, S. (2002). “3 Kasım Seçimlerinin Anatomisi: Türk Siyasetinde Süreklilik ve Değişim”. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ?(4): 1-44.
- Göktolga, O. (2017). “İsviçre Yerel Yönetim Yapısı Ve Komünler”. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2): 61-72.
- Gözügüzelli, E. (2008). *Vurun “Kahpe” Kıbrıs’a*. Togan Yayınları, İstanbul.
- Griffiths, M., Roach, Steven C. ve Salamon, M. Scott. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*. (Çev. CESRAN), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Gülen, A. (2012). “İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, ?(50): 389-428.
- Güler, Y. (2004). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1): 101-112.
- Gündüz, H. (2008). *Annan Planı Sürecinde Yaşanan Toplumsal Hareketlenmede Kıbrıs Türk Sendikacılığının Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Gürkan, N. (2017). *MAT (Mehmet Ali Talat)*. Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa.
- Hascan, T. (2016). *Kıbrıs Sorununda Çözüm Önerileri: De Cuellar Planı (1984-1986), Ghali Fikirler Dizisi (1990-1992), Annan Planı (2002-2004)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Hatip, E. (2018). “Avrupa Birliği Karar Alma Mekanizmalarında Kıbrıs Sorunu ve Sürecin Sonu Annan Belgesi (1990-2004)”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KUSAD)*, 1(1): 74-98.
- Hettne, B. (2008). “Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 87-106.
- Hüdaoğlu, G. (2012). “Kıbrıs Çözümüne Ne Kadar Yakın? Kıbrıslı Türkler Açısından Bir Değerlendirme”. *Türk Dünyası Sosyal Bilgiler Dergisi (bilig)*, ?(62): 139-158.
- Kalelioğlu, O. (2008). “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, ?(41): 105-123.
- Kalender, N. (2007). “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları”. *ICANAS*, ?(38): 119-130.
- Kapçı, H. Z. (2014). “Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu”. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XIV(29): 353-375.
- Karaman, S. (2012). *Kıbrıs Sorunu Kapsamında, 1960-1974 Yılları Arasında Uygulanan Türk Deniz Kuvvetlerini Geliştirme Stratejisinin Kıbrıs Barış Harekâtının Başarısına Katkısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Kasım, K. (2007). “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”. *Akademik Bakış*, 1(1): 57-72.
- Kaya, F. (2012). *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği Ve Kıbrıs Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Kaya, F. (2018). *Türk Dış Politikasının ve Kıbrıs’ın Zorlu Dönemi*. Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Kaya, S. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03): 83-111.
- Keser, U. (2006). “2004 Referandum Döneminde Kıbrıs Ve Yaşanan Gelişmeler”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13(?): 173-188.
- Keser, U. (2011). “21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11(23): 93-121.
- Kıralp, Ş. (2011). “AKEL ve Kıbrıslılık”, *Kıbrıs’ta Kimlik ve Değişim: Post Annan Sürecinde* Ada. M. Hasgüler ve M. Özkaleli (drl.). Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kızılyürek, N. (2009). *Daha Önceleri Neredeydiniz?” Düünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri*. Birikim Yayınları, İstanbul.

- KKTC Milli Eğitim Bakanlığı. (2014). *Kıbrıs Türk Tarihi: Ortaokullar İçin Tarih Kitabı*. KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, Lefkoşa.
- Korkmazcan, S. (2016). “Johnson Mektubu’nun Dayanağı: 12 Temmuz 1947 Tarihli Türk-Amerikan Yardım Anlaşması”. D, Türker Çelik (Ed.). *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 203-220.
- Köylü, M. (2018). “Geleceğini Arayan Kıbrıs”. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2): 5-19.
- Kurban, S. ve Gündüz, A. (2018). “Tarihselliği İçinde Çok Boyutlu Bir Mücadele Alanı Olarak Kıbrıs Sorunu”. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, 5(26): 470-494.
- Maral, B. (2014). *Kıbrıs Sorunu ve Annan Planı Çerçevesinde Türkiye, Yunanistan ve Avrupa Birliği İlişkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Olçay, A. M. (2014). “Annan Planı”. *Kıbrıs’ta Çözüm Arayışları: Tarafların Hukuksal Tezlerine Genel Bakış (1964’ten 2004’e Kadar)*. A. M. Olçay (drl.). Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Orhun, Çalik, F. (2019). *KKTC Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş’ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi*. Hiperyayın, İstanbul.
- Orhun, F. Ç. (Güz-2017). “Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri”. *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 36-54.
- Önal, T. (2014). “Fatin Rüştü Zorlu’nun Siyasi Mücadelesi (Mayıs 1954-Mayıs 1960)”. *Akademik Bakış Dergisi*, 8(15): 161-188.
- Örmeci, O. (2014). “Kıbrıs Müzakerelerinde Yeni Dönem: Enerji Jeopolitiği Ve Akdeniz Birliği Olgusu”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31): 376-385.
- Örnek, S. ve Mızrak, B. (Güz-2016). “Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs’ın Enerji Kaynakları Ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları”. *Bilge Strateji Dergisi*, 8(15): 13-32.
- Örnek, S. ve Ververi, G. (2016). *Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Över, K. G. (2007). *Kıbrıs’ta Rumlar Vadisi*. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Özarslan, B. B. (2007). *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği Yaklaşımı*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

- Özer, Y. (2010). “Kıbrıs Meselesinin Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerindeki Rolü”. Türkiye’nin Değişen Dış Politikası. C. Yenigün – E. Efegil (drl.). Nobel Yayınları, Ankara.
- Özersay, K. (2017). “Kıbrıs Konusu”. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: (2001-2012)*. İletişim Yayınları, İstanbul, 632-689.
- Özgöker, U. (2010). “Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs Sorunu”, *Türkiye’nin Değişen Dış Politikası*. C. Yenigün – E. Efegil (drl.). Nobel Yayınları, Ankara.
- Özkaleli, U. (2011). “Annan Planı Öncesinde Kıbrıslı Türklerin Değişen Kimlik Algısı”, *Kıbrıs’ta Kimlik ve Değişim: Post Annan Sürecinde Ada*. M. Hasgüler ve M. Özkaleli (drl.). Alfa Yayınları, İstanbul.
- Özmen, S. (2018). *Küresel Güçlerin Oyun Adası Kıbrıs*. IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Özmen, S. (Mayıs-2018). “Kıbrıs Türklerinin Kökeni ve Sosyo-Kültürel Özellikleri”. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, II(3): 21-33.
- Öztürk, O. M. (2004). *Kıbrıs Annan Belgeleri (I., II., III) Üzerine Değerlendirmeler*. Odak Yayın ve Dağıtım, Ankara.
- Renda, Y. (2013). “Loizidou Kararından Bugüne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Kararları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Kıbrıs’taki Mülkiyet Sorununa Etkisi”. *Ankara Barosu Dergisi*, ?(1): 387-397.
- Sandıklı, A. (2010). “Yeni Kıbrıs Stratejisi ‘Tanınma’”. *Bilge Strateji*, 2(2): 1-22.
- Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2012). “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm”. A, Sandıklı (Ed.). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. Bilgesam Yayınları, İstanbul, 3-70.
- Savrun, E. ve Tinal, M. (2017). “Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964)”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII(34): 349-371.
- Sönmezoğlu, F. (1984). “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975”. Y, Ülken (Ed.). *Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil’in Anısına Armağan 2*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınevi, İstanbul, 223-255.
- Sönmezoğlu, F. (1992). “Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin Kıbrıs Sorununun Çözümüne İlişkin Çabaları: 1974-1986”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0(1-2): 291-296.
- Şimşir, N. B. (2004). *AB, AKP ve Kıbrıs*. Bilgi Yayınevi, Ankara.

- Şimşir, Ö. (2014). *Kıbrıs Tarihi ve Önemi Konusunun Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Yeri İle İlgili Analiz Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Şinik, B. ve Telci, R. (2015). “Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Bölgelere Etkisi: Belçika Örneği”. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(3): 509-526.
- Şöhret, M. (2013). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD’nin Kıbrıs Politikası”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5): 111-144.
- Tamçelik, S. (1999). “Kıbrıs Rum Komünist Partisinin (AKEL) 3-6 Mart 1966 Tarihli 11. Kurultayında Aldığı Enosis Kararları ve SSCB’nin Kıbrıs Politikası”. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (?): 110-144.
- Tamçelik, S. (2013). “Kıbrıs’ta BM Tarafından Gerçekleştirilen Toplumlararası Görüşmelerin Safhaları Ve Analitik Özellikleri”. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(5): 733-778.
- Tamçelik, S. (2015). “Kıbrıs’ta Gali Fikirler Dizisi’nde Müzakere Süreci ve Temel Özellikleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36): 391-441.
- Tansel, P. (2004). *Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği’ne Adaylık Süreçlerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Taşcıoğlu, Ö. L. (2018). “GKRY’nin Türkiye Cumhuriyeti’ne Ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine Ait Deniz Yetki Alanlarındaki Petrol Ve Doğal Gaz Arama Çalışmaları Ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları”. *Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)*, 4(26): 5696-5709.
- Tekin, S. (2007). *Annan Planı Referandumu Sürecinde Ortaya Konan Eleştiriler Işığında Türkiye’nin Resmi Kıbrıs Politikasının Yeniden Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Tellal, E. (2000). *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri (1953-1964)*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Tezel, A. (2008). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Devlet Olarak Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ve Küreselleşme Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Tuncer, H. (2012). *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?*. Kaynak Yayınları, İstanbul.

- Uslu, N. (2008). “Avrupa Birliği Kıbrıs Sorununa Çözüm Getirebilir mi?”. *Avrasya Etüdleri*, 14(34): 35-60.
- Vatansever, M. (2012). “Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(Özel Sayı): 1487-1530.
- Waewer, O. (2008). “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 151-178.
- Wendt, A. E. (2013). “Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(39): 3-43.
- Williams, D. P. (hızl.). (2008). *Security Studies: An Introduction*. Roudledge, London and New York.
- Yıldırım, O., Atık, V., Cebecioğlu, M. ve Çağlar, H. (2000). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs: (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*. TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Yıldız, A. M. (2015). “Türkiye’nin Doğu Akdeniz’i Güvenlikleştirilmesi”. *Bariş Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1): 1-25.
- Yılmaz, E. (Mart-2018). “Doğu Akdeniz’de Enerji Çıkmazı”. *SETA PERSPEKTİF*, (188): 1-5.
- Yılmaz, M. E. (Aralık-2008). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Yunan İlişkileri Ve Ege Sorunu”. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2): 27-44.
- Yılmaz, R. (Bahar-2014). “Kıbrıs Kara Sınır Kapılarının Açılışının Toplumsal Müzakerelere Etkisi ve KKTC’de Devletleşme Olgusu (2003-2013)”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(28): 369-392.

Gazeteler:

- “AB Bedel Ödeyecek”, *Milliyet Gazetesi*, 21.07.2011.
- “AB’ye Endeksli Kıbrıs Politikası”, *Hürriyet Gazetesi*, 11.12.2003.
- “ABD: Ohi, KKTC’nin Tanınması Yolunu Açar”, *Hürriyet Gazetesi*, 16.04.2004.
- “Artık Son Söz Halkın”, *Hürriyet Gazetesi*, 01.04.2004.
- “Annan’ın Tarihi Mektubu Açıklandı”, *Kıbrıs Postası*, 08.02.2004.
- “Akıncı: ‘İlk Kez Temel Konulara Girdik’”, *Yenidüzen Gazetesi*, 30.06.2020.
- “Anastasiadis, Çerçevenin Dışında Kaldı”, *Kıbrıs Gazetesi*, 03.05.2018.
- “Akıncı: “Guterres Çerçevesi, Stratejik Bir Paket Anlaşması Olsun”, *Gündem Kıbrıs Gazetesi*, 30.04.2018.
- “Annan Planı’ndan Farkı Ne?”, *Haber Kıbrıs*, 12.01.2017.

- “BM Yeni Kıbrıs Sürecini Başlatıyor”, *Hürriyet Gazetesi*, 22.05.2005.
- “Kıbrıs Basını”, *Hür Söz Gazetesi*, 08.10.1946.
- “Merkezi Hükümetin Kıbrıs’a Verdiği Önem”, *Hür Söz Gazetesi*, 09.10.1946.
- “Kritik Zirvede Uyum”, *Hürriyet Gazetesi*, 05.02.2004.
- “De Soto Olmasın”, *Hürriyet Gazetesi*, 09.02.2020.
- “Sekizinci Görüşmede Tartışma Çıktı”, *Hürriyet Gazetesi*, 04.03.2004.
- “30 Yıl Sonra İlk Kez”, *Hürriyet Gazetesi*, 19 Mart 2004.
- “Evet”, *Hürriyet Gazetesi*, 25.04.2004.
- “Rum Yalanının Belgesi”, *Hürriyet Gazetesi*, 25.03.2006.
- “Talat Yunan Basınında”, *Vatan Gazetesi*, 18.04.2005.
- “Rumlar Beni Doğruladı”, *Yeniçağ Gazetesi*, 16.04.2005.
- “Talat’tan Teslimiyete Davet”, *Yeniçağ Gazetesi*, 02.05.2005.
- “Rum’un Asker Şantajı”, *Yeniçağ Gazetesi*, 06.05.2005.
- “Cumhurbaşkanlığı Seçim Tarihçesi”, *Yenidüzen Gazetesi*, 27.03.2015.
- “Kıbrıs’ta hareket: Görüşme için hazırlık sözü”, *Radikal Gazetesi*, 01.03.2006.
- “Rumlar ilk kez bir ‘komünist’i seçti”, *Milliyet Gazetesi*, 25.02.2008.
- “Ne demek tek egemenlik tek vatandaşlık”, *Milli Gazete*, 25.07.2020.
- “Rumlara teslim edilen bir şey yok”, *Hürriyet Gazetesi*, 10.07.2008.
- “Talat: Rumlara bir şey vermedik”, *Milli Gazete*, 10.07.2008.
- “Kıbrıs Sorununda 2009 Yılı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19.12.2009.
- “İşte Talat’ın Tam Konuşma Metni”, *Kıbrıs Postası*, 01.04.2010.
- “Eroğlu’ndan Ban’a: Müzakerelere Kaldığı Yerden Devama Hazırım”, *Kıbrıs Postası*, 24.04.2010.
- “Hristofyas’ın Al-Ver Önerisi: Maraş ve Limanlara Karşılık, Mağusa ve Vetolu Başlıklar”, *Kıbrıs Postası*, 17.06.2012.
- “2010’da da Çözüm Gerçekleşmedi, Anlaşma Başka Bir Yıla Kaldı...”, *Kıbrıs Postası*, 27.12.2010.
- “Güney Kıbrıs’ta Oy Verme Başladı”, *TRT Haber*, 24.02.2013.
- “Kıbrıs’ta Rumlar AB’yi, AB Rumlari Kullanıyor”, *Yeniçağ Gazetesi*, 28.03.2018.
- “Eroğlu ile Anastasiadis Görüştü”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 17.09.2014.
- “KKTC’de Yeni Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı Oldu”, *Hürriyet Gazetesi*, 26.04.2015.
- “Müzakereler Uzun Aranın Ardından Pozitif Atmosferde Yeniden Başladı”, *Kıbrıs Postası*, 27.12.2015.
- “Mont Pelerin Görüşmeleri 11:50’de Başlayacak”, *Kıbrıs Gazetesi*, 06.11.2016.

- “Mont Pelerin Zirvesi Başladı”, *Yenidüzen Gazetesi*, 07.11.2016.
- “Mont Pelerin’den Hayal Kırıklığı Çıktı”, *Milliyet Gazetesi*, 23.11.2016.
- “Kıbrıs’ta Çözüm Umutları 2017’ye Kaldı”, *Kıbrıs Gazetesi*, 26.12.2016.
- “Kıbrıs Müzakereleri: Ara Bölgede Liderler Buluşması”, *Hürriyet Gazetesi*, 13.12.2016.
- “Rum Liderden Çarpıcı Açıklamalar: 'CENEVRE SON DEĞİL’”, *Milliyet Gazetesi*, 02.01.2017.
- “Kıbrıs Sorunu 2016 Sonunda Bitecekti Ama Bitmedi-Bitmez”, *Yeniçağ Gazetesi*, 04.01.2017.
- “2017’de Çözüme Çok Yaklaşıldı, Müzakereler Sonuçsuz Kaldı”, *Yenidüzen Gazetesi*, 25.12.2017.
- “Ben Ne Gördüm?”, *Kıbrıs Postası*, 16.01.2017.
- “İşte 8 Maddelik Rum Haritası”, *Afrika Gazetesi*, 12.01.2017.
- “Tarihi Kavşak”, *Star Kıbrıs Gazetesi*, 16.04.2018.
- “Erdoğan Kıbrıs'ta Son Sözü Söyledi”, *Milliyet Gazetesi*, 13.01.2017.
- “Biz İlanihaye Oradayız”, *Hürriyet Gazetesi*, 13.01.2017.
- “Rum Temsilciler Meclisi Enosis Kararı Alırken”, *Halkın Sesi Gazetesi*, 15.02.2017.
- “1950 Plebisiti, 2017'de Politikada Şizofreni”, *Kıbrıs Gazetesi*, 15.02.2017.
- “Kapıyı Çarptı Masadan Ayrıldı: Enosis Krizi”, *Hürriyet Gazetesi*, 17.02.2017.
- “Mekik Diplomasisine Devam”, *Yenidüzen Gazetesi*, 19.05.2017.
- “Guterres Belgesi Sonumuzu Getirir”, *Yeniçağ Gazetesi*, 02.05.2018.
- “Kıbrıs Görüşmeleri Sonuçsuz Kaldı”, *Hürriyet Gazetesi*, 07.07.2017.
- “BM Kıbrıs Sorununu Buza Yatırdı”, *Yenidüzen Gazetesi*, 24.09.2017.
- “Türkiye'nin Hamlesi Panik Yarattı... 'İtibarımız sarsılabilir' Dediler”, *Hürriyet Gazetesi*, 21.02.2018.
- “Akdeniz’deki Krizde Yeni Gelişme!”, *Sözcü Gazetesi*, 24.02.2018.
- “KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı’dan Skandal 'Maraş' sözleri: Demokrasinin Yüz Karası Bir Karar...”, *Sabah Gazetesi*, 08.10.2020.
- “AKP brifingi aldı Belçika'yı bıraktı”, *Gazete Vatan*, 07.11.2002.
- “Maraş 46 Yıl Sonra Açıldı, Atina'dan Tepki Gecikmedi”, *Gazete Duvar*, 08.10.2020.
- “BM Güvenlik Konseyi Kararları ve 'B Planı’”, *Yenidüzen Gazetesi*, 01.01.2011.
- “Erdoğan Kıbrıs için 'Belçika Modeli' önerdi”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 06.11.2002.

İnternet Kaynakları:

- Aksu, F., “Yunanistan’ın NATO Askeri Kanadına Dönüşü, Notam’ların Kaldırılması”. <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/item/23-yunanistan-n-nato-askeri-kanad-na-doenuesue-notam-lar-n-kald-r-lmas> (erişim tarihi: 26.03.2019).
- Aksu, F., “1997 S-300 Füzelerinin Kıbrıs’a Yerleştirilmesi Bunalımı”. <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/kibris/item/28-1997-s-300-fuezelerinin-k-br-s-a-yerlestirilmesi-bunal-m> (erişim tarihi: 17.11.2019).
- Aksu F., “1998 Abdullah Öcalan ve PKK Bunalımı”. http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/diger-uyusmazliklar/item/40-1998-abdullah-oecalan-ve-pkk-bunal-m#_ftn8 (erişim tarihi: 03.12.2019).
- Atun, A., “Loizidou, Tazminat ve İade”. <http://turksam.org/loizidou-tazminat-ve-iade> (erişim tarihi: 25.02.2020).
- Atun, A., “Crans Montana Ve Kıbrıs Gerçeği”. <http://ankaenstitusu.com/crans-montana-ve-kibris-gercegi/> (erişim tarihi: 01.12.2020).
- Atun, A., “EOKA-B Hala Yaşıyor”. <http://www.ataatun.org/eoka-b-hala-yasiyor.html> (erişim tarihi: 08.03.2021).
- Başıyigit, T., "2004 Referandumunda Kıbrıs Halkının Verdiği Kararda Medyanın Rolü". https://www.academia.edu/33402387/2004_Referandumunda_K%C4%B1br%C4%B1s_Halk%C4%B1n%C4%B1n_Verdi%C4%9Fi_Kararda_Medyan%C4%B1n_Rol%C3%BC (erişim tarihi: 29.02.2020).
- Cömert, Y. İ., “Kıbrıs Neden Çok Önemlidir?”. <http://ankaenstitusu.com/kibris-neden-cok-onemlidir/> (erişim tarihi: 09.05.2018).
- Çeliktaş, Y., “AKP Hükümeti Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”. https://www.academia.edu/6793839/AKP_H%C3%BCK%C3%BCmeti_D%C3%B6nemi_T%C3%BCrkiyeYunanis4tan_%C4%B0li%C5%9Fkilerinde_K%C4%B1br%C4%B1s_Sorunu (erişim tarihi: 04.12.2019).
- Coğal, N. “Kıbrıs’ta Memorandum Krizi”. <http://nejatcogal.com/category/manset/2015/06/09/kibrista-memorandum-krizi/> (erişim tarihi: 13.04.2020).
- Gencer, İ. A., “Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması”. <http://www.bilimtarihi.org/pdfs/KIRIM.pdf> (erişim tarihi: 10.01.2019).
- Girit, S. “Kıbrıs’ta BM’nin Hakemliği Tartışması”. http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/12/041228_cyprus.shtml (erişim tarihi: 18.03.2020).

- Günsev, M. “Hristofyas: "Rusya tam desteğini belirtti". <https://www.ihha.com.tr/haber-hristofyas-rusya-tam-destegini-belirtti-43423/> (erişim tarihi: 18.05.2020).
- Hıraoğlu, K., “Savaş Kuramları İçerisinde Oyun Teorisi’nin Yeri ve Örnek Olay Olarak Küba Krizi”. <http://www.savasvebaris.com/oyun-teorisi/> (erişim tarihi: 27.01.2019).
- Hasanoğlu, İ., “Doğu Akdeniz’de Rusya’nın Stratejik Müttefik: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi”. <https://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=171&lang=tr> (erişim tarihi: 18.05.2020).
- İnat, K., “Doğu Akdeniz Sorununun Nedenleri ve Türkiye’nin Politikası”. <https://www.setav.org/dogu-akdeniz-sorununun-nedenleri-ve-turkiyenin-politikasi/> (erişim tarihi: 01.12.2020).
- Keleş, E., “Kırım Savaşı’nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1156/13604.pdf> (erişim tarihi: 10.01.2019).
- Özenmiş, Ç. “Kıbrıs’ta Çözüme Ne Kadar Yakınız ya da Gerçekten Yakın mıyız?”. [https://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/28-kibrista-cozume-yakin-miyiz-aralik-2010-\(1\).pdf](https://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/28-kibrista-cozume-yakin-miyiz-aralik-2010-(1).pdf) (erişim tarihi: 08.09.2020).
- Şahin, A. İ., “İnşa Edilmeye Çalışılan Bir Kimlik: ‘Kıbrıslılık’”. <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=9&makaleid=3281> (erişim tarihi: 25.04.2020).
- Taşar, M. M., “16 Şubat 2003 Tarihinde, Kıbrıs Rum Kesimi’nde Yapılan Seçimler ve Getirdikleri”. https://www.academia.edu/8021671/16_%C5%9Eubat_2003_tarihinde_K%C4%B1br%C4%B1s_Rum_Kesiminde_yap%C4%B1lan_se%C3%A7imler_ve_getirdikleri (erişim tarihi: 09.02.2020).
- Uluçevik, T., “Çözülme Sarmalında Millî Dava Kıbrıs”. <https://turksam.org/cozulme-sarmalinda-milli-dava-kibris> (erişim tarihi: 18.05.2020).
- Uluçevik, T., “Cenevre ‘Ekselanslar’ Kıbrıs Konferansı”. <https://turksam.org/cenevre-ekselanslar-kibris-konferansi> (erişim tarihi: 18.11.2020).
- Uluçevik, T., “GKRY’nin Yeni Lideri Nikos Anastasiadis Ve Kıbrıs Sorunu”. <https://avim.org.tr/Blog/GKRY-NIN-YENI-LIDERI-NIKOS-ANASTASIADIS-VE-KIBRIS-SORUNU> (erişim tarihi: 09.09.2020).
- Yaşın, K. G., “Cenevre Zirvesi’nin Ardından Kıbrıs”. <http://www.tuicakademi.org/cenevre-zirvesinin-ardindan-kibris/> (erişim tarihi: 09.09.2020).
- “Barış Antlaşması (Traile de Paix) Lozan, 24 Temmuz 1923”. http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf (erişim tarihi: 12.05.2018).

- “Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı (Zurih,11 Şubat 1959)”. http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-zurih_11-subat-1959_tr.mfa (erişim tarihi: 25.12.2018).
- “Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakereleri Başlangıcı”. <http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa> (erişim tarihi: 29.07.2018).
- “BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı)”. http://www.mfa.gov.tr/bm-kapsamli-cozum-plani-annan-plan_i.tr.mfa (erişim tarihi: 10.01.2020).
- “Birleşmiş Milletler ile İlişkiler”. <https://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/uluslararası-orgutler/bm/>(erişim tarihi: 16.03.2019).
- “2008 Müzakere Süreci”. <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/> (erişim tarihi: 11.04.2020).
- “Galo Plaza Report (1965) Summary“. [https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20\(Sum\).pdf](https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/cyproblem/Galo%20Plaza%20Report%20(Sum).pdf) (erişim tarihi: 16.03.2019).
- <https://www.kktcb.org.tr/belgeler/kibris-sorunu/1963-1983>, Belgeler- Kıbrıs Sorunu (1963-1983), 1979 Doruk Anlaşması (erişim tarihi: 23.03.2019).
- “NATO Komuta Kontrol Sorunları”. <http://www.oocities.org/turkishgreek/nato.htm> (erişim tarihi: 27.03.2018).
- “1974 Müdahalesinden Talat Dönemine”. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/1974-mudahalesinden-talat-donemine> (erişim tarihi: 28.03.2019).
- “KKTC Meclisi’nin 28 Ağustos 1994 Tarihli 47 Sayılı Kararı”. [www.cm.gov.nc.tr > dir_docs > 28_Agustos1994_tarihli_karar](http://www.cm.gov.nc.tr/dir_docs/28_Agustos1994_tarihli_karar) (erişim tarihi: 25.10.2019).
- “Gümrük Birliği, AB ile Türkiye Arasındaki Ticareti Desteklemek”. <https://www.avrupa.info.tr/tr/gumruk-birligi-ab-ile-turkiye-arasindaki-ticareti-desteklemek-52> (erişim tarihi: 29.10.2019).
- “Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey,Kıbrıs Türk;Cumhuriyeti Cumhurbaşkanları Süleyman Demirel ve Rauf R. Denktaş'ın Ortak Açıklaması, 4 Temmuz 1997”. http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-ve-kuzey_kibris-turk_cumhuriyeti-cumhurbaskanlari-suleyman-demirel-ve-rauf-r_-denktas_in-ortak-aciklamasi_-4-temmuz-1997.tr.mfa (erişim tarihi: 25.11.2019).
- “Türkiye Cumhuriyeti - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti;Ortak Açıklaması, 20 Temmuz 1997”. http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti---kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti_ortak-aciklamasi_-20-temmuz-1997.tr.mfa (erişim tarihi: 25.11.2019).

- “Helsinki Zirvesi (10-11 Aralık 1999)”. <http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa> (erişim tarihi: 05.12.2019).
- “Türkiye'nin Son Koalisyon Hükümeti: 57. Hükümet Kuruldu”. <https://www.gzt.com/lugat/turkiyenin-son-koalisyon-hukumeti-57-hukumet-kuruldu-3378060> (erişim tarihi: 17.12.2002).
- “Seçim 3 Kasım'da”. https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2002_0000_0092_0000/0002.pdf (erişim tarihi: 16.12.2019).
- “Ülke Künyesi”. <http://www.mfa.gov.tr/isvicre-kunyesi.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.01.2020).
- “2004-04-08 Kıbrıs'ta Referandumlara Doğru”. <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=35482> (erişim tarihi: 13.02.2020).
- “Kıbrıs Zirvesi Lahey'de Başladı - 2003-03-10”. <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2003-03-10-2-1-87886157/804096.html> (erişim tarihi: 09.02.2020).
- “2002-2008 Yıllarındaki Gelişmeler”. <http://www.mfa.gov.tr/2002-2008-yillarindaki-gelismeler.tr.mfa> (erişim tarihi: 09.02.2020).
- “Lahey Sonrası KKTC'de Durum Değerlendirmesi”. <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=28256> (erişim tarihi: 09.02.2020).
- https://www.milliyet.com.tr/gundem/2003-paylasilamayan-ada-kibrista-neler-oldu-5131092_26.12.2003 (erişim tarihi: 10.02.2020).
- “ABD, Annan-Erdoğan Görüşmesinden Memnun”. <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=35831> (erişim tarihi: 10.02.2020).
- “2004-03-25 Kıbrıs DörtlÜ Görüşmeleri – Derleme”. <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=34165> (erişim tarihi: 11.02.2020).
- “Rumlarda Komünist Başkan Dönemi”. https://www.cnnturk.com/2008/dunya/02/24/ruumlarda.komunist.baskan.donemi/43137_5.0/index.html (erişim tarihi: 01.04.2020).
- “Kıbrıs'ta Lokmacı Kapısı 45 Yıl Sonra Açıldı”. <https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1sta-lokmac%C4%B1-kap%C4%B1s%C4%B1-45-y%C4%B1l-sonra-a%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1-a-3235529> (erişim tarihi: 11.04.2020).
- “Kıbrıs'ta Hristofyas-Talat Görüşmesi”. <https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1sta-hristofyas-talat-g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fmesi/a-3354667> (erişim tarihi: 12.04.2020).

- “Kıbrıs’ta 3 Eylül 2008 Tarihinde Başlayan BM Kapsamlı Müzakere Süreci Bağlamındaki Son Gelişmeler”. <http://www.mfa.gov.tr/kibrista-3-eylul-2008-tarihinde-baslayan-bm-kapsamli-muzakere-sureci-baglamindaki-son-gelismeler.tr.mfa> (erişim tarihi: 25.05.2020).
- “Kıbrıs’ta Müzakere Başlıkları Basına Sızdı”. <https://www.haber7.com/dunya/haber/562773-kibrista-muzakere-basliklari-basina-sizdi> (erişim tarihi: 01.08.2020).
- “Dr. Derviş Eroğlu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti III. Cumhurbaşkanı”. <https://www.dunyabulteni.net/roportaj/dr-dervis-eroglu-kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti-iii-cumhurbaskani-h425484.html> (erişim tarihi: 18.09.2020).
- “Mustafa Akıncı KKTC’nin 4. Cumhurbaşkanı”. <https://pio.mfa.gov.ct.tr/mustafa-akinci-kktcnin-4-cumhurbaskani/> (erişim tarihi 06.10.2020).
- “Cumhurbaşkanlığında 100 Gün”. <https://kktcb.org/upload/files/docs/baskanlik/100.pdf> (erişim tarihi: 01.11.2020).
- “Cumhurbaşkanı Akıncı, 100 Gününü Değerlendirdi”. <https://mfa.gov.ct.tr/tr/cumhurbaskani-akinci-100-gununu-degerlendirdi/> (erişim tarihi: 02.11.2020).
- “Güncel Gelişmeler”. <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/guncel-gelismeler/> (erişim tarihi: 03.11.2020).
- “5 Maddede Her Zamankinden Daha İyimser Başlayan Kıbrıs Müzakereleri”. <https://businessht.bloomberght.com/guncel/haber/1346185-kibris-muzakereleri-hakkinda-bilmeniz-gerekenler> (erişim tarihi: 05.11.2020).
- “Güney Kıbrıs’ta Seçimin Galibi Anastasiadis”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-kibrista-secimin-galibi-anastasiadis/1054259> (erişim tarihi: 28.11.2020).
- “‘Guterres Belgesi’ Kıbrıs sorunun çözümünde stratejik çerçeve olabilir mi tartışması”. <https://add.org.tr/guterres-belgesi-kibris-sorunun-cozumunde-stratejik-cerceve-olabilir-mi-tartismasi/> (erişim tarihi: 28.11.2020).
- “Guterres Belgesi Tartışmasına Ankara’dan İlk Yorum”. <https://www.ntv.com.tr/dunya/guterres-belgesi-tartismasina-ankaradan-ilk-yorum,ywj5weYeyUCAOTOPNs5xRw> (erişim tarihi: 29.11.2020).
- “Kıbrıs Sorunu 2019’da Yine Çözumsuz Kaldı”. <https://haberkibris.com/kibris-sorunu-2019da-yine-cozumsuz-kaldi-2019-12-28.html> (erişim tarihi: 09.12.2020).
- “Mavi Vatan Tatbikatı 2019”. https://savunmasanayiidergilik.com/public/images/uploads/Pdf/TARGET-2_1.pdf (erişim tarihi: 11.12.2020).

“Müzakerelerin başlamasını veto edebiliriz”.

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/12/041223_papadapulos.shtml

(erişim tarihi: 10.02.2020).

“Kuzey Kıbrıs'ta Talat Dönemi”.

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/04/050418_cyprus_election.shtml

(erişim tarihi: 10.02.2020).

“Kıbrıs'ta Gözler Yeni Müzakerelerde”.

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/04/printable/050419_cyprus_latest.shtml

(erişim tarihi: 11.02.2020).

“Kuzey Kıbrıs'ta seçimin galibi Derviş Eroğlu”.

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100419_cyprus_election (erişim tarihi:

01.08.2020).

“Hristofyas'tan öneriler paketi”.

<https://www.cnnturk.com/2010/dunya/07/16/hristofyastan.oneriler.paketi/583770.0/index.html> (erişim tarihi: 08.09.2020).

“KKTC'ye yeni cumhurbaşkanı”. [https://www.ntv.com.tr/dunya/kktcde-halk-](https://www.ntv.com.tr/dunya/kktcde-halk-cumhurbaskanini-secti,0c1sQ_MNgU699nbnVM4P2g)

[cumhurbaskanini-secti,0c1sQ_MNgU699nbnVM4P2g](https://www.ntv.com.tr/dunya/kktcde-halk-cumhurbaskanini-secti,0c1sQ_MNgU699nbnVM4P2g) (erişim tarihi: 03.10.2020).

“Erdoğan ve Akıncı'dan Ortak Açıklama: 2015, Kıbrıs'ta Çözüm Yılı Olabilir”.

<https://tr.sputniknews.com/politika/201505061015350184/> (erişim tarihi: 05.10.2020).

“Anastasiadis ve Akıncı'dan Kıbrıs sorununa 'iyimser' mesajlar”.

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/anastasiadis-ve-akincidan-kibris-sorununa-iyimser-mesajlar> (erişim tarihi: 05.10.2020).

“Guardian'ın gözüyle Kıbrıs görüşmeleri: 'Sabırlar tükeniyor”.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40426496> (erişim tarihi: 03.11.2020).

“Doğu Akdeniz: Kıbrıs Açıklarında Doğalgaz Arama Krizi Nasıl Başladı, Hangi Ülke Ne İstiyor?”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246> (erişim tarihi:

02.12.2020).

<https://www.abhaber.com/kibris-sorunu-ve-turkiye-ab-iliskileri/> (erişim tarihi: 25.10.2019).

Rapor

Avrupa Raporu. (09.12.2010). *Kıbrıs: Mülkiyet Çıkmazını Aşmak Kriz Grubu Avrupa Raporu (Rapor No:210)*. Lefkoşa/İstanbul/Bürüksel.

EKLER

Ek 1- Makarios, BMGS Kurt Waldheim ve Rauf Denktaş, Zirve Antlaşmaları için sürdürülen görüşmelerde

Ek 2- III. Makarios (solda), Sir Hugh Foot (ortada) ve Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Antlaşması'nı imzalarken

Ek 3- Makarios EOKA'cılarla birlikte.

"EOKA'cıları himaye etmeyen" Makarios, bir grup EOKA'cı ile. Sol (Bize göre sağ) tarafındaki açık renk ceketli Nikos Sampson.

Ek 4- Rauf Denктаş, BMGS Butros Gali ve Yorgo Vasiliu (1990 Gali Fikirler Dizisi Görüşmeleri).

Ek 5- BMGS Perez de Cuellar, Yorgo Vasiliu ve Rauf Denktaş Görüşmeleri

Ek 6- Glafkos Kliridis, BMGS Kofi Annan ve Rauf Denktaş Görüşmeleri

Ek 7- Rauf Denktaş, Tasos Papadopoulos ve BMGS Kofi Annan

Ek 8- KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ile Rum Yönetimi Başkanı Dimitris Hristofyas'ın 21 Mart 2008 tarihli çözüm müzakereleri

Ek 9- Derviş Eroğlu ve BMGS Ban Ki-moon Görüşmesi**Ek 10- Dimitris Hristofyas, BMGS Ban Ki-moon ve Derviş Eroğlu Görüşmeleri**

Ek 11- Nikos Anastasiadis, BMGS Ban Ki-moon, Mustafa Akıncı

Ek 12- Tercüman Gazetesi, 16 Kasım 1983 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı haberi

Ek 13- Kıbrıs Haritası (Piri Reis)

Ek 14- Kıbrıs'ta mevcut durumu gösteren harita.

Ek 15- 31 Aralık 1963'te BM Barış Gücü Komutanı Peter Young tarafından Lefkoşa'yı Türk ve Rum kesimi olarak ayıran "Yeşil Hat" haritası

Ek 16- İngiltere'nin Kıbrıs Adası'nda bulunan egemen üsleri

Ek 17- Annan Planı'na göre Kıbrıs Adası için öngörülen harita.

Ek 18- Annan Planı döneminde KKTC'de planın kabul edilmesi yönünde düzenlenen mitingler

Ek 19- BM çözüm planında önerilen iki yeni Kıbrıs haritası.

Ek 20- Yunanistan/Rum Yönetiminin, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de hapsetmek istedikleri alan.

Ek 21- Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik bölgesi.

Ek 22- Doğu Akdeniz bölgesinde Rum Yönetimi'nin, tek taraflı olarak belirlediği "Münhasır Ekonomik Bölge" haritası

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Betül AYDINYÜZ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Sarayköy Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi – İİBF – Uluslararası İlişkiler
Yabancı Dil / Diller	İngilizce

